

Ministry of Education and Science of Ukraine
Ivan Franko National University of Lviv

MODERN TRENDS IN SCIENCE: INTERDISCIPLINARY APPROACH

Proceedings of the II International student and postgraduate
scientific and practical conference

Lviv, Ukraine, May 2, 2025

LVIV
2025

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

СУЧАСНІ ТРЕНДИ В НАУЦІ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД

Збірник матеріалів II Міжнародної студентсько-аспірантської
науково-практичної конференції

м. Львів, 2 травня 2025 р.

ЛЬВІВ
2025

УДК 001.891"20"(06
С92

Редакційна колегія:

Анастасія Салюк (*голова редколегії*),
Юлія Денис (*секретар редколегії*),
Олександр Янюк, Марта Дика, Вікторія Гавришко, Богдан Козійчук,
Олексій Савельєв, Сергій Рилов.

Рекомендовано до друку на Раді Наукового товариства
студентів, аспірантів, докторантів та молодих вчених
Львівського національного університету імені Івана Франка
(*протокол засідання №10 від 26 травня 2025 року*)

Матеріали друкуються в авторській редакції.
Відповідальність за вміст публікацій, точність наведених фактів,
інших відомостей покладено на авторів. Наведені авторами думки
та висновки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії.

Сучасні тренди в науці: міждисциплінарний підхід : збірник матеріалів II Міжнародної студентсько-аспірантської науково-практичної конференції (м. Львів, 2 травня 2025 р.); [редкол.: А. Салюк (голова), Ю. Денис, О. Янюк, М. Дика, В. Гавришко та ін.]. – Львів, 2025. – 365 с.

У збірнику подано науково-дослідні роботи студентів, магістрантів та аспірантів, апробовані під час II Міжнародної студентсько-аспірантської науково-практичної конференції «Сучасні тренди в науці: міждисциплінарний підхід», організованої Науковим товариством студентів, аспірантів, докторантів та молодих вчених Львівського національного університету імені Івана Франка у галузях суспільних, гуманітарних та природничих наук.

Для науковців, викладачів ЗВО, аспірантів, студентів і всіх тих, хто цікавиться сучасними трендами в науці та використанням міждисциплінарного підходу.

УДК 001.891"20"(06

*За мовне оформлення і науковий рівень публікацій відповідають
автори та наукові керівники.*

© Наукове товариство студентів, аспірантів,
докторантів та молодих вчених
Львівського національного університету
імені Івана Франка, 2025

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ «ГУМАНІТАРНІ НАУКИ»

Бабинець І. ВПЛИВ РОЗПАДУ СРСР НА ПОЛІТИКУ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ.....	8
Бабунич М. ПЕРЕЖИВАННЯ САМОТНОСТІ ОСОБАМИ ПІДЛІТКОВОГО ТА ЮНАЦЬКОГО ВІКУ З РІЗНИМ САМОСТАВЛЕННЯМ	16
Бакша В. РОЛЬ ГЕРОЇВ-ЛІКВІДАТОРІВ У ПОДОЛАННІ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ ТРАГЕДІЇ	20
Біденко Н. ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “КУЛЬТУРНІ ПРАКТИКИ” ТА ЙОГО КОМПОНЕНТІВ НА ОСНОВІ ТЕОРІЇ ПРАКТИК.....	24
Бондар Р. КОНЕКТОМ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗУМІННЯ ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ	30
Бучок С. РОЛЬ АЛЖИРСЬКОЇ МІГРАЦІЇ В ІСТОРІЇ ФРАНЦІЇ (1962–2005 рр.)	35
Гладиш М. ТОРГІВЛЯ ПІВНІЧНОЇ ЄВРОПИ В ДОБУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ З XI-XV ст. .	40
Гнатів У. «КОЧОВІ» МІФОЛОГІЧНІ ОБРАЗИ У КУЛЬТУРАХ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ, ЄГИПТУ, МЕСОПОТАМІЇ ТА ПОЛІНЕЗІЇ.....	46
Гук Ю. ПЕРША КУПІЛЬ НЕМОВЛЯТИ: ТРАДИЦІЇ ТА ПОВІР'Я СІЛ ПОМОРЯНСЬКОЇ ТГ.....	51
Дах С. ПУБЛІЦИСТИЧНА СПАДЩИНА ДМИТРА МАЇВСЬКОГО: ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ	57
Джуфер Ю. ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ, СХИЛЬНИХ ДО РИЗИКОВАНОЇ СЕКСУАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ	62
Зякун О. СВОБОДА ВОЛІ В ЕПОХУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ.....	67
Ільющонок І., Яким М. ІНТЕГРАЦІЯ УСПІШНИХ КЕЙСІВ У ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС: КЛЮЧ ДО РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ТУРИЗМ І РЕКРЕАЦІЯ».....	71
Йовакарич К. КОЛИ БІЛЬ ГОВОРИТЬ ГОЛОСОМ ЛІТЕРАТУРИ НА ПРИКЛАДІ ТВОРУ «ЦВІТ ЯБЛУНІ» МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО	77
Карпань Д. КРАЙ ОЙКУМЕНИ ОЛЕКСАНДРА МАКЕДОНСЬКОГО: ЧОМУ ІНДІЯ ЗУПИНИЛА ЙОГО МРІЮ?	81
Квасневський А. ГОЛОВНІ ВЕКТОРИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ АМЕРИКАНСЬКОГО ПРЕЗИДЕНТА ТЕОДОРА РУЗВЕЛЬТА.....	87
Козяр В. АМБІВАЛЕНТНІСТЬ ЛЮДСЬКОЇ ПРИРОДИ У П'ЕСІ ЖАНА-ПОЛЯ САРТРА «ДИЯВОЛ І ГОСПОДЬ БОГ».....	92
Криса А. ТРАНСФОРМАЦІЯ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ЗВО УКРАЇНИ В УМОВАХ СТРУКТУРНО-МІНЛИВОГО СЕРЕДОВИЩА	98

Лендел М. ДІЯЛЬНІСТЬ ШАНДОРА КАРОЛІ ПІД ЧАС НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1703-1711 РОКІВ	102
Маняк В. ЗВУКИ ДАЛЕКИХ ЕПОХ: РЕКОНСТРУКЦІЯ ЗВУЧАННЯ МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ТА МУЗИЧНИХ КОМПОЗИЦІЙ СТАРОДАВНЬОГО БЛИЗЬКОГО СХОДУ (НА ПРИКЛАДІ МЕСОПОТАМІЇ).....	108
Наровський М. МІЖНАРОДНИЙ ФАКТОР В БИТВІ ПРИ МОГАЧІ	113
Оніщечко С. УКРАЇНСЬКЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО У ФЕДЕРАЛЬНИХ УРЯДАХ КАНАДИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ).....	117
Оніщечко Х. НАУКОВИЙ ТЕКСТ ЯК МИСТЕЦТВО: ХУДОЖНІ АСПЕКТИ ІДІОСТИЛЮ ІВАНА ДЕНИСЮКА	123
Оніщук А. ЖІНОЧІ ДОЛІ ТРОЯНСЬКОЇ ВІЙНИ	127
Попова О. ПРОБЛЕМА ВІДПОВІДНОСТІ МОРСЬКОЇ БЛОКАДИ КУБІ США 1962 Р. МІЖНАРОДНОМУ ПРАВУ.....	131
Прокопенко Ю. МОВА ЯК ДИСКУРС СПРОТИВУ: ПОВІСТЬ ТОДОСЯ ОСЬМАЧКИ «СТАРШИЙ БОЯРИН» В КОНТЕКСТІ ДЕРУСИФІКАЦІЇ УКРАЇНИ	136
Рибакова К. ПРОБЛЕМА ГЕОГРАФІЧНОЇ ТА ХРОНОЛОГІЧНОЇ ЛОКАЛІЗАЦІЇ ВИСЯЧИХ САДІВ	140
Русановська М. ПАМ'ЯТЬ ПОКОЛІНЬ У РОМАНАХ ПРО ЛЬВІВ.....	145
Руснак І. ВІЙСЬКОВІ ЗАПОЗИЧЕННЯ ЗІ СХОДУ ДО ЄВРОПИ У СЕРЕДНЬОВІЧЧІ	151
Федорняк А. ПЕРЕКОДУВАННЯ ДІКЕНСОВОГО НАРАТИВУ: ВІД ЛІТЕРАТУРНОГО ТЕКСТУ ДО ГРАФІЧНОГО РОМАНУ ТА КІНО	160

СЕКЦІЯ «СУСПІЛЬНІ НАУКИ»

Гаврилів І. РОЗРОБКА МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ БРЕНДУ ЕКОЛОГІЧНОГО ОДЯГУ TURTLES.....	167
Гачок А. ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ВІЙНИ	172
Гончарик Ю. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДОБРОБУТ ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ	175
Заблюцька Ю. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ САМОТНОСТІ ЮНАКАМИ ТА ЮНКАМИ З РІЗНИМ РІВНЕМ САМОЕФЕКТИВНОСТІ	181
Зем'янська М. «УЯВНИЙ ДРУГ» ЯК ФАКТОР ОПТИМАЛЬНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКА	184
Іпполітова Г. ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄДИНИЙ ЦИФРОВИЙ ПРОСТІР ЄС.....	190

Латишев І. ПОЛІТИЧНА НАУКОВО-ПОПУЛЯРНА ЖУРНАЛІСТИКА: ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА АНАЛІЗ ПРИКЛАДІВ	196
Мазепа Ю. НЕСУЇЦИДНА САМОУШКОДЖУВАЛЬНА ПОВЕДІНКА: ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ. ЛІТЕРАТУРНИЙ ОГЛЯД.....	201
Матвіїв І. «БАЛАНС РОБОТА-ЖИТТЯ-ВІЙНА»: ПСИХОЛОГІЧНА ВИТРИВАЛІСТЬ ПІДПРИЄМЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ	206
Новак Д. ПОЛІТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК МЕХАНІЗМ ОБМЕЖЕННЯ СУВЕРЕНІТЕТУ ДЕРЖАВ	212
Окунська О. САМОТНІСТЬ ЯК ФАКТОР РИЗИКУ ДЛЯ ДЕЗАДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ	215
Остіян Є. СУДОВИЙ АКТИВІЗМ НА ПЕРЕТИНІ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ЮРИДИЧНОГО ПОЗИТИВІЗМУ	219
Павлик С. ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ТА ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ.....	223
Мирошник А., Пилип А. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ОСОБИСТІСНОЇ КРИЗИ ТА ПОЧУТТЯ САМОТНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ.....	227
Пердейко О. СПІВУЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ: ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ РОЛЕЙ СПІВУЧАСНИКІВ ТА КВАЛІФІКАЦІЇ ЇХ ДІЙ	233
Тимчук С. РОЛЬ ООН У ВИРІШЕННІ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ.....	238
Ткачів О. ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНОЇ СФЕРИ ОСІБ ІЗ РІЗНОЮ СХИЛЬНІСТЮ ДО АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ	242
Федак С. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА АГРАРНЕ СТРАХУВАННЯ	247
Федюра О. КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ В НАВЧАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	252
Худан М., Глагола В., Янковська І. АГРЕСІЯ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ: ТИПИ ПРОЯВУ ТА РІВНІ АГРЕСИВНОСТІ	258
Цендра Г. ПСИХОЛОГІЯ ЦИФРОВОЇ ДОБИ: АНАЛІЗ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НЕЙРОНАУК	263
Чепурна Т. ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК ДРАЙВЕР ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПОГЛЯД НА ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	275
Шатило Д. МОВА І КУЛЬТУРА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	280
Ямкова А. АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА ШІ: ЗАГРОЗА БЕЗРОБІТТЯ ЧИ ДРАЙВЕР НОВОЇ ЕКОНОМІКИ.....	284
Stus B. SHOULD UKRAINIAN WAR MIGRANTS HAVE A LEGAL DUTY TO MASTER THE TARGET LANGUAGE IN A NEW CULTURAL COMMUNITY?	288

СЕКЦІЯ «ТЕХНІЧНІ ТА ПРИРОДНИЧІ НАУКИ»

Влащенко Е. ДІЙСНІ ЧИСЛА В ІДЕМПОТЕНТНОМУ ПІВКІЛЬЦІ ТА МАТЕМАТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ЛУНАРНОЇ АРИФМЕТИКИ.....	294
Вовчанський О. AUTOLOG: УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ АВТО.....	299
Воловик В. ЧАТ-БОТ ДЛЯ РОЗШИРЕННЯ КОЛА СПІЛКУВАННЯ ТА ВИХОДУ З ІНФОРМАЦІЙНИХ БУЛЬБАШОК “BUBBLE BOT”.....	302
Голіновська М. ОЦІНКА МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЧОРНОГО ШОКОКЛАДУ В КОМПЛЕКСНІЙ ПРОФІЛАКТИЦІ КАРІЄСУ ЗУБІВ.....	306
Гуга О. ВПЛИВ ПЕРВИННОГО МАГНІТНОГО ПОЛЯ НА ТЕПЛОВИЙ СТАН МІЖГАЛАКТИЧНОГО ГАЗУ.....	310
Дідух С. НАВЧАЛЬНО-ІГРОВА ПРОГРАМА З ЕЛЕМЕНТАМИ ПРИРОДНИЧИХ ОПИТУВАНЬ “UNDEAD GUARDIAN OF THE FOREST”.....	313
Кеньо І. РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З ВИКОРИСТАННЯМ ПРОГРАМНОГО ЗАСТОСУНКУ “ECODINO”.....	316
Метничук Х., Фершал О. ЗЕЛЕНА ХІМІЯ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК У STEM ОСВІТІ.....	321
Огородник Б. СПАЛАХОВА АКТИВНІСТЬ СОНЦЯ.....	326
Остапів Н. ОЗВУЧЕННЯ ПРЕЗЕНТАЦІЙ. ПЕРЕТВОРЕННЯ ПРЕЗЕНТАЦІЙ У ВІДЕОФОРМАТ.....	329
Паляниця О. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВІТРУ НА ТРАЄКТОРІЮ СНАРЯДУ ПРИ СТРІЛЬБІ НА КОРОТКІ ТА СЕРЕДНІ ДИСТАНЦІЇ.....	333
Покора Р. ІНЖЕНЕРІЯ ОРГАНІЧНИХ СВІТЛОДІЮДНИХ ПРИСТРОЇВ З ПОЛЯРИЗОВАНИМ ВИПРОМІНЮВАННЯМ СВІТЛА.....	338
Сенюра Ю. ПРОГРАМНА РЕАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ НАДМІРНОГО ВИКИДУ ВУГЛЕЦЕВИХ СПОЛУК У СЕРЕДОВИЩЕ.....	344
Сивак Ю. МАШИННЕ НАВЧАННЯ ТА ОПТИМАЛЬНЕ ФОТОІОНІЗАЦІЙНЕ МОДЕЛЮВАННЯ СВІТІННЯ НЕБУЛЯРНИХ СЕРЕДОВИЩ.....	348
Яблонський А. ЧАТ-БОТ ДЛЯ ПЕРЕДБАЧЕННЯ ПОВІТРЯНОЇ ТРИВОГИ: NEURAL ALERT.....	352
Яворська Н. ЕКОРЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ НОВІТНІХ ВТРАТ ЛІСОВОГО ПОКРИВУ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ: АНАЛІЗ НА ПІДСТАВІ ЗАГАЛЬНОДОСТУПНИХ ГЕОДАНИХ.....	359

СЕКЦІЯ «ГУМАНІТАРНІ НАУКИ»

Бабинець І. І.

Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
факультет історії та міжнародних відносин,
студентка 1 р.н. магістратури
014.03. Середня освіта. Історія та громадянська освіта.

ВПЛИВ РОЗПАДУ СРСР НА ПОЛІТИКУ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ

Babynets I.I.

National University of Uzhhorod, Uzhhorod,
Faculty of History and International Relations,
1st year graduate student
014.03. Secondary education. History and civic education.

THE IMPACT OF THE COLLAPSE OF THE USSR ON THE POLICY OF THE WORLD'S LEADING COUNTRIES

Постановка проблеми. Крах комунізму у Східній Європі та розпад Радянського Союзу істотно вплинули на міжнародну ситуацію, адже баланс сил суттєво змінився. По-перше, зникла глобальна бінарна система (Схід-Захід, комунізм-капіталізм) і пов'язана з нею поляризація міжнародних відносин (Радянський Союз-США, конфлікт між Організацією Варшавського договору і НАТО). По-друге, переможцем з Холодної війни вийшли Сполучені Штати, які спробували побудувати однополярний світоустрій, а для легітимізації їм необхідна була підтримка ключових союзників, тобто країн Великої сімки. По-третє, країни пострадянського простору почали дрейфувати до західних демократичних організацій – НАТО та ЄС, чого найбільше боялася Росія.

Сучасна російсько-українська війна, на нашу думку, є наслідком розпаду Радянського Союзу. В. Путін вважає крах СРСР найбільшою трагедією XX ст., тому вирішив відновити імперію зла, насильно

об'єднавши колишні території Союзу. Але якщо деякі провідні держави світу підтримували дружні відносини з РФ до початку повномасштабного вторгнення на територію України, то вже з початку лютого 2022 р. вони побачили антигуманність Росії.

Стан дослідження. У даному дослідженні ми використовували праці як українських авторів: З. Баран, О. Кіндратець, Я. Фоцан, Д. Аракелян, Д. Стендіш, М. Сатпаєв, І. Олянович, М. Мейер, Т. Франсуа, К. Денисенко, К. Пономарьов, Є. Брайлян, С. Долінчук, К. Зарембо, В. Замятін, В. Соколова, так і зарубіжних: Дж. Накано, Д. Гленн, В. Пітер. У своїх доробках вони окреслили значення розпаду Радянського Союзу для провідних країн світу, їх реакцію на геополітичну подію, а також описали євроінтеграційні процеси у постсоціалістичних країнах Європи та розширення НАТО на Схід.

Метою дослідження є аналіз впливу розпаду СРСР на міжнародну ситуацію та спроба визначити політичну орієнтацію провідних держав світу у контексті побудови однополярного світу.

Виклад основного матеріалу. Важливе місце в системі міжнародних відносин кінця ХХ ст. посідала неформальна асоціація Великої сімки. Неофіційна група найпотужніших країн (США, Японії, ФРН, Франції, Великої Британії, Італії та Канади) була заснована в розпал нафтової кризи 1973 р. з ініціативи президента Франції В. Жискара д'Естена для пошуку механізмів узгодження колективних підходів до вирішення актуальних міжнародних проблем людства. Вирішенню важливих глобальних питань сприяла реальна економічна і військова сила учасників асоціації, в числі яких три країни постійні члени Ради Безпеки та офіційно ядерні держави. Частка цих країн у світовому промисловому виробництві становила 51 % [2, с.147]. Незважаючи на те, що рішення цього міжнародного клубу носили неформальний характер, вони сприяли зміцненню довіри між провідними націями та збереженню балансу їх стратегічних інтересів.

Після розпаду Радянського Союзу, США – одна з найпотужніших держав світу заявила про готовність підтримувати світову демократію та мир. Дії США викликали невдоволення та протести окремих країн, що змусило прихильників однополярності шукати обґрунтування ефективності системи. Ідею «добророзичливої гегемонії» підтримували З. Бжезінський, Ч. Краутхаммер, Р. Каган, У. Крістол та інші американські вчені. Багатополярність початку ХХ ст. не змогла

запобігти початку світових воєн, що є чи не головним аргументом вчених, які вбачають у «доброзичливій гегемонії» умову глобальної безпеки. [8, с.144]. Після розпаду СРСР для США, які виступили своєрідним переможцем, відкрилася можливість показати себе як головного глобального лідера. Для новоутворених незалежних держав в Центральній Азії, таких як: Казахстан, Туркменістан, Киргизстан, Узбекистан та Таджикистан потрібна була міжнародна підтримка та допомога у проведенні реформ, що стосувалися насамперед політики та соціальної економіки. У цій справі США могли виступити як прискорювач модернізаційних процесів зазначених країн. Вашингтон прагнув повністю вивести їх з під впливу Російської Федерації [14, с.122].

Також важливим регіоном для США на пострадянському просторі був Балтійський регіон. Він мав велике значення і становив частку геостратегічного Північноатлантичного регіону, що є транзитною територією між Європою та Північною Америкою. США продемонстрували підтримку державам Балтійського моря, сприявши вступу Польщі та трьом країнам Балтії до НАТО. Вашингтон прагнув зберегти створений розподіл сил і стабільності у регіоні, щоб послабити тут політичний вплив Росії. США хотіли просувати НАТО на схід, а також впливати на зовнішню та безпекову політику Європи. Країни Балтії стали для Штатів надійними союзниками в цьому питанні, які підтримували їхні інтереси в ЄС, за що й отримали надійні гарантії безпеки від США у разі агресії Росії щодо Балтії [1, с.80].

Після розпаду СРСР загроза безпеці Китаю минула, що допомогло Китайській Народній Республіці стати провідною в Центральній Азії і встановити нову ініціативу "Один пояс, один шлях". Китай запровадив нові політичні відносини з Москвою за президентства В. Путіна та С. Цзіньпіна. «Для Комуністичної партії Китаю розпад Радянського Союзу є застереженням, – як зазначав Н. Роллан, – Китайська політика визначається панічним страхом. Це страх втратити владу і бажання зберегти її за будь-яку ціну» [13].

Після розпаду СРСР Японія почала піднімати питання про можливість повернення Курильських островів, які країна вважала історично своєю територією. Розбіжності між Японією та Росією щодо права власності на південні острови Курильської гряди – Ітуруп, Кунашир, Шикотан і Поматанг, виникли внаслідок окупації островів

радянськими військами під час радянсько-китайської війни 1945 р. Зокрема, під час підписання Сан-Франциського мирного договору в 1951 р. Японія відмовилася від територіальних претензій на Курильські острови і Сахалін. Після розпаду Радянського Союзу, коли суперечка спалахнула знову президент РФ Б. Єльцин озвучив неоднозначні обіцянки про передачу Японії Курильських островів, які так і не були виконані. У 2005 р. В. Путін висловив готовність виконати положення радянсько-японської декларації 1956 р. про встановлення добросусідських відносин між сторонами і передати японцям острови Хабамаї і Шикотан, але у кінцевому випадку так і не були передані [11].

З часів розпаду Радянського Союзу Росія і Японія намагалися «утвердити більш прагматичний та примирливий погляд на військову концепцію, військовий потенціал та оборонну політику одне одного». [10, с.429]. Зміна Б. Єльцина на посаді президентом В. Путіним не внесла серйозних змін в російсько-японські військові відносини. Фактично двостороннє військове співробітництво та консультації 2000-2004 рр. включали участь у спільній морській нараді, рятувальних операціях, торговельних портових та морських операціях. Почастішали візити молодих і молодших офіцерів з однієї країни в іншу, відбувалося проведення російсько-японських семінарів і конференцій з питань, щодо безпеки в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні та Північно-Східній Азії [19]. 28 лютого 2022 р. Японія заявила, що окупація Росією південних Курильських островів є порушенням міжнародного права, як і напад на Україну. Тож конфлікт який існує ще від часів Другої світової війни, може мати будь яке завершення в майбутньому [11].

Крах Радянського Союзу вразив Велику Британію, адже вона докладала певних зусиль, щоб не допустити розпад СРСР із вигідних для себе геополітичних причин. Однак, за словами М. Тетчер, Великобританія певною мірою припускала таку можливість руйнування Радянського Союзу [9, с.82]. Зовнішньополітичні відносини Великої Британії і України можна умовно поділити на два етапи: 1) 1990 – 2013 рр. – активні дипломатичні відносини у зв'язку з євроінтеграційними процесами в Україні та прагненням молододі держави звільнитися від радянських пережитків, 2) 2014-2022 рр. – поглиблення економічних та політичних зв'язків після анексії Російською

Федерацією півострова Крим та початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України.[12, с.51]. На сучасному етапі під час російсько-української війни Велика Британія надає Україні значну військову, економічну та гуманітарну підтримку, вбачаючи в Росії агресора, який прагне порушити безпекове середовище на європейському континенті.

30 жовтня 1991 р. президент Франції Ф. Міттеран заявив: «Розпад Радянського Союзу буде історичною катастрофою всупереч інтересам Франції» [15]. Також додав, що Франція ніколи не сприятиме розпаду Радянського Союзу. Адже навіть за часів Й. Сталіна Франція і Радянський Союз були союзниками, хоча часи були непрості». Загалом, радянсько-французькі відносини тривалий час були «прохолодними» і пожвавилися лише на початку 1980-х рр., коли радянським лідером став М. Горбачов. Після розпаду Радянського Союзу та соціалістичного табору Франція пожвавила свою політику щодо країн Східної Європи. 24 січня 1992 р. Франція визнала незалежність України, а в квітні того ж року між двома країнами були встановлені дипломатичні відносини. У 1992 р. між Францією та Україною було підписано договір про дружбу та співробітництво (ратифікований Національними зборами Франції в лютому 1996 р.) У контексті двосторонніх відносин спостерігалася стійка тенденція до підвищення рівня економічних відносин та активізації політико-дипломатичного діалогу. Про це свідчить візит Президента України Л. Кучми до Франції у 1997 р. Проте в той період пріоритетними стали все ж таки відносини Франції з Росією як офіційною правонаступницею Радянського Союзу [16].

За президента Н. Саркозі (2007-2012 рр.) російсько-французькі зв'язки ще більше укріпилися. Це зокрема було помітно на основі неурядової співпраці [4, с.566]. Якщо на початку повномасштабного вторгнення Росії Е. Макрон (президент Франції з 2017 р. - по тепер) виступав дипломатичним посередником між Україною та Росією для переговорів, то вже у червні 2022 р. під його час візиту до України він ухвалив рішення про надання військової допомоги Україні, розуміючи весь жах ситуації [17].

Після розпаду Радянського Союзу військові витрати Німеччини становили менше 1,5% ВВП. Успіх «Східної політики» Німеччини залежав не лише від дипломатії та економіки, а й від військової

могутності. Німеччина дедалі більше розширила свої енергетичні зв'язки з Росією. Кремль отримав дозвіл від канцлерки А. Меркель на будівництво першого «Північного потоку», а його попередник Г. Шредер відповідав за реалізацію проекту та очолював компанію, підконтрольну «Газпрому». Однак відносини Росії і Німеччини дещо погіршилися через Мінські угоди, які підписала канцлерка А. Меркель. Наступний прем'єр міністр О. Шольц продемонстрував більш лояльне ставлення до Росії, хоча експерти радять не порівнювати його із Г. Шредером, який повністю був прихильним до Росії, зазначивши, що О. Шольц не дасть собою керувати [5].

Набільша італійська комуністична партія Європи, яка була тісно пов'язана з Радянським Союзом колись навіть сприяла зростанню антиамериканізму в Італії. І до розпаду СРСР і після, Італія перебувала під впливом «російської картини світу», адже мала давні історичні зв'язки з Росією [7]. Італійські праві - С. Берлусконі, М. Сальвіні, Д. Мелоні демонстративно показували свою прихильність до В. Путіна і загалом до Росії, та й сама Д. Мелоні виступала проти впровадження жорстких санкцій до Росії під час гібридної війни у 2014 р. на Сході України. Однак, від початку повномасштабного вторгнення Росії у 2022 р. на територію України Д. Мелоні заявляла неодноразово про підтримку України. Ба більше, Італія надала вже вісім пакетів допомоги для України і виявила інтерес до розбудови Одеси [6, с.4-5].

Висновки. Розпад СРСР мав глобальні наслідки як для світу в цілому, так і для України зокрема, та спричинив докорінні зміни на міжнародній арені, а особливо пострадянському просторі. Держави постсоціалістичного табору зробили свій вибір: інтегруватися до ЄС і НАТО або надалі залишатися під контролем РФ, що, в свою чергу, заклало фундамент їхнього подальшого розвитку. Провідні країни світу по різному сприйняли крах Радянського Союзу: від намагань запобігти таких революційних змін до способів формування нового світового порядку. Більшість країн зберігали дружні відносини з Російською Федерацією як з правонаступницею СРСР, проте внаслідок численних військових агресій ставлення до неї поступово змінювалося. Одним з наслідків розпаду Радянського Союзу є сучасна російсько-українська війна, адже Росія намагається відновити свій контроль над територією колишнього Союзу, щоб відродити імперію

зла. Однак міжнародна ситуація змінилася – Україна вперше у своїй історії має безапеляційну підтримку на право незалежного існування від провідних країн світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аракелян Д. США – країни Балтії: становлення і розвиток відносин. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2006. Вип. 61. Київ: Вільямс. 213 с.
2. Баран З. Новітня історія країн західної Європи та Північної Америки (1945 р. - початок XXI ст.). Львів: Тріада плюс. 2011. 705 с.
3. Браїлян Є. Особливості зовнішньої політики Франції та військова допомога Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://armyinform.com.ua/2023/01/12/osoblyvosti-zovnishnoyi-polityky-francziyi-ta-vijskova-dopomoga-ukrayini/> (Дата звернення: 24.04.2025)
4. Денисенко К., Пономарьова К. Особливості російсько-французьких відносин під час каденції Н. Саркозі. Політологічний вісник. 2013. Вип. 69. С.562-571.
5. Долінчук С. Як Німеччина «здалася росіянам», а вторгнення путіна в Україну перевернуло її оборонну та енергетичну політику. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mind.ua/publications/20237893-yak-nimechchina-zdalasya-rosiyanam-a-vtorgnennya-putina-v-ukrayinu-perevernulo-yi-oboronnu-ta-energetichn> (дата звернення: 24.04.2025)
6. Замятін В. Вихід Італії з ініціативи “Один пояс один шлях”. С.1-5.
7. Зарембо К. Як протидіяти російському впливу в Європі: кейс Італії. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2019/03/DP_draft_Italy_ukr_inet.pdf. (дата звернення: 24.04.2025)
8. Кіндратець О. Формування багатополарності світоустрою: можливі наслідки і перспективи. Політичний менеджмент, № 1. Запоріжжя, 2011. С. 141-150.
9. Мейер М. Ситуація в пострадянській Центральній Азії і питання національної безпеки Росії. Середній Схід і Центральна Азія: проблеми і перспективи в XXI ст. 2002. С. 80-85.

10. Олянич І. Російсько-японські відносини у сфері безпеки у пост-біполярній системі міжнародних відносин. Політологічний вісник. Київ. 2013. Вип. 69. С. 428-438.
11. Сатпаєв М. Курильські острови: Спірна територія Японії та Росії. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://uain.press/articles/kurylski-ostrovy-spirna-terytoriya-yaponiyi-ta-rosiyi-18450> (Дата звернення: 24.04.2025).
12. Соколова В. Британсько-українські відносини: еволюція та перспективи. Одеський національний університет ім. І. Мечникова. 2017. С.45-52.
13. Стендіш Р. Як Китай став впливовим гравцем на пострадянському просторі після краху СРСР? [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/amp/kytay-srsr-rosiya/31610709.html> (Дата звернення: 24.04.2025)
14. Фощан Я. Сполучені Штати Америки та трансформаційні процеси на пострадянському просторі. Цивілізаційні засади трансформаційних процесів на пострадянському просторі. К.: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». 2018. С. 116-124.
15. Франсуа Т. Кремлівську пропаганду легко спростувати. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.google.com/amp/s/uain.press/articles/fransuaza-tom-kremlivsku-propagandu-legko-sprostuvaty-242034/amp> (Дата звернення: 24.04.2025).
16. Франція у другій половині ХХ ст. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://osvita.ua/vnz/reports/world_history/32276/ (Дата звернення: 24.04.2025).
17. Glenn D. Japan's international relations: politics, economics and security. Routledge, 2005. 632 p.
18. Nakano J. Japan's Security and the Russian Far East. Siberia and the Russian Far East in the 21st century. Sapporo, Japan. 2005. 39-54 p.
19. Peter W. Russian relations with Japan from 2000-2010: enduring obstacles, limited opportunities. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://hdl.handle.net/2047/d20000798> (Дата звернення: 24.04.2025).

Бабунич М. Р.

Верхненський ЗЗСО І-ІІІ ст. – ЗДО,
учениця 11 класу
Гребінь Н. В.

ПЕРЕЖИВАННЯ САМОТНОСТІ ОСОБАМИ ПІДЛІТКОВОГО ТА ЮНАЦЬКОГО ВІКУ З РІЗНИМ САМОСТАВЛЕННЯМ

Babunych M. R.

Verkhnensky General Secondary Education
Institution of Grades I-III – Preschool Division,
11th grade student
Hrebin N. V.

THE EXPERIENCE OF LONELINESS IN ADOLESCENTS AND YOUNG ADULTS WITH VARYING SELF-ATTITUDES

Самотність – доволі суперечливе та неоднозначне поняття як у наукових дискурсах, так і у побутовому розумінні. Не лише певну ситуацію люди по-різному співвідносять із поняттям самотності, але й сам по собі стан самотності забарвлений різними емоціями, асоціаціями та думками, залежно від того, як особа сприймає це явище. Деструктивний вплив самотності може призвести до загострення самокритики, почуття ізольованості та меншовартості, нестачі позитивного зворотного зв'язку від соціального довкілля.

Війна залишає свій відбиток на кожному з нас: постійна тривога є важливим фактором, який загострює почуття самотності, через переживання травматичних подій або ж розрив соціальних зв'язків, вимушений переїзд. Тому важливо допомагати підліткам та юнакам справлятися з цим почуттям, а також використовувати потенціал усамітнення конструктивно.

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей переживання самотності підлітками та юнаками з різним рівнем самоставлення. Об'єкт: самотність як психологічний феномен у підлітковому

та юнацькому віці, предметом дослідження є аспекти переживання самотності підлітками та юнаками, зважаючи на їхній рівень самоставлення.

Методи емпіричного збору даних: письмове опитування за допомогою стандартизованих психодіагностичних методик; анкетування за допомогою авторської анкети. Математико-статистичні методи: описова статистика, кластерний, порівняльний (за критерієм Манна-Уїтні) та кореляційний аналізи (критерій Спірмена).

Зміст поняття «самотність» у психології постійно уточнюється. З одного боку, її розглядають як фактор, руйнівний для особистості, а з іншого — як важливу умову для досягнення успішної самоактуалізації [1, с. 12]. Дослідники підкреслюють вплив внутрішніх аспектів особистості на появу та прояви самотності. Вони схиляються до думки, що досвід раннього дитинства суттєво впливає на те, чи стане людина самотньою в подальшому житті [2, с. 7].

К. Мустакас розглядає страх самотності як прояв захисних механізмів. Він вважає, що «люди, які відчувають страх, неспроможні у вирішенні своїх життєвих завдань. Вони або виснажують себе похвальними стосунками з іншими, або займаються неконструктивним самокопанням [3, с. 146]. Тривала самотність може суттєво вплинути на сприйняття людиною себе, зокрема, сприяти розвитку негативного самоставлення.

У дослідженні взяли участь 60 осіб, серед опитуваних – 50 жінок (83%) та 10 чоловіків (17%). Встановлено, що 80% підлітків та юнаків характеризують самотність, як стан, коли людині немає з ким поділитися своїми емоціями, 12% - коли немає з ким розділити свої інтенси, 8 % - коли тривалий час немає можливості бачитися з близькими. Тобто головним аспектом самотності для опитуваних є емоційна ізоляція.

На основі відповідей опитуваних, було встановлено найпоширеніші емоції, що супроводжують почуття самотності серед підлітків та юнаків. Загалом часто у відповідях спостерігаються змішані емоції, коли респонденти відчувають одночасно кілька протилежних емоцій (тривога та натхнення, розчарування та спокій). Проте можна зробити висновок, що переважають все ж негативні емоції: сум, тривога, розчарування безнадія, рідше відзначають спокій або натхнення.

Більшість підлітків та юнаків (75%) вважають, що війна значно посилює почуття самотності, в той час як 25% респондентів думають, що її вплив на самотність є незначним. Також 47 % опитуваних зазначили, що серед причин самотності, які пов'язані з війною, є втрата близьких або розлука з ними, 33% - вимушене переміщення в інше місто/країну, по 10% - нестача можливостей для спілкування з однолітками та почуття незахищеності відповідно.

Вказуючи на активність в соціальних мережах, що допомагає уникнути/ позбавитися почуття самотності, особи підліткового та юнацького віку найчастіше обирають: спілкування з однодумцями в соціальних мережах (63%), знайомство з новими людьми (57%), перегляд відео на різну тематику (42%), порівняно рідше – серфінг стрічки (28%), спостереження за життям інших (18%).

В результаті проведеного кореляційного аналізу виявлено: за шкалою «Самотність» встановлені прямі кореляційні зв'язки з внутрішньою конфліктністю ($r=0,46$), самозвинуваченням ($r=0,51$) та обернені кореляційні зв'язки з відображенням самовідношенням ($r=-0,50$), самоцінністю ($r=-0,37$), самовпевненістю ($r=-0,46$), самокерівництвом ($r=-0,30$), самооцінкою ($r=-0,39$).

З метою порівняння особливостей переживання самотності особами підліткового та юнацького віку з різним рівнем самоставлення, було проведено кластерний аналіз. Процедура кластерного аналізу за побудовою дерева кластеризації виявила, що досліджувану групу можна поділити на дві групи.

Умовно назвемо представників першого кластеру «група з вищим самоставленням», оскільки в них яскраво виражені відповідні шкали, а представників другого кластеру – «група з нижчим самоставленням», в силу їх нижчих показників. Для порівняння двох груп (з вищим та нижчим самоставленням) за особливістю прояву самотності, було застосовано коефіцієнт Манна-Уїтні. Встановлено: опитувані з нижчим рівнем самоставлення відчують вищий рівень самотності, порівняно з тими у кого цей показник вищий, оскільки вони можуть мати труднощі в соціальних взаємодіях та формуванні емоційно здорових зв'язків.

Отож, переживання самотності часто призводить до зниження впевненості, самооцінки та здатності ефективно управляти емоціями й діями, а також до підвищення емоційної суперечливості та

почуття провини. Особи з негативним ставленням до себе, у більшій мірі здатні почуватися самотніми. Це може пояснюватися тим, що їхнє самовідношення та здатність формувати емоційно здорові зв'язки є більш уразливими. Найхарактернішим способом подолання почуття самотності у підлітків та юнаків є пошук підтримки в соціальних мережах, зокрема, активність, яку вони найчастіше обирають – спілкування з однодумцями та знайомство з новими людьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заблоцька Ю. К. Особливості переживання самотності юнаками та юнками з різним рівнем само ефективності. Львів, 2024. С. 12.
2. Луцишин Д. Р. Вплив самоствавлення на виникнення почуття самотності у юнацькому віці. 2024. С. 7.
3. Moustakas C. E. (1972). Loneliness and love. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall. P.146.

Бакша В. В.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород,
факультет туризму та міжнародних комунікацій,
Здобувач вищої освіти за ОПП «Туризм»
Науковий керівник – канд. філос. наук, доцент,
Уляна Ханас

РОЛЬ ГЕРОЇВ-ЛІКВІДАТОРІВ У ПОДОЛАННІ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ ТРАГЕДІЇ

Baksha V. V.

Uzhhorod National University, Uzhhorod,
Faculty of Tourism and International Communications,
2nd year students, 242: Tourism
Research supervisor – Candidate of Philosophical Sciences,
associate professor,
Khanas U.Ya.

THE ROLE OF HEROES-LIQUIDATORS IN OVERCOMING THE CHERNOBYL TRAGEDY

Чорнобильська катастрофа стала найбільшою техногенною трагедією в історії людства. 26 квітня 1986 року сталася подія, яка назавжди залишила слід у пам'яті всього світу. Люди ніколи раніше не стикалися з такою масштабною небезпекою, не було готових сценаріїв, як діяти в умовах невидимого ворога. Та попри страх і невідомість, справжні герої – ліквідатори – стали на захист людства. Вони кинули виклик смертоносній радіації, не маючи ні належного захисту, ні повного розуміння, що відбувається. Вони знали лише одне: від їхніх рішень, від їхньої мужності залежала доля мільйонів.

Першими удар на себе прийняли пожежники – вони прибули на місце трагедії вже в перші хвилини після вибуху, навіть не підозрюючи, що мають справу зі смертельною невидимою загрозою – радіацією. Вони гасили полум'я у звичайному спорядженні, без жодного захисту від радіації, вважаючи, що це звичайна пожежа. Але ця

пожежа була не схожа на жодну іншу. Їхньою головною метою було зупинити поширення вогню, аби він не перекинувся на інші енергоблоки. Протягом чотирьох-п'яти годин вони боролися з полум'ям, навіть не підозрюючи про справжній рівень небезпеки. Внаслідок цього вони отримали дози радіації, несумісні з життям. Щоб усвідомити, як там було небезпечно: рівень радіації на місці, де були пожежники, перевищував допустиму норму в 250 мільйонів разів. Багато хто помер протягом двадцяти днів від гострої променевої хвороби. Хоча вогонь і був погашений, в середині реактора залишалися високі температури, а також продовжувалися викиди в атмосферу через присутність розплавленого ядерного палива, графітових елементів та інших матеріалів, що загорілися під час вибуху.

З метою створення бар'єрів на шляху викидів із зруйнованого енергоблока було прийняте рішення про його ізоляцію від навколишнього середовища різними матеріалами. Скинені з вертольотів матеріали покрили центральний зал шаром товщиною від 1 м біля північної стіни до 15 м біля південної стіни. Вертолітними підрозділами армійської авіації з 27 квітня по 10 травня 1986 р. було скинуто на зруйнований блок біля 5 тис. тон різних матеріалів, в тому числі 40 тон з'єднань бору (ефективного поглинача нейтронів), 600 тон доломіту і 1800 тон глини і піску. Біля 2400 тон свинцю повинні були прийняти на себе тепло, що виділяється, перешкоджаючи тим самим переміщенню розплавленого палива під фундамент реактора [1].

Їм вдалося зменшити викиди радіонуклідів за допомогою скидання різних матеріалів. Однак виникла ще одна проблема: в реакторі почала утворюватися нова суміш, яка отримала назву «коріум». Коріум – це розплавлена суміш ядерного палива, графіту, металевих конструкцій реактора та інших матеріалів, що плавляться при надвисоких температурах після аварії. Ця суміш почала просуватися в глибину реактора, прямо до бетонної основи. І виник ризик, що ця суміш потрапить у басейни з водою під реактором, які мають вихід в річку Прип'ять, а вона, в свою чергу, має зв'язок з Дніпром. Дніпро є джерелом питної води для мільйонів людей, слугує для водозабезпечення промислових підприємств та зволожує сотні тисяч гектарів сільськогосподарських земель. Це створювало серйозну загрозу. Тому комісія з ліквідації наслідків аварії вирішила, що

необхідно вирити тунель під реактором площею 30×30 метрів, щоб встановити бетонну подушку з рідким азотним охолодженням, аби запобігти потраплянню коріуму в басейни з водою. Для цього з вугільних шахт Донецька, Луганська та Тули було привезено близько 400 шахтарів. Вони працювали в пекельних умовах: температура в тунелі сягала до +50–60°C через гарячу землю. Вентиляція була майже відсутня, але попри все шахтарі успішно завершили роботи і запобігли потраплянню коріуму в води. Багато шахтарів згодом постраждали від наслідків радіації: захворювань, вкороченого життя та інвалідності.

Потім протягом кількох місяців проводилось масштабне очищення та дезактивація 30-кілометрової зони. До цього процесу було залучено тисячі військовослужбовців, рятувальників та інженерів. Весь процес був розділений на етапи, і для виконання кожного з них створювалися спеціалізовані загони. Перший етап включав захоронення всієї забрудненої техніки. Оскільки метал є відмінним накопичувачем радіації, було прийнято рішення зібрати всю техніку в одному місці, провести її очищення та подальше захоронення. Другий етап передбачав відстріл і поховання всіх тварин – як свійських, так і диких. Оскільки тварини акумулювали в собі велику кількість радіації і могли поширювати її далі, були створені окремі групи, які займалися їх відстрілом та захороненням. Третій етап складався з масової дезактивації та очищення території. Через те, що вітер розніс радіоактивний пил на великі відстані, потрібно було повністю очистити забруднені території. Цей етап включав промивання вулиць і будинків, зняття верхнього шару ґрунту з подальшим його захороненням, а також розпилення з вертольотів спеціальної суміші, яка примушувала радіоактивний пил осідати на землю, щоб потім його можна було безпечніше зібрати та захоронити разом із ґрунтом.

І ось настала критична хвилина, коли потрібно було побудувати укриття, щоб повністю закрити реактор. Але було одне велике "але". Після вибуху з реактора на дах вилетіли уламки графіту – надзвичайно радіоактивного матеріалу. Тому неможливо було розпочати будівництво укриття над реактором, поки ці уламки не будуть скинуті. Комісія з ліквідації наслідків аварії вирішила використати місяцехід та дистанційно керованих роботів для цього завдання. Спочатку все йшло добре, але коли роботи досягли найнебезпечнішої

точки, електроніка не витримала високого рівня радіації і виходила з ладу.

Як крайній засіб, Чорнобильська комісія вирішила врешті-решт використовувати людей – «біороботів», як вони їх називали, – щоб буквально згрібати уламки з даху. Згідно з книгою «Чорнобиль: Сповідь репортера» автора Ігоря Костіна, переважна більшість ліквідаторів, яким було доручено прибрати радіоактивний матеріал з даху, були середнього віку. Крім того, вони могли перебувати на даху лише дуже короткий проміжок часу [2].

Всього було 3828 «біороботів», які в надважких умовах виходили на дах у групах по 2-3 людини. За 90 секунд вони повинні були скинути якомога більше уламків графіту. У них не було нормального захисту – це були швидко виготовлені фартухи з свинцевих пластин, звичайні резинові рукавиці та респіратори, які майже не допомагали в таких пекельних умовах. Щоб зрозуміти, наскільки великий був рівень радіації, потрібно зазначити, що ці 90 секунд, проведених на даху, скорочували життя людини на 10-20 років. Усього в ліквідації наслідків Чорнобильської трагедії було задіяно близько 600 тисяч осіб.

Чорнобиль – не лише велика трагедія, а й символ безмежної мужності багатьох тисяч наших земляків, які брали участь у ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС. Ризикуючи своїм життям і здоров'ям, вони виконали свій обов'язок і захистили людство від впливу й подальшого розповсюдження радіації. Подвиг цих людей навечно залишиться у пам'яті українського народу [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Процес ліквідації наслідків катастрофи на ЧАЕС. Реферат. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/ecology/18747/> (дата звернення 27.04.2025)
2. Chernobyl's Biorobots Were Real: Here's What Actually Happened. URL: <https://screenrant.com/chernobyl-hbo-biorobots-roof-real-explained/> (дата звернення 26.04.2025)
3. 37 років Чорнобильської катастрофи: жертви, ліквідатори та наслідки. URL: <https://www.armyfm.com.ua/ua/37-rokiv-chornobilskoi-katastrofi-zhertvi-likvidatori-ta-naslidki/> (дата звернення 27.04.2025)

Біденко Н. С.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філософський факультет, студентка 3-го курсу,
034: Культурологія

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “КУЛЬТУРНІ ПРАКТИКИ” ТА ЙОГО КОМПОНЕНТІВ НА ОСНОВІ ТЕОРІЇ ПРАКТИК

Bidenko N. S.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philosophy, 3th year student,
034: Culturology

DEFINITION OF CULTURAL PRACTICES AND ITS COMPONENTS BASED ON THEORY OF PRACTICE

У культурній та соціальній науках практики довгий час служили лінзою для дослідження того, як культура виявляється, актуалізується та змінюється в повсякденному житті. Мислителі як П'єр Бурдьє, Мішель де Серто, представники Бірмінгемської школи та інші кидали виклик спрощенню подвійного зв'язку між структурою та агентністю, висуваючи на перший план уречевлену, звичну та імпровізаційну природу культурної діяльності. Проте, попри широкий вжиток та теоретичну важливість поняття практик, термін «культурні практики» залишається концептуально розмитим — використовується для опису багатьох явищ, від субкультурного стилю до культурного капіталу, від простих дій до інституалізованих ритуалів, часто без загального теоретичного обґрунтування. Ця стаття повертається до історії та ключових положень теорії практики (practice theory) й виводить розуміння культурних практик як таких, що насамперед вивчає двосторонні стосунки між індивідом та культурою.

У XX столітті практики сколихнули науковий світ — усі почали говорити, вивчати, думати, розглядати та критикувати практики. Термін швидко залишив позаду сферу соціологію та поширився на різні сфери філософії та науки. С. Тернер, щоб проілюструвати це,

зазначає, «тексти регулярно аналізуються з погляду риторичних практик і практик репрезентації» і як «[у практиках машинного навчання] використовуються для опису когнітивних компетенцій у певній галузі, які потрібно змодельовати, наприклад сукупності юридичних практик, які дозволяють юристу читати контракт» [6, с. 1-2]. Багато про що почали думати в практичних термінах або приписувати практикам у різних науках.

У першій половині XX століття теоретизування практики носило насамперед епістемологічне значення та насамперед досліджували поширення культурного, соціального або професійного знання та його втілення у людську діяльність: до теорій, які стали підґрунтям цього руху, зачисляють теорію розуміння Гайдеґґера, слідування нормам Вітґентайшна, габітус Бурде, мовчазне знання Поляного та інші [5]. Тернер описує цей процес як вироблення двох основних групи понять, пов'язаних з практиками та вживаних у теорії практик: «ті, які ґрунтуються на моделі прихованих посилок дедуктивних теорій, "спільних передумов", і ті, які належать до уречевлених знань, такі як навички, культурні чи моральні схильності або лінгвістичні компетенції» [6, с. 3]. Ці теорії породили різні педагогічні, соціологічні та культурні теорії, що досліджували втілення та розповсюдження знання.

Однак, у другій половині XX століття теорія практик набула головним чином деонтологічного спрямування, що можна підсумувати визначенням практик Шацкі: «більшість мислителів, які теоретизують практики, сприймають їх, мінімально, як ряд [людської] діяльності» [4, с. 11]. Започаткування цього руху, який вже почав ідентифікувати себе як «теорія практик», насправді дещо розпливчате — складно ідентифікувати засновника чи головну силу, з якої він народився. Варде пояснює, що «[теорія практики була] відповіддю на низку фундаментальних проблем соціальної теорії в момент відходу економізму та марксизму в 1970-х роках» [7, с. 284]. Головним завданням теорії було вивчення агентності (або дії) у взаємодії з різноманітними явищами, не лише епістемологічними — інститутами, владою, знанням, суспільством, навичками, ідентичностями та іншим.

Джозеф Рауз називає це «практичною ідіомою» [5] — вказуючи на те, що самі практики мають фігуративне значення: вони означають діяльність, на яку щось впливає або яка є пов'язана з чимось.

Поняття самої теорії є досить просвітницьким: такі терміни, як “поле практики” або “поля значення” вказують, що в першу чергу ми маємо справу з особливими обставинами або навколишніми факторами, в яких діяльність виявляється або уречевлюється.

Два основних види чинників, які впливають на діяльність у теорії практики, можна загально підсумувати як (1) макроструктури або структури порядку (влада, інститути, суспільство, мова), або (2) мікроструктури або структури індивідуалізації (знання, емоції, інтерпретація). Ба більше, багато підходів (наприклад, Гідденс і його структурація, Барнс і його майстерність, Арчер і критичний реалізм [8]), зазвичай враховують обидва ці виміри, зазначаючи, що існує певна довговічність або поширеність практик, що викликано порядком, і все ж виконання практик є більш-менш індивідуалізованим або принаймні неідентичним у двох різних випадках виконання практики.

Отже, практики — це спосіб подивитися на діяльність, що розгортається в соціальному, політичному чи ширшому культурному контексті, або дослідити, як люди сприймають, інтерналізують і втілюють процедури, значення, компетенції тощо — або і те, і інше [5, с. 643]. Так, основне завдання теорії практик полягає в узгодженні соціального та індивідуального або принаймні комплексного осмислення взаємодії цих двох вимірів.

Згідно вищезазначеного, культурні практики можна визначити як діяльність, яка розгортається у контексті культури — певних явищ, що цю діяльність структурують, формалізують, визначають тощо. Однак, здебільшого в українській науковій традиції культурні практики стали інструментом оприявлення, а не співвідношення культури та діяльності. Меднікова пише, що культурні практики “виявляють сутнісні зміни образу, стилю і якості життя людини” [1, с. 38], а себто вміщують у собі культурні ідеї, традиції, норми та тенденції тощо. Скокова визначає культурні практики як безпосередній вимір оприявлення смаку, себто практичний вимір існування габітусу та капіталу та можливості його зміни [3] (хоча, у своїй монографії вона наводить ряд різних інтерпретацій та підходів). Олійник вважає, що культурні практики є інструментом вивчення “закономірності поведінки людей”, а самі практики і втілюють, і реалізують цінності та сенси (або “ціннісні сенси”), художні смаки, рівень соціалізації та інкультурації, культурну нерівність [2, с. 135-136].

У цій парадигмі, культурні практики виступають як аналітичний інструмент для розуміння культури на загал: вони функціонують як емпіричні (до певної міри) відомості, на основі яких можна індуктивно вивести загальнокультурну інформацію. Тож, в цьому контексті культурні практики існують окремо від теорії практик — вони не пропонують вивчення того, як саме культура впливає на те, що індивіди роблять одні дії, а не інші, і яким чином індивіди виявляють опозицію до цієї структури та індивідуалізують свою діяльність.

Так, існує потреба в іншому визначенні культурних практик на основі теорії практик — як діяльності, що оприявлюється у взаємодії мікроструктури індивіда (носія культури) і макроструктури самої культури. Спираючись на доробки А. Гідденса, Б. Барнса, Т. Шацкі, я пропоную визначити цю взаємодію у полі трьох композитів: індивідуального смислу та колективного значення (Гідденс), індивідуальної телеоафективності та колективної цінності (Шацкі) та індивідуальної дії та колективної традиції (Барнс).

Смисл/значення: позаяк актор водночас продукує та відтворює культурні значення [8], культурні практики стають виміром співвідношення індивідуального смислу з колективними знаками та значеннями. Цей композит дозволяє прослідкувати явища інтерпретації, локалізованої інтертекстуальності та вплив індивідуальних смислів на дії: наприклад, у сфері фанатських культур, мистецтва та медіакультури.

Телеоафективність/цінність: телеоафективна структура Шацкі акцентує на важливості індивідуальної емоційної мотивації (себто, яка спричинена внутрішніми відчуттями) для певних дій індивіда, однак почасти мотивація спричинена загальнокультурними цінностями (наприклад, превалювання сімейного над особистого, або чоловічого над жіночим) [4, р. 56-61]. Тут увага звертається на стійкість та джерела індивідуальних емоційних виборів та їх мотивації та їхнє співвідношення з морально-аксіологічним виміром культури.

Дія/традиція: Барнс розглядає практики як діяльність, що не може бути вивчена без її втілення [4, с. 33], а це втілення перебирається від інших “практикантів” чи їхніх свідчень — отже, через традиції. Проте, дії індивідів можуть відповідати традиційності, а можуть бути нетрадиційними — тож, культурні практики можуть

прослідковувати індивідуальну ініціативу та спадкоємність культурних форм, повторення та зміну в процедурі.

Отже, теорія культурних практик на основі теорій практик може осмислюватися як діяльність в полі (системі) культури. За допомогою композитів смисл/значення, телеоафективність/цінність, дія/традиція можна не тільки виявляти культурні явища у культурних практиках, але й виділити в них індивідуальний вимір. Така теорія може бути гнучко застосована в багатьох сферах: від субкультурних практик до національних культурних традицій, від педагогічних практик до медіапартисипативності та бути інструментом досліджень того, яким чином можна зберігати культурні традиції в сучасному світі, підвищувати людську резистентність до зовнішніх впливів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Меднікова Г. С. Концепт "культурні практики" та його роль в трансформації сучасної культури. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 7 : Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. 2017. Вип. 37. С. 30-39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_7_2017_37_7.
2. Олійник О. С. Культурні практики як форма активного культурного споживання. Культурологічна думка, том 24, №2. 2023. С. 134-142.
3. Скокова Л. Культурні практики як рух у просторі можливостей. Культурологічна думка. 2014, № 7. С. 90 – 97. URL: <https://doi.org/10.37627/2311-9489-24-2023-2.134-142>
4. Knorr Cetina K., Schatzki T. R., von Savigny E. The Practice Turn in Contemporary Theory (1st ed.). Routledge. 2001. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203977453>
5. Rouse J. Social Practices and Normativity. Philosophy of the Social Sciences. 2007. 37(1). P. 46-56. URL: <https://doi.org/10.1177/0048393106296542>.
6. Turner S. The social theory of practices: tradition, tacit knowledge, and presuppositions. Chicago: University of Chicago Press. 1994. URL: <https://doi.org/10.1086/233665>.
7. Warde A. After taste: Culture, consumption and theories of practice. Journal of Consumer Culture. 2014. 14(3). P. 279-303. URL: <https://doi.org/10.1177/1469540514547828>

8. Whittington R. Giddens, structuration theory and strategy as practice. Cambridge Handbook of Strategy as Practice. 2015. P. 109-126. URL: <https://doi.org/10.1017/CCO9781139681032.009>.

Боднар Р. М.

Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів, філософський
Факультет, студент 3-го курсу,
053: Психологія

КОНЕКТОМ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗУМІННЯ ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ

Bodnar R. M.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philosophy, 3th year student,
053: Psychology

CONNECTOM: PERSPECTIVES FOR UNDERSTANDING HUMAN BEHAVIOR

Людство впродовж усієї своєї історії прагнуло зрозуміти, що відбувається в нашому мозку. За роки досліджень було здійснено ряд важливих відкриттів, однак однією з головних перешкод для відстеження функціональних і фізіологічних особливостей нашої нервової системи є відсутність схеми-карти усіх нейронів та їхніх зв'язків між собою. Конектом став предметом нашої розвідки не лише через його важливість для нейронауковців у цілому світі, а й недостатнє висвітлення цієї теми в українській науці.

Отож, за словами дослідника конектуму Олафа Спорнса – це мережева карта, яка має фундаментальне значення для вивчення динаміки та функціонування мозку. Вона описує повний набір усіх нейронних зв'язків людського мозку – складної мережі, робота якої залежить від зв'язку нейронів один з одним [2. с. 1]. Станом на 2012 рік *Caenorhabditis elegans* — вільноживуча аскарида (круглий черв довжиною близько одного міліметра) був єдиним в світі живим організмом, нейронні зв'язки якого повністю відомі. Цей організм має всього 302 нейрони, зв'язки між якими описали Дж. Вайт, С. Бренер, Дж. Томпсон та Е. Саутгейт за допомогою електронної мікроскопії [4]. Ці дослідники сформулювали постулат про те, що функціональні

властивості нервових систем залежать від характеристик нейронів, з яких вона складається, та зв'язків між ними. Фактично, вони заклали фундамент для розвитку конектоміки – галузі досліджень, що включає в себе аналіз архітектури міжнейрональних зв'язків та їхнє картування.

Основою для нашої праці буде книга «Мікро-, мезо і макро- конектоміка мозку» [3, с.109-123], оскільки це найповніше наукове видання у вільному доступі. Дослідження зв'язків у мозку були у центрі анатомо-фізіологічних досліджень ще з кінця 19-го століття (Карл Верніке, Зігмунд Екснер та інші), у цих дослідженнях було описано взаємозв'язки між областями мозку, з розвитком технологій розвивались і методи дослідження, тож далі використовували метод гістологічного фарбування, накопичення знань призвело до створення уявлень про «нейронні нервові системи» це почали досліджувати і вже в кінці 20-го століття були перші спроби скласти карти міжрегіональних проєкцій головного мозку ссавців. Всі ці знання накопичувались для кращого розуміння мозкових мереж.

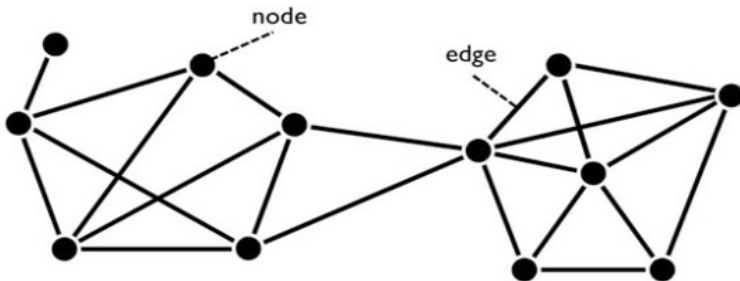

Рис.1 Схематичне зображення зв'язків між нейронами

Мозкові мережі – сукупність вузлів та їх зв'язків. Їх досліджують за допомогою електронної та світлової мікроскопії, після того як зібрані таким методом матеріал формує матрицю, наприклад як на цьому фото, йдуть детальні статистичні розрахунки. Існують щонайменше три різні категорії, що відображають різні аспекти організації мережі.

Така матриця мережі складається з вузлів та ребер, простими словами імпульс від одного вузла до іншого проходить через ребра, відповідно до кількості ребер розрізняють зв'язки низького ступеню або високого.

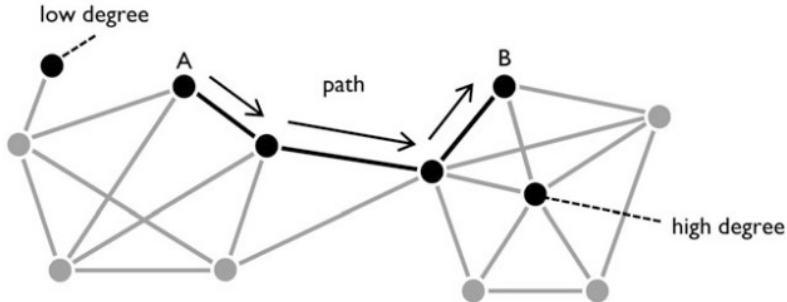

Рис. 2 Схематичне зображення матриці мозкової мережі [3, с. 110]

Відстань між вузлами А і В становить 3 кроки, також на рисунку 1 видно який вузол є високого ступеню, а який низького. Крім цього мережа може бути поділена на модулі, тож вузли також можна розрізняти як концентратори з'єднувачів або ж як провідні.

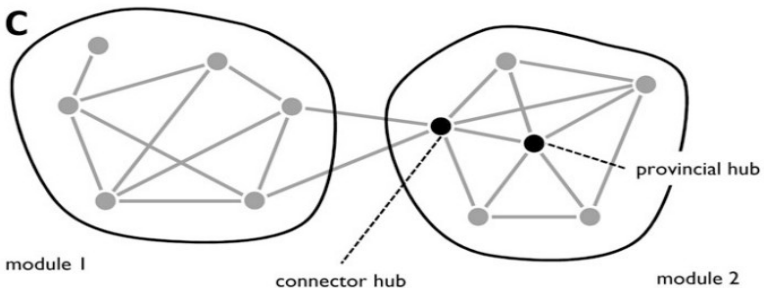

Рис. 3 Схематичне зображення зв'язків між різними модулями мозкової мережі [3, с. 110]

З даної ілюстрації добре видно, що ребра з'єднувальних концентраторів сполучаються з вузлами з інших модулів, а ребра провідників лише з вузлами в своєму модулі.

Мозкові мережі досліджують на трьох основних рівнях.

- Мікро

На цьому рівні вчені зосереджуються на вивченні зв'язків між окремими нейронами, що знаходяться в різних структурах. Тобто розглядають кожен зв'язок окремо або зв'язки у невеликих схемах.

- Мезо

На цьому рівні досліджують вже більші матриці, що дозволяє виокремлювати окремі функціональні модулі.

- Макро

Чітких меж між мезо- і макро- масштабом немає, однак для дослідження макро масштабів використовуються примати, крім людини. Такі дослідження допомагають вивчати модульні мережі та їхню взаємодію.

Таким чином, відображення коннектомів у різних масштабах є важливим для розуміння нейронних систем. Мікромасштабні підходи мають вирішальне значення, але вони можуть не позбавити від необхідності вимірювання зв'язності в більш грубих масштабах. Мезо- та макромасштабні карти необхідні для зв'язку зв'язку з поведінкою та для індивідуальної мінливості когнітивних і поведінкових показників. Врахування фізіологічних особливостей необхідне для пояснення та прогнозування роботи нейронних ланцюгів і популяцій. Відображення особливостей топології конектомів у різних масштабах також є проблемою.

Обчислювальні моделі відіграють усе більш важливу роль, наприклад, у спробах використовувати дані конектомів для інформування про біофізичні моделі функції та динаміки мозку. Очікується, що на сферу конектоміки суттєво вплинуть нові методологічні та аналітичні розробки як у зборі, так і в аналізі даних, що почне еру нових відкриттів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Seung S. Connectome : How the Brain's Wiring Makes Us Who We Are. 1st Mariner books. Mariner Books; 2013.
2. Sporns, Olaf. Discovering the human connectome. MIT press, 2012.
3. Micro-, Meso- and Macro-Connectomics of the Brain / ed. by H. Kennedy, D. C. Van Essen, Y. Christen. Cham : Springer International

Publishing, 2016. URL: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-27777-6> (date of access: 20.04.2025).

4. White JG, Southgate E, Thomson JN, Brenner S (1986) The structure of the nervous system of the nematode *Caenorhabditis elegans*. Phil. Trans. Royal Soc. London. B 314, 1-340.

Бучок С. І.

Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет», м. Ужгород,
факультет історії та міжнародних відносин,
студентка 3-го курсу, 014.03 Середня освіта (Історія)

РОЛЬ АЛЖИРСЬКОЇ МІГРАЦІЇ В ІСТОРІЇ ФРАНЦІЇ (1962–2005 pp.)

Buchok S. I.

«Uzhhorod National University», Uzhhorod,
Faculty of History and International Relations,
3rd year student, 014.03 Secondary Education (History)

THE ROLE OF ALGERIAN MIGRATION IN THE HISTORY OF FRANCE (1962–2005)

Перші контакти Франції з алжирськими мігрантами сягають періоду після завоювання Алжиру у 1830 році. Вони продовжувалися і впродовж обох світових воєн, однак найактивніший етап активної взаємодії між Францією та алжирськими мігрантами розпочався наприкінці XIX століття й особливо посилювався після завершення Алжирської війни за незалежність у 1962 році. Після закінчення Другої світової війни дедалі більше алжирців мігрувало до Франції, незважаючи на те, що вони часто піддавалися расизму та були змушені працювати на найважчих та низькооплачуваних роботах.

За часи перебування під владою Франції в Алжирі відбулися певні трансформації всередині суспільства і виокремилася нова соціально-політична група — харкі. Харкі вважаються алжирцями-мусульманами, які були на службі у французької армії та підтримували перебування французьких військ в країні. Харкі були слабо озброєні та зазвичай служили в партизанських ополченнях. Безперечно, в Алжирі до них ставилися як до зрадників, особливо гостро до них ставився Фронт національного визволення — національно-радикальний рух алжирців, спрямований проти французького перебування в

країні; рух неодноразово здійснював погроми французького мирного населення.

18 березня 1962 р. були укладені Евіанські угоди, які зупинили Алжирські війни за незалежність. Незважаючи на договір про припинення вогню, Фронт національного визволення та інші терористичні організації продовжували здійснювати напади на харкі та французькі поселення. Зокрема однією з найкривавіших подій стала Оранська різанина 5-7 липня 1962 р., коли радикали вдерлися до Орану, міста французького походження і почали знущання над мешканцями. Довелось втрутитися французьким військам. Серед населення Орану піднялася хвиля тривоги, відчай змушував людей якомога швидше покидати місто. Багато хто відправився на базу Мерсель-Кебір, після чого на кораблі їх було доставлено у Францію [6]. Тобто, саме після подій 1962 р. міграція алжирців до Франції почала збільшуватись у величезних масштабах.

Харкі, що залишалися в Алжирі піддалися численним репресіям, тому французький уряд надав притулок тим харкі, що вирішили тікати до Франції. Більшість алжирців-колаборантів опинившись у Франції жили в «тимчасових» таборах та ізоляції, приречені все життя провести на низькооплачуваних роботах. Однак все ж таки, вони отримували деякі привілеї. Харкі мали ті ж права, що й французи, за винятком політичних. Окрім того, як і під час колоніального періоду, їм гарантували свободу пересування та право на постійне проживання. В порівнянні з іншими іноземцями їм було легше знайти роботу, могли ставати юристами, лікарями, крамарями, ремісниками чи навіть власниками ліцензій на продаж алкоголю [5]. Більш того, алжирці могли подати запит на отримання французького громадянства, але зробили це лише одиниці. Більшість боялися втратити зв'язок із батьківщиною або просто не хотіли вважатися зрадниками.

Ця ситуація показує, що мігранти не завжди хочуть інтегруватися в країну, яка їх прийняла. Особливо це стосується іммігрантів, у яких релігія відмінна від релігії місцевого населення. Зазвичай вони ідентифікують себе як стійку національну меншину зі своєю етнічною специфікою. Часом вони навіть готові відстоювати свої інтереси, використовуючи закони та політичні засоби суспільства, в якому вони опинились [3, с. 38].

Фернан Бродель наводить цікаву статистику і стверджує, що в 1976 році кількість іммігрантів оцінюється цифрою в 3 700 000 осіб, серед яких 21% — алжирці. Автор пише: «Ці іммігранти були переважно дорослими, добірними чоловіками (показник їхньої смертності безперечно нижчий за середній показник смертності французів); за народжуваністю дітей вони були чемпіонами: у осіб трьох магрибських національностей налічувалося 5-6 дітей на кожну жінку, у португальців — 3,3, у іспанців — 2,5, у італійців — 2» [1, с. 199].

Незважаючи на перешкоди, з якими вони стикалися, алжирські мігранти рано пустили міцне коріння, і це було пов'язано з важливістю дитячого населення [5]. З часом, культурні та економічні зв'язки між Францією та алжирцями-переселенцями лише міцнішають. Алжирці отримали статус іноземців, а з 1992 р. переселенці з Алжиру, які легально проживали на території Франції отримали доступ до участі в європейських виборах. У переселенців також була можливість отримати французьке громадянство, і багато хто був готовий скористатися цим. Однак, траплялися випадки, коли діти, народжені у Франції, та які отримали французьке громадянство згодом отримували й алжирське, користуючись алжирськими законами про «право крові».

В 1990-х роках ситуація почала ускладнюватися. Більшість переселенців у Франції на той момент були другим-третім поколінням, їх сприймали «чужими» як в Алжирі, так і у Франції. Окрім того, зростало безробіття, бідність та загальне відчуження. Алжирська молодь зазвичай розташовувалася в французьких передмістях, де рівень освіти був набагато менший, ніж в інших районах; через це виникали проблеми з працевлаштуванням.

Традиційно алжирці сповідують іслам, тому ще однією важливою проблемою була релігійна інтеграція. З початком арабських міграцій іслам швидко набирав обертів та наразі є другою за поширенням релігією у Франції. У тогочасному французькому суспільстві побутувала думка, що мусульманським суспільствам властиві підвищена злочинність та низький рівень освіти, тому до них завжди ставилися з обережністю. Після декількох протестів, які провели іноземці, французька влада почала ще більш насторожено ставитися до ісламу. Був виданий закон, який заборонив з початку 2004

навчального року носіння релігійних символів у школах, коледжах і державних ліцеях [2, с. 39].

Вся соціальна напруга вилилася у виступ іммігрантів у 2005 р. 27 жовтня внаслідок нещасного випадку загинуло двоє хлопців з північноафриканським корінням. Очевидці засвідчували, що це сталося через переслідування поліцейських. Наступного дня після трагічного інциденту, що приголомшив місцеву громаду, прем'єр-міністр Домінік де Вільпен та міністр внутрішніх справ Ніколя Саркозі виступили з першими публічними заявами. У своїх коментарях вони припустили, що загиблі могли бути злодіями, що викликало ще більше обурення суспільства. Ці заяви відрізнялися від початкових свідчень, оскільки самі правоохоронці в офіційних показах визнали, що жодних доказів крадіжки або пошкоджень на місці події виявлено не було [4]. Ця подія стала початком виступів по всій Франції, участь в яких брали в тому числі алжирці-мусульмани. Згоріло понад 10 000 автомобілів, пошкоджено 233 громадські та 74 приватні будівлі в 300 різних районах. Було заарештовано понад 4 тисячі осіб [4].

У Франції був введений надзвичайний стан, влада обіцяла реформувати систему інтеграції іммігрантів, але врешті решт не зробила нічого для цього. Згодом були введені додаткові заходи для боротьби з нелегальними міграціями. На початку XXI ст. ситуація почала потроху покращуватися. Хоч про цілковиту інтеграцію говорити поки зарано, та серед французьких алжирців дедалі більше кількість тих, хто здобуває якісну освіту. Частіше можна помітити журналістів, політиків, футболістів та діячів культури, які мають північноафриканське походження. Молодь намагається балансувати між французькими можливостями та арабською спадщиною.

Тобто, можна побачити, що пік алжирської міграції до Франції припав на період після 1962 року через економічну кризу в Алжирі та потребу Франції в робочій силі. Однак, прибувши до Франції, іммігранти зіткнулися з дискримінацією, низькооплачуваною працею та соціальною ізоляцією. Попри формальне громадянство, інтеграція залишалася поверхневою. На початку XXI століття багато алжирців усе ще боролися за рівний доступ до освіти, працевлаштування та визнання. Події 2005 року показали, що проблеми нерівного доступу до освіти та праці, а також потреба в культурному визнанні залишаються актуальними. Однак, постає інша проблема — ризик

втрата культурної ідентичності самих французів. На думку багатьох аналітиків, сьогодні Франція розплачується за власну толерантність. В останні десятиліття в країні на порядок зросло число мігрантів з країн третього світу, асиміляція котрих все ускладнюється і, отже, виникають умови для їхньої консолідації [2, с. 39]. Це породило нову хвилю напруги та стало ще однією причиною сутичок між корінними французами та нащадками північноафриканських переселенців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бродель. Ф. Ідентичність Франції: люди і речі. Книга 2. Пер. з фр. Світлани Глухової. Київ: вид-во Жупанського, 2014. 232 с.
2. Глінка В. Виступи іммігрантів у Франції в 2005 році: передумови, причини та наслідки. Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених «Молода наука-2011». 5 т. Запоріжжя: Просвіта, 2011. С. 38-41.
3. Гьокхан. Д. Сучасні міграційні процеси: проблема адаптації та інтеграції мігрантів в об'єднаній Європі. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Випуск 1 (82), 2016. С. 35-44.
4. Aline Leclerc. In 2005, three weeks of rioting shook France after the deaths of two teenagers, 2023. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://lemonde.fr/en/france/article/2023/06/29/in-2005-three-weeks-of-rioting-shook-france-after-the-deaths-of-two-teenagers_6039444_7.html (дата звернення: 18.04.2025).
5. Muriel Cohen. Post-colonial Algerian immigration: Putting down roots in the face of exclusion, 2017. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://shs.cairn.info/journal-le-mouvement-social1-2017-1-page-29?lang=en#re1no1> (дата звернення: 18.04.2025).
6. Victimes des massacres d'Oran le 5 juillet 1962 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.memoiredeshommes.sga.defense.gouv.fr/fr/article.php?laref=2527&titre=victimes-des-massacres-d-oran-le-5-juillet-1962> (дата звернення: 18.04.2025).

Гладиш М. П.

Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет», м. Ужгород,
факультет історії та міжнародних відносин
студент 3-го курсу, 014.03 Середня освіта (Історія)
Науковий керівник – канд. істор. наук, доцент, Ліхтей І. М.

ТОРГІВЛЯ ПІВНІЧНОЇ ЄВРОПИ В ДОБУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ З XI-XV ст.

Gladysh M. P.

"Uzhgorod National University", Uzhgorod,
Faculty of History and International Relations
3rd year student, 014.03 Secondary Education (History)
Research supervisor – candidate. History of Sciences, associate
Professor, Likhтей I. M.

NORTHERN EUROPEAN TRADE IN THE MIDDLE AGES XI th-XVth centuries

Перші обрії існування торговельних шляхів у водах Пн Європи простежується ще в часи існування Римської імперії. З початку Великого переселення народів, в даному регіоні, нормани вели активну військову експансію з тамтешніми народами, попри набіги і грабіжницькі дії, вікінги, й вели активну торгівлю, що дало стимул на майбутні століття. Географічні ареали «Пн торгівлі» охоплюють води Північного та Балтійського морів та ряд дрібних та середніх островів, що слугували опорними базами та складами купців тогочасної Європи. Порізана берегова лінія та вузькі ущелини фіорди були ідеальними місцями, форпостами майбутніх торговельних центрів. Вже у X ст. на землях Помор'я налагоджувалися торгіві відносини із Західною Європою, зокрема з Рейнською областю, Скандинавією, Руссю у таких містах як в Новгороді, Пскові, Старій Ладозі були виявлені зразки кераміки, взуття, вироби із скла, тощо [8, с. 29-35].

Рушійною силою що консолідувала торгівлю у північному регіоні стала «локомотив сучасної Європи» а саме середньовічні міста Німеччини. У XII-XIII ст. Німеччина переживала не найкращі роки існування. Відцентрові тенденції що відбувалися в державі, породжувало анархію, замість політичної вертикалі була горизонтальна, однак це навпаки посприяло до створення окремих економічних систем князівств, зокрема багато нових міст засновувались на прибережних територіях Балтійського та Північного морів, на місці колишніх слов'янських поселень (венедів), зокрема Росток, Вісмар, Любек, тощо [6, с. 66]. Саме останнє, місто, стало центром найбільшого торгівельного-економічного союзу під назвою Ганза.

Звичайно як і будь-яке об'єднання, зокрема в купецьких гільдіях діяли такі закони, звичаї та норми що регулювало життя всередині товариства. Якщо хтось бажає вступити, незалежно від віку, має заплатити по два денарії аби внесли до списку, хто не бажає вступати в гільдію то його майно не захищене від небезпеки. Бути тактовним по відношенні до інших, якщо хто кого-небудь вдарить то заплатити два унції. Якщо, хтось захоче когось завести на пиятику то за кожного має заплатити дванадцять денаріїв. У будь-яких суперечках, винні, платили штрафи, а декан вислуховував позивачів та встановлював вирок [5, с. 538-539].

Першими містами, що виступили до зміцнення союзу північонімецьких міст були Любек та Гамбург. Саме останнє, лежало на річці Альстер, мало гавань, а також двічі на рік відбувалися ярмарки, в день Успіння і на Св. Віта. Крім спільних інтересів, ці два міста мали й спільного ворога - данського короля Вальдемира II, якого у 1227 р. в битві біля Бьорнхведа вщент розгромили, в 1230 році підписали двосторонню угоду. Через один десяток років а саме в 1241 році міста розширили сферу двосторонніх угод: спільні дії проти загарбників від гирла річки Траве й по всій Ельбі до моря; якщо хтось із міщан зазнає біди то «... ми спільно з ними і вони з нами спільно понесемо витрати...» та спільний розшук бандитів для накладення на них грошових стягнень [2, с. 541].

У червні 1283 було підписано Ростоцький земський мир за яким приєдналися сім територіальних князів та ряд міст: Штральзунд, Грайфсвальд, Штетин, Деммін Анклам, Вісмар, Росток та Любек. В 1299 році міста перемогли та звільнилися з-під впливу

готландського Вісбю, авторитет Любека все збільшувався і давало привід до подальшого підкорення, але не будь-де торговцям вдавалось вільно, безмитно вести торгівлю. Ганзейські міста отримали декілька комерційних суперників, зокрема Норвегію та герцогство Фландрію на чолі головного центра Брюгге. Норвегія та країни Скандинавії були головними постачальниками рибної продукції, через брак землі та холодний клімат рослинництво було мінімальне, тому ставали заручниками ганзейського зерна, будь-яка непогора увінчувалась торговельними блокадами на хлібні вироби, за яким 31 жовтня 1285 р. в Кальмарі було досягнуто згоди, що суттєво розширювало привілеї в Норвегії та отримали компенсацію у вигляді 2000 марок срібла [6, с. 82-90].

Як уже зазначено вище, економіки країн Скандинавії базувались на первинній ланці, видобуток корисних копалин: заліза, срібла та свинцю, мисливство на хутрових тварин, рибацтво: лососів, анчоусів, весняної тріски, різновидів оселедців, акулочий та китобійний промисли. Але не менш важливим, а може і найважливішим продуктом, особливо для Любека, була деревина. Завдяки великим масивам лісового покриву, величезні доходи приносили заготівля лісу та промисли з ним пов'язані. У єдиної Швеції були немалі родючі землі, тому землеробство та тваринництво мало важливе значення. Як не дивно Любек із Швецією мав особливі взаємини, бо з 1203-1226 був під владою останньої [1, с. 349-355]. Саме німецькі гірники ознайомили шведів із водяним млином, новими зразками виплавки металів, що давало домінантність на міжнародному ринку [6, с. 73-74].

На відмінну від попередника, Фландрія так швидко не здавала свої позиції, дипломатична боротьба велась десятиріччями. Основним видом експортної продукції Фландрії були сукна, які відомі своєю м'якістю, витонченістю і красивим забарвленням. Основними центрами виробництва сукна у Фландрії були Гент, Брюгге, Іпр, Аррас, Дуе, Лілль. Фламандська текстильна промисловість переживала час розквіту з кінця XIII і XIV ст. і завдяки сприятливому зовнішньополітичному середовищу дана продукція домінувала на всіх європейських ринках. На початках, сировину ввозили із Англії, однак з середини XIII ст. почали експортувати вовну із Іспанії та Наварри. У XIV-XV ст. фламандська текстильна промисловість, орієнтувалася на торгівлю із Ганзою і яка забезпечувала її відносно дешевою

тканиною. Через систематичні удари по комерційній системі гензейців 20 січня 1358 р. у Любеку з прийняли рішення припинити торгівлю з Фландрією. Політика у роки Столітньої війни, неврожай в 1359 р. та «чорна смерть» доконала економіку Фландрії, яка після неодноразових поступок 24 серпня 1360р. підписала договір. В результаті Ганза домоглася розірвати ланцюх, вибивши з колії «сировинні зв'язки» між Англією та Фландрією, і знову повернула контору до Брюгге [6, с. 105-107].

Невід'ємною складовою південно-східної частини економічного простору були міста Північно-Західної Русі: Новгород, Нарва, Псков, Полоцьк, Східної Балтики (Рига, Ревель, Таллін, Данціг (Гданськ), Польщі та ін. Новгородська торгівля підкреслила особливу роль хутра із білки, бобра натомість остання коштувала в рази дорожче. Також торгували предметами широкого вжитку: воском, смолою, рибою, сіллю, вовною і сукном, льоном, промисловою деревиною, а з XV ст. – і збіжжям [3, с. 234].

Одним з найважливіших стратегічних товарів Середньовічної Європи була сіль. Сіль не тільки споживали як добавка у харчовий раціон, але й слугувала важливою сировиною для шкіряної промисловості. Аби зберігати у тривалому часі будь-яку м'ясну продукцію, населення Європи, а особливо продавці засолювали сире м'ясо. Експортером даної продукції виступала Польща, зокрема в місті Бохні знаходиться одна з найстаріших соляних копалень в Європі. Із середини XIII ст. а саме в 1248 розпочали експлуатувати родовища, це перше в історії Польщі місце звідки видобували сировину і постачали на регіональні ринки [9].

Основним постачальником солі в балтійському регіоні в першій пол. XIV ст. був Люнебург, розташований на південний захід від Любека. Видобуток солі шляхом випаровування почався в районі Люнебурга близько X ст. Однак початок експорту датується лише другою половиною XIII століття. Сіль Люнебурга була дуже хорошої якості - білого кольору, без домішок, відносно невеликих кристалів. Вона експортувалася в двох напрямках - на схід, в Балтійський регіон і в Сконію, де використовувався у величезних кількостях для засолювання оселедця. Місця великих центрів солеварень можна визначити за словом Hall - соляне джерело, тому відповідно назви міст

були такими: Халле-на-Заале, тирольський Халль Швебиш-Халль, Райхенхалль, Халль-штат та інші [4].

З останньої третини XIV ст. широко поширилась торгівля сіллю з Байє у регіоні Нормандії. Інтерес ганзейців до французької солі мав декілька факторів. По-перше, сіль була значно дешевшою, однак через якість поступалася люнебурзькій. По-друге, для стійкості корабля, бо коли поверталися додому то везли здебільшого легкі тканини фландрської промисловості і в результаті, мали додаткові прибутки та рівновагу серед північних вод [6, с. 150].

Таким чином, унікальними факторами блискучого піднесення Ганзи була дипломатична та згуртована робота учасників союзу. Ганза славилися своїми морськими суднами – коггами (когг), котрі перевозили вантаж у 2-3 рази більше за інші. Відкриття торгових факторій у чотирьох найважливіших економічних центрах Північного регіону: Брюгге, Новгороді, Лондоні та Бергені дозволяло захищати власні інтереси та вести експансію по відношенні до інших.. Ганзейський союз виставляв власний флот у кількості понад 1000 суден. Однак, із сер. XV ст. Ганза ослаблює свої позиції через внутрішні та зовнішні чинники, у 1669 р. відбувся останній з'їзд, що поклав край існуванню наймогутнішого союзу за всю історію Середньовіччя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Войтович Л. Міста і міська цивілізація. Medium aevum: Середні віки / за ред. Л.В. Войтовича. Львів: Тріада Плюс, 2010. 511 с.
  2. Договір про охорону торгівлі між Любеком і Гамбургом. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник М.О.Рудь. К.: Либідь, 2005. 653 с.
  3. Крижановська О.О., Крижановський О.П. Історія Середніх віків. Вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя. Київ.: Либідь, 2004. 365 с.
  4. Кудін М. Виробництво товарів і торгівля середньовічної Німеччини. ВІСНИК.Студентського наукового товариства. Випуск 5. Частина II. За ред. О. В. Мельничук. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2009. С. 22-23.
- Режим доступу:
- http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/572/1/82_Visnik_studentskogo_naukovogo_tovaristva.pdf (дата звернення: 16.04.2025).

5. Купецька гільдія. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник М.О.Рудь. К.: Либідь, 2005. 653 с.
6. Подоляк Н.Г. Могутня Ганза. Комерційний простір, міське життя і дипломатія XII-XVII століть. – К.: Tempora, 2009. 359 с.
7. Постанова Ганзи 1260-1264 рр. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник М.О.Рудь. К.: Либідь, 2005. 653 с.
8. Рудь М. Етнокультурні процеси на території західного помор'я у V–X ст. Гілея: науковий вісник. 2013. Вип. 34. С. 29-35. Режим доступу: <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2011/34/articles/4.pdf> (дата звернення: 16.04.2025)
9. Serwis korporacyjny Kopalni Soli “Wieliczka”. Режим доступу: https://www.kopalnia.pl/turysta-indywidualny?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwyJqzBhBaEiwAWDRJVOZWE57xLTx0UZ-QJt0ZKbbBKuBabrYu_nVwwUQjQ1gfKPdyw9JdLxoCiZEQA_vD_BwE (дата звернення: 16.04.2025)

Гнатів У. С.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, факультет історії, політології та міжнародних відносин,
бакалавр 1-го року навчання, 032: Історія та археологія
Науковий керівник – к.і.н., доц. Кожолянко О.В.

**«КОЧОВІ» МІФОЛОГІЧНІ ОБРАЗИ У КУЛЬТУРАХ
СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ, ЄГИПТУ, МЕСОПОТАМІЇ
ТА ПОЛІНЕЗІЇ**

Hnativ U. S.

Yuriy Fedkovych National University of Chernivtsi, Chernivtsi,
1st year student, 032: History and archaeology
Scientific director – PhD History, Associate Prof. Kozholianko O. V.

**«NOMADIC» MYTHOLOGICAL IMAGES IN THE CULTURES
OF ANCIENT GREECE, EGYPT, MESOPOTAMIA AND
POLYNESIA**

Космогонічні міфи – це перші спроби людей пояснити виникнення всього на Землі. Вивчаючи та досліджуючи культуру різних народів, зокрема її релігійну складову, можемо говорити про певні спільні риси та явища. Розглядаючи міфологію різних періодів, континентів та народів, обмежених взаємодією, знаходимо певні схожі образи та ключові події, оспівані міфами. У різних куточках світу ці міфи народжувались незалежно одні від одних, але досить часто вони містять в собі дивовижно подібні риси. Саме з вивченням таких подібностей і народжується поняття «кочових» міфологічних образів – тих, що «переміщуються», повторюються у різних культурах.

До основних причин цієї схожості, варто віднести взаємопроникнення культур, що відбувалося шляхом міграцій, завоювань, торгівлі; психологічну універсальність людини, тобто була така собі первісна форма для подальших утворень, і через цю людську універсальність, подібність умов прожиття (схожі соціальні структури й природні умови) та загальноуніверсальні потреби у поясненні

виникнення та існування світу за допомогою символічного мислення. Саме ці фактори стали ключовими в формуванні «кочових» образів в культурах різних народів [4].

Прикладом такого «кочівництва» є космогонії стародавніх цивілізацій. Зокрема з міфами про створення світу в кожній культурі пов'язані такі поняття як хаос, темрява, вода, тобто це мінливість, непередбачуваність та хаотичність, що може приховувати будь-що. У вавилонській міфології богиня Тіамат – символ первісної неупорядкованості, хаотичного солоного океану. Вона – протоматір, що може як створити, так і знищити свої творіння. Через священне злиття солоної та прісної води було створене ціле покоління богів та чудовиськ – напівлюдей з рисами змії, драконів, скорпіонів, биків. Від них виникає первісна суша. Після вбивства Тіамат решта світу була створена з частин її тіла. Зокрема в «Енума Еліш» - міф Вавилонії про створення світу, немає відомостей про її загальний вигляд, лише перелік частин тіла. Її зображували більш як чудовисько: у вигляді морського змія, дракона чи просто істоти – синкретизму багатьох тварин [5].

Стародавні греки стверджували, що спочатку був Хаос – навіть якщо він і був божеством, то без певної форми. Зокрема й Гесіод у своїй «Теогонії» пише що «у первопочині був Хаос...». Однак більшість вважають, що Хаос був просто первинним станом, безоднею, безладною масою, що поєднувала елементи світу, була життєдайним джерелом творчої сили. «З Хаосу виник Ереб і понурая темная Нічка... уродився Воздух і День», - пише Гесіод. Саме Хаос, що таїв в собі божественну силу, породив Небо – Уран і Землю – Гею, які дали початок іншим богам та світу в цілому [1].

Згідно вірувань стародавніх єгиптян, на початку Всесвіту був водний хаос. Символом океанічної безодні вважали божество Нун. З первісного океану постали інші боги, першим було Сонце – Ра, що зігріло холодний світ і дало початок всьому живому. За іншими версіями Ра з'явився із яйця, знесеного птахом – великим Гоготуном, на пагорбі, піднесеному з водної безодні чи дивовижного лотоса, що теж з'явився на пагорбі поміж безкраєх вод. У будь-якому випадку все починалось із водного хаосу. Варто зазначити, що Нуна єгиптяни зображували в антропоморфній формі. Його тіло було

заповнене водою або ж це був чоловік з головою жаби. Тримав він або міфічний човен – атет, або пальмову гілку [3].

Щодо космогонії мешканців островів Полінезії, то вона наділена унікальністю на кожному острові, в кожному племені, однак все одно має певний спільний базис. Живучи на островах, оточені кругом водами, для полінезійців океан став ключовим у їхніх віруваннях. Він був безмежною силою, символом таємниць та небезпеки, водночас символізував і життя. Тому не дивно, що значна кількість племен вважають зародком живого саме океан, зокрема мешканці Самоа, Таїті, Гаваїв та Нової Зеландії вважають, що на початку панував хаос, первісний водний простір. З часом він почав переформовуватись у більш конкретні форми життя – рослин, тварин, божества і в останню форму розвитку – людину. Із води виходить перша пара богів – Рангі – Небо й Папа – Земля, які й формують перший пантеон та інші елементи творення світу. Для племен Таїті й Самоа важливою є роль бога Таароа, що жив самотньо у мушлі серед безкраїх вод. Саме він і створив з частин свого тіла Небо і Землю. За іншою версією світ створив Мауї – спільнополінезійський герой, що витягнув всі острови з водних глибин своїм гаком. «Мауї закинув гачок, зроблений з кістки його предка, в океан. Щось велике схопило наживку – і з глибин він витягнув сушу, що стала островом.» Тобто незважаючи на свою ізольованість на островах, полінезійці мали дивовижно схожі космогонічні уявлення з мешканцями Стародавнього Сходу та Середземномор'я [2].

Всі ці народи вважали, що світ виникає з первісного, безформного стану – темряви, води, хаосу, де все змішане і нерозділене ще не набуло форми.

Так само, розглядаючи міф появи людини у кожному з цих вірувань, спостерігаємо певну схожість: творець – герой, що формує світ, в тому числі й людську істоту з природної чи божественної субстанції. Переважно це глина, земля чи якась з частин тіла самих божеств.

В єгипетській міфології не існує єдиної історії про створення людини, що пояснюється різноманітністю пантеонів у різних номах. Найбільш популярними є міф про створення людини богом Атумом з його ж сліз і поту, дослівно «люди з'явилися із божого плачу». Іншим не менш популярним образом є божественний гончар Хнум,

що створював людей на гончарному крузі з глини. Він не лише формував тіло людей, але й вдихав в них душу подібно Прометею [3].

В уявленнях стародавніх шумерів, людей з глини ліпила богоматір Нінмах, а бог мудрості Енкі вдихав в них життя. А от щодо вавилонської інтерпретації цього міфу, то людей створили боги, зокрема Мардук із крові бога Кінґу – головнокомандувача армії чудовиськ Тіамат, додаючи до неї глину [5].

Щодо народів Полінезії, то через різноманітність островів є різні інтерпретації створення людини, однак всіх їх об'єднує ідея походження людини з глини. Зокрема у маорійській традиції одним із головних творців є бог Тане-Махута – бог лісу і життя. Саме він створив першу жінку – Хіне-ахоне («Дочка Землі») зі священного червоного ґрунту (глини) та вдихнув у неї життя. У гавайських міфах перша людина – Куму-Хонуа створена богами Кане, Лоно і Ку теж з «червоної глини» та кокосового горіха – символу життєвої сили [4].

Навіть не надто заглиблюючись, вже бачимо неймовірну схожість уявлень про створення тієї першої істоти вищого класу. По суті, дослідивши ці міфи можна простежити спільну ідею під різними інтерпретаціями, з більш підходящим сюжетом для кожного з регіонів та утіленням героїв і божеств, популярних на тих чи інших локаціях.

Щодо «кочівництва» цих ідей на конкретних прикладах, то, зокрема шумери і єгиптяни обмінювались традиціями через контакт культур, так само як і греки. Шумерські міфи однозначно вплинули на традиційну культуру Єгипту та Греції. А от щодо островів Полінезії, що навіть ізольовані підтримують схожі традиції вірувань, то вчені припускають, що тут важливу роль зіграли архетипи людини, бажання на психологічному рівні пояснити ті чи інші явища та процеси. Космогонічні міфи якнайкраще відображають глибоку спільність у мисленні стародавніх народів. Досліджуючи такі «кочові» образи, ми не лише вивчаємо окремі культури, але й універсальність міфологічних поглядів, свідомості народів [4].

Отож, «кочові» образи свідчать про подібність символічних думок людства, незважаючи на відстань та час. Саме тому, ми можемо спостерігати не тільки велике різноманіття культур, але й їхню єдність. Також «кочові» образи виступають прикладом того, що міфологія все-таки об'єднує народи через спільні ідеї і є явищем далеко не ізольованим, а постійним живим, рухливим середовищем

символів. А самі міфи – не лише казки, а універсальні моделі бачення світу, що «подорожують» у різних формах через культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гесіод. Теогонія (Походження богів). Енциклопедія життя і творчості Івана Франка – головна сторінка. URL: <https://www.ifranko.name/uk/Transl/1913/Gesiod/TheogoniaTransl.html> (дата звернення: 23.04.2025).
2. Таїті: рай, королівство і хіть на краю землі Пломінь. Пломінь. URL: <https://plomin.club/tahiti/> (дата звернення: 23.04.2025).
3. Ancient egyptian creation myths: from watery chaos to cosmic egg – glencairn museum. Glencairn Museum. URL: <https://www.glencairnmuseum.org/newsletter/2021/7/13/ancient-egyptian-creation-myths-from-watery-chaos-to-cosmic-egg> (дата звернення: 25.04.2025).
4. Andrew F. Fiala - creation myths ancient world. URL: <https://www.scribd.com/document/448632625/Fiala-Creation-Myths-Ancient-World> (дата звернення: 25.04.2025).
5. Dalley S. Myths from mesopotamia: creation, the flood, gilgamesh, and others. URL: https://www.academia.edu/39992892/Myths_from_Mesopotamia_Creation_the_Flood_Gilgamesh_and_Others. (дата звернення: 24.04.2025).
6. Leeming D. A. A dictionary of creation myths. URL: <https://archive.org/details/dictionaryofcrea0000leem> (дата звернення: 23.04.2025).

Гук Ю. О.

ЗЗСО І-ІІІ ст. № 2 ім. М. Шашкевича, м. Золочів, учениця 11-го класу
Наукове Товариство учнів МАН при Золочівському ЦПО
Науковий керівник: Чепелюк О. Б., керівник секції «фольклористика» Золочівського ЦПО,

ПЕРША КУПІЛЬ НЕМОВЛЯТИ: ТРАДИЦІЇ ТА ПОВІР'Я СІЛ ПОМОРЯНСЬКОЇ ТГ

Huk Y. O.

Secondary School № 2 of I-III degrees named after M. Schashkevych,
Zolochiv, student of grade 11, Scientific Society of Students of the
Junior Academy of Sciences at Zolochiv Center
for Out-of-School Education
Supervisor: Chepeliuk O. B. Head of the Folklore Section, Zolochiv
Center for Out-of-School Education,

THE FIRST RITUAL BATH OF A NEWBORN: TRADITIONS AND BELIEFS OF THE VILLAGES OF THE POMORIAN TERRITORIAL COMMUNITY

Перша купіль немовляти є надзвичайно важливим моментом у житті родини і відіграє надзвичайно важливу роль у традиційній родинній обрядовості. Окрім гігієнічного та практичного аспектів, ці ритуали мали ще й глибокий обрядовий і символічний зміст. Незважаючи на зміни традиційного побуту у деяких регіонах сімейні звичаї та обряди першої купелі все-таки продовжують існувати: або у первинних (архаїчних) формах із збереженням традиційних принципів, або суттєво спрощені із частковою втратою первинного значення.

У роботі представлені польові матеріали, зібрані від 14 респондентів у селах Поморянської територіальної громади Золочівського району Львівської області, які безпосередньо пов'язані з купіллю дитини, особливо первістка.

У цьому обряді простежуються як раціональні, так і ритуальні аспекти. Раціональний характер виявляється через проведення гігієнічних заходів, які мають важливе значення для малої дитини. Що ж до ритуального характеру, то він простежується у формуванні та прояві різноманітних вірувань, уявлень та повір'їв, пов'язаних із купіллю, які також впливають на життя та поведінку немовляти в майбутньому.

Сам обряд першої купелі можна поділити на три частини:

- 1) приготування до купелі;
- 2) власне купіль дитини;
- 3) дії після купелі [3, с. 78].

Дитину зазвичай купали за кілька годин після її народження. Передусім це пояснювалося тим, що повитуха мала спершу закінчити усі необхідні дії з породіллею та послідом (плацентою), а також після того, як були приготовлені всі складові для купелі. Та й “набір традиційних “інгредієнтів” для першого купання був надзвичайно багатим [5, с. 852]”, – зазначає у своїй праці І. Черленяк.

На думку наших предків “вода взагалі символізувала чистоту, силу та здоров'я [2, с. 250]”, а тим більше, якщо до неї додавали певні лікарські, а інколи й “посвячені рослини [12, 18]”. Так, “аби немовля було здоровим, мало добрий сон, насипали ромашку, м'яту [10, 14]”, “аби не тривожили прищі (“пітничка”) – череду [19]”, а “щоб любили – любисток [16]”. Також у купель клали мед, щоб “життя було солодким [16, 19]”. А “щоб дитя зростало в достатку [17], в багатстві [8]”, кожен, хто був присутнім під час першої купелі, мав кинути монету.

“При виборі додаткових інгредієнтів, зазвичай, керувалися статтю дитини. Для дівчинки брали “жіночі” рослини, які б посилили її вроду, для хлопчика – “чоловічі”, щоб виріс сильним, мужнім [5, с. 485]”. Наприклад, рум'янок, гілочка вишні чи ягоди калини, вішували дівчині красу. Натомість гілочка дуба або корінь дев'ясила сприяли тому, щоб хлопець був сильним [17].

Для підсилення магічної дії першої купелі, як зазначає більшість респондентів, обов'язково доливали свячену воду, а в Сновичах її ще й “додатково перехресчували [10]”. Перед тим, як скупати дитину, посудину (раніше це були “нецьки”) для купання встеляли тканиною, “аби дитині було приємніше до тіла [19]”.

“Задля своєї рідної соціалізації новонародженого та захисту від нечистої сили до купелю вкладали символічні предмети [5, с. 853]”. Так, аби дитина була грамотною, розумною та начитаною, у воду, під тканину, клали “ручку, книжки [17]”, якщо ж художником – пензлики, фарби. А от для того, щоб син був добрим господарем, майстром свого діла, то у воду клали інструменти (молоток чи сокиру) [18]; аби донька була вправною господинею, рукодільницею – веретено або голку [15, 17].

За твердженням І. Черленяк, гуцули та бойки немовля купали в холодній воді, та у досліджуваних селах, як і в більшості регіонів України, вона була теплою й відповідала температурі тіла. На дотик пробували ліктем [9, 10, 12, 14, 16]. За розповідями респондентів “воду для купелі не кип’ятили, бо існувало повір’я, що така дитина, як виросте, буде легкої поведінки [4, 7, 15, 18]”, а сама “вода стає “мертвою” [19]”.

Якщо колись купання немовляти покладалося на повитуху, то нині цей обов’язок здебільшого бере на себе досвідчена старша жінка. Одночасно вона зобов’язувалася спекти всім на хрестини плетіні піріжки [11].

Задля прилучення до роду, немовля після купання обсушували біля запальної печі, кладучи доньку знову на сорочку матері, а сина – на батьківську [18, 19]. А от щоб шкіра не була сухою, у с. Бібщани це ж “немовля натирали пере- смаженою сметаною [20]”. Після усіх цих дій так звана повитуха починала “міряти” немовля. Вона “обережно намагалася ліктиком зігнутої правої руки маляти дістати колінце зігнутої лівої ноги, потім – навпаки [3, с. 81, 10]”. При цьому перевіряли чи дитя здорове [14]. Мамі чи будь-кому з присутніх заборонялося після купелі цілувати дитину в щічки, бо тоді зуби з’являтимуться пізно, або у стопи – почне пізно ходити [16].

Лише після закінчення цих обрядодій дитину клали у колиску. При цьому мати чи будь-хто з родини хрестили не лише колиску, а й саму дитину [1, 19]. Також слід зазначити, що у колись мали лежати скибка хліба, “щоб дитина була сита” [10] та часник, як оберіг. Згодом у колиску почали класти й образок. Адже до хрещення немовля ще не мало свого ангела-хоронителя і вважалося дуже вразливим. Таку дитину “ні на хвилину” не можна було зали-

шати самою в оселі – “хтось постійно мав бути неподалік від дитини, той, хто був хрещеним [20]”.

Безумовно чимало вірувань також пов’язані із заборонаю виливати воду, у якій було обмите немовля. Оскільки така вода зберігала в собі щирі побажання та добрі наміри, і кожна її краплина наче передавала малюкові добрі коди майбутньої долі [6, с.13]. “Боронь Боже її виливати після заходу сонця”, – так казали старожили. Також таку воду не можна виливати й на стежку, “аби по долі дитини ніхто не топтав [11]”. Цієї традиції дотримувалися по всій території України. Проте у с. Сновичі таку воду “виливають у глухий кут [10]”, а от у селах Бібщани та Поморяни “у сад, під плодуче дерево [8, 12, 20]”.

Стосовно сповивання немовляти, то ця традиція практично повністю втратило сьогодні свої традиційні особливості. Ще донедавна, менш як 20 років тому, наші предки вважали, що правильне сповивання сприяє формуванню міцного тіла й оберігає новонародженого від коливання температури. Сповивання передусім було способом зберегти тепло дитини, створити їй безпечне відчуття “огортання”, подібне до стану в утробі. Сьогодні ж сучасні матері вже з перших днів відмовляються від пеленання немовлят, тугого стискання ніг, не зважаючи на те, що старожили вірили, що це сприятиме тому, що “ноги будуть рівні [8, 18]”, а дитя “скоро ходитиме [9]”.

Певні обмеження поширювалися й на пелюшки, які використовували для дитини: заборонялося їх вивішувати на вулицю, “поки дитя не похрестять [10]”, сушити “догори ногами, бо й доля така буде у дитини [20]” та навіть після хрещення залишати їх “на вулиці після заходу сонця на ніч [14]”.

Отже, з урахуванням усіх вище наведених фактів, можна ствердно сказати, що окремі традиції та обряди першої купелі й досі практикуються в селах Поморянської ТГ, а значна їх частина збережена як у живому побутуванні, так і в пам’яті старожилів. Основною метою цих ритуальних дій було забезпечити немовляті здоров’я, щасливу долю, добру вдачу, а також закласти фундамент майбутніх навиків і життєвої мудрості. Саме завдяки відносно віддаленому розташування цієї місцевості від районного центру тут ще побутують місцеві традиції, звичаї та вірування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лановик М. Б., Лановик З. Б. Українська усна народна творчість : підручник. 4-те вид. Київ : Знання-Прес, 2006. 591 с.
2. Лепеха Т. В. Українознавство : навч. підруч. Київ : Вид. центр «Промісвіт», 2005. 376 с.
3. Романюк Н. Традиційні перша купіль та сповивання дитини на теренах південно-західного історико-етнографічного регіону. Народознавчі зошити. 2011. № 1 (97). С. 78–86.
4. Хрестоматія з народознавства : посіб. для вчителів, студентів та учнів ст. кл. / уклад. М. Немиро. Рівне : ДРВП, 1993. 164 с.
5. Черленяк І. Пологи та звичаєво-обрядовий супровід народження дитини в українців Закарпаття кін. ХІХ-першої пол. ХХ ст. Народознавчі зошити. 2017. № 4 (136). С. 846–858.
6. Чумарна М. Тройдереве. Обряд охрищення, весільний та поховальний обряди українців : Навч. кн. Тернопіль : Богдан, 2008. 104 с.
7. Записано від Гуляк Ірини у с. Ремезівці Золочівського р-ну, освіта середня.
8. Записано від Жуковської Ольги, 1976 р. н. у с. Поморяни Золочівського р-ну.
9. Записано від Заяць Галини, 1972 р. н. у с. Підгір'я Золочівського р-ну, освіта середньо спеціальна.
10. Записано від Купин Лесі, 1986 р. н. у с. Сновичі Золочівського р-ну, освіта технічна, медсестра.
11. Записано від Масник Оксани, 1994 р. н. у с. Сновичі Золочівського р-ну, освіта вища, акушерка.
12. Записано від Мишишн Анни, 1956 р. н. у с. Сновичі Золочівського р-ну, освіта незакінчена вища.
13. Записано від Муц Марії, 1967 р. н. у с. Шпиколоси Золочівського р-ну., освіта середня.
14. Записано від Оберської Любов, 1965 р. н. у с. Коропець Золочівського р-ну, освіта 8 класів.
15. Записано від Пановик Любов, 1945 р. н. у с. Сновичі Золочівського р-ну, освіта технічна.
16. Записано від Рибки Марії, 1960 р. н. у с. Жуків Золочівського р-ну, освіта вища.
17. Записано від Стадник Анни, 1949 р. н. у с. Сновичі Золочівського р-ну, освіта технічна.

18. Записано від Стасюка Федора, 1934 р.н. у с. Поморяни Золочівського р-ну, освіта технічна.

19. Записано від Чіпак Марії, 1964 р. н. у с. Сновичі Золочівського р-ну, освіта технічна.

20. Записано від Шмигар Галини, 1972 р.н у с. Бібщани Золочівського р-ну, освіта середня.

Дах С. В.

Сопошинський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів,
Львівська область, село Сопошин,
КЗ ЛОР “Львівська обласна Мала академія наук
учнівської молоді”

Керівник: Косенко Назар Сергійович, аспірант відділу Новітньої історії Інституту українознавства імені Івана Крип'якевича
Національної академії наук України

ПУБЛІЦИСТИЧНА СПАДЩИНА ДМИТРА МАЇВСЬКОГО: ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Dakh S. V.

Soposhyn secondary education institution of I-III levels, Lviv region,
village of Soposhyn, student of grade 11-B
Lviv Regional Junior Academy of Sciences

Supervisor: Kosenko Nazar Serhiyovych, postgraduate student
at the Department of Modern History, Ivan Krypiakevych Institute
of Ukrainian Studies, National Academy of Sciences of Ukraine

THE JOURNALISTIC LEGACY OF DMYTRO MAYIVSKIY: THE FORMATION OF UKRAINIAN NATIONAL CONSCIOUSNESS

Видавнича діяльність була одним із головних напрямків роботи ОУН з моменту її заснування. Найбільшого розмаху вона сягнула під час радянсько-німецької війни та в повоєнні роки, коли розподілена на два крила організація прагнула реалізувати свою ключову мету – здобуття незалежної Української Держави. Видання літератури входило до обов'язків працівників референтури пропаганди і становило значну частину їхньої діяльності, оскільки свої ідеї ОУН поширювала переважно через друковане слово. Члени ОУН(б), в серпні 1941 р. почали планомірно відновлювати втрачену підпільну мережу, що постраждала від репресій як більшовиків, так і німецької

окупаційної влади. Були сформовані підпільні структури для видавничої та пропагандистської роботи. Керівництво здійснював Головний осередок пропаганди (ГОСП) або Головний осередок пропаганди і інформаційної служби (ГОПІС), на чолі з Головним референтом пропаганди. Після арешту Степана Ленкавського цю посаду обійняв Дмитро Маївський.

Д. Маївський, відомий під псевдонімами “Косар”, “Сонар”, “Тарас”, “Майченко” та “Крига”, народився 8 листопада 1914 року в селі Реклинець – військово-політичний діяч ОУН, публіцист [5]. Члени ГОСП визначали основні напрями пропагандистської роботи, окреслювали пріоритетні теми періодичних видань та виготовляли ключові зразки пропагандистських матеріалів [4]. Рішення ГОПІС були обов’язковими для всіх пропагандистських осередків ОУН та політизованих структур УПА. З’явилися підпільні друкарні, що діяли переважно при крайових і обласних ОП. На нижчих рівнях друкарні організовувалися за наявності необхідного обладнання, спеціалістів та можливості надійно законспірувати їхню діяльність [3, с.160-167].

Політична та публіцистична спадщина Д. Маївського є досить обмеженою. Він написав чотири статті для офіційного журналу ОУН “Ідея і чин”, одна з яких була випущена окремою брошурою, а ще одна – у газеті ОУН “За українську державу”. Загалом це лише 50 сторінок, що є незначним обсягом у порівнянні з публікаціями таких відомих діячів визвольного підпілля на Заході, як П. Полтава (280 сторінок) та О. Дяків-Горновий (224 сторінки). Важливо зазначити, що П. Полтава, О. Горновий загинули в середині ХХ століття, тому їхня діяльність тривала довше, ніж у Д. Маївського, який помер у 1945 році. Д. Маївський також є автором збірки пропагандистських вказівок “Лицем до народу” (1942), але ці тексти також були втрачені.

“Ідея і чин” – підпільний журнал, що виходив у 1942–1948 рр. і складався з 11 чисел [6]. Перша відома стаття Д. Маївського була опублікована у цьому журналі 1943 р., під час німецької окупації. Інші три статті з’явилися вже за більшовицького режиму. Всі вони були підписані літературним псевдонімом “П. Дума” [1 с.556]. Журнал визначив ідеологічний напрямок і тематику всього видавничого сектору, його поява стала початком нового етапу в українській підпільній публіцистиці часів Другої світової війни.

Боротьба з численними окупантами вимагала об'єднання українських визвольних сил, тож ідеологи та публіцисти ОУН не могли обійти питання створення єдиного фронту для боротьби за українську державність. Невдача в передвоєнних спробах консолідації змусила керівників ОУН(б) критично оцінити своє становище й детальніше проаналізувати стан українських визвольних сил в цілому. У статті “До питання внутрішніх перешкод української національно-визвольної боротьби” (1943 р.) Д. Маївський (“П. Дума”), визначив кілька основних причин, які заважають консолідації. За його словами, головна перешкода полягає в орієнтації значної частини українського суспільства на зовнішні сили: “Велика частина народу радо підставляє вуха під чужий вітер і все ще чогось шукає поза власними межами, власними ідеям”. Іншими причинами стали велика кількість посварених між собою українських партій і помітні розбіжності у світоглядах між східними та західними українцями, які було легко усунути. Проте Д. Маївський вважав ці перешкоди здоланими, висловлюючи впевненість у їх подоланні в процесі боротьби [3, с.160-167].

У статті “За українську державу” (1942 р.) Д. Маївський закликає українців до самоідентифікації та відстоювання прав національної державності. Він наводить аргументи, чому Україні необхідна незалежність, наголошуючи на важливості боротьби за національні інтереси під час Другої світової війни. Статті та редакційні матеріали сприяли формуванню національної свідомості, пропагуючи єдину мету – створення незалежної української держави. Брошура “Лицем до народу” (1942 р.) є яскравим прикладом публіцистичного стилю, в якому Маївський звертається до простого народу. Він спонукає читачів до дій, закликаючи не втрачати віру в українську ідею, але водночас пропонує концепцію активного участі в політичному процесі. Його риторика вражає емоційністю і ясністю, підкреслюючи моральний обов'язок кожного українця боротися за свою державу.

У статтях журналу ОУН “Ідея і чин” (1942 р.) розглядаються філософські засади національного відродження, що протистоїть асиміляції українського народу. Д. Маївський пояснює, що для досягнення мети необхідна не лише ідея, а й практичні дії кожного українця. Через глибокий аналіз соціальних та політичних умов того часу, він закликає до мобілізації усіх сил задля відновлення національної

ідентичності. Він зазначає: “Наш обов’язок зараз, коли російський імперіалізм під виглядом “визволення” захоплює окремі європейські країни, – розкрити його агресивні цілі та методи”. Автор завершує свій есей оптимістично: “Перспективи перемоги великі, і час, коли світ зазнає нові сили, які формуються всередині більшовицької імперії, вже близький...” [2, с.556-560].

Політичний контекст робіт Д. Маївського дає зрозуміти, що він не лише аналізував проблеми, а й намагався сформулювати шляхи їх вирішення, вказуючи на необхідність національного єднання у боротьбі з зовнішніми загрозами. Як головний редактор офіційних видань ОУН(б), таких як журнал “Ідея і чин” (1942, 1944–45) та газета “За самостійність України”, він активно популяризував ідеї незалежності та самостійності України. У своїх брошурах, таких як “Лицем до народу” та “Наша відповідь (2×2=4)”, а також у статтях, присвячених питанням української національно-визвольної боротьби та критики більшовизму, Д. Маївський намагався мобілізувати українців до дії і формулювати концепти національної ідентичності.

В цілому, хоча спадщина Д. Маївського за обсягом може виглядати скромною в порівнянні з іншими діячами національно-визвольного руху, її значення полягає у своєчасному усвідомленні викликів того часу та формуванні основ для майбутньої боротьби за незалежність. Д. Маївський став важливим голосом свого покоління, закликаючи до боротьби та єдності в умовах зовнішньої агресії. Його публікації стали важливими інструментами для виховання національної свідомості, висвітлюючи внутрішні і зовнішні виклики, з якими стикалася Україна в середині ХХ століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Прокоп М. Напередодні незалежності України: підручник. Нью-Йорк Париж – Сидней – Торонто – Львів: Наукове товариство ім. Шевченка (1993) 556 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/6379/file.djvu>
2. Прокоп М. Напередодні незалежності України: підручник. Нью-Йорк – Париж – Сидней – Торонто – Львів: Наукове товариство ім. Шевченка (1993) 556-560 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/6379/file.djvu> 32

3. Стасюк О. Видавничо-пропагандивна діяльність ОУН. Центр досліджень визвольного руху, 2006 ст. 160-167. URL: Vydavnycho-propahandyvna_diialnist_OUN_19411953_roky.pdf
4. В'ятрович Володимир. Становлення тоталітарних режимів у країнах Центрально-Східної Європи в публіцистиці українського підпілля. Український визвольний рух, 2005, 4: 80-95.

Інтернет ресурси:

5. Маївський Дмитро / О. Й. Стасюк // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2017. – Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-60458> (дата звернення 28.01.2024 рік)
6. Ідея і чин / О. П. Стасюк, В. І. Мороз // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-13773> (дата звернення 28.01.2024 рік)

Джуфер Ю. М.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філософський факультет,
студентка 1-го курсу магістратури,
053: Психологія
Науковий керівник: проф. Галецька І. І.

ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ, СХИЛЬНИХ ДО РИЗИКОВАНОЇ СЕКСУАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

Dzhufer Y. M.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv
Faculty of Philosophy, 1st year master's student,
053 Psychology
Scientific Supervisor: Prof. Haletska I. I.

PERSONAL QUALITIES OF ADOLESCENTS PRONE TO RISKY SEXUAL BEHAVIOR

Поняття ризикованої сексуальної поведінки почало активно вивчатися в середині 20-го століття в контексті поширення інфекцій, що передаються статевим шляхом, зокрема, в епоху сексуальної революції 1960-х років. Інтенсивні дослідження проводилися також у 1980-х роках у зв'язку з епідемією ВІЛ/СНІДу. З тих пір вивчення цього питання стало ключовим у галузі громадського здоров'я для розробки профілактичних заходів і освітніх програм, спрямованих на зниження ризикованої поведінки серед молоді та дорослих.

У сучасному світовому просторі уяви про нормативний психосексуальний розвиток дещо змінюється, оскільки суттєво змінилася соціальна парадигма відносно дошлюбних сексуальних відносин. Юнацький вік асоціюється із розквітанням сексуальності особистості і експериментування у цій сфері навіть заохочується. Як результат, ранній початок сексуального життя не сприймається як порушення психосексуального розвитку, принаймні рядом вчених. А в

тім, за кількома дослідженнями, початок статевого життя до завершення статевого розвинення провокує залучення до різних видів ризикової поведінки [1].

Оскільки, за останні роки дослідження в цій області зросли в обсязі та розмаїтті, це свідчить про зростаючий інтерес до цього поняття. Дослідники займаються вивченням причин та наслідків, а також розробляють нові методики для діагностики та запобігання негативних наслідків. [2].

Період юнацтва нерідко відзначається підвищеним потенціалом для необдуманого та ризикованої сексуальної поведінки. Це зумовлено неврологічними особливостями, які включають незрілу прифронтальну кору та розвинену лімбічну систему, що спричиняє різноманітні порушення розвитку. Прояви цих порушень є у вигляді характерних для юнацького віку поведінкових проявів та ризикованим прийняттям рішень. Потреба у пошуках невідомих відчуттів є спричинена часовим розривом, який у свою чергу створюється через різницю в термінах неврологічного розвитку [3].

Суть дослідження полягає у визначенні характеру зв'язку особистісних якостей осіб юнацького віку схильних до ризикової сексуальної поведінки. Відтак, задля дослідження особистісних якостей осіб юнацького віку схильних до ризикової сексуальної поведінки варт було використати наступні методики: TIPI (С. Гослінг, П. Рентфроу, У. Сванн, адаптація М. Кліманської та І. Галецької); Шкала загальної самоефективності Р. Шварцера і М. Єрусалема (адаптація Галецької І.І.), П'ятивимірна шкала цікавості, розроблена Тоддом Кашданом, Методика Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей», Потреби самодетермінації Шелдон, Опитувальник сексуального благополуччя В.А.Гупаловської, «Шкала задоволеності життям» Е. Дінер. Окрім цього, доцільною є також розробка авторської анкети щодо ризикової сексуальної поведінки.

У дослідженні взяло участь 81 особа. Усі вони є представниками юнацького віку, в рамках даного дослідження це 18-21 рік. Найбільше учасників віком двадцять один рік (37%), двадцятирічних – 19,8% та дев'ятнадцятирічних – 27,2% та найменше представників віком вісімнадцять, їх є 16%.

Для опрацювання даних були використані методи математичної статистики (статистичні аналізи, виконані у комп'ютерній програмі

Statistica 8.0, серед яких: кластерний аналіз із використанням методу дерева кластеризації та методу к-середніх; порівняльний аналіз за t-test Ст'юдента; кореляційний аналіз, факторний аналіз методами кам'яного осипу і Varimax-обертання.

Результати показали, що особи юнацького віку з вищим рівнем схильності до ризикової сексуальної поведінки мають нижчий рівень сексуального добробуту. Особи з вищим рівнем схильності до ризикової сексуальної поведінки є більш відкритими до соціуму. Їм притаманне прагнення до новизни та схильність до соціальної взаємодії. Також дана група осіб відчуває захват від пізнання чогось нового та отримання інформації шляхом прямої взаємодії з оточенням. На відміну, від осіб з нижчим рівнем схильності до ризикової сексуальної поведінки, яким властивий контроль над своїм життям та бажання діяти незалежно від інших, відповідно до своїх переконань.

Отже, особистісні якості мають значний вплив на схильність до ризикової сексуальної поведінки. Оскільки те, як сформовані у нас особистісні якості визначає нашу поведінку та дії у майбутньому, що в результаті впливає на те чи буде особа схильна ризикової поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Harel-Fisch Y., Abdeen Z., Walsh S.D., Radwan Q., Fogel-Grinvald H. Multiple risk behaviors and suicidal ideation and behavior among Israeli and Palestinian adolescents. // Social Sciences and Medicine. – 2012. – V.75(1). – P. 98-108
2. Renn O. Risk communication and the social amplification of risk / J. Kasperson, P.-J. M. Stallen (eds.). // Communicating Risk to the Public: International Perspectives. Dordrecht: Kluwer Academic Press. – 1991. – P. 287-324.
3. Вдовіченко О. В. (2017). Ризик особистості як фактор мотивації досягнення та губристичної мотивації на кризових етапах онтогенезу. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Сер. Психологія. 2017. Вип. 56. С. 41–51.

У дослідженні взяла участь 81 особа, віком від 18 до 21 року. Для аналізу були використані психодіагностичні методики, зокрема: TIPI

(адаптація М. Кліманської та І. Галецької), шкала самоефективності (адаптована І. Галецькою), п'ятивимірний шкала цікавості Тодда Кашдана, методика Шварца PVQ «Портрет цінностей», опитувальник сексуального благополуччя В.А. Гупаловської, авторська анкета та шкала задоволеності життям Е. Дінера.

Результати показали, що особи з високою схильністю до ризикової сексуальної поведінки демонструють значно вищий рівень соціальної відкритості, потребу в нових враженнях і схильність до імпульсивності порівняно з особами з низькою схильністю. Останні характеризуються вищою самоефективністю та більшою емоційною стабільністю, що знижує ймовірність участі у ризикованих поведінкових практиках.

Основні фактори, що підсилюють ризикову поведінку, включають низький рівень самоконтролю, підвищену соціальну цікавість, а також схильність до авантюризму і пошуку нових відчуттів. У той же час особи, менш схильні до ризику, показали вищий рівень задоволеності життям і більшу відповідальність у соціальних взаємодіях.

Отримані дані свідчать про необхідність розробки комплексних профілактичних програм, спрямованих на формування навичок самоконтролю та підвищення рівня самоефективності серед молоді. Також важливо впроваджувати освітні заходи, спрямовані на зниження рівня імпульсивності та соціальної цікавості, що можуть призводити до небажаних наслідків у поведінці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Gosling S. D., Rentfrow P. J., Swann W. B. Jr. A very brief measure of the Big-Five personality domains. *Journal of Research in Personality*. 2003. Vol. 37. P. 504–528.
2. Kashdan T. B., Gallagher M. W., Silvia P. J., Winterstein B. P., Breen W. E., Terhar D., Steger M. F. The curiosity and exploration inventory-II: Development, factor structure, and psychometrics. *Journal of Research in Personality*. 2009. Vol. 43. P. 987–998.
3. Diener E., Emmons R. A., Larsen R. J., Griffin S. The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*. 1985. Vol. 49. P. 71–75.

4. Schwartz S. H. Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*. 1992. Vol. 25. P. 1–65.
5. Sheldon K. M., Ryan R. M., Deci E. L., Kasser T. The independent effects of goal contents and motives on well-being: It's both what you pursue and why you pursue it. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 2004. Vol. 30. P. 475–486.

Зякун О. С.

Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, студента 1 курсу (м), 033, філософія

СВОБОДА ВОЛІ В ЕПОХУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Ziakun O. S.

Ivan Franko National University of Lviv, Faculty of Philosophy,
1st year student (m), 033, Philosophy

FREEDOM OF WILL IN THE MEDIEVAL AGE

В побутовій мові ми нерідко зустрічаємо такі висловлювання як доля людини, так призначено, на роду написано, не судилося і т.д. Вони походять ще з античності, де також була ананка, мойри, доля, необхідність, незворотність. Згідно з уявленнями давніх греків, доля вела людину від колиски до могили, а далі царство Аїда, без жодних альтернатив (до прикладу цар Едіп). Таким чином доля - це ніщо інше як передвизначений порядок речей. Коли на історичній арені постає християнство, передвизначеність отримує нове дихання. Якщо в античності це поняття стосувалося переважно земного життя людини, то в християнстві під передвизначеністю (предестинацією) розуміють гіпотезу, відповідно до якої Бог одних визначив до спасіння (після зимного життя), інших, до погибелі. Очевидно, причина такої зміни полягає у тому, що Ісус Христос, “смертю смерть подолавши”, звільнив праведників з пекла (шеолу) і відкрив «врата раю», які були закритими від моменту гріхопадіння Адама й Єви. Однак, на відміну від античної традиції (за виключенням стоїків), якій не притаманне було вчення про свободу волю людини, для християнства таке вчення притаманне, і воно вступало у суперечність з ідеєю про передвизначеність. Християнські мислителі пропонували різні варіанти їх узгодження, проаналізувавши їх, запропонуємо власний варіант вирішення даної суперечності.

Перш за все зазначимо, що в Новому Заповіті слово “наперед визначення” (грец. προῳρίζω) вживається 6 разів, але не в одному

значенні. Так у Дії (4:27-28) напередвизначеність означає особливий аспект замислу Божого про спасіння людей; у 1 Кор (2:6-8) йдеться про Премудрість Божу, яку Він наперед визначив на славу вірних; у Рим (8:29), Рим (8:30), Еф (1:3-6), Еф(1:11-12) апостол Павло говорить про передвизначеність до спасіння; у Юд (1:4) вживається слово призначення (грец. προῤῥάφω), коли мовиться про вічний осуд для тих, хто відкинув вчення Христа. Зі сказаного слідує, що в Новому Заповіті зовсім не йдеться про передвизначеність нагородити чи осуду незалежно від волі людини. Йдеться з одного боку, про порядок, згідно з яким для вірних призначена слава, а для невірних осуд, з іншого боку, про передвизначеність до спасіння кожного, як у притчі про весільний бенкет Мт. (22:11-14).

Переглядаючи Мт. (20:23) та Ів. (10:29), можуть виникнути сумніви з приводу того, що Бог всіх визначив до спасіння, тому що в них йдеться про деяких обраних Богом, однак обраним може стати кожен “візьми свій хрест і слідуй за Мною” (Лк.9:23).

Вже в апостолів (2 Тим 1:9 та інші) передвизначеність переходить у концепцію благодаті (χάρις), згідно з якою людина все отримує від Бога. На таких засадах стояв Августин, вважаючи, що людина не може вплинути на зцілення своєї зіпсуті первородним гріхом природи, вона може прагнути до цього, але як ці прагнення будуть оцінені, залежить лише від Бога. У “Сповіді (Х.31)” з цього приводу він пише “Дай те, що повелиш, і повели те, що забажаєш”. Його опонентом вважають Пелагія, який заперечував зіпсутість людської природи первородним гріхом, наполягаючи, що кожен може спастися власними силами. За такі думки Пелагія проголосили еретиком і відлучили від церкви[2].

Східна церква, над якою не тяжіли погляди Августина, знайшла інший вихід із суперечки. Йоан Златоуст у творі “Коментарі до послання до римлян” підмінив передвизначеність на поняття передбачення (προϋνοισις). Цим же шляхом пішов і Йоан Дамаскін, який у “Точному викладі православної віри” пише “Бог все передбачає, але не все наперед визначає”. Таким чином православна церква повертається до “еретичних ідей” Орігена про те, що всі покликані до спасіння, упускаючи, що всі спасуться, і їх вона тримається і нині.

Західна церква з обережністю ставилась до цього питання й уникала проблеми передвизначеності до вічної смерті. Бонавентура стверджував, що первинна любов Бога є причиною моральних вчинків людини, а Тома Аквінський говорив про співпрацю цієї любові (Божественної благодаті) і свободної волі людини. Сучасні католицькі теологи захищають свободу волі й оптимістично розглядають напередвизначеність.

Зовсім відмінною від православних й католиків була позиція протестантів. Мартін Лютер у творі “Про рабство волі” писав, що ніякої свободи волі людина немає, а спастися може тільки вірою, а Жан Кальвін у “Інституції християнської релігії” розвиває концепцію подвійної передвизначеності, тобто одні визначені до спасіння, а інші до загибелі. Не дивлячись на спротив, його вчення було офіційно прийняти на соборі в Дорті (1618-19). В 19-20 ст. у питанні передвизначеності ліберальний протестантизм з одного боку, романтизував ідеї Августина, з іншого, критично ставився до песимістичних концепцій. Екзистенційні (діалектичні) теологи (Карл Барт, Еміль Бруннер) наполягають на індивідуальній неповторності “екзистенційних відносин” Бога і людини, схиляючись до кальвіністського розуміння передвизначеності [1, С. 357-361].

На завершення запропонуємо власний варіант вирішення суперечності. Для цього ми розглянемо три гіпотези:

1. Всі успадкують царство небесне, як то припускав Оріген. Якщо всі люди визначені до спасіння, то потенційно такий варіант був можливий, однак вже Адам і Єва згрішили, і цим унеможливили його.

2. Ніхто не успадкує царства небесного, всі будуть покарані, тому що немає людини, яка хоча б день прожила без гріха. Всі ми пам'ятаємо історію про Ноїв потоп, коли все людство було знищене. Але після того Господь уклав новий заповіт з людьми, де йшлося про відмову від масових форм покарання. Звісно, це не виключає, що всі будуть покарані індивідуально, та все ж якщо в Содомі й Гоморі знайшовся праведник, то за весь період історії людства вони точно були, і в судний день з необхідністю воскреснуть у життя вічне.

3. Царство небесне успадкують лише деякі. Якщо припустити, що все є передвизначеним, то ми приходимо або до першого варіанту, або до другого, кожен з яких виключає свободу волі. Якщо

ж воно не визначене, то ми знову маємо два варіанти: або воно залежить від людини, і тоді вона може заслужити царство небесне власними силами, або не залежить, і тоді всі її зусилля марні. Видається, що від людини залежить, шукати їй дороги до царства небесного чи ні. Якщо не шукає, то й не знайде, якщо ж шукає, то від Бога залежить знайде вона її чи ні.

Отже, вчення про передвизначеність у своєму античному варіанті долі, ананасе, у християнській традиції зазнала суттєвих змін. Ще апостолами вона трансформувалася в концепцію благодаті, яка була підхоплена Августином, далі Йоан Златоуст запропонував, а Йоан Дамаскін доповнив концепцію передбачення. Західна церква не приділяла цьому вченню значної уваги, тоді як протестанти повернули до життя її ще античний варіант. На нашу думку, передвизначеність можна розглядати лише як деякий порядок, згідно з яким всі покликані до спасіння, але не визначені до спасіння чи погибелі. Свобода волі уможливорює дію чи бездіяльність, вибір і відповідальність за нього, а її заперечення призводить до повалення будь-яких норм і закону. Безумовно, владу милувати чи карати має один Бог, але й від людини залежить яким шлях йти, тому що Господь протиставляється гордим, а смиренним дає благодать.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверинцев С. С. Софія – Логос. Словник / С. С. Аверинцев. – Київ : Дух і Літера, 1999. – 640 с.
2. Спроул Р. Ч. Бажання вірити. Дискусія з приводу свободи волі [Електронний ресурс] / Р. Ч. Спроул. – Режим доступу: <https://www.reformed.org.ua/3/735/3/Sproul>. – Назва з екрана.

Ільюшонок І. О.

Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
факультет туризму та міжнародних комунікацій,
студентка 3-го курсу, 242: Туризм

Якіма М. С.

Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
факультет туризму та міжнародних комунікацій,
студентка 3-го курсу, 242: Туризм
Науковий керівник – канд. філософ. наук, доцент,
Ханас У.Я.

**ІНТЕГРАЦІЯ УСПІШНИХ КЕЙСІВ У ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС:
КЛЮЧ ДО РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ТУРИЗМ І РЕКРЕАЦІЯ»**

Ilyushonok I. O.

Uzhhorod National University, Uzhhorod,
Faculty of Tourism and International Communications,
3rd year students, 242: Tourism

Yakyma M. S.

Uzhhorod National University, Uzhhorod,
Faculty of Tourism and International Communications,
3rd year students, 242: Tourism
Research supervisor – Ph.D. in Philosophy, Associate Professor, State
University «Uzhhorod National University»
Khanas U.Ya.

**INTEGRATION OF SUCCESSFUL CASES INTO THE EDU-
CATIONAL PROCESS: THE KEY TO DEVELOPMENT
OF COMPETENCES OF STUDENTS OF THE SPECIALTY
“TOURISM AND RECREATION”**

У сучасних умовах стрімкого розвитку туристичної індустрії та зростання вимог до фахівців у галузі туризму і рекреації виникає нагальна потреба у вдосконаленні освітнього процесу шляхом наближення його до реальних умов професійної діяльності. Традиційні методи навчання нерідко виявляються недостатньо ефективними для формування практичних навичок і компетентностей, необхідних для успішної роботи в динамічному середовищі туристичної сфери. У зв'язку з цим інтеграція успішних кейсів у навчальні програми набуває особливої актуальності як інноваційний інструмент, що сприяє розвитку аналітичного мислення, здатності до прийняття рішень, гнучкості та комунікативних навичок у студентів.

На сучасному етапі розвитку глобальної економіки туристично-рекреаційна сфера впевнено утверджується як одна з найдинамічніших і найбільш перспективних галузей. Щодня мільйони людей звертаються до послуг підприємств, що забезпечують розміщення, дозвілля та комфортне перебування туристів усіх вікових категорій — від наймолодших до осіб похилого віку. Водночас швидке зростання галузі та високий рівень конкуренції актуалізують проблему дефіциту висококваліфікованих фахівців із профільною вищою освітою. В умовах виробничої зайнятості неможливо оперативно перепідготувати кадри, не знижуючи ефективності їхньої трудової діяльності. Не має значення, якою є форма навчання: денна з постійною присутністю, змішана з періодичним відривом від роботи чи класична заочна з вимогою кількаразової участі в сесіях — усі вони мають суттєві обмеження. Водночас формат дистанційного заочного навчання відкриває нові можливості для здобуття професійної освіти без шкоди для робочого процесу [2].

Сучасна освіта у сфері туризму та рекреації вимагає поєднання теорії з практикою для формування у студентів компетенцій, необхідних для професійної діяльності. Одним із найефективніших інструментів такого навчання є кейс-метод — аналіз реальних ситуацій, що сприяє розвитку критичного мислення, навичок прийняття рішень та аналітичного підходу до проблем.

Цей метод, вперше застосований у Гарвардській школі бізнесу, довів свою ефективність у багатьох галузях, зокрема у туристичній

освіті. Він допомагає подолати розрив між теоретичними знаннями та практичними викликами, особливо з урахуванням динаміки змін у сфері туризму під впливом глобалізації, цифровізації та кризових явищ.

Кейси охоплюють різні напрями — управління готелями, маркетинг, розробка маршрутів, кризовий менеджмент. За даними UNWTO, саме компетентнісний підхід із залученням реальних прикладів є ключовим для якісної підготовки майбутніх фахівців.

Використання кейсів сприяє не лише набуттю професійних знань, а й розвитку «м'яких» навичок – комунікації, роботи в команді, лідерства. Робота в групах над кейсами дає змогу студентам обмінюватися ідеями, формувати різні підходи до вирішення проблем, що моделює реальні умови роботи у туристичній сфері.

Інтеграція кейсів потребує належного методичного супроводу та підготовки викладачів. Важливо відбирати актуальні приклади, які відповідають освітнім цілям, сучасним тенденціям галузі та рівню підготовки студентів. Корисною є співпраця з туристичними підприємствами для створення кейсів на основі реального досвіду, що також відкриває можливості для стажування й працевлаштування студентів [3].

Інноваційні технології — віртуальні симуляції, інтерактивні платформи, онлайн-дискусії — розширюють можливості кейс-методу, роблячи його ще більш ефективним, особливо в умовах дистанційного або змішаного навчання.

Перспективним напрямом є створення міжнародних освітніх кейсів, у яких студенти з різних країн спільно вирішують практичні завдання. Це формує міжкультурні компетентності та розуміння глобальних процесів у сфері туризму.

Студенти, які системно працюють із кейсами, демонструють вищу професійну підготовку, краще орієнтуються у реальних умовах роботи та готові до безперервного професійного розвитку. Важливим є також моніторинг результатів та зворотний зв'язок від студентів для постійного вдосконалення методики.

У 2024 році організація Learn Tourism у співпраці з Red Sea Global та EduGuideKSA реалізувала інтенсивну шестимісячну програму "English for Tourism". Метою проєкту було підготувати місцеві громади до повноцінної участі в нових туристичних проєктах, що

розгортаються вздовж мальовничого узбережжя Червоного моря. Програма включала не лише мовну підготовку, але й комплексне навчання основам гостинності, міжкультурної комунікації та специфіки обслуговування міжнародних туристів. Особлива увага приділялася розвитку практичних навичок роботи в готельно-ресторанному бізнесі та екскурсійній діяльності з урахуванням культурних особливостей регіону. Результатом ініціативи стало успішне навчання понад 3000 випускників, які отримали міжнародні сертифікати та стали готовими до безпосереднього працевлаштування в туристичній сфері. Більше 70% учасників програми вже знайшли роботу в нових туристичних об'єктах регіону. Цей кейс яскраво демонструє ефективність комплексного підходу, що поєднує мовну підготовку з формуванням професійних компетентностей для забезпечення сталого розвитку туризму та залучення місцевого населення до галузі [4].

Програма ITHAS (International Tourism and Hospitality Academy at Sea) — це унікальний освітній тур хорватськими національними парками та прибережними територіями для студентів з різних європейських університетів. Ця інноваційна освітня ініціатива поєднує теоретичне навчання з практичним досвідом безпосередньо в природному середовищі. Протягом двотижневої подорожі учасники не лише відвідують визначні природні й культурні пам'ятки, але й беруть участь у польових дослідженнях, майстер-класах від провідних експертів галузі та інтенсивних воркшопів з аналізу реальних бізнес-ситуацій у сфері туризму. Студенти працюють у міжнародних командах над вирішенням практичних завдань, як-от: розробка стратегій сталого розвитку туристичних дестинацій, створення інноваційних туристичних продуктів, аналіз впливу туризму на місцеві екосистеми та громади. Такий комплексний підхід сприяє глибшому розумінню практичних аспектів галузі, розвитку міжкультурних компетентностей та формуванню професійної мережі контактів. Щорічні опитування випускників програми показують, що більш ніж 85% учасників вважають цей досвід визначальним для їхньої професійної кар'єри. Цей приклад наочно демонструє, як інтерактивне навчання у реальному середовищі може ефективно зменшити розрив між

теоретичною підготовкою та практичними вимогами туристичної індустрії [5].

Таким чином, інтеграція успішних кейсів у освітній процес є ключовим фактором розвитку професійних компетентностей студентів спеціальності «Туризм і рекреація». Цей підхід дозволяє поєднати теоретичну підготовку з практичним досвідом, забезпечити актуальність знань та навичок відповідно до вимог туристичної індустрії, а також розвинути здатність студентів до аналітичного мислення, прийняття рішень та інноваційної діяльності. Постійне вдосконалення методики використання кейсів та їх оновлення відповідно до сучасних тенденцій розвитку туризму є важливою умовою забезпечення якості освіти та підготовки конкурентоспроможних фахівців для туристичної галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Павліха Н., Цимбалюк І., Савчук А. Сталий розвиток туризму та рекреації: сучасні виклики й перспективи для України : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 211 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/20754/1/tyruz_m_2022.pdf (дата звернення 25.04.2025).
2. Дистанційна освіта у післявоєнному просторі підготовки професіоналів з туризму та рекреації / С. Цвілий та ін. Proceedings of the II International Scientific and Practical Conference «General regularities and models of science development». 2023. С. 46–52. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/46816/1/General-regularities-and-models-of-science-development.pdf#page=47>(дата звернення 24.04.2025).
3. Алієва А. Ю. Сучасні бізнес-моделі розвитку туристично-рекреаційної сфери в Україні. Український журнал прикладної економіки. 2020. Т. 5. № 1. С. 228–235. URL: <http://ujae.org.ua/suchasni-biznes-modeli-rozvytku-turystychno-rekreatsijnoyi-sfery-v-ukrayini/>(дата звернення 24.04.2025).
4. Ekstrom S. Case Study: 3000 Graduate Tourism Language Course. Learn Tourism - a nonprofit academy. URL: https://blog.learntourism.org/case-study-3000-graduate-tourism-language-course?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 25.04.2025).

5. Participation of students and employees of the Faculty of Tourism at Erasmus+ Blended Intensive Programme ITHAS 2023 – International Academy for Tourism and Hospitality at Sea – Faculty of Tourism. Faculty of Tourism. URL: <https://www.ft.um.si/en/participation-of-students-and-employees-of-the-faculty-of-tourism-at-erasmus-blended-intensive-programme-ithas-2023-international-academy-for-tourism-and-hospitality-at-sea/>(дата звернення 25.04.2025).

Йовакарич К. П.

Загребський університет, м. Загреб, Філософський факультет,
студентка 3-го курсу, 035.01: Українська мова і література
Павлешен Д. З., доктор філологічних наук, доцентка кафедри
української мови і літератури

**КОЛИ БІЛЬ ГОВОРИТЬ ГОЛОСОМ ЛІТЕРАТУРИ
НА ПРИКЛАДІ ТВОРУ «ЦВІТ ЯБЛУНІ»
МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Jovakaric K. P.

University of Zagreb, Zagreb, Faculty of Humanities and Social
Sciences, 3rd year student, 035.01: Ukrainian Language and Literature
Pavlesen D. Z., Doctor of Philological Sciences, Associate Professor
at the Department of Ukrainian Language and Literature

**WHEN PAIN SPEAKS IN THE VOICE OF LITERATURE:
THE EXAMPLE OF „THE APPLE BLOSSOM“
BY MYKHAILO KOTSIUBYNSKY**

«Цвіт яблуні» – це твір Михайла Коцюбинського, що належить до жанру етюд. Етюд – невеликий за обсягом, переважно безсюжетний твір [1], така форма дозволяє авторові зосередитися на миттєвих спалахах свідомості, на чистій емоції, без традиційного сюжетного розвитку. Тут важлива не подія, а внутрішній досвід, не дія, а спостереження за собою в момент страждання. Через призму особистої трагедії письменник змальовує не лише батька, який втрачає дитину, а й митця який навіть у момент найвищого болю не може не аналізувати і не творити. Це не просто опис страждання, а дослідження межі між людським і творчим, між почуттям і обов'язком перед мистецтвом.

Чи може біль мовчати і де саме закінчується людина і починається митець? У етюді М. Коцюбинського «Цвіт яблуні» ми чуємо голос — голос болю, що проривається через слово і пам'ять, але і мистецтво. Це твір не просто про смерть дитини — це літературна

сповідь де страждання знаходить вираз у формі, образах і деталях. Біль, що зазвичай паралізує, у цьому випадку говорить. І говорить голосом літератури і митця, який, не маючи сил боротися, може прийнятним писати і продовжує творити.

Вже перші рядки вводять читача у простір смерті, туги, виснаження «...вмирає моя дитина». Мотив смерті пронизує увесь твір. Та це не лише смерть фізична — це смерть внутрішнього спокою, батьківської надії, віри в справедливість життя. Смерть у творі Коцюбинського — жорстока і неминуха: «А свист невгаває. Я його чую й крізь зачинені двері. Я не піду до спальні. Чого? Я й так бачу все...» Цей рядок показує парадокс: герой не в спальні, але переживає події так, наче сам там. Він відмовляється від прямої участі, але його уява змушує його знову й знову бачити те, що відбувається. Смерть перестає бути подією — вона стає психологічним станом. Цікаво, що смерть, у творі, відбувається не з криками і трагедією, а в тиші, в момент майже поетичного ранку: «Цвітуть яблуні. Сонце вже стало і золотить повітря. Так тепло, так радісно...». Етюд перетворюється на свідомість митця, що розпадається під тиском особистого горя.

Ключовим елементом твору також є роздвоєння свідомості. Оповідач чітко усвідомлює присутність у собі двох «Я»: батька, що ридає, і письменника, що аналізує. Герой не може бути просто батьком, що страждає, бо у ньому живе й письменник, який реєструє кожну деталь для потенційного літературного твору: Ця цитата «Я бачу все незвичайно виразно, як у гарячці... / ... / І все записують... Щоб не забути... Щоб нічого не забути...» викликає майже фізичний дискомфорт, бо оголює найстрашніше: мистецтво може мати свою ціну — людську. Герой знає, що не повинен так думати, але не може інакше. Він не може перестати бути письменником навіть перед смертю дитини. Його «друге я» всотує в себе образи, відчуття, деталі як «матеріал».

Ця роздвоєність особливо виразна у фінальних частинах: «...хтось мені говорить про се, хтось другий, що сидить у мені... Я знаю, що то він дивиться моїми очима...». Цей внутрішній голос — пам'ять митця, яка прагне зафіксувати все: світло, запах, колір, звук, погляд, усе що згодом може стати матеріалом для твору. І це жахає самого героя, адже йому гидко від того, що він, попри смерть дитини, все ще не може перестати «спостерігати» і «запам'ятовувати».

Попри моральне осудження себе, герой розуміє що цей біль стане частиною його майбутньої творчості. Смерть Оленки — трагедія особиста, але одночасно і глибоко універсальна, бо вона переходить межі особистого і стає образом, символом, етюдом, який може передати щось істотне про людське існування. У цьому розрізі «Цвіт яблуні» — це не просто розповідь про смерть дитини, а акт художньої трансформації горя. Природа, що квітне на тлі трагедії символізує абсурдність і водночас закономірність буття, а цвіт яблуні — тенденційність життя, що може обсіпатися від найменшого дотику.

Природа продовжує жити, радіти, творити. Це водночас і жорстоко, і цілюще. Саме тут герой уперше плаче. Не в момент смерті, не біля мертвої доньки, а серед краси й тепла, що протиставляється його внутрішньому холоду. Цей контраст є каталізатор емоційного очищення, символ того що творчість народжується не тільки з горя, а й з його зіткнення з красою.

Центральна ідея фіналу — перенесення дитини з реального у внутрішній світ, у пам'ять. Мертве тіло здається оповідачеві чужим. Він більше не плаче за тілом — він плаче за образом, що залишився в душі: «...я сумую не за ним, а за чимсь іншим, живим, що лишилось у моїй пам'яті...» Пам'ять стає єдиним способом зберегти її живою. А для митця пам'ять — це інструмент творчості, отже, і сам образ Оленки збережеться в словах.

У сучасному світі коли біль часто замовчується або оптимізується, «Цвіт яблуні» звучить особливо чесно. Це твір, який дозволяє бути слабким, плакати не тоді, коли «треба», а тоді, коли серце не витримує. Це текст, який повертає людині право на внутрішню боротьбу, на сумнів, на роздвоєння, бо справжній митець він не є ідеальним і його болить. Етюд «Цвіт яблуні» — це глибоке дослідження людської вразливості, втрати, і водночас висловлення ролі мистецтва як способу збереження буття. Митець, попри внутрішній спротив, не може не творити і те що було створене з болю стає формою безсмертя. М. Коцюбинський демонструє, що людина і митець не протилежності, а єдине ціле у якому часом художнє естетичне відчуття перемагає людське, а біль перетворюється на творчий відбиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія сучасної України <https://esu.com.ua/> (дата звернення 21.4.2025).
2. Михайло Коцюбинський Цвіт яблуні <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2548> (дата звернення 21.4.2025).

Карпань Д. В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, факультет історії, політології та міжнародних відносин,
бакалавр 1-го року навчання, 032: Історія та археологія
Науковий керівник – к.і.н., асист. Ільків М. В.

КРАЙ ОЙКУМЕНИ ОЛЕКСАНДРА МАКЕДОНСЬКОГО: ЧОМУ ІНДІЯ ЗУПИНИЛА ЙОГО МРІЮ?

Karpan D. V.

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi,
Faculty of history, political science and international relations,
1-st year student, 032: History and archaeology
Scientific director – PhD History, assistant Ilkiv M. V.

THE END OF ALEXANDER THE GREAT'S OIKUMENE: WHY DID INDIA HALT HIS AMBITIONS?

Упродовж 334–325 рр. до н.е. македонський цар Олександр III Аргеад (336–323 рр. до н.е.) здійснив найвідоміший в античній історії Східний похід, унаслідок якого виникла імперія, до якої входила більша частина Балканського п-ва, Мала Азія, Єгипет, Персія, Бактрія і Согдіана, частина Індії. Однак успіх Східного походу не міг бути постійним. У 326 р. до н.е. на р. Гіфазіс Олександр, незважаючи на амбітні плани дійти до краю ойкумени – р. Ганг, мусив зупинитися і повернути на захід. Чому саме Гіфазіс, а не Ганг став «краєм світу» Олександра Великого, є важливим питанням, відповідь на яке дає можливість простежити тенденції всередині македонської армії, рівень підготовки і моральний стан війська Олександра в Індії.

Власне до походу просторами Малої Азії і Близького Сходу Олександр був готовий. Збір даних про населення та природні умови Малої Азії він розпочав ще перед походом, що мало важливу роль у стратегічному плануванні кампанії. Наявність великої кількості даних, зібраних під час попередніх років, дозволили йому здобути ряд блискучих перемог, зокрема у битвах при Граніку (334 р. до н.е.), Іссі

(333 р. до н.е.) та Гавгамелах (331 р. до н.е.), де він, розгромивши перські війська царя Дарія III (336–330 рр. до н.е.) з династії Ахеменідів, підкорив Малу Азію, Єгипет, Месопотамію та Персію, тим самим ліквідувавши Перську імперію. Слідом за ними у 330–327 рр. до н.е. під наступом Олександра, незважаючи на тривалий опір, впали колишні перські провінції Бактрія та Согдіана у Середній Азії.

Виснажене греко-македонське військо, зважаючи на успіх, наприкінці 327 р. до н.е. рушило з Бактрії до Індії. Однак, на відміну від інших територій, Олександр і його військо фактично не знали про неї нічого, окрім як вигадок, описаних в «Індіці» Ктесія Книдського (друга половина V – початок IV ст. до н.е.). Дослідник історії Олександра Македонського Ф. Шахермайр зазначав, що: «Саме завдяки Ктесію Індія має репутацію «країни чудес». Йому подобалося все дивовижне і там він дізнався ще більше про карликів, темношкірих людей із собачими головами, про дерево, корені якого притягують метали. Про слонів, які знищують стіни навколо міст, що ніби сонце в Індії в десятки разів більше, ніж в інших місцях, а море таке гаряче, що риба, рятуючись від спеки, ховається на глибині (Переклад з німецької – К. Д.)» [4, с. 249]. Проте Олександр, який мав на меті заволодіти всім світом, хотів дійти до океану, окресливши кордони своєї імперії в межах відомої на той час ойкумени, вирішив продовжувати похід. До того ж, будучи учнем Аристотеля, Олександр не довіряв різноманітним вигадкам і хотів відкрити таємничу Індію [4, с. 250].

Однак, крім свідчень Ктесія, ані греки, ані македонці не знали, особливостей місцевого населення, яке вело війни зовсім інакше, ніж до того звикла греко-македонська армія, а також кліматичних та географічних умов цієї місцевості, які кардинально відрізнялися не лише від Македонії чи Греції, але й тих азійських земель на яких війська Олександра вже були.

За свідченнями Арріана, з Інду Олександр прибув до Таксілі, великого міста між Індом і Гідаспом, де управитель Таксілес (Ταξιλης) і місцеві жителі дружньо його привітали [1, V, VIII–IX]. Залишивши там гарнізон і хворих солдатів, Олександр вирушив до Гідаспу, де ще один місцевий правитель Пор із військом готувався перешкодити переправі чи атакувати. Македонське військо, зіткнувшись з військом царя Пора, побачило перед собою таку кількість бойових слонів, яку не бачило раніше, наприклад, у битві при Гавгамелах.

Ситуацію ускладнювало ще й те, що македонці дісталися Гідаспу в час літнього сонцестояння, коли індійські річки, живлені мусонними дощами та талими снігами, ставали бурхливими й каламутними, значно ускладнюючи будь-які переправи. Про це Олександр Македонський не знав, а Таксілес, імовірно, керуючись власною вигодою, не повідомив йому про сезон дощів. Незважаючи на це, Олександр все ж розгромив сили Пора, змусивши його підкоритися – Пор став союзником, але ціна цієї перемоги була вкрай високою: небачена раніше кількість бойових слонів сіяла хаос, дощі руйнували логістику, армія, знесилена роками походів, дедалі гучніше виявляла свою стурбованість. Битва на Гідаспі, хоч і завершилась тріумфом, стала основою для розгортання подій на р. Гіфазіс (Біас), які змусили Олександра переглянути свої амбіції.

Згідно з Плутархом, Олександру повідомили, що землі за р. Гіфазіс були родючими, а їхні жителі славилися вмінням обробляти землю і воювати. Суспільство функціонувало під проводом аристократії, яка дотримувалася впорядкованих норм. Окрім того зазначалося, що правителі за цією річкою готують неабияку силу: 80 тисяч кіннотників, 200 тисяч піхотинців, 8 тисяч колісниць і 6 тисяч бойових слонів. Ці відомості підживлювали прагнення македонського царя продовжити похід. Однак ці ідеї не розділяло його військо. У таборі відбувалися дискусії, де одні воїни нарікали на труднощі, а інші прямо заявляли про відмову йти далі і це унеможливило просування [3, 62].

За свідченнями Арріана, Олександр виступив із промовою-закликом: «О македонці та греки, союзники... я зібрав вас разом, щоб я міг або переконати вас йти вперед зі мною, або може бути переконаний вами повернутися... Чому ви ухиляєтеся від того, щоб додати також Гіфас та народи, що знаходяться за цією річкою, до вашої імперії Македонії? Ви боїтеся, що ваше просування в майбутньому буде зупинено іншими варварами? Деякі з них підкоряються нам за власним бажанням, а інші потрапляють у полон під час втечі, тоді як треті, успішно намагаючись втекти, передають нам свою покинуту землю... Я, зі свого боку, вважаю, що для хороброї людини немає кінця трудам, крім самих трудів, якщо вони ведуть до славних досягнень. Але якщо хтось бажає почути, чим закінчиться сама війна, нехай дізнається, що відстань, що залишилася до того, як ми

досягнемо річки Ганг і Східного моря, невелика... Але, якщо ми тепер повернемося, багато войовничих народів залишилися нескореними за Гіфазисом аж до Східного моря... Хто бажає повернутися додому, я відішлю назад до їхньої власної землі, або я сам поведу їх назад; тих, хто залишиться тут, я зроблю предметом заздрості для тих, хто повертається» [1].

Кенус, син Полемократа, відповів йому: «Чим численнішими та величнішими були подвиги, досягнуті тобою, як нашим полководцем, і тими, хто починав з дому з тобою, тим вигідніше мені здається, щоб хоч якось покласти край нашій праці та небезпеці. Бо ти сам бачиш, скільки македонян і греків почали з тобою, і як мало нас залишилося. Серед наших ти добре вчинив, відіславши додому фессалійців одразу з Бактрії, бо ти помітив, що вони вже не прагнуть працювати. Усі ті, чиї батьки ще живі, відчувають велике бажання побачити їх знову; вони відчувають тугу за дружинами і дітьми, і тугу за самою рідною землею; для них, безсумнівно, вибачено, що вони прагнуть побачити знову з честю та гідністю, яку вони отримали від тебе... Не веди нас тепер проти нашої волі. Але краще, якщо тобі це здається добрим, повернися до своєї землі, зустрінься зі своєю матір'ю, впорядкуй справи греків і принеси до дому своїх батьків ці численні й великі перемоги. Тоді почніть заново іншу експедицію, якщо бажаєте, проти цих самих племен індіців, розташованих на сході» [1].

Після промови Кенуса Олександр скликав нараду офіцерів, але, зіткнувшись із непохитним опором армії, усамітнився в наметі до третього дня. Оскільки воїни не змінили позиції, він оголосив про повернення додому. Проте замість зворотного шляху до Македонії чи Вавилону, Олександр вирішив спуститися р. Гідасп, уникаючи переправи через Гіфазис.

Однак все ж вирішив увіковічнити свої діяння в Індії і за прикладом Геракла, який встановив дванадцять стовпів на заході ойкумени (так звані «Гераклові стовпи» на Гібралтарі), Олександр наказав звести дванадцять жертовників, присвячених різним богам. Щоб показати місцевим народам свою велич, було облаштовано за наказом Олександра табір, що втричі перевищував розміри звичайного. Табір був оточений широким ровом, а землю з рову використали для спорудження міцного валу, що додавала табору величчю. Піхотинцям

було доручено зводити хатини, у кожній із яких розміщувалося два ліжка. Усі предмети, залишені в таборі, від начиння до спорядження, створювалися в збільшених розмірах [2].

Підсумовуючи кампанію Олександра Македонського в Індії, можемо зазначити, що йому не вдалося досягнути справжнього краю ойкумени – р. Ганг. Рубежем «*Rax Hellenica*», створеної внаслідок Східного походу стала р. Гіфазіс. Серед головних причин зміщення слід зазначити: по-перше, тривалі кампанії виснажили армію (після восьми років безперервних маршів і боїв війни втратили мотивацію, що проявилось в бунті на Гіфазісі, де Кенус висловив загальну тугу за домом і твердження, що після цього походу за Олександром підуть нові вмотивовані люди); по-друге, хибні уявлення про Індію, засновані на міфах про «країну чудес», завадили належній підготовці, залишивши Олександра неготовим до місцевих умов; по-третє, мусони та складний рельєф ускладнювали просування, роблячи марші виснажливими. Не можна не зауважити, що в боротьбі з македонянами місцеве населення чинило значний опір і по максимуму використовувало свою обізнаність з особливостями навколишнього середовища та застосовувало їх для отримання стратегічної і тактичної переваги. Окрім того, важливу роль зіграв особистісний чинник – Олександр не лише не організував розвідку регіону, як то було в Малій Азії, але й через свої амбіції та бажання не зважав на думки солдатів, воєначальників союзної армії, що призвело до серйозного спротиву до будь-яких рішень Олександра і тим самим перетворило Індію на місце краху ідеї завоювання світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Arrian. *Anabasis of Alexander*. Free eBooks | Project Gutenberg. URL: https://www.gutenberg.org/files/46976/46976-h/46976-h.htm#Page_274 (дата звернення: 23.04.2025).
2. Diodorus Siculus, *Library*, Book XVII, Chapter 95, section 4. Perseus Digital Library. URL: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0084:book=17:chapter=95:section=4> (дата звернення: 23.04.2025).
3. Plutarch, *Alexander*, chapter 62, section 1. Perseus Digital Library. URL:

<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0243:chapter=62:section=1> (дата затвердження: 23.04.2025).

4. Schachermeyr F. Alexander der Grosse: Das Problem seiner Persönlichkeit und seines Wirkens. Wien : Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1973. 723 p.

Квасневський А. С.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, факультету історії, політології та міжнародних відносин,
студент 3-го курсу 032: Історія та археологія
Науковий керівник – Глібіщук М. В
кандидат історичних наук, асистент, асистент кафедри
всесвітньої історії

**ГОЛОВНІ ВЕКТОРИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ
АМЕРИКАНСЬКОГО ПРЕЗИДЕНТА
ТЕОДОРА РУЗВЕЛЬТА**

Kvasnevskyi A. S.

Yurii Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi
Faculty of History, Political Science and International Relations,
3-rd year student, 032: History and Archaeology
Academic adviser – Hlibishchuk M. V., Ph.D. (History), Assistant
Professor at the Department of World History

**MAIN VECTORS OF FOREIGN POLICY OF AMERICAN
PRESIDENT THEODORE ROOSEVELT**

Протягом XIX ст. міжнародне становище Сполучених Штатів Америки формувалися за принципами, які були закладені 5-м президентом Джеймсом Монро під назвою «доктрина Монро». Основними її принципами були наступні твердження: американський континент не повинен розглядатися жодною європейською державою як об'єкт колонізації; США відмовляються вмішуватися в конфлікти та внутрішні справи Європи; невтручання США у справи існуючих на континенті європейських колоній; будь-яка спроба зі сторони тієї чи іншої європейської держави поширити свій вплив в Західній півкулі розцінюватиметься як ворожий крок щодо США [5, с.51]. В XX ст. Сполучені Штати увійшли могутньою державою. Чисельність населення та промисловість країни значно зросли. Однак доктрина вже не задовольняла прагнення США зайняти лідируючі позиції на міжнародній

арені. Після вбивства президента Вільяма Мак-Кінлі 14 вересня 1901 року за Конституцією США до присяги був приведений віце-президент, республіканець – Теодор Рузвельт. Саме з його ім'ям пов'язують нову епоху імперіалізму та радикальні зміни в трактуванні «доктрини Монро».

Початок президентства Теодора Рузвельта ознаменував формування декількох напрямків зовнішньої політики Сполучених Штатів: Латинська Америка, карибський та тихоокеанський регіон, Далекий Схід та країни Європи. Важливу роль у зовнішній політиці за каденції Рузвельта відіграв державний секретар Еліу Рут (1905-1909 рр.). Основою його політики слугувала дипломатія, а не військові сили, за що в 1912 році отримає Нобелівську премію миру. Підкреслимо, що Венесуельська криза (1902-1903 рр.) стала ключовою подією для внесення поправки до зовнішньополітичного курсу американської держави. Реалізація «Доктрини Монро», яку розглядав президент Т. Рузвельт, всіма державами Північної та Південної Америки, як гарантію майбутнього універсального миру в Західній півкулі, задля забезпечення США можливості утвердження незалежності та «захисту» малих держав Нового світу. 6 грудня 1904 р. Рузвельт звернувся до Конгресу з «Поправкою Рузвельта» («Roosevelt Corollary» – продовження «Доктрини Монро»), суть якої втілена в тезі: «Говори м'яко, але носи великий кийок із собою, і ти далеко підеш». [3, с.198]. В подальшому ця теза перетвориться в «політику великого кийка». Це дало змогу США втручатися в справи на країн Латинської Америки та Карибського регіону, якщо ті не зможуть виконувати фінансові зобов'язання перед кредиторами Європи. Власне сам Теодор Рузвельт в своїх мемуарах зазначав: «...Доктрина Монро встановлює правило, відповідно до якого Західна півкуля відтепер не підлягає заселенню та окупації державами Старого світу. Це не міжнародний закон; але це основний принцип нашої зовнішньої політики...»[1, 571]. Використання «поліцейської влади» задля відновлення внутрішньої стабільності в регіоні, стали все частіше використовувати уряд США, який слугував виправданням для втручання в справи Куби, Гаїті, Нікарагуа та Домініканської республіки [7]. Прикладами можуть слугувати наступні події. В 1902 р. США за допомогою сили змусили Гаїті сплатити всі борги європейським банкам. В 1903 р. американський військово-морський флот підтримував заворушення в Панамі, що

зрештою призвело до її відокремлення від Колумбії. У 1905 р. США встановили фінансовий контроль над Домініканською республікою, а в 1906 р. – окупували Кубу [5, с.53].

Важливим досягненням для Сполучених Штатів був саме контроль над будівництвом Панамського каналу, яке велося військовим міністерством США з 1904 року. Після відокремлення Панами від Колумбії та визнання незалежності першої, [3, с.198] довгих суперечок Сенат ратифікував договір з Панамою, і розпочалася робота над каналом. Теодор Рузвельт порадившись з іноземними та вітчизняними дослідниками дійшов висновку, що каналі без шлюзів менш вразливий у разі війни та кошти на його будівництво менші [1, с.592-593].

Посилення впливу США відбувалося і на Далекому Сході, завдяки «доктрині Хейя» (1899р.) та викупу монополій залізниць в Китаї. Вагому роль Сполучені Штати відіграли у вирішенні російсько-японського конфлікту. 5 вересня 1905 року в Портсмуті був підписаний мирний договір та ратифікований обома сторонами. Цей документ відображає роль США як посередника у мирних переговорах та підкреслює дипломатичну активність у врегулюванні міжнародних конфліктів на початку XX століття [2]. Як наслідок Теодор Рузвельт отримав Нобелівську премію миру в 1906 році завдяки врегулюванню відносин на Далекому Сході.

В тихоокеанському регіоні вагоме місце займали Філіппіни, поступово перетворилися на важливий регіон для Сполучених Штатів. В цей час процес американізації передбачав ознайомлення філіппінців із демократичною традицією США, у ширшому плані - залучення їх до системи американських соціальних, культурних, духовних цінностей, способу життя. Особливе місце займала освіта. «Щодо Філіппін я [Теодор Рузвельт] вважав»: ми повинні якнайшвидше навчити їх самоврядуванню, а затим дати їм волю визначити власний шлях»[1, с.568-569].

Щодо країн Європи політика за каденції президентства Т. Рузвельта не мала на меті кинути виклик тогочасному міжнародному ладу. Адже на початку XX ст. Великобританія все ще залишалась домінуючою країною в міжнародній торгівлі та військово-морських справах. Проте в цей час кайзерівська Німеччина, стрімко розвивається, зміцнює флот та намагається наздогнати Велику Британію, ставши

основним його суперником. Ці події вплинули на становище в латиноамериканському регіоні, оскільки Сполучене Королівство вивело частину свого флоту з регіону, тим самим посилило позицію США.

Під кінець терміну президентства та для демонстрації своєї могутності Теодор Рузвельт відправив «Великий білий флот» у навколосвітнє плавання яке тривало з 1907 по 1909 роки.. Президент неухильно наполягав на широкій військово-морській програмі та незважаючи на опір як усередині партії, що лише збудований за останнім словом техніки та добре навчений військово-морський флот адекватних розмірів може гарантувати політичну й економічну безпеку США [4, с.160].

Генрі Кіссінджер зазначив, «...Теодор Рузвельта був мудрим аналітиком, який вивчав систему рівноваги сил. Він наполягав на необхідності для Америки відігравати відповідну роль у міжнародній політиці, виправдовуючи це національними інтересами і вважаючи, що світова рівновага сил неможлива, якщо Америка не є його складовою...»[6, с.35]. Значні досягнення були підтверджені й на міжнародній арені, зокрема на Гаазькій конференції. Було здійснено значні зрушення у розвитку військово-морського флоту, внутрішній ринок стабілізувався, а підприємницькі кола все активніше підтримували експансію на зовнішні ринки.

Таким чином, адміністрація Теодора Рузвельта доклала всіх зусиль задля розширення та захисту інтересів зовнішньої політики США. Завдяки дотриманню цих принципів вдалося перетворити Сполучені Штати на світову державу. Зміни торкнулися всіх сфер життя країни – політики, економіки, соціальної сфери тощо. Роль «поліцейського» в Західній півкулі почала відігравати вагомую роль, щодо уряду Сполучених Штатів то пріоритетним завданням залишалось виключно національний інтерес. Невтручання країн Європи у справи Латинської Америки та посилення свого впливу на інші регіони, дали змогу подальшого спорудження Панамського каналу та контроль над економічним становищем регіону. Ці події лягли в основу «політики великого кийка» основним стрижнем якого стала інтерпретація доктрини Монро.

1. Теодор Рузвельт. Автобіографія президента / пер. з англ. І. Скрипника, А. Сорочанської. Київ : Видавець Олексій Бешуля, 2023. 624 с.
2. Historical Documents - Office of the Historian. Latest News - Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1905/d915> (дата звернення: 22.04.2025).
3. Американський президенталізм: інститут глави держави в США у персоналіях від зародження до сьогодення : бібліографічна енцикл. / за наук. ред. Н. М. Хоми. Львів : Новий світ-2000, 2018. 369 с.
4. Питльована Л. Теодор Рузвельт: реформізм та експансія у США на зламі XIX-XX століть. Військово-науковий вісник. 2009. Вип. 11. С. 150–164.
5. П'ятничук Т. "Доктрина Монро": еволюція трактування та спроби реалізації. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2016. Вип. 2. С. 51–54.
6. Kissinger H. Diplomacy. New York : Simon & Schuster, 1994. 912 p
7. Milestones in the History of U.S. Foreign Relations - Office of the Historian. Latest News - Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/milestones/1899-1913/roosevelt-and-monroe-doctrine> (дата звернення: 21.04.2025).

Козяр В. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філологічний факультет, бакалавр 3-го року навчання,
035.01: Українська мова та література (Літературна творчість)
Науковий керівник – Гірняк М. О., доцентка кафедри теорії
літератури та порівняльного літературознавства

АМБІВАЛЕНТНІСТЬ ЛЮДСЬКОЇ ПРИРОДИ У П'ЄСИ ЖАНА-ПОЛЯ САРТРА «ДІАВОЛ І ГОСПОДЬ БОГ»

Koziar V. V.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philology, 3rd year student,
035.01: Ukrainian language and literature (Literary art)
Academic advisor - Hirnyak M. O., Associate Professor, The Department
of Literary Theory and Comparative Literary Studies

THE AMBIVALENCE OF HUMAN NATURE IN JEAN-PAUL SARTRE'S PLAY 'THE DEVIL AND THE GOOD LORD'

Драматургія Жана-Поля Сартра є важливим філософським явищем XX століття, адже торкається питань морального вибору, свободи волі та сутності людської природи. П'єса письменника "Диявол і Господь Бог" втілює філософські концепти екзистенціалізму через складний образний ряд, конфліктні ситуації та символічні елементи. Амбівалентність людської природи у творі постає як ключова проблема, що розкривається через взаємодію релігії, політики та суспільного тиску. Подвійність людської сутності проявляється у боротьбі добра і зла, де моральний вибір індивіда формується під впливом зовнішніх чинників.

Теоретико-методологічна база дослідження спирається на філософсько-екзистенційну парадигму, репрезентовану концепціями Жана-Поля Сартра щодо свободи, відповідальності та автентичності людського буття. Методологічне підґрунтя становлять принципи герменевтичного аналізу, що дозволяють інтерпретувати художній

текст як смислову структуру, занурену в культурно-історичний контекст, а також елементи структурної поетики, які забезпечують дослідження образно-смислових опозицій і символічного ряду твору. Такий підхід уможливорює виявлення екзистенціальних конфліктів, прихованих у драматургічній тканині п'єси, та осмислення амбівалентності людської природи як центрального філософського імперативу твору.

Розкрити екзистенційні дилеми у літературному творі Сартрові допомагає насамперед театралізована модель. Через свою форму п'єса дає можливість зрозуміти усіх героїв за допомогою діалогів та монологів. Ми спостерігаємо за розвитком та деградацією моральності, за буттям кожного героя завдяки контраверсіям, монологічним оповідям та відкритим «перепалкам» із застосуванням фізичного насилля. У творі також простежується постійна дилема морального вибору в розмовах між дійовими особами. Це допомагає глядачеві не лише побачити, але й усвідомити моральну відповідальність героїв.

Театр Сартра активно порушує питання свободи волі, яке є одним з ключових питань екзистенціалістської філософії. Вистава створює ситуацію, в якій кожен персонаж змушений обирати, що розглядається через призму його моральних переконань. Категорія етичних дилем в драмі постає як внутрішній екзистенційний виклик, що, попри багатовекторність моральних орієнтирів, неминуче веде героя до усвідомлення особистої відповідальності за власні вчинки. Сартр навіть не розглядає можливості «вибору без вибору», за що його активно критикувала Айріс Мердок [4], адже за її концепцією іноді в людини немає можливості зробити певний вибір на користь добра чи умовного зла під впливом обставин. Однак в рамках своєї п'єси для Сартра існує лише вибір між Добром та Злом. І навіть у ядрі Добра, автор зображає глибину Зла, цим самим демонструючи, що в онтологічній структурі світу навіть найбільш моральні рішення не позбавлені тіні Зла.

Діалоги між героями часто побудовані так, що відкривають дві взаємно суперечливі сторони моральних і релігійних питань. Це дає змогу розглядати рішення дійових осіб через призму абсурдності їхнього існування та вибору. Сартр показує, як моральні дилеми можуть здаватися зрозумілими на поверхні, але на глибшому рівні

вони ведуть до конфліктів і катастрофічних наслідків. Наприклад, у своєму рішенні творити Добро протягом року і дня для одного селянського поселення Ґьотц демонструє складність етичного вибору. Сартр показує, що реалізація морального ідеалу в локальній спільноті парадоксальним чином провокує деструктивні процеси в ширшому соціальному контексті: мешканці Альтвейлера, які отримали привілейоване щастя, викликають заздрість у навколишніх селян, що, відчуваючи маргіналізацію, спрямовують свою лють на буржуазію, розпочинаючи нову хвилю руйнації.

Цей абсурд людської сутності і стає частиною театральної трагедії, що підштовхує глядача до роздумів про те, чи можуть моральні дилеми бути вирішені за допомогою чітких релігійних або філософських норм, або ж вони завжди залишатимуться у межах особистих, часто суперечливих, етичних проблем.

Варто також згадати другу ключову тезу, яка є основою екзистенціалізму – самотність та питання відчуженості й ізоляції [1, с. 54-60]. Саме завдяки іронії Сартр зображає самотність в особі Ґьотца. Він є персонажем з надзвичайною моральною складністю, чия поведінка викликає у реципієнта амбівалентну реакцію — поєднання осуду та співчуття. Це співчуття виникає на тлі усвідомлення глибокої екзистенційної самотності героя, що проявляється в його відчуженні від соціуму, який не приймає його. Така внутрішня ізолюваність підсилює трагічне становище персонажа в умовах, де відсутня можливість інтеграції в соціальну реальність. Читач з часом усвідомлює, що Ґьотц є таким гідким через безпосередній вплив суспільства на формування його особистості. Персонаж ніколи не почувався потрібним, змалку був нелюбим та відкинутим, тому згодом він відштовхує кохання від себе як таке, і шкодує за ним лише тоді, коли осягає втрату. Його моральне обличчя є не чимось вродженим, а продуктом відкидання та ненависті, з якою він зіткнувся в суспільстві. Таким чином, іронія полягає в тому, що персонаж, спочатку сприйнятий як негативний, насправді виявляється глибоко трагічним, змушеним жити в ізоляції та стражданні через те, що сам став вигнанцем у світі, який не приймає його.

Персонаж насправді виявляється дзеркалом глибокої суспільної хвороби. Ця амбівалентність буття – коли зло формується як реакція на системне відчуження – перегукується із ширшою філософською

картиною, де межа між внутрішнім і зовнішнім, між індивідуальним і соціальним, між життям і смертю стирається [3, р. 125-128]. У цьому сенсі Ґьотц – втілення саме такого «продукту епохи»: його самотність – не особиста трагедія, а віддзеркалення загального стану людини в суспільстві, яке формально декларує свободу, але по суті консервує відчуження.

В особі Ґьотца іронічно розкривається парадокс морального вибору: коли герой обирає бути втіленням Зла, йому це вдається легко. Але, ставши на бік Добра, він несвідомо спричиняє ще більше страждань. Як влучно зауважує священник Генріх: «... двадцять п'ять тисяч трупів! За день доброчесности ти перебив більше люду, ніж за тридцять п'ять років лиходійства» [2, с. 147]. Його дії, хоч і мотивовані благими намірами, обертаються катастрофою. Іронія полягає в тому, що навіть прагнення до добра перетворюється на зло, адже герой уже вкорінений у систему, яку сам і формував. Так Сартр підкреслює абсурдність людських намагань бути моральними в амбівалентному світі.

Екзистенціалізм ґрунтується на тому, що людина є вільною у своїх діях і водночас несе повну відповідальність за свій вибір. Не існує універсальних моральних норм — саме особистість вирішує, що є добром чи злом, зважаючи на обставини. Свобода — це не лише право обирати, а й обов'язок осмислювати наслідки. Моральність у цьому підході — не зовнішня істина, а результат індивідуального й ситуативного вибору. Людина змушена постійно рефлексувати над собою, балансувати між добром і злом у власній душі. Відтак, екзистенціалізм заперечує абсолютні поняття моралі, наголошуючи на амбівалентності людської природи. У цьому контексті Ґьотц постає не як носій готової моралі, а як її суперечливий творець.

Коли Ґьотц усвідомлює, що його рішення — незалежно від того, чи призводять вони до добра, чи до зла — лише стають причиною власної ізолюваності та глибокої самотності, він нейтралізує цей конфлікт у собі: «Я змушу їх боятися, якщо нема іншого способу їх любити, віддаватиму накази, якщо нема іншого способу коритися, я залишуся на самоті з цими порожніми небесами над головою, якщо нема іншого способу бути разом з усіма...» [2, с. 158], – знову обираючи єдиний шлях до примирення із самотністю, який він знає.

Гьотц приходить до глибокого усвідомлення амбівалентності людського існування та морального вибору. Незважаючи на його численні спроби знайти сенс у Добрі чи Злі, результатом стає лише ізоляція та самотність. Його слова відображають відчай і бажання бути прийнятим, але через відсутність справжнього зв'язку він, зрештою, робить вибір на користь насильства й руйнування — шлях, який гарантує йому силу, але не дозволяє побороти власну відчуженість.

У цьому виборі проявляється трагічна суть екзистенціальної дилеми: людина прагне свободи, проте ця свобода, позбавлена спільної мети чи вищої підтримки, приводить до усвідомлення порожнечі і відокремленості. Для Гьотца, шлях Зла стає останнім доступним способом впливу на світ, єдиним засобом подолання екзистенційної порожнечі, але водночас він робить цей вибір усвідомлено, розуміючи, що цей шлях лише ще більше його ізолює.

Цей вибір підкреслює сутність екзистенційних пізнань: людина, в пошуках сенсу, прагне зв'язку з іншими, але часто вдається до шляхів, які призводять до ще глибшої самотності. У випадку Гьотца екзистенційна свобода стає джерелом його трагедії, оскільки кожен його вибір неминуче роздвоюється між прагненням психосоціальної інтеграції та відштовхуванням інших через силу і жорстокість.

Сартр розкриває екзистенційне бачення, згідно з яким кожна людина несе відповідальність за свій вибір, однак цей вибір завжди буде амбівалентним і неоднозначним, оскільки навіть благі наміри можуть привести до трагічних наслідків. У цьому полягає глибина його концепції свободи: людина завжди змушена обирати, усвідомлюючи, що вибір несе і добро, і зло одночасно, і що вона сама відповідальна за обидві сторони цього вибору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гайдеггер М. Лист про гуманізм. Психологія і суспільство. 2023. № 2. С. 51–74.
2. Сартр Ж.-П. Диявол і Господь Бог / пер. з фран. О. Жупанський. Буча : Вид-во Жупанського, 2021. 160 с.
3. Baudrillard, J. Symbolic Exchange and Death. Translated by Iain Hamilton Grant. SAGE Publications, 1993.

4. Lin E. Y. Existentialist Hero vs. Ordinary Language Man: Iris Murdoch Confronting Sartre and Wittgenstein | Epoché Magazine. Epoché Magazine. URL: <https://epochemagazine.org/28/existentialist-hero-vs-ordinary-language-man-iris-murdoch-confronting-sartre-and-wittgenstein/>

Криса А. О.

Львівська правнича гімназія, 10 клас
КЗ ЛОР "Львівська обласна Мала академія наук учнівської молоді"
Науковий керівник: Моряк Т. П.

ТРАНСФОРМАЦІЯ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ЗВО УКРАЇНИ В УМОВАХ СТРУКТУРНО-МІНЛИВОГО СЕРЕДОВИЩА

Krysa A. O.

Lviv Law Gymnasium, 10th grade
MI LRC "Lviv Regional Small Academy of Sciences of Student Youth"
Scientific advisor: Moryak T. P.

TRANSFORMATION OF THE MARKET OF EDUCATIONAL SERVICES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF A STRUCTURALLY CHANGING ENVIRONMENT

Роль ринку освітніх послуг у державі важко переоцінити, враховуючи, що саме ЗВО є осередками наукового потенціалу країни, а експорт освітніх послуг є одним із чинників, які визначають її впливовість на міжнародній арені. Згідно із даними дослідження ОЕСР, проведеного у 2024 р., сучасна економіка значною мірою залежить від кількості висококваліфікованих працівників, які отримують переваги на ринку праці, тоді як дорослі із нижчим рівнем навичок стикаються із такими проблемами, як невелика зарплатня та вищий ризик безробіття [1]. XXI ст. притаманні процеси глобалізації, вони й не оминули сферу вищої освіти, про що свідчать дані Міжнародної організації з міграції щодо зростання чисельності студентів, які вибирають ЗВО за межами своєї країни, з 4,5 до 6,4 млн. (42,2%) протягом 2017-2021 рр. [2]. Цифрова трансформація освіти була значно пришвидшена пандемією COVID-19, під час якої особливого поширення набули освітні послуги онлайн. Такі платформи, як Coursera, Ribbon Hero тощо, роблять освіту доступною для всіх охочих,

незалежно від місця проживання чи соціально-економічного статусу: єдиною вимогою є наявність інтернет-зв'язку. Міжнародний ринок праці потребує працівників, що легко можуть адаптуватися до нових умов та вирішувати міждисциплінарні проблеми, а це можна досягти шляхом надання якісних освітніх послуг без територіальних обмежень. Тому процеси транснаціоналізації, зокрема валідаційні угоди, подвійні дипломи, франчайзинг, твіннінг тощо, набувають значної популярності на світовій арені.

В Україні активно триває реформування ринку освітніх послуг. У ретроспективі можна спостерігати скорочення кількості ЗВО або їх переформатування задля підвищення ефективності. Так, за період 2018-2022 рр., кількість ЗВО зменшилась на 266 закладів, тобто 40,7%. Стабільно, регіонами із найбільшою кількістю ЗВО були Дніпропетровська, Одеська, Харківська, Львівська області та м. Київ, що свідчить про високий рівень науки та насичення регіонального ринку праці великою кількістю висококваліфікованих кадрів [3]. Різке падіння кількості студентів в українських ЗВО у 2020-2021 н.р. було зумовлено не лише демографічною кризою, а й нестабільністю економіки, пандемією COVID-19 та освітньою міграцією в пошуках якіснішої освіти й реальних перспектив професійного розвитку. Також негативним явищем є невідповідність між попитом на ринках праці та освітніх послуг, що призводить до структурного безробіття. Це стає однією з причин зміни державою підходу фінансування на формульний, який орієнтований на студентів та їх показники ЗНО (НМТ) і посилення конкуренції абітурієнтів за державні місця. Важливим позитивним фактором було стабільне зростання чисельності студентів-іноземців до 2022 р., що покращувало репутацію вітчизняних ЗВО. На жаль, контингент здобувачів освіти був, переважно, азіатським та африканським, з невеликою часткою європейців, що свідчило про недостатній рівень конкурентоспроможності університетів, але ставало стимулом для подальшого розвитку.

Повномасштабне вторгнення призвело до призупинення активних реформ в освітній сфері. Пошкоджені та зруйновані заклади освіти по всій території України стали причиною втрати матеріально-технічної бази, переходу певних закладів на дистанційне навчання, міграції студентів та викладачів за кордон або в інші регіони України, додаткових фінансових витрат на відбудову приміщень,

зменшення привабливості для іноземних студентів тощо. Перед-реміщеними ЗВО постали такі виклики, як: нестача повноцінної нормативної бази; високий рівень конкуренції на ринку освітніх послуг у спокійніших районах; відсутність фінансових ресурсів, необхідних для нормальної діяльності університетів; соціальна пристосованість науково-педагогічних працівників та студентів [4].

Держава активну бере участь у регулюванні ринку освітніх послуг. Зокрема, вона приймає нормативно-правові акти, які окреслюють права та обов'язки учасників ринку, забезпечує доступну освіту для всіх соціальних груп, регулює процеси ціноутворення вартості освіти, використовує державно-приватне партнерство для фінансового розвитку вищої освіти та фінансову підтримку ЗВО тощо [5]. Повномасштабне вторгнення стало причиною різкого зменшення фінансування вищої освіти, але роль приватного сектора теж збільшилася: у 2018-2019 рр. за рахунок коштів фізичних і юридичних осіб навчалося 56% студентів, а у 2023-2024 рр. цей показник зріс до 64% [3].

Загальні проблеми якості, конкурентоздатності та фінансування вищої освіти можуть бути вирішеними шляхом посилення напрямів інтернаціоналізації, партнерства з бізнесом, впровадження інноваційних підходів до навчання та цифровізації. Саме спільні навчальні програми та дослідження із іноземними ЗВО, активне використання інтернет-платформ, міждисциплінарний підхід до навчання, фінансування бізнесом університетів підвищать рівень освітніх послуг. Багато з них вже втілюються в життя, про що свідчать програми обміну у ЗВО. У повоєнний період ці тенденції, в поєднанні з фокусом на відновлення економіки та інфраструктури, стануть особливо актуальними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. OECD (2024). Education at Glance 2024: OECD Indicators, OECD Publishing. Paris. URL: <https://doi.org/10.1787/c00cad36-en>
2. International Organization for Migration (2024). Migration and Migrants: A Global Overview. URL: <https://worldmigrationreport.iom.int/what-we-do/world-migration-report-2024-chapter-2/international-students>

3. Вища та фахова передвища освіта в Україні. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Бондаренко О. С., Миргород-Карпова В. В. Поняття, види та особливості надання освітніх послуг в умовах воєнного стану. Наукові записки Львівського університету бізнесу і права. 2023. 36. С. 196-201. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/91386/1/Bondarenko_educational_services.pdf
5. Мельникова О., Олійник Ю. Державне регулювання сфери вищої освіти як елемент розвитку національної економіки. Галицький економічний вісник. 1 (80). 2023. С. 7-19. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/80/1124.pdf>

Лендел М. І.

Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет», м. Ужгород,
факультет історії та міжнародних відносин
студент 3-го курсу, 014.03 Середня освіта (Історія)
Науковий керівник – канд. істор. наук, доцент, Данилець Ю. В.

ДІЯЛЬНІСТЬ ШАНДОРА КАРОЛІ ПІД ЧАС НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1703-1711 РОКІВ

Lendel M. I.

"Uzhgorod National University", Uzhgorod,
Faculty of History and International Relations
3rd year student, 014.03 Secondary education (History)
Research supervisor - candidate. history of Sciences, associate
professor, Danylets Y. V.

ACTIVITIES OF SANDOR KAROLI DURING THE NATIONAL LIBERATION WAR OF 1703-1711

Національно-визвольна війна 1703-1711 років була спрямована проти австрійського гніту місцевого населення. У другій половині XVII століття життя простих жителів Австрійської імперії погіршувалося. Це проявлялося в тому, що кріпак повинен був працювати стільки скільки йому наказують; селян також часто виганяли з маєтків. Становище селян було важким і внаслідок безперервних воєн, що супроводжувалися вбивствами, захопленням їхньої худоби, спустошенням сіл. Чимало нещасть населенню принесло і цісарське військо. Воно грабувало й водночас погрожувало спалити село, якщо воно не виплатить велику контрибуцію [1, с. 114-115].

Очільником цього повстання був Ференц II Ракоці. Однак, окрім нього, були й інші визначні діячі. У цьому дослідженні ми хочемо звернути свою увагу на Шандора Каролі, який спочатку був на боці цісарської величності, проте в кінцевому результаті перейшов на бік повстанців і був з ними до кінця. Прагнемо простежити еволюцію

поглядів Каролі та з'ясувати його роль у військових діях і дипломатії національно-визвольної війни 1703-1711 років.

Перед безпосереднім розглядом його діяльності під час повстання коротко викладемо його біографію до подій 1703-1711 років. Шандор Каролі народився 2 липня 1669 року в замку Олчва в родинному маєтку. Його батько був головним лордом графства Сатмар (сучасне місто Сату-Маре в Румунії) і вважався одним із найшановніших лордів цього регіону. Після смерті батька він став головним лордом графства Сатмар, адже був єдиним сином, який вижив. У 1697 році спалахнуло «гірське повстання» (Hegyaljai felkelés). Каролі ще до початку цього повстання заарештував Томаша Есе, організатора руху, хоча незабаром після придушення повстання його було звільнено [3]. На початку національно-визвольної війни він обіймав посаду голови округу Сату-Маре.

Якщо ж переходити безпосередньо до подій 1703-1711 років, то варто почати з того, що 7 червня 1703 року відбулася битва біля Довгого. Думки щодо цієї битви розділилися. Дехто вважає, що це була перша битва національно-визвольної війни, але є дослідники, які тлумачать її як своєрідний пролог до війни. На думку таких дослідників, саму війну варто починати з того моменту, коли очільником став безпосередньо Ференц II Ракоці. Ми мусимо звернути увагу на цю битву, адже в ній брав участь Шандор Каролі.

Довжанська битва відбулася між куруцями на чолі з Томашем Есе (саме його Шандор Каролі заарештував у 1697 році), які боролися проти австрійського гніту, та дворянським ополченням разом із регулярною австрійською армією (лабанцями, як глузливо їх називали місцеві жителі) на чолі з Шандором Каролі.

7 червня о 3 годині ранку Шандор Каролі вирушив з села Великі Береги, через Верхні Ремети та Хмільник, і о першій годині дня дістався села Сільце. У Сільці він зробив коротку зупинку і продовжив рух у напрямку Довгого, де вже перебували повстанці. Близько 4 години дня він прибув до села Довге. Для повстанців Шандор Каролі був як грім серед ясного неба. Каролі переміг необачних куруців, розігнав їх і здобув багату здобич. За одними даними, битва тривала недовго, за іншими – кілька годин. Внаслідок битви, він захопив 65 коней і 20 полонених [9, о. 918].

Після перемоги у Довжанській битві Каролі відніс п'ять стягів, захоплених під час битви, до резиденції Цісаря у Відні як запоруку своєї вірності та автентичне свідчення того, що він переміг повстанців.

Варто зауважити, що після того, як Каролі відніс захоплені у Довжанській битві стяги, він став жертвою інтриги. Його опоненти розпустили слух, що нібито ці прапори були не з місця битви, а зберігалися в тиловому складі Ракоці. Такі чутки він стерпіти не зміг, і вже у вересні 1703 року через таємні листування він зв'язувався з очільниками повстання. Листування тривали до 9 жовтня, коли Шандор Каролі перейшов на бік повстанців [6, о. 29]. 18 жовтня 1703 року Ракоці призначив його польовим генералом.

На початку 1704 року Каролі очолив Задунайську кампанію, проте через внутрішньополітичні протиріччя не зміг досягти значних результатів на полі бою, і ця кампанія повністю провалилася [11]. Хоча, справедливості заради, варто зауважити, що незважаючи на провал, у цей період були й деякі перемоги. Одна з них відбулася 4 липня 1704 року під Сентготтардом. Це була перемога над військами мера австрійського міста Грац, Якова Йозефа Рабати. Каролі допомагали німецькі, угорські та словенські жителі цього регіону.

Військові дії 1703-1704 років показали, що армію Ракоці та Каролі можна перемогти, але не знищити. Навесні 1705 року війська Шандора Каролі атакували передмістя Відня та спустошили понад двадцять сіл навколо міста [6, о. 48]. Та я взагалі, війська під командування Каролі ще з 1704 року здійснювали грабіжницькі напади. Один з очевидців тих подій у листі пише: «Куруци спричинили стільки пожеж, смертей і грабунків, стільки сіл було спалено, а в країні панує таке страждання, терор, що це неможливо описати» [7, о. 269].

Починаючи з 1705 року, Шандор Каролі очолив війська, які боролися проти австрійців в Трансильванії У тому ж році, 11 листопада, під безпосереднім командуванням Ракоці, на чолі загону з 6000 кавалеристів, він брав участь у невдалій для повстанців битві при Жибо. Це була дуже важка поразка, яка погіршила стратегічне становище повстанців. Війська Ракоці і Каролі втратили 400 осіб. Дехто з сучасників вважає, що головними причинами поразки були: по-

перше бездіяльність Шандора Каролі, а по-друге, лідерські здібності головнокомандувачів цісарської армії [5]. Певною мірою це був початок кінця.

Війна за незалежність під проводом Ракоці підходила до завершення. 8 серпня 1708 року відбулася одна з вирішальних битв біля словацького міста Тренчин. Вона завершилася цілковитою перемогою імперських військ. Несприятливе міжнародне становище, внутрішнє невдоволення (багато людей займали нейтральну позицію щодо повстанців, що переростало в невдоволення через грабунки і нищення сіл), а також чума, яка розгорнулася в країні до величезних розмірів, робили поразку війни за незалежність неминучою [8].

Сам Каролі, також розумів, що склалася ситуація, яка була не на користь повстанців. Після того, як куруци, які були на межі виснаження, зазнали останньої серйозної поразки під Ромганями (Romhányi csata) в січні 1710 року, Каролі остаточно зрозумів, що продовження війни більше не принесе жодної користі Угорщині [11]. З цього моменту починається діяльність Каролі щодо завершення війни та укладання мирної угоди. І це найбільш суперечливий період в діяльності Шандора Каролі під час визвольної боротьби. Незважаючи на те, що Ракоці хотів провести всестанові Державні збори у місті Хуст, Каролі таємно відправився у Сату-Маре, де 30 квітня 1711 року, разом з Яношем Палфі, підписав Сатмарський мирний договір, який і завершив національно-визвольну війну під проводом Ференца Ракоці II [2, с. 44].

Саме підписання цього мирного договору дає підстави угорським дослідникам вважати Шандора Каролі зрадником. Найбільше вони апелюють до того, що ця угода була підписана без відома Ракоці. Проте й тут не все так однозначно. Враховуючи всі внутрішньополітичні і зовнішньополітичні обставини, які склалися у той період, Каролі мислив досить далекоглядно, і, на нашу думку, підписанням цього договору він попередив ще більш руйнівні наслідки для Угорщини, адже у Відні були генерали, які хотіли знищити повстанців військовим шляхом. Сатмарський мирний договір не лише обіцяв Ракоці та його прибічникам загальну амністію і повернення їхніх земель в обмін на присягу на вірність, але й врегульовував політичне життя всього Угорського королівства. Підписавши Сатмарський договір, Відень визнав, що, незважаючи на захоплення, здійснене

імперською та королівською армією, Угорщина не може бути просто анексованою, а має бути важливою і визначальною частиною імперії Габсбургів [10, р. 274].

Таким чином, Шандор Каролі був одною з найцікавіших і неоднозначних персон національно-визвольної війни під проводом Ференца II Ракоці. Спочатку, як голова округу Сату-Маре, виступив проти повстанців, але згодом, через особисті чинники приєднався до них. Однак наприкінці війни знову перейшов на бік цісаря. Ця війна для Каролі стала, так би мовити, кар'єрною драбиною. До початку війни Каролі не мав ані достатнього військового досвіду, ані достатньої підготовки. Незважаючи на це, він швидко опинився в штаті куруцької армії. У березні 1704 року він був генерал-лейтенантом, у січні 1705 року — фельдмаршалом, а з травня 1705 року — командуючим генералом, в цьому званні він залишився до кінця війни [8]. Сам Ракоці покладав на нього великі сподівання. Проте сподівання Каролі не виправдав, а після підписання Сатмарського мирного договору взагалі став для нього і для майбутніх дослідників війни зрадником [4].

Розглядаючи діяльність Шандора Каролі, ми можемо дійти до висновку, що найважливіші рішення у своєму житті, які були пов'язані з війною він приймав з особистих міркувань. Проте ми не можемо погодитися з думкою дослідників, які вважають Каролі зрадником, адже, як вже було зазначено, умови Сатмарського мирного договору були чи не найоптимальнішими. Тому можемо сказати, що Шандор Каролі залишив вагомий слід в історії Угорщини. Якщо б не він і його самовільне рішення підписати мирну угоду, яка завершила національно-визвольну війну, то, можливо, Угорщина могла зазнати більших страждань і втрат, ніж зазнала.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пап С. Історія Закарпаття. Том II. Івано-Франківськ : Зоря, 2002. 448 с.
2. Чотарі Ю. Трансільванські князі роду Ракоці та пам'ять про них на Закарпатті. Берегово-Ужгород : ЗУІ ім. Ф.Ракоці II – ТОВ «РІК-У, 2022. 176 с.

3. 280 éve halt meg Károlyi Sándor. Népujság. 9 липня 2023. URL: <https://e-nepujasg.ro/articles/280-eve-halt-meg-karolyi-sandor> (дата звернення: 10.04.2025)
4. II. RÁKÓCZI FERENC EMLÉKIRATOK (részletek). MEK. URL: <https://mek.oszk.hu/01000/01019/01019.htm> (дата звернення: 11.11.2024)
5. Bánlaky J. A magyar nemzet hadtörténelme. 2001. MEK. URL: <https://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0018/1606.html> (дата звернення: 19.11.2024).
6. Gebei S. A Rákóczi - szabadságharc 1703-1711. Budapest: Kossuth, 2009. 108 o.
7. Iványi B. Levelek a freisingi püspökhöz, a kurucok alsóausztriai betöréseiről, 1703-1707. Hadtörténelmi Közlemények. Budapest: 1933. O. 265–304.
8. Károlyi Sándor. Károlyi Kutatócsoport. 2017. URL: <https://www.karolyikutatocsoport.com/karolyi-sandor-adatlap> (дата звернення 20.11.2024)
9. Mészáros K. Csákvári K: Báró Károlyi Sándor itineráriuma, 1703–1711. I. rész: 1703. Hadtörténelmi Közlemények, 132. 2019. O. 909–942. URL: https://www.academia.edu/41216256/M%C3%89SZ%C3%81ROS_K%C3%A1lm%C3%A1n_CS%C3%81KV%C3%81RI_Krist%C3%B3f_B%C3%A1r%C3%B3_K%C3%A1rolyi_S%C3%A1ndor_itiner%C3%A1riuma_1703_1711_I_r%C3%A9sz_1703_Hadt%C3%B6rt%C3%A9nelmi_K%C3%B6zlem%C3%A9nyek_132_2019_909_942
10. Pálffy G. Hungary between two empires 1526–1711 / trans. from Hungarian by D. R. Evans. Indiana : Indiana University Press, 2021. 318 p.
11. Tarján M. Tamás. 1743. szeptember 8. Károlyi Sándor halála. Rubicon online. URL: <https://rubicon.hu/kalendarium/1743-szeptember-8-karolyi-sandor-halala> (дата звернення: 18.11.2024)

Маняк В. О.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, факультет історії, політології та міжнародних відносин, бакалавр 3-го року навчання, 032: Історія та археологія
Науковий керівник – к.і.н., доц. Кожолянко О.В.

**ЗВУКИ ДАЛЕКИХ ЕПОХ: РЕКОНСТРУКЦІЯ ЗВУЧАННЯ
МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ТА МУЗИЧНИХ
КОМПОЗИЦІЙ СТАРОДАВНЬОГО БЛИЗЬКОГО СХОДУ
(НА ПРИКЛАДІ МЕСОПОТАМІЇ)**

Maniak V. O.

Yuriy Fedkovych National University of Chernivtsi, Chernivtsi, 3-rd year student, 032: History and archaeology
Scientific director – PhD History, Associate Prof. Kozholianko O.V.

**A SOUNDS FROM THE DISTANT PAST:
RECONSTRUCTION THE SOUND OF MUSICAL
INSTRUMENTS AND MUSICAL COMPOSITIONS FROM
ANCIENT NEAR EAST (THE EXAMPLE OF MESOPOTAMIA)**

Музичне мистецтво є невід'ємною складовою інтелектуальної діяльності людської цивілізації. Роль музичного мистецтва в історії можна оцінювати по-різному, однак нехтувати нею не можна. Музика зародилася на світанку цивілізації і вже тоді посіла своє місце у суспільстві. Ритуали та обряди, свята, міфологічні й легендарні оповіді, битви супроводжувалися грою на музичних інструментах.

Щоб з'ясувати особливості та роль музичного мистецтва на ранніх етапах розвитку цивілізації необхідне ґрунтовне дослідження (дешифрування, аналіз, реконструкція) головних атрибутів музичного мистецтва – інструментів, інструкцій з їх налаштування і нотних записів.

Якщо ми говоримо про Близький Схід, зокрема Месопотамію – одну з колик людства, то під час археологічних досліджень цього регіону віднайдено понад півмільйона клинописних табличок, що

доводять наявність розвиненого музичного мистецтва в Шумері, Вавилонії, Ассирії та його впливи на музичне мистецтво сусідніх з ними народів і держав у межах територій сучасної Туреччини, Ірану, Сирії, Ізраїлю. [7, с.12] Окрім того, знайдені при розкопках в Урі (суч. Тель аль-Муккаяр) у 20-х – 30-х рр. XX ст., експедицією на чолі з Леонардом Вуллі (1880 – 1960 рр.) зразки та елементи металевих і дерев'яних музичних інструментів [9, с.33 – 90] дозволяють ширше поглянути на музичне мистецтво Месопотамії не лише через дослідження теоретичної складової, але й завдяки практичній можливості відтворити їх загальний робочий вигляд і звучання, що дозволить почути «звуки далеких епох».

Методологічну основу для відтворення звучання інструментів становить невелика група текстів, що дозволяє зрозуміти принципи налаштування струнних музичних інструментів – найбільш висвітлених у текстах та зображеннях, віднайдених на території Месопотамії. Тексти-інструкції за форматом і характером подачі інформації умовно поділено на три типи. Перший тип міститься у старовавилонській інструкції щодо виконання шумерського царського гімну. Другий тип представлений текстом з Угариту (суч. Рас-Шамра) і містить слова «Гімну Ніккалу», написаного хурритською мовою до якого додано інструкції з виконання та колофон, написаний аккадською мовою. Третій тип – це аккадські гімни Неовавилонського періоду (кінець VII – кінець VI ст. до н.е.), у яких містяться дуже скорочені вказівки щодо нотації без зазначення основного тексту композиції. [3, с. 2607 – 2608]

Не менш важливим етапом у реконструкції звучання музичних інструментів був аналіз вищевказаних джерел. Належну роль у пошуку, дослідженні, аналізі, публікації оригінальних текстів з перекладом і коментарями відіграли А. Кілмер (A. Kilmer) [6,7], Ж. Дюшен-Гіймен (Jacques Duchesne-Guillemin) [4], В. Штаудер (W. Stauder) [8] і Д. Вульстан (D. Wulstan) [10,11], які впродовж другої половини XX ст. сформували не позбавлену наукового стилю, але водночас доступну для широких кіл історіографічну базу з даної проблематики.

Наступним етапом у процесі реконструювання було відтворення головних музичних інструментів з метою подальшого їх використання, адже використовувати знайдені в Урі інструменти в силу зрозумілих обставин було неможливо. На основі аналізу конструкції

різних видів музичних інструментів було реконструйовано арфи, ліри та інші інструменти. Серед відомих нам робочих інструментів є декілька реплікацій лір, створених Робертом Брауном, Елі Річманом [6, с.20] та Енді Лоуінгсом. [1]

Останнім кроком у вирішенні питання про те як звучала музика в Стародавній Месопотамії було, відповідно, відтворення звучання інструментів, проте дослідниця Енн Кілмер, підсумовуючи одну зі своїх статей у 1998 році, зазначила: «What we can never know exactly is how ancient instrumentalists and singers performed (Ми ніколи не знатимемо точно як стародавні співаки та інструменталісти виступали – М.В.)». [7, с.15] Однак зацікавлені музиканти все ж спробували на основі аналізу відомих фактів та наявних матеріалів відтворити музику Стародавнього Близького Сходу. Розпочався цей етап лиш у 2003 році, після пограбування Багдадського музею й знищення низки експонатів, пов'язаних з месопотамським музичним мистецтвом. Восени цього ж року інженер та арфіст Енді Лоуінгс (Andy Lowings) започаткував проект «Золота ліра Ура» (англ. «Golden Lyre of Ur Project») [1], який об'єднав різних людей з усього світу навколо питання реконструкції знищеної золотой ліри з Ура, яка переросла згодом у колаборацію з відомими музикологами, музикантами, сходознавцями завдяки якій народився перший альбом сучасних варіацій месопотамської музики – «The Flood» (з англ. «Потоп»). [2]

Однак навколо дотримання принципу історизму виконання месопотамських композицій сучасними виконавцями точаться дискусії, у яких варто погодитися як з однією, так із іншою стороною. [5] З одного боку ми маємо значну досліджену джерельну базу та володіємо інформацією щодо основних налаштувань та принципів відтворення звучання цих інструментів, але, з іншого боку, нам досі невідомий принцип правильного компонування звуків інструментів, що на даний момент залишає відкритим питання про достовірність чи, принаймні схожість, музики Стародавньої Месопотамії із її сучасними реконструкціями або фольк-мотивами народних композицій народів Близького Сходу.

Отож, підсумовуючи вище згадане, треба сказати, що результати сходознавчих досліджень, проведених впродовж останнього століття підтверджує можливість відтворення звучання музичних

інструментів Стародавньої Месопотамії, втім говорити про достовірність сучасних композицій класичному шумеро-аккадському чи будь-якому іншому стилю виконання в Месопотамії неможливо, що пояснюється відсутністю деталей, пов'язаних з цим моментом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Le Govic T. The Golden Lyre of Ur. Harp Spectrum. URL: <https://www.harpspectrum.org/historical/The%20Golden%20Lyre%20of%20Ur.shtml> (дата звернення: 23.04.2025).
2. The Lyre Ensemble. Stef Conner. URL: <https://stefconner.com/the-lyre-ensemble/> (дата звернення: 24.04.2025).
3. Civilizations of the ancient Near East / ed. By S. J. M et al. New York NY: Charles Scribner's Sons, 1995. 2971 p. URL: <https://archive.org/details/civilizationsofa0004unse/page/n5/mode/2u> p (дата звернення: 23.04.2025).
4. Duchesne-Guillemin M. Decouverte d'une gamme babylonienne. Revue de musicologie. 1963. Vol. 49, no. 126. P. 3–17. URL: <https://doi.org/10.2307/927207> (date of access: 25.04.2025).
5. Reconstruction, and Extreme Early Music. Open Access Musicology. 2020. Vol. 1. P. 31–60. URL: <https://www.jstor.org/stable/10.3998/mpub.12063224> (дата звернення: 23.04.2025).
6. Kilmer A. D., Crocker R. L., Brown R. R. Sounds from silence: Recent discoveries in ancient Near Eastern music. Berkeley, Calif : Bit Enki publications, 1976. 23 p. URL: <https://archive.org/details/soundsfromsilenc0000kilm/page/n6/mode/1up> (дата звернення: 23.04.2025).
7. Kilmer A. D. The Musical Instruments from Ur and Ancient Mesopotamian Music. Expedition Magazine. 1998. Vol. 40, no. 2. P. 12–19. URL: <https://www.penn.museum/sites/expedition/the-musical-instruments-from-ur-and-ancient-mesopotamian-music/> (дата звернення: 23.04.2025).
8. Stauder W. Die Musik der Sumerer, Babylonier und Assyrier. Orientalische Musik. 1970. P. 171–243.
9. Woolley L. Ur of the Chaldees: A record of seven years of excavation. London : E. Benn, 1929. 249 p. URL:

<https://archive.org/details/in.gov.ignca.33908/mode/1up> (дата звернення: 23.04.2025).

10. Wulstan D. Music from Ancient Ugarit. *Revue d'Assyriologie et d'archéologie orientale*. 1974. Vol. 62, no. 2. P. 125–128. URL: <https://www.jstor.org/stable/23282199> (дата звернення: 23.04.2025).

11. Wulstan D. The Tuning of the Babylonian Harp. *Iraq*. 1968. Vol. 30, no. 2. P. 215–228. URL: <https://doi.org/10.2307/4199852> (дата звернення: 24.04.2025).

Наровський М. В.

Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет», м. Ужгород,
факультет історії та міжнародних відносин
студент 3-го курсу, 032 Історія та археологія

МІЖНАРОДНИЙ ФАКТОР В БИТВІ ПРИ МОГАЧІ

Narovsky M. V.

State Higher Educational Institution
"Uzhhorod National University", Uzhhorod,
Faculty of History and International Relations
3rd year student, 032 History and Archaeology

INTERNATIONAL FACTOR IN THE BATTLE OF MONACH

Зовнішньополітична ситуація не обіцяла особливих надій. Серед західних держав імперія Габсбургів і Франція були зайняті одна одною. Ареною боротьби була Італія, папство не змогло встановити мир між ними, і Святий Престол сам занурився в конфлікт. Серед держав, яким безпосередньо загрожував турецький напад, Венеція вже уклала перемир'я і могла очікувати від неї лише мінімальної допомоги. До 1525 року Польща, концентрує увагу на Тевтонському ордену, також захищалася від турецьких нападів перемир'ям: Сигізмунд відмовився допомогти своєму племіннику і натомість запропонував перемир'я. Залишалися австрійські спадкові провінції, захисним щитом яких була Угорщина, тому звідси очікували певної допомоги, незважаючи на те, що після 1521 року новий правитель, ерцгерцог Фердинанд, також був зацікавлений у габсбурзько-французькому конфлікті на італійському фронті [5, с. 26].

Була ще одна складність. Карл 5 протистояв туркам як король Іспанії. переважно з турецькими васальними піратами Північної Африки. Зі зрозумілих причин його не так цікавила доля австрійських територій, переданих його молодшому братові, як напади, що загрожували Неаполю та Іспанії. Захоплення Франциска 1 також було важливим для Угорщини. Мати полоненого короля, Луїза Савойська,

як регентша Франції, думала про турецький союз проти імператора. У 1525 році він відправив угорського підданого графа Яноша Франгепана послом. Відтоді Османська імперія та Франція мали в основному добрі стосунки одна з одною, і султан став важливою фігурою в грі за гегемонію в Європі [1, с. 98].

Зовнішньополітичне становище Угорщини погіршилося. Ініціативи султана Селіма на півдні та сході привели турків до Ходітаука, і найлегшим північно-західним напрямком атаки була Угорщина. З іншого боку, використання християнської солідарності ніколи не було таким неможливим, оскільки тепер навіть «крижаний християнський король» (тобто Франциск 1) став союзником турецької дипломатії [3, с. 345].

Найбільш наполегливо Лайош намагався заручитися підтримкою німецьких земель. Угорські посланці часто з'являлися на імперських зборах. Постійною темою імперських зборів була війна проти турків, а також питання фінансової та військової підтримки. Для цього була причина. Турецькі напади на Угорщину регулярно вражали південні австрійські провінції, насамперед Крайну, тобто територію імперії. Так само, як Максиміліан, тепер уже його онук Фердинанд радо скористався б допомогою імператорських станів. [2, с. 213].

На імператорських зборах у Вормсі у квітні 1521 року, що відбулися після вступу Сулеймана на престол, королівський секретар Єромос Бальбі та угорське посольство на чолі з Вербочі безуспішно намагалися отримати допомогу: на той час Сулейман уже взяв до рук зброю. Після падіння Нандорфегервара ситуація змінилася настільки, що політичне керівництво Угорщини хотіло схилити іноземні держави до наступальної кампанії, очевидно, з метою повернути Нандорфегервар і таким чином відновити південну оборонну систему. У цьому була певна реальність, і справді, наступні імперські збори здебільшого позитивно реагували на виступи угорських посольств. Інша справа в тому, що вони голосували за набагато менше солдатів, ніж вимагали угорці, і їхня видача була обумовлена [6, с. 89].

Імператорські збори, що відбулися в Нюрнберзі навесні 1522 року, дійсно проголосували за наданням військової допомоги у розмірі 3000 піших вояків, щоб узгодити деталі німецькими,

австрійськими, угорсько-чеськими та польськими послами у Відні в установлений день. Німецькі стани наполягали, щоб були присутні послы з угорської та чеської сторони [5, с. 199]. Угорське посольство прибуло із запізненням, а оскільки тим часом угорський парламент не відбувся, то й комісарів порядку не було. Німецькі емісари не дозволили застосувати війська нібито з вини угорців. У цей час Лайош був у Празі, що ускладнювало прийняття рішень. На імперській нараді в Нюрнберзі восени 1522 р. з'явилися і угорські емісари. Навесні знову проголосували за меншу допомогу, але її теж не надіслали. Подібне сталося навесні 1524 року на імперських зборах у Нюрнберзі. Антинімецький настрій угорців ускладнював усі переговори, серед німецьких еліт був страх, що вони можуть напасти на німецьких найманців. Незважаючи на всі зусилля, країна не отримала німецької допомоги, імперські стани більше цікавили лютеранська Реформація, потім Велика німецька селянська війна і, що не менш важливо, війна з французами

Ішвагер Людовіка, ерцгерцог Фердинанд, як правитель Австрії, був найбільш зацікавлений серед імперських князів у захисті від турків. Хоча він також мав фінансові труднощі, він щороку збирав армію. Він був розміщений на хорватському кордоні, щоб запобігти турецькому вторгненню в Крайну [7, с. 173]. Незважаючи на це, Фердинанд підтримував хорватських сеньйорів грошима та військовими матеріалами. До 1526 року австрійці не розміщували солдатів ні в Хорватії, ні в інших провінціях Святої Корони. Більші результати обіцяла королівська нарада в Бечуйгелі наприкінці жовтня 1523 року, де Людовик і Фердинанд з'явилися зі своїми дружинами (по дві сестри). Вони стосувалися спільних дій проти турків. Поляки тепер запропонували допомогу, посилаючись на татарську небезпеку. Угорщина, очевидно включаючи іншу країну Людовика, Богемію, обіцяла 60 000 чоловік і 100 гармат, австрійський ерцгерцог пообіцяв 10 000 людей і 30 гармат для наступальної кампанії. Зайве говорити, що обіцянки не були виконані. Угорщина могла розраховувати лише на фінансову допомогу з інших країн. Венеція щось дала, але не хотіла порушувати перемир'я з турками, тому не бажала робити більше [3, с. 114].

Папство вважало підтримку Угорщини важливою справою і виступало проти будь-якого компромісу з турками.. Климент VII надав

значну фінансову підтримку країні. (На початку 1524 р. легат не хотів платити цю суму, посиляючись на пропозицію Угорщини про 60-тисячну армію.) Кардинали Де Біо та Кампеджіо прибули до країни з грошима як папські легати. Поряд з ними обов'язки нунція виконував мирянин барон Бургіо. До Мохача в Буді було постійне представництво Святого Престолу. Бургіо допомагав архієпископу Томорі грошима Святого Престолу, солдати, найняті на папські гроші, воювали на конях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Alfoldi, A. 1982 The Battle of Mohacs, 1526. In Bak-Kiraly 1982: 381 с.
2. Artner, E. 1926 Magyarország es az apostoli szentszek viszonya a mohacsi veszt megelozo evekben, 1521-1526. 365 с.
3. Bak, J. M. 1982 Politics, Society and Defense in Medieval and Early Modern Hungary. In Bak-Kiraly 1982. 550 с.
4. Bak, J. M., and B. K. Kiraly eds. 1982 From Hunyadi to Rakoczi: War and Society in Medieval and Early Modern Hungary. Brooklyn. (War and Society...vol. 3, East. Eur.Mon.104). 271 с.
5. Brandi K. The Emperor Charles V. London : Boydell & Brewer, 1939. 311 р.
6. Captivating History. History of eastern europe: a captivating guide to a shortened history of russia, ukraine, hungary, poland, the czech republic, bulgaria, slovakia, moldova, belarus, and romania. Captivating History, 2021. 360 с.
7. Sugar, Peter F., Southeastern Europe under Ottoman Rule, 1354-1804 (Seattle and London, 1977) 393 с.

Онішечко С. І.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
історичний факультет, студентка I курсу магістратури, 014.03: Середня освіта (Історія та громадянська освіта)
Науковий керівник: Сіромський Р. Б.

УКРАЇНСЬКЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО У ФЕДЕРАЛЬНИХ УРЯДАХ КАНАДИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XX – ПОЧАТОК XXI СТОЛІТТЯ)

Onishechko S. I.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Faculty of History, first-year
Master's student,
014.03: Secondary Education (History and Civic Education)
Academic Advisor: Siromskyi R. B.

UKRAINIAN REPRESENTATION IN THE FEDERAL GOVERNMENTS OF CANADA (SECOND HALF OF THE 20TH – EARLY 21ST CENTURY)

У другій половині XX століття українська діаспора в Канаді проявила активну участь у політичному житті країни. Представники українського роду, які свого часу приїхали до Канади у пошуках кращого життя, поступово інтегрувались у суспільство та почали відігравати значну роль у державному управлінні. Здобуття посад у федеральних структурах уряду стало важливим кроком не лише як політична зрілість, а й визнання та захист інтересів своєї громади та міжнародна підтримка.

Першим українцем у федеральному уряді був Михайло Старчевський (Старр). Народився 14 листопада 1910 року в Коппер-Кліф у Північному Онтаріо в родині українців Матвія й Марії Старчевських. У 1952 році обраний від Консервативної партії до федерального парламенту [5]. Важливо відзначити, що у своїй першій посольській промові М. Старчевський наголошував, що він є репрезентантом нових і старих канадців, був це символ дійсності і канадської

демократії [5]. З 1957 – 1967 роки обраний на посаду міністра праці [3]. Саме тоді публікація “Свобода” писала: “...це перший раз в історії Канади син українських імігрантів зайняв таке високе становище”, а також “...досягнення такого успіху, як найменування на пост міністра є вже справді історичною подією не тільки в житті людини, але і спільноти, до якої він належить” [8]. Нагороджений багатьма відзнаками: почесний президент Бой-скавтів і почесний голова Ради народного мистецтва в Ошаві, почесний полковник Онтарійського регіменту, командир Ордену св. Івана [4]. Ймовірно, чинником у кар’єрі було його власне відношення до української спільноти, яка зробила Канаду відомою в усьому світі як країну можливостей, відзначену високим стандартом життя. М. Старчевському присвоєно звання “Почесного українця 1957 року”. Українська громада глибоко шанувала його за постійну підтримку та представлення їхніх інтересів на урядовому рівні в Оттаві.

Дональд Франк Мазанковський, канадський міністр, народився 1935 року в містечку Вікінг провінції Альберта в родині іммігрантів з Польщі (зазначу, що частина українських земель тоді входила до її складу). Цікавлячись політичним життям країни, у 1968 році вперше бере участь у виборах від Прогресивно-консервативної партії. За свою політичну кар’єру часто підтримував українську діаспору. У 3 грудня 1974 року будучи членом палати громад з проханням звертався до прем’єр-міністра країни П’єра Трюдо, щоб вплинути на долю українського дисидента Валентина Мороза [9]. Крім того політик просив за допомогою до президента США Джеральда Форда, щодо становища політ’язня. Зокрема, 1976 року Д. Мазанковський наполягає на негайному огляді засудженого незалежними медичними фахівцями. Внаслідок спільних зусиль з учасниками акції СРСР 1979 року звільнив В. Мороза. До того ж політик брав участь у визволенні і інших українців. У газеті “Свобода” опубліковано інтерв’ю у якому він говорив про дисидентів Данила Шумука та Йосипа Терелю, які були звільнені внаслідок діяльності уряду та парламенту Канади. Дон Мазанковський 1988 року від імені уряду Канади “приділив на українські цілі 1 мільйон доларів, з таким розподілом: 500000 на Український Дослідчий Центр в Едмонтоні, 350000 на продовження праці над Енциклопедією України в англійській мові, а 150000 для праці КУК конкретно, щоб встановити Українське Інформаційне Бюро в

Оттаві, на відзначування 1000-ліття Хрещення України і на підготовку відзначення 150-річчя українського поселення в Канаді” [10].

У 1928 році народився Стефан Папроцький, посол федерального парламенту. Батько Олександр, а мати — Анна. Навчався в Едмонтоні, зокрема там закінчив середню школу. Студіював в університетах Північної Дакоти, Арізони та в Школі Банф для управителів торгівлі. 1946 року отримав канадське громадянство. Був членом Прогресивно-консервативної партії. У 1968 році обраний до федерального парламенту з округу Едмонтон. С. Папроцький брав активну участь у спортивних організаціях. Згодом став міністром спорту. В рамках канадського фестивалю “Український День” міністр приєднався до акції вшанування голоду 1932 – 1933 років.

Першою жінкою, україною, яка здобула високу позицію в Міністерстві закордонних справ Канади була Рейнел Андрейчук [2]. Вона удостоєна нагороди за значну діяльність для розбудови демократії, свободи та людських прав у світі. 19 червня 2003 році Р. Андрейчук представила резолюцію, де закликала уряд Канади визнати Голодомор в Україні 1932–1933 років геноцидом. Відповідно змісту документа, країна кленового листка має визначити Голодомор геноцидом, більше того надати кошти для ведення дослідження цієї справи, вивчення цієї теми в школах та вшановувати пам’ять кожної четвертої суботи листопада [6]. За словами Р. Андрейчук резолюція “є важливим кроком у визнанні тих, що стали жертвою голоду-геноциду, скоєного радянським режимом” [6]. Сенаторка засуджувала анексію українського півострова та військову агресію на Донбасі: “Ми засуджуємо порушення Росії усіх міжнародних документів та шукати мемо нові шляхи для виконання Росією Мінських угод, зокрема і через активізацію Нормандського формату” [7]. За свою працю нагороджена Орденом Ярослава Мудрого.

Юрист, сенатор, міністр з українського роду Роман (Рамон) Гнатишин. Народився 16 березня 1934 року в місті Саскатун. Його бабуса та дідуса були малописьменними фермерами-емігрантами, вихідці з Вашківців (Буковина). Батько Іван Гнатишин був першим сенатором українського походження, а мати Хелена через різні асоціації та організації, у тому числі Організацію Об’єднаних Націй, зробила великий внесок у розширення прав та можливостей для жінок. 29 січня 1990 року Р. Гнатишин призначений генерал-губернатором

Канади. На церемонії інавгурації його промова була англійською та французькою мовами, а на завершення він сказав українською: “Я можу бути вдячний, що між родинами іммігрантів, які прибули до Канади, мої батьки”. Що цікаво кожен генерал-губернатор повинен мати особистий герб, що буде на його печатці Таємної Ради. Суттєвим є те, що саме герб Р. Гнатишина має синьо-золоте тло, по боках зображені олень і бик. На шиї висить степова лілея як офіційна квітка Саскачевану, а в центрі неї знаходиться український тризуб. Під щитом — ліси і зернові поля Саскачевану. Очевидно, знак трактує приналежність до батьківщини його батьків, відношення до України, адже присутні національні кольори, олень та бик — символи Буковини. 28 вересня – 1 жовтня 1992 року відбувся візит Р. Гнатишина до України.

Політична діячка Христя Фріланд народилася 8 лютого 1968 року в Піс Рівер з штату Альберта. Її мама була українкою, Галина Хом’як, і дуже цікавою була її розповідь, де зазначала, що вдома з дочкою вони мали розмовляти українською. Вона пояснювала це тим, що “людям на Україні (радянській) не дозволяється нею говорити”. Очевидно, що ми бачимо саме мама ще з дитинства навчала дочку поважати та любити українське. 25 листопада Х. Фріланд перемогла на виборах отримавши 49% голосів. У 2020 році — міністр фінансів Канади. У 2018 році закликала звільнити українського режисера Олега Сенцова з в’язниці. 21 – 22 грудня 2017 році відвідала Київ, де розглядались важливі питання, щодо ситуації на Донбасі, гуманітарної допомоги, а також міждержавної співпраці [11]. Підтримуючи українців у війні проти Росії, Х. Фріланд наголосила: “Абсолютно кожна людина повстала, кожна людина є лідером, і для мене це найбільша різниця між українцями та росіянами. Українські військові знають, чому вони там, вони хочуть там бути, вони обирають свій шлях, і саме тому Україна перемаже. Саме тому ми маємо допомагати їм якомога більше, і давайте робити це швидко” [12]. У своїй праці [1] Х. Фріланд писала про ситуацію, яка склалася між Україною і Росією та наголошувала на диктаторському режимі президента агресора. Авторка ставить важливе питання, що чітко визначає її ставлення до Росії “Якщо Україна може позбавитися від Януковича, чому Росія не може позбутися Путіна?”. У березні 2014 року введена в список про заборону в’їзду до Росії.

Отже, можна з упевненістю стверджувати, що участь української діаспори в політичному житті Канади є важливою та незаперечною. Представники українського походження в парламенті продемонстрували приклад успішної інтеграції, відповідальності та відданості демократичним цінностям, активно долучаючись до формування майбутнього канадської держави. Сьогодні надзвичайно важливо не лише зберігати пам'ять про їхні досягнення, а й підтримувати сучасну українську громаду в Канаді, яка продовжує цю традицію. Їхній досвід, знання та громадська активність є незамінними у зміцненні партнерських відносин між Канадою та Україною, розвитку міжкультурного діалогу та підтримці нашої держави на міжнародній арені.

Саме тому необхідно поглиблювати дослідження історії української діаспори, аналізувати її роль у політичному житті Канади та заохочувати підтримку нинішніх ініціатив громади. Це дозволить не лише зберегти нашу культурну ідентичність, але й сприяти подальшому розвитку українсько-канадських зв'язків та утвердженню спільних цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Freeland C. My Ukraine: A Personal Reflection on a Nation's Dream of Independence and the Nightmare Vladimir Putin Has Visited Upon It. Washington: Brookings Institution Press, 2015. 26 p.
2. Боровик М. Століття українського поселення в Канаді 1891-1991. Монреаль: Українська Могилянсько-Мазепинська Академія Наук (УММАН), 1991. 486 с.
3. Дідюк В. Нарис історії Конгресу Українців Канади в Торонті. Торонто: Конгрес Українців Канади відділ у Торонто, при фінансовій допомозі Міністерства Багатокультурності Онтаріо, Міської Управи Торонто, Українсько-Канадської Фундації ім. Тараса Шевченка і Українського Народного Союзу, 1991. 589.
4. Марунчак М. Біографічний довідник до історії українців Канади. Вінніпег: Накладом Української Вільної Академії Наук в Канаді, 1986. 735.
5. Марунчак М. Історія українців Канади, Т. 2. Вінніпег: Накладом Української Вільної Академії Наук в Канаді, 1991. 512.

6. Мигалисько М. Сенат Канади достойно ухвалив пропозицію, якою закликає канадську владу визнати Голод-Геноцид 1932–1933 років. Радіо “Свобода”. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/904774.html> (дата звернення: 20.04.2025).
7. На шляху до євроатлантичної інтеграції Україна розраховує на подальшу послідовну політичну та практичну підтримку держав-членів Альянсу. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/142661.html> (дата звернення: 20.04.2025).
8. Найменування Старчевського. Свобода. 1957. 26 черв. С. 4.
9. Сіромський Р. Справа ув’язнення Валентина Мороза у громадсько-політичному дискурсі Канади (1970-1979 рр.). Наукові зошити історичного факультету Львівського університету. 2014. Вип. 15. С. 106–118.
10. Українці Канади отримали мільйон доларів допомоги. Свобода. 1988. 30 січня. С. 2.
11. Успіх Христі Фріланд. Наше слово. URL: <https://nasze-slowo.pl/uspiah-hristi-friland/> (дата звернення: 21.04.2025).
12. Фріланд: Якби Україна не була такою сильною, що б ми тоді казали про силу демократії. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3655192-friland-akbi-ukraina-ne-bula-takou-silnou-so-b-mi-todi-kazali-pro-silu-demokratii.html> (дата звернення: 21.04.2025).

Оніщечко Х. І.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філологічний факультет, аспірантка 2-го курсу,
10.01.01: Українська література

НАУКОВИЙ ТЕКСТ ЯК МИСТЕЦТВО: ХУДОЖНІ АСПЕКТИ ІДІОСТИЛЮ ІВАНА ДЕНИСЮКА

Onishechko Kh. I.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philology, 2th year student PhD,
10.01.01: Ukrainian literature

THE SCIENTIFIC TEXT AS ART: ARTISTIC ASPECTS OF THE IDIOSTYLE OF IVAN DENYSIUK

Науковий стиль є основним інструментом для передачі, організації та обґрунтування нових знань у різних сферах освіти. Він передбачає особливий підхід до викладу та структурування матеріалу. Зазвичай науковий текст містить терміни з інших мов, теорії, логічну послідовність аргументів та переконливі докази, прагнучи уникати суб'єктивності та нечітких трактувань. Отже, науковий стиль є важливим засобом комунікації серед дослідників у будь-якій галузі, оскільки дозволяє чітко сформулювати проблему, аргументувати гіпотезу або представити нові ідеї. Однак кожен автор має свої унікальні риси письма, що виявляються в індивідуальних виражально-стильових особливостях його наукових робіт.

Авторський стиль — це не лише світогляд або певні естетичні та творчі принципи, а й застосування художніх засобів, що безпосередньо відображають рівень письменницької майстерності. При вивченні інструментів створення образних наративів ми особливо звертаємо увагу на метафоризацію наукового тексту. І. Денисюк відзначався вмінням використовувати метафори в наукових працях, зокрема при створенні літературних портретів письменників. Для його стилю було характерно активне використання літературних тропів,

що сприяли емоційному насиченню і багатшаровості наукового тексту.

У 1984 році в журналі «Прапор» надруковано статтю І. Денисюка «Індивідуальність критика». З перших рядків публікації бачимо, як автор нетипово, за допомогою художніх прийомів, описував місцевість, де народився М. Ільницький: «У найбільш затурканому колись, а тепер найменш затоптаному туристами закуткові Карпатського краю, у Турківському районі на Львівщині, за семи горами, як у казці, є зачарована долина. З шумом-клекотом бурлить по ній річка-Стрий» [2]. Такий своєрідний пролог надає тексту естетичної виразності, zarazом підкреслює індивідуальний стиль І. Денисюка. Вчений, використовуючи пейзажний екскурс, зосередив увагу на нерозривному зв'язку критика з рідним краєм. За словами І. Денисюка, природа була «першим факультетом естетики» для М. Ільницького. Ось чому поїздку М. Ільницького до Грузії, де на черговому форумі обговорювали проблеми перекладу, автор публікації описав за допомогою художнього паралелізму, порівнявши культурну взаємодію з течіями річок: «Там виступить бойко з Ільника, що у Карпатських Бескидах, а маленький Ільничок своїм шляхом — через Стрий і Дністер — пострумує у Чорне море. Може, морська течія занесе його до грузинського берега. Так природно поєднуються води рік і далекі береги, люди і їх культури...» [2].

Для І. Денисюка М. Ільницький не лише критик, а також вправний журналіст, «сівач зерен плодючих на літературній ниві» [2], який вмів давати заголовки: «Одну свою статтю про Михайла Яцкова він назвав “Львівський характерник”». З того часу повелося у Львові патріархів-літераторів, що ще донедавна були окрасою нашого міста, називати львівськими характерниками» [2].

Таку традицію називання публікацій запозичував й І. Денисюк, зокрема у 2002 році в журналі «Дзвін» надруковано статтю «Стежка до характерника (до 60-річчя Тараса Салиги)». У тексті опис квітника Т. Салиги слугує оригінальною рамкою для характеристики творчої діяльності самого господаря. Автор проводив паралель між садом і багатогранністю особистості літератора, який «вміє відчувати архітектоніку художнього твору, а як квітникар — тембри кольорів, мелодій і пахощів поезії, яку досліджує» [3]. За допомогою уособлень та епітетів І. Денисюк ніби оживив сад, наприклад, «по-англійськи

виголений травник», «українська грядка мальв», «заквітчаний оазис» — це не лише картина природи, а своєрідна символіка творчої манери Т. Салиги. Ось чому кульмінацією роздумів автора публікації стали слова вченого про те, що модель природи і модель людини тісно взаємопов'язані. Отже, спогад про квітник Т. Салиги слугує метафорою гармонійного співіснування творчості, культури і природи. І. Денисюк також за допомогою художніх прийомів характеризував діяльність професора Т. Салиги як декана факультету і завідувача кафедри. Науковець персоніфікував інтер'єр кабінету з характером і методами керівництва Т. Салиги: «Ви будете вражені суворим лаконізмом у доборі меблів, поважністю темної кольорової гами їх, одинцілістю, дисциплінованістю їх стилю. Усе це свідчить, що за отим вишуканим, але простим бюрком засідає душа порядку, ладу, а ще - запопадливий господар, який десь з-під землі дістав ці унікальні меблі...» [3]. Порівнявши на той час декана філологічного факультету з «просвіченим монархом», вчений підкреслив найголовніші риси характеру Т. Салиги — відповідальність, організаційність, впливовість. Легкий і невимушений тон тексту створюють гумористичні вкраплення про унікальні меблі, які «десь з-під землі дістав у якихось гномів» [3] чи заступників декана, які віднайшов у «тридев'ятому царстві» [3]. Отож І. Денисюк винятковою манерою письма не просто констатував окремі факти з життя Т. Салиги, а завдяки використанню художніх прийомів відтворював непересічність вченого у академічній спільноті і поза нею.

У 1998 році в журналі «Дзвін» опубліковано статтю-спомин «Жриця доброти» про Марію Деркач — дослідницю життя і творчості Лесі Українки, за словами І. Денисюка, «чи не остання з львівських "характерників"» [1]. Автор за допомогою емоційної піднесеності створював шанобливу атмосферу прощання з науковицею: «Легкого весняного дня сонце м'яко пробиралося крізь ще несміливозелені верховіття високих дерев на Личаківському кладовищі. А внизу вже блакитнів барвінок. У розкритій труні тихо спала вона, підклавши під голову томик поезій Лесі Українки. Вірна жриця у храмі її дум і мрій, не хотіла розставатися з улюбленою поетесою» [1]. Вчений вправно надав реальності художнього відтинку, використовуючи метафоричні образи для опису творчості М. Деркач: «...архіваріус та архів відомостей про великих і малих письменників з "одшедших

покоління» [1]. Автор зосереджував увагу на дрібних деталях зовнішності чи поведінки, відтворивши людський характер. Наприклад, гостинність М. Деркач І. Денисюк описав так: «Кожна зустріч, кожна розмова у цій вузькій кімнатці розширювала твої горизонти. Та ще мала господиня хати особливий чар і поваб. Великий скарб доброти, доброзичливості і сонце у душі» [1]. Привітність М. Рудницького вчений ототожнював із надмірною стриманістю: «Сухо вітав при вході до свого салону, повного малярських шедеврів» [1]. Емоційність М. Возняка зобразив через порівняння: «Навіть наш батько, наш улюблений учитель академік Возняк майже завжди кричав і вимахував руками, як вітряк крилами» [1]. Натомість протиставляв усім М. Яцківа: «Один лише Яцків добродушно всміхався і був лагідний» [1]. Завдяки розгорнутим описам, лаконічним реченням такий легкий для читання та сприйняття текст дозволяє читачу глибоко усвідомлювати зміст написаного.

Таким чином, І. Денисюк виявив у своїх публікаціях унікальну манеру письма. У наукових статтях, насичених метафоричними порівняннями, алегоріями та гіперболами, він успішно поєднував науковий і художній стилі. Водночас ці роботи відзначаються високим рівнем пізнавальної та естетичної вартості. Застосування різноманітних художніх засобів не лише підвищує виразність викладу, а й сприяє кращому його сприйняттю. Врешті-решт, дослідження І. Денисюка є яскравим прикладом професіоналізму, оскільки він майстерно створив тексти, які досі знаходять своїх читачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Денисюк І. Жриця доброти. Літературознавчі та фольклористичні праці у 3 т., 4 кн. Львів, 2005. Т. 1. Кн. 2. С. 414-423.
2. Денисюк І. Індивідуальність критика. Літературознавчі та фольклористичні праці у 3 т., 4 кн. Львів, 2005. Т. 1. Кн. 1. С. 224-231.
3. Денисюк І. Стежка до характерника (до 60-річчя Тараса Салиги). Літературознавчі та фольклористичні праці у 3 т., 4 кн. Львів, 2005. Т. 1. Кн. 1. С. 231-241.

Оніщук А. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка,
м. Львів, історичний факультет, студентка 2-го курсу,
014.03: Середня освіта (Історія)
Баукова А. Ю.

ЖІНОЧІ ДОЛІ ТРОЯНСЬКОЇ ВІЙНИ

Onishchuk A. V.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of History, 2nd year student,
014.03: Secondary education (History)
Baukova A. Y.

WOMEN'S FATE IN THE TROJAN WAR

“Гай-гай!... Гай-гай!...

Про важкі свої біди почуєте ви

Нещасливі троянки. Виходьте ж усі -

Вже в дорогу зібрались аргосці.”

Евріпід “Троянки” (Переклад А. Содомори)

Війна – це саме те суспільне явище, яке не оминає жодної категорії населення. Тобто в ході конфлікту беруть участь усі когорти людей, незалежно від їхнього гендеру чи статі. Таку ж картину ми бачимо в описах Троянської війни. Незважаючи навіть на те, що від неї вже минула велика кількість часу – паралелі можна провести і досі.

Історія Троянської війни є однією із фундаментальних для процесу мітотворення в західній культурі. В “Іліаді” Гомера ми чудово можемо побачити епізоди з описами подій, що стали визначальними у перебігу історії, серед яких: конфлікт Ахілла з Агамемноном, гнів Ахілла, поразки ахейців тощо.

Але є ще одна оповістка, про яку більшість з нас не чула – історія про жінок Троянської війни. Нам варто розглянути “Іліаду”, “Одіссею” та ряд творів з описами чи згадками Троянської війни і з

іншого боку, з проблесками життя реальних жінок, з їхніми переживаннями та поза “скляною стелею”.

Звісно, відновити жіночі голоси – справа доволі нелегка. Але питання полягає в тому: хіба може половина суспільства зникнути доволі безслідно?

Перший тип образів, до яких варто звернутися – це покірні та вірні дружини. Імена більшості з них нам невідомі, проте головними прикладами є Андромаха – дружина Гектора, одного із найхоробріших воїнів троянського війська та Пенелопа – дружина Одиссея. Із твору Гомера дізнаємось, що Андромаха в дитинстві втратила декількох братів, що померли від рук Ахілла – далі одного з найвідоміших героїв війни під стінами Трої. Пізніше у літературі та мистецтві Андромаха стане уособленням суму над тілом померлого чоловіка і це є доволі невинновипадковим [3, с. 127].

Ще одним прикладом цієї категорії є Пенелопа – дружина Одиссея. Її доля є ілюстрацією іншого життєвого сценарію жінок під час війни – очікування. В “Одіссеї” розповідається про те, як під час тривалої відсутності чоловіка, протягом 10 років війни та 10 років повернення з неї, багато вождів Ітаки та прилеглих островів стають її залицальниками. Попри все вона залишилася вірною дружиною. Саме це Гомер пізніше змалюватиме як її найбільш героїчну рису [5].

Пенелопа є прикладом вірності, на відміну від Єлени, і відданості – на відміну від сестри Єлени, Клітемнестри, яка вбиває свого чоловіка, Агамемнона, коли той повертається додому з війни.

Наступним взірцем жіночої долі є долі матерів героїв. Однією з таких є Гекуба, дочка Діманта та дружина Пріама, яка змушена була спостерігати не лише за падінням Трої, але й за смертями власних синів від рук ахейців. Евріпід у “Троянках” згадує про неї таким чином:

“Троянки, що без жереба призначені
Чільним провідцям війська; й Тіндаріда тут,
Єлена, — заслужила бути рабинею!.. [201]
Та хто б хотів побачить найнещаснішу —
Гекаба ось, мов мертва, на поріг лягла
Й за багатьма своїми сліз багато лле:

Вже й Поліксена, донька, на Ахілловій
Могилі впала в жертву. Вже Пріам поліг” (2)

Згадавши Гекубу, не можна оминати і постать її доньки – Кассандри. Тієї самої, яка була повернута в тяжке прокляття – ніхто не вірив передбаченням, зокрема щодо подальшого падіння Трої. Своєю історією Кассандра ілюструє теми непочутих застережень, тягара знань і складнощів людського сприйняття в часи війни:

“Перемогла я, ненько! Тож чоло мое
Вінчай і шлюбом утішайсь володарським!
Веди ж мене, а раптом опиратимусь —
Жени. Коли на небі Локсій є-таки,
То вождь ахейців, Агамемнон, матиме
Жону ще гіршу, ніж Єлена-зрадниця.
Уб'ю зухвальця, розметаю дім його, [211]
За батька й за братів своїх помстившись.

Про інше змовчу: про топір, що з розмаху 370]
Мені вженеться в шию, й не мені лише;” [2, с.12]

Взірцем образу матері, яка чекає, була Фетіда. За фессалійською оповіддю — донька Кентавра Хірона, яка в майбутньому стане матір'ю Ахілла. Коли ж його участь у війні стала неминучою, Фетіда попередила Ахілла, аби він не зістрибував з корабля першим на троянську землю, оскільки, по передбаченню, перший ахейець, що висадився там, повинен був загинути неминучою смертю.

І певно найцікавішою когортою можна вважати жінок, що не були в свою міру залежними від чоловіків в перебігу подій війни.

За словами одного з античних коментаторів, існувала версія «Іліади», яка сповіщала про деякого “рятівника” двома додатковими рядами в самому кінці поеми: «Такі були похоронні ігри Гектора. І ось з'явилася амазонка, великодушна дочка людиновбивці Ареса”. Тут ідеться про жінку, яка приходить рятувати троянців - Пентесілею, царицю амазонок. Вона - найпопулярніша з амазонок в античному мистецтві: її битва з Ахіллом зображена на незліченних вазах, картинах і мозаїках. Коли Пентесілея прибуває до Трої, як розповідають очевидці - троянці, «збігшись звідусіль, здивувалися, побачивши Невтомну дочку бога війни в довгій одежі». Завдяки Пентесілеї жінки Трої разом вирішили на мить взяти свою долю у власні руки. Якщо поглянути на цю історію очима сучасного читача - то здається, що

вона не лише дала жінкам голос, вона також дала їм можливість діяти, своїм прикладом надихнувши їх прагнути до спільної мети [4].

Отже, в описі подій Троянської війни зустрічаються моделі поведінки декількох категорій жінок. Усі вони є частково залежними від діяльності чоловіків з обох боків військових дій. Передовсім, варто не забувати і про те, що усі жіночі характери поділялися на людські та божественні. Зокрема вони мали і різне становище в суспільстві, а також виконували різні ролі.

Не можна оминати поділ і за тим, хто з них стає безпосередньою учасницею бойових дій. До прикладу амазонки, цариця яких стає невимовним натхненням до участі у війні навіть після її смерті.

Саме тому основною ідеєю тут є те, що усі жіночі ролі та сценарії є важкими, але дуже важливими, адже саме жінки довели та доводять, що можуть боротися не лише зі зброєю в руках, а виконувати надзвичайно важливі функції і в тилу при тому неодмінно змінюючи хід та перебіг війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Euripides. *Andromache*. Oxford : Oxford University Press, 2001. 67 p. С. 45-49
2. Euripides. *The Trojan Women of Euripides*. Franklin Classics, 2018. 96 p. С. 2-25
3. Homer. *The Iliad of Homer*. New York: T.Y. Crowell & company, 1890. 500 p. С. 30-270
4. Remember Their Names: The Women Who Almost Saved Troy. Antigone. URL: <https://antigonejournal.com/2021/06/remember-women-of-troy/>
5. Trojan and Greek Women in War (6 Stories) | TheCollector. TheCollector. URL: <https://www.thecollector.com/fascinating-greek-trojan-war-women/>

Попова О. С.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, факультет історії, політології та міжнародних відносин, бакалавр 1-го року навчання, 291: Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
Науковий керівник – к.п.н., доц. Стецюк А. В.

ПРОБЛЕМА ВІДПОВІДНОСТІ МОРСЬКОЇ БЛОКАДИ КУБИ США 1962 Р. МІЖНАРОДНОМУ ПРАВУ

Popova O. S.

Yuriy Fedkovych National University of Chernivtsi, Chernivtsi, 1st year student, 291: International relations, public communications and regional studies
Scientific director – PhD Political Science, Associate Prof. Stetsyuk A.V.

THE PROBLEM OF THE COMPLIANCE OF THE 1962 US NAVAL BLOCKADE OF CUBA WITH INTERNATIONAL LAW

В жовтні 1962 року розпочалася «Кубинська криза» – чергове протистояння між США та СРСР. Ця криза вважається піком Холодної війни, адже коли радянські ядерні ракети були розміщені на Кубі дві наддержави наблизилися до прямого ядерного конфлікту.

На той момент главою уряду Куби був Фідель Кастро – кубинський комуністичний революціонер, який повалив режим диктатора Фульхенсіо Батисти в 1959 році, що занепокоїло уряд США. Сполучені Штати намагалися усунути Ф. Кастро від влади, запроваджуючи економічні блокади «Острова свободи», а також вдаючись до спроб військового повалення його уряду («Висадка в затоці Свиней»). Тому Ф. Кастро переорієнтувався на СРСР, попросивши в нього військову допомогу. Тогочасний перший секретар ЦК КПРС Микола Хрущов вирішив таємно розмістити ядерні ракети на Кубі, аналогічно до того, як США раніше розмістили свої ракети в Туреччині. Розвідка США, завдяки знімкам літака U-2, дізналася про встановлення

ядерної зброї на Кубі і вже 23 жовтня президент США Джон Кеннеді оголосив часткову морську блокаду, яку американський уряд назвав «карантином». Він набув чинності наступного дня.

Запровадження даного карантину призвело до дискусій щодо його відповідності до норм міжнародного права, яке базувалося на Статуті ООН 1945 року. Ці дискусії цікаві і з огляду на імовірність встановлення аналогічної блокади щодо російської федерації, яка вдалася у наш час до мілітаризації Чорного моря та веде агресивну війну проти України.

1, 2, та 33 статті Статуту зазначають, що для підтримки міжнародного миру та безпеки потрібно використовувати мирні заходи, без застосування збройної сили для врегулювання конфліктів [7]. Запровадження карантину з боку США було мирною процедурою, але це було рішенням президента США, без узгодження дій з Радою Безпеки. В свою чергу уряд США тільки після оголошення карантину звернувся до Ради Безпеки, що ставило питання про його правомірність. Адже стаття 51 Статуту ООН зазначає: «Право на індивідуальну або колективну самооборону, якщо відбудеться збройний напад на Члена Організації, доти, поки Рада Безпеки не вдасться до заходів, необхідних для підтримки міжнародного миру й безпеки» [7]. Сполучені Штати пояснювали блокаду Куби саме як самооборону, стверджуючи, що ракети були розташовані занадто близько до американського узбережжя і становили загрозу національній безпеці країни [6, р.765]. Але стаття 51 наголошує на дозволі в самообороні якщо відбувається напад на країну, а в даному випадку збройного конфлікту, або нападу на США, не відбулося [7]. Це ускладнило дискусії з приводу легітимності карантину.

Американський дослідник міжнародного права та юридичний радник Держдепартаменту США, Абрам Чейз, в своїй праці «The Cuban Missile Crisis: International Crises and the Role of Law» наголошував, що США уникали слова «блокада», вважаючи його асоціацією акта війни, і натомість запровадили термін «карантин», який означав неповну блокаду виключно в оборонних цілях. А. Чейз писав: «Карантин був розроблений як пропорційна відповідь, спрямована виключно на запобігання доставці наступальної зброї, а не на повне припинення торгівлі з Кубою» [1, р. 36]. Тобто допускалися

судна з мирними вантажами, але після ретельних перевірок на наявність радянської зброї та військ.

З приводу адекватності заходів самооборони, ужитих США до рівня загрози, Томас Франк у книзі «Recourse to Force» (2002) писав: «Карибська криза стала тестом для концепції превентивної самооборони, адже загроза була реальною, але не негайною» [2, р. 107]. США виправдовували себе тим, що ядерні ракети на Кубі могли бути запущені у будь-яку хвилину і завдали б майже такої самої шкоди як під час бомбардування Хіросіми в 1945 році. Але тогочасні правознавці ставили під сумнів легітимність таких радикальних дій як блокада, без збройного нападу на країну і наголошували більше на політичному контексті Холодної війни [6, р. 762].

Стаття 52 Статуту ООН визнає легітимність «регіональних угод або органів для розв'язання питань, що стосуються підтримки міжнародного миру й безпеки...» [7]. Такою організацією була Організація Американських держав, яка підтримала запровадження карантину на Кубі, орієнтуючись на статтю 6 Пакту Ріо 1947 року, яка наголошує на запровадженні спільних дій якщо існує зовнішня загроза («позаконтинентальний конфлікт») для держав Західної півкулі [4]. Це дозволило США отримати легітимність в застосуванні карантину на регіональному рівні. Водночас стаття 53 статуту ООН передбачає що: «ніякі примусові дії не вживаються, в силу цих регіональних угод або регіональних органів, без повноважень від Ради Безпеки» [7]. Однак Рада Безпеки не схвалювала запровадження карантину. СРСР в свою чергу, засудив дії США і наполягав на тому, що саме ООН має легітимізувати блокаду, а не регіональні організації. Куїнсі Райт у статті «The Cuban Quarantine» (American Journal of International Law, 1963) зазначав: «Організація Американських держав могла надати політичну підтримку, але юридично карантин залишався сумнівним, оскільки ООН, а не регіональні організації, є головним арбітром у питаннях сили» [8, р.557].

Отже, лише мандат Ради Безпеки на морську блокаду міг її легітимізувати. Проте можливості Ради Безпеки в ситуації з Кубою виявилися обмеженими, через права на вето США та СРСР. США, одразу після запровадження карантину, винесли питання з Кубою на рівень ООН і вимагали термінового засідання Ради Безпеки. СРСР в свою чергу вимагав від ООН прийняти резолюцію з засудженням

карантину на Кубі. В кінцевому результаті, жодна з резолюцій так і не була втілена у життя, а Рада Безпеки погодилася на врегулювання конфлікту через Генерального Секретаря. Розалін Хіггінс у своїй книзі «The Development of International Law Through the Political Organs of the United Nations» (1963), акцентувала увагу на тому, що ООН не в змозі врегульовувати конфлікти між великими державами. «Юридичні дебати в Раді Безпеки, – зазначала вона, – стали ареною пропаганди, а не пошуку правового рішення» [3, р.238].

В результаті і М. Хрущов, і Д. Кеннеді уникали розв'язування конфлікту прямим використанням ядерної зброї і намагались вирішити питання поступками та компромісами. Д. Кеннеді в своїх промовах наголошував на його бажанні врегулювати конфлікт мирними способами. Наприклад, одну з промов президента США зафіксовано в Бюлетені державного департаменту №716, де він наголошував: «Одностороннє військове втручання з боку Сполучених Штатів наразі не може бути ані потрібним, ані виправданим» [5]. Згодом лідери обох держав досягли угоди про демонтаж ракет з Куби та дозвіл на перевірку острова інспекторами ООН, а також таємної угоди про виведення американських ядерних ракет з Туреччини. Останню угоду не було закріплено на папері і вона гарантувалась на чесному слові представників країн, але домовленості було дотримано.

Підсумовуючи вище зазначене варто зауважити, що легітимність запровадження карантину на Кубі досі залишається спірним питанням. Якщо аналізувати ситуацію виключно з юридичної точки зору, то його важко назвати легітимним, головним чином через одностороннє запровадження карантину США без схвалення його Радою Безпеки, відсутність збройного нападу та превентивні дії уряду США. Натомість політичний контекст ситуації – а саме підтримка США Організацією Американських держав та загроза використання ядерної зброї – частково виправдовують блокаду острова, тим більше що Рада Безпеки ООН виявилася неспроможною прийняти рішення з даного питання.

Дана криза продемонструвала як міжнародне право, в умовах реальних чи потенційних загроз, поступається двостороннім таємним домовленостям провідних держав, що порушують інтереси їх партнерів. І зчоргове ставить питання про реформування ООН,

здатної легітимізувати протидію порушникам міжнародного миру та безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Chayes A. The Cuban missile crisis. London : Oxford University Press, 1974. 157 p. URL: <https://archive.org/details/cubanmissilecris00chay/page/37/mode/1up> 21 (дата звернення: 21.04.2025).
2. Franck T. M. Recourse to force: State action against threats and armed attacks. Cambridge : Cambridge University Press, 2002. 205 p. URL: <https://archive.org/details/recoursetoforces0000fran/page/n9/mode/2up> (дата звернення: 21.04.2025).
3. Higgins R. The development of international law through the political organs of the United Nations. London : Oxford University Press, 1963. 402 p. URL: <https://archive.org/details/developmentofint0000rosa/page/n7/mode/2up?q=Cuban+Missile+Crises> (дата звернення: 21.04.2025).
4. Interamerican Treaty of Reciprocal Assistance. OAS-Organisation of American States: Democracy for peace, security and development. URL: <https://www.oas.org/juridico/english/Treaties/b-29.html> (дата звернення: 22.04.2025).
5. President States U.S. Policy Toward Cuba: Statement by President Kennedy. The Department of State bulletin. 1962. V.47, Oct-Dec. P. 481-482. URL: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015077198938&seq=9> (дата звернення: 21.04.2025).
6. The Quarantine of Cuba in International Law. Central Intelligence Agency. URL: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP66B00403R000200170107-2.pdf> (дата звернення: 23.04.2025).
7. United Nations Charter. United Nations. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter> (дата звернення: 23.04.2025).
8. Wright Q. The Cuban Quarantine. American Journal of International Law. 1963. Vol. 57, no. 3. P. 546-565. URL: <https://doi.org/10.2307/2196079> (дата звернення: 21.04.2025).

Прокопенко Ю. П.

Донецький національний університет імені Василя Стуса,
м. Вінниця, факультет іноземної та слов'янської філології,
студент 4-го курсу,
035: Філологія

**МОВА ЯК ДИСКУРС СПРОТИВУ: ПОВІСТЬ ТОДОСЯ
ОСЬМАЧКИ «СТАРШИЙ БОЯРИН» В КОНТЕКСТІ ДЕРУ-
СИФІКАЦІЇ УКРАЇНИ**

Prokopenko Yu. P.

Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia,
Faculty of Foreign and Slavic Philology, 4th year student,
035: Philology

**LANGUAGE AS A DISCOURSE OF RESISTANCE: TODOS'
OSMACHKA'S STORY "THE SENIOR BOYAR" IN THE
CONTEXT OF THE DERUSSIFICATION OF UKRAINE**

Постать Тодося Осьмачки в українському літературному каноні є винятковою: він не лише письменник, перекладач і літературний критик, а й мовний мислитель, що через слово створює концепт культурного спротиву. Його творчість, сформована в умовах радикального історичного й особистісного зламу, відзначається трагічним світоглядом, філософічністю, глибоким зануренням у проблематику національної ідентичності.

Діячі по-різному оцінюють його творчість. Зокрема, Б. Романцова у передмові до видання творів автора 2025 року називає Осьмачку «найтривожнішим» серед українських письменників ХХ ст. [1, с. 7], І. Фаріон називає його «найпотужнішим оскаржувачем большевицького режиму» [2]. М. Скорський здійснив титанічну працю: зібрав біографічні, літературознавчі та критичні дані про письменника; він підкреслює роль еміграції у збереженні Осьмаччиного спадку [3, с. 6]. М. Слабошпицький у романі-біографії дослідив міфологізовану й реальну постать Осьмачки [4, с. 6]. Г. Токмань аналізує

його лірику як філософсько-екзистенційну, символічну, фольклорну та експресіоністичну [5, с. 218]. В. Барчан вивчає його як інтелектуала, філософа та критика, близького до естетики Зерова [6, с. 157]. Повість «Старший боярин», написана в еміграції, — один із найвиразніших творів митця, його *magnum opus*, в якому художнє слово стає водночас і зброєю, і захистом, і формою пам'яті.

Особливого значення в повісті набуває мовний чинник. У тексті втілено не лише історичну пам'ять про колоніальні механізми русифікації, а й естетичну рефлексію над значенням мови для нації. Мова у творі — це не тло, а головний інструмент самовираження Гордія Лундика, простір, де відбувається вибір між зрадою і вірністю. Саме через мовну організацію тексту Осьмачка окреслює опозицію між українським і російським, між питомим і нав'язаним, між життям і нищенням. Таким чином, повість «Старший боярин» постає як художній дискурс дерусифікації — текст, у якому мова виконує функцію опору.

Повість ґрунтується на глибокому конфлікті — особистісному, національному, духовному. Головний герой, Гордій Лундик, приїжджає до рідного села напередодні весілля з Варкою — символом відродження і чистоти. Проте замість гармонії він стикається з руйнуванням: зросійщене духовенство, обман, зрада, спотворені родинні зв'язки. Усе це відбувається на тлі деформованого мовного простору, в якому українська мова витісняється, маргіналізується, перетворюється на підпільну. Найпромовистішим є епізод сповіді Гордія про навчання в семінарії: «— І це ж я вчився у своїй семінарії, аби учити українських дітей московської мови. І навчати в школі зневажати свою. (...) Вони хотять, щоб наше плем'я, нещасне в житті, не було щасливе і в ріднім слові» [1, с. 122].

Цей фрагмент унаочнює головну ідею твору: втрата культури дорівнює втраті нації, адже у ній мова — це носій традиції, ритуалу, пам'яті, інтимності. Слово стає духовною категорією, що визначає суть буття. Не випадково Осьмачка вибудовує опозицію між українською мовою — багатоголосою, ритмізованою, емоційно насиченою — та мовою «московською», офіційною, механічною, позбавленою живої енергетики.

Антагоніст героя, Харлампій Пронь, постає як репрезентант русифікованої колоніальної влади. Його мова — це мовлення влади,

страху і примусу. Сцену із погрозами Гордієві можна інтерпретувати як акт мовного терору: «— Навколішки, навколішки, собача душе!» [1, с. 81]. Цей діалог — кульмінаційний: у ньому слово перетворюється на зброю. Пронь вимовляє репліки російськомовної влади, Гордій — мовчить, але не кориться. Саме це мовчання — символ мовного спротиву, адже герой не визнає сили чужого дискурсу, навіть коли ціна — життя.

Осьмаччина мова — глибоко фольклорна. У тексті наявна велика кількість лексем, що апелюють до релігійного, аграрного, обрядового світогляду: «балабушки», «купальські свята», «рідне село», «старший боярин», «веснянки». Через ці елементи створюється алюзія на народне буття, що під загрозою, де мова — не лише засіб комунікації, а й частина українського культурного життя.

У структурі повісті помітною є ритмізація художнього мовлення. Речення емоційно насичені, часто вживаються анафори, тавтології, стилістичні повтори, що створюють ефект молитви, заклинання. Така стилістика зближує мову твору з національною обрядовістю, що посилює онтологічний вимір мови як сакрального коду. Ідеться не лише про естетику, а й про філософію мови.

Образ Гордія Лундика є символом національної боротьби та пошуку ідентичності в умовах історичних потрясінь. На думку В. Барчан, Гордій Лундик уособлює «інтелігента і хуторянина» [7, с. 295]. Саме мова є інструментом цього повернення. У численних діалогах та внутрішніх монологів Гордія мова виступає як спосіб осмислення минулого, ідентифікації себе у новому світі та вираження протесту проти нав'язаних ідеологій. Мова стає тим мостом, який поєднує його з рідною землею, традиціями та культурою, допомагаючи зберегти духовну ідентичність в умовах русифікації та відчуження. Мотив раю, що проходить через повість, висвітлює село як символ національної цивілізації, яку руйнують зовнішні сили.

Підсумуючи викладене, повість Тодося Осьмачки «Старший боярин» — унікальний приклад художнього тексту, в якому мовна структура має не лише естетичну, а й ідеологічну функцію. Мова в повісті — це не лише засіб стилізації чи відтворення автентики, а форма національного спротиву, спосіб існування народу в умовах колоніального тиску.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Осьмачка Т. Старший боярин. План до двору : повісті / передм. Богдани Романцової. Київ: Віхола, 2025. 352 с.
2. Тодось Осьмачка – найпохмуріший поет XX ст. | Велич особистості | червень '15. URL: https://www.youtube.com/watch?v=4wJpAENFr1Q&t=325s&pp=ygU_0LLQtdC70LjRhyDQvtGB0L7QsdC40YHRgtC-0YHRgtGWINGC0L7QtNC-0YHRjCDQvtGB0YzQvNCw0YfQutCw
3. Скорський М. Тодось Осьмачка: життя і творчість. Київ: Український Центр духовної культури, 1999. 205 с.
4. Слабошпицький М. Поет із пекла (Тодось Осьмачка). Київ: Вид-во М. П. Коць: Ярославів Вал, 2003. 366 с.
5. Токмань Г. Л. Поетика інтимної лірики Тодося Осьмачки. *Теоретична і дидактична філологія. Серія : Філологія (літературознавство, мовознавство)*. Переяслав-Хмельницький, 2018. Вип. 28. С. 211–219.
6. Барчан В. Т. Осьмачка як критик і літературознавець. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2009. Вип. 13. С. 155–159.
7. Барчан В. В. Творча особистість Теодосія Осьмачки: художньо-естетичні та філософські константи : дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.01. Ужгород, 2008. 402 с.

Рибакова К. Є.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, факультет історії, політології та міжнародних відносин,
бакалавр 1-го року навчання, 032: Історія та археологія
Науковий керівник – к.і.н., доц. Кожолянко О.В.

ПРОБЛЕМА ГЕОГРАФІЧНОЇ ТА ХРОНОЛОГІЧНОЇ ЛОКА- ЛІЗАЦІЇ ВИСЯЧИХ САДІВ

Rybakova K. E.

Yuriy Fedkovych National University of Chernivtsi, Chernivtsi,
1st year student, 032: History and archaeology
Scientific director – PhD History, Associate Prof. Kozholianko O.V.

THE PROBLEM OF GEOGRAPHICAL AND CHRONOLOGICAL LOCALIZATION OF THE HANGING GARDENS

Висячі сади Семіраміди і досі залишаються одним із найзагадковіших чудес стародавнього світу. Загадки садів полягають в тому, у свідченнях стародавніх авторів та археологічних дослідженнях, проведеними впродовж останніх 150 років, спостерігаємо певні розбіжності.

Щодо локалізації, то існує дві основні версії - версія Вавилонська та версія Ніневійська. На підтримку вавилонської версії маємо свідчення давньогрецьких та давньоримських істориків, зокрема таких як Йосип Флавій, Діодор Сицилійський та Страбон, які в основному посилалися на праці Беросса.

Першим хто описав сади був Йосип Флавій (I ст. до н.е.). Цитуючи працю «Вавилоніаку» вавилонського жреця Беросса (III ст. до н.е.), він стверджував, що сади були побудовані Навуходоносором II (правління 605-562), який звів їх для своєї дружини Амітіс, яка походила з Мідії, та сумувала за гірськими ландшафтами своєї батьківщини. Йосип Флавій цитує: «Цар Навуходоносор II збудував той дивовижний витвір, відомий серед греків як Висячі сади, щоб догодити своїй

дружині, яка була мідянкою за походженням і бажала мати сади, подібні до тих, що були звичними в її рідній країні, де було багато пагорбів і дерев» [6]. Однак, не маючи повного та оригінального тексту Беросса, ми не можемо перевірити, наскільки точно Флавій передає його слова. Також він мав власні цілі, його інтерпретація могла бути вибірковою, щоб підкреслити велич Навуходоносора, який відіграв важливу роль у юдейській історії.

На відміну від Йосипа Флавія, який акцентує увагу на тому, що сади прямо пов'язані з іменем царя, Діодор Сицилійський (I ст. до н.е.) у своїй «Історичній бібліотеці» зосереджується на архітектурних деталях садів. Він писав про царя, який мав дружину чи наложницю, як він каже, яка сумувала за луками гір та попросила посадити сад. Він зазначає: «Був також, Повішений Сад, як його називають, який був побудований не Семірамідом, а пізнішим сирійським царем, щоб догодити одній зі своїх наложниць» [2]. Він описує його як квадратну споруду з терасами, які тримали на своїй поверхні сад, рослини поливали використовуючи гідравлічний механізми подачі воду з річок. Це захоплюючий опис, але варто зазначити, що Діодор ніколи не відвідував Вавилон і тому його віддаленість від описуваних подій ставить під сумнів історичну точність розповіді.

Подібно до Діодора, Страбон (I ст. до н.е. – I ст. н.е.) у своїй «Географії» акцентує увагу на інженерії садів, доповнюючи описи технічними деталями. Він підкреслює зрошувальну систему, яка використовувала гвинтові насоси для подачі води на верхні тераси, що підтверджує, що така система була у Вавилоні. «Сади, що піднімаються один над одним на склепінчастих терасах, є одним із найдивовижніших творінь; вони розташовані над рікою і прикрашені насадженнями різноманітних дерев, що звисають над терасами...» [3]. Однак, як і Діодор, Страбон не згадує імені царя або точної дати, коли існували сади. Його свідчення збігаються з Діодором у технічних аспектах, але не додають жодних нових даних щодо хронології чи історичних передумов.

Свідчення античних авторів, зокрема Діодора, Страбона та Йосипа Флавія, які цитують Беросса, надають цінну інформацію про Висячі сади, але їхня достовірність обмежена відсутністю сучасних вавилонських історичних джерел та часовим розривом від описуваних подій. Для перевірки цих наративів та визначення географічного

й хронологічного розташування садів дослідники покладаються на археологічні дані. Речові докази з розкопок у Вавилоні та Ніневії та їх сучасні інтерпретації дозволять оцінити відповідність між стародавніми описами та архітектурними та інженерними спорудами, які могли реально існувати в Месопотамії.

На початку XX століття німецький археолог Роберт Кольдевей (1855–1925) провів масштабні розкопки у Вавилоні. Він висунув гіпотезу, що сади могли дійсно існувати в межах південного палацу міста, де він виявив 14 склепінчастих камер, які на його думку були фундаменти висячих садів. У своїй праці «Ausgrabungen in Babylon» Кольдевей писав: «Ці склепінчасті зали, розташовані поблизу палацу, могли бути основою для терас, які підтримували сади, хоча прямих доказів цього немає» [4, р. 87]. Проте подальший аналіз показав, що ці конструкції використовувалися як склади, а не для підтримки терас. Археологи також виявили розвинену систему каналів і водопідйомних механізмів, що підтверджує технічну можливість створення зрошувальних систем, описаних у джерелах. Наприклад, знайдені шлюзи та канали свідчать про складну інженерію, але жодних залишків терас чи специфічних структур, пов'язаних із садами, не виявлено.

У 2013 році Стефані Деллі припустила, що Висячі сади були не в Вавилоні, а в Ніневії. Вона посилається на написи царя Сінаххеріба (704–681 рр. до н.е.), які описують палац Ніневії обладнаний терасовими садами, акведуками і гвинтовими насосами, та назвав його «диво для всіх народів». Зазначаючи: «Я підняв висоту околиць палацу, щоб це було дивом для всіх народів. Я дав йому назву незрівнянний палац, високий сад, що імітує гори Аманус. Я розпланував поруч із ним усі види ароматичних рослин та садові фруктові дерева» [1, р. 96]. Далі зазначає, що Сінаххеріб використовував бронзові гвинтові насоси для зрошення за століття до Архімеда. Також вона припускає, що античні автори сплутали Ніневію з Вавилоном через історичну плутанину, вона пояснює: «Існує значна плутанина в античних текстах, зокрема в Книзі Юдити, де Навуходоносора називають царем асирійців, що жив у Ніневії, хоча насправді він був вавилонським царем» [1, р. 134].

Гіпотеза Деллі про Висячі сади в Ніневії, підкріплюється археологічними знахідками. У 1840-х роках Остін Генрі Лаярд проводив

розкопки на пагорбах Куюнджик і Небі-Юнус (сучасний Ірак). Він виявив палац Сінаххеріба, бібліотеку Ашшурбанапада де було знайдено панель на якій зображено сади з річками та великими деревами. У своїй книзі «Nineveh and Its Remains» Лаярд описує свої відкриття: «Я розкопав величезні зали, прикрашені барельєфами, що зображують війни та тріумфи асирійських царів. Ці знахідки відкривають перед нами велич і могутність Ніневії, про яку раніше ми знали лише з біблійних текстів» [5, р. 67]. Знайдені акведуки та канали, а також асирійські тексти про «сади, схожі на гірські схили», створені Сінаххерібом, підтримують ідею про сади в Ніневії. Робота Лаярда стала основою асиріології, допомогла розшифрувати акадську мову та підтвердити біблійні згадки.

Отже, зважаючи на те що згадані автори ніколи не відвідували Месопотамію та писали дуже давно, що могло призвести до неточностей у географічній прив'язці та спираючись на наявні археологічні джерела, можемо припустити, що насправді висячі сади ніколи не знаходилися у Вавилоні, а були розташовані у Ніневії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dalley S. The Mystery of the Hanging Garden of Babylon: An Elusive World Wonder Traced. Oxford: Oxford University Press. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://archive.org/details/mysteryofhanging0000dall/mode/1up>
2. Diodorus Siculus. Library of History, Book II, Chapters 1–34 (Translation Sir Thomas Browne). Cambridge, MA: Harvard University Press. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Diodorus_Siculus/2A*.html#10
3. Falconer, W., & Howze, H. The Geography of Strabo, Book XVI. Perseus Digital Library. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0239:book=16>
4. Koldewey, R. Das wieder erstehende Babylon, die bisherigen Ergebnisse der deutschen Ausgrabungen. Leipzig: J.C. Hinrichs., 1913. 360 p. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://archive.org/details/wiedererstehende00kold/mode/1up>.
5. Layard, A. H. Nineveh and Its Remains, Vol. 2. London: John Murray.

[Електронний ресурс] – Режим доступу:

<https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.181915/mode/1up>

6. Whiston, W. Flavius Josephus, Antiquities of the Jews, Book X, Section 11.1. London: Printed for the Author. [Електронний ресурс] – Режим доступу:

<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0146%3Abook%3D1%3Awhiston+chapter%3D11>

Русановська М. Т.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філологічний факультет, аспірантка, 035: Філологія
Науковий керівник – доц. Федорів У. М.

ПАМ'ЯТЬ ПОКОЛІНЬ У РОМАНАХ ПРО ЛЬВІВ

Rusanovska M. T.

Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Faculty of Philology, PhD student, 035: Philology
Research supervisor – Associate Professor Fedoriv U. M.

THE MEMORY OF GENERATIONS IN THE NOVELS ABOUT LVIV

Романи «Дім з вітражем» (2015) Жанни Слоньовської та «Дім для Дома» (2017) Вікторії Амеліної стали вагомим частиним метанаративів національної ідентичності та поколіннєвої пам'яті, які переважають у сучасній українській літературі. Власне роман Ж. Слоньовської перебуває на пограниччі польської та української літератур. Авторка позиціонує себе польською письменницею українського походження (народилася у Львові, а проживає в Кракові). Стосовно написання роману про Львів в одному з інтерв'ю вона сказала, що «розповідала про українські реалії, перекладаючи їх польською» [6], і лише в перекладі повернулася іноземкою у своє місто. Однак головне «Дім з вітражем», як і «Дім для Дома» В. Амеліної, є романом про ідентичності й суперечливі пам'яті минулого, які вживаються у Львові, контрастують між собою і підкреслюють інакшість на етнічному та особистісному рівнях. Обидва твори є спробою авторської модифікації сімейної саги з акцентом на зрізі поколіннєвої свідомості й пам'яті мешканців міста наприкінці радянського часу та в передумовах відновлення незалежності України на прикладі однієї родини із подальшою залученістю наймолодшого покоління в події ХХІ століття (Помаранчева революція в романі В. Амеліної та Революція Гідності у творі Ж. Слоньовської).

Пам'яттевій і поколіннєвій проблематиці в романі «Дім з вітражем» Ж. Слоньовської присвятили свої дослідження Катажина Якубовська-Кравчик, Мар'яна Барабаш (Челецька) та Уляна Євчук. Топос Дому, репрезентацію поколінь та пам'ять міста в романі «Дім для Дома» В. Амеліної розглядали Оксана Пухонська, Ярослав Поліщук, Уляна Федорів, Олена Романенко. Метою цієї розвідки є аналіз репрезентації пам'яти поколінь (спадкоємности й конфліктів) та впливу травматичного досвіду попередніх генерацій на формування ідентичности прийдешніх.

Авторки обох романів обирають за простір взаємодії своїх героїв Львів – місто з кодом мультикультурности, палімпсестової нашарованости минулого, однак використовують різні способи репрезентації. В. Амеліна оголює правду про незручні й контroversійні наративи всередині старшого покоління на прикладі образів радянського полковника Івана Цілика й Великої Ба, бабусі Віри та українського партизана діда Євгена, інтелігента-художника Ярослава Теодоровича та дружини партійного діяча Раїси Варгіної. Авторка показує, як трансформуються людські історії й погляди відповідно до політичної ситуації в країні. Так, в образі Марусинової бабусі Віри авторка роману демітологізує стереотипну львівську ідентичність, яку всіляко прагне підтримувати її героїня: за позірною релігійністю, локальними давніми рецептами, родинними традиціями відкривається людина, яка прийняла правила радянської системи з доносами на інших, щоб повернути втрачений батьківський дім. Віра змінює навіть мотивацію вибору імені для сина: спершу на честь радянського космонавта Юрія Гагаріна, потім на честь Собору Святого Юра. В. Амеліна іронізує над намаганням ідеалізувати минуле, бо насправді кожний персонаж має свій спадок пережитого, який не можна уніфікувати, затерти чи забути. Травматичні досвіди попередніх поколінь завжди трансгресивно присутні в сучасності: старша донька Ціликів Тамара успадковує від матері принципіву чужість й уникання самоідентифікації; полковник Цілик усе життя збирає в скрині скибки засохлого хліба, бо Голодомор є історією його родини.

Натомість Ж. Слоньовська намагається згладити гострі кути історії, особливо польсько-українських відносин, подаючи, за М. Барабаш (Челецькою), «белетризовану філософію життя міста та його

мешканців» [2]. Помітним є намагання авторки показати естетичну складову мультикультурности. Вона зосереджує увагу на поглядах чотирьох поколінь жінок, які живуть в одній львівській квартирі. Безіменна головна героїня (ровесниця письменниці), її мати Маріанна – оперна співачка й соратниця В'ячеслава Чорновола, бабуся Аба та прабабуся Станіслава репрезентують різні генераційні досвіди в історичному вимірі: від війни й репресій до боротьби за незалежність України та Революції Гідності. Утім за зовнішніми історичними подіями стоять приватні виміри: самопізнання, професійний і життєвий вибір, особисті трагедії, родинні зв'язки. І цей принцип репрезентації поколінневої пам'яті Ж. Слоньовська задекларувала вже в епіграфі твору: «... Ірландія повинна бути важливою, бо вона належить мені» [7, 5] Перефразовуючи цитату-епіграф із роману «Улісс» Джеймса Джойса, для Ж. Слоньовської Львів є важливим не лише з погляду пам'яті міста як великої історії, а й через закоріненість поколінь у своїх травматичних досвідах, які творять нову реальність міста.

Передусім авторка роману «Дім з вітражем» зосереджується на непростих стосунках між жінками чотирьох поколінь, основою непорозуміння яких постає неможливість реалізації. Лише після смерті прабабці Станіслави правнучка дізнається про те, що та мала мрію стати оперною співачкою, однак арешт чоловіка, війна та подальша боротьба за виживання не дали здійснити дитячу мрію. Травматичні досвіди Станіслави визначили її стосунки з донькою через гіперопіку, заборони на власний вибір, очікування вдячності, трансляцію своїх страхів, відтак Аба не стала щасливою в особистому житті та не реалізувалася як художниця. Якщо стосунки Станіслави й Аби репрезентують спадкоємність та життя в тіні травми, то Маріанна є втіленням генераційного бунту: вона не зважає на заборони прабабусі й стає оперною співачкою, є активною як у творчому, так і в громадсько-політичному житті, народжує дитину всупереч позиції представниць старших поколінь. Оповідачка, захоплюючись своєю матір'ю, аналізує ймовірність спадкоємництва успішної реалізації для себе й майбутніх жінок у її роді: «... ми мов матрюшки, прострелені навиліт одним пострілом» [7, 189] Метафора матрюшок уособлює поколіннєву залежність, трансмісію травми, коли минуле промовляє в нащадках. Мовчазний одноосібний рух опору підлітки Аби з

листітками про те, що Сталін є злочинцем, відгукується в активній діяльності Маріанни як голосу опору проти тоталітарної системи. Травматичний досвід через фазу мовчання трансформується в потенціал боротьби заради наступних генерацій.

Цікавою є взаємодія героїнь аналізованих творів із концептом історії, адже глобальна історія в СРСР була ідеологізованим офіційним наративом, а після її краху на авансцену виходить приватний родинний наратив, що зберіг тягарі поколінь від забуття. Так, наприклад, у романі «Дім з вітражем» безіменна оповідачка підсумовує своє ставлення до історії у риторичному зверненні до покійної матері: «Історія завжди пхалася в наше життя у вікна й двері, Мамо, а я йду без каски, я ось саме тепер перестала боронитися від історії» [7, 221]. Прикметно, що ці слова звучать на Майдані під час Революції Гідності, коли героїня сама опиняється у вирі історичної події, у часі викилику бере на себе рішення діяти й фіксувати досвід. Спонукою до цього стає травматична подія: донька Маріанни стала свідком, як учасник протестів утратив зір внаслідок того, що біля нього розірвалася світлошумова граната. Відтак дівчина мимоволі риторично питає маму, як така велика революція відбувається без неї, водночас усвідомлюючи свою чергу бути частиною історії спротиву й боротьби. Так працює поколіннєвий зв'язок, адже мама була для неї прикладом вольових рішень і наполегливості. Важливою деталлю є те, що оповідачка знімає на мобільний телефон відео боротьби із силовиками: хлопчина кидає Давидів камінець у їхній бік. Це нова історія та нова пам'ять, яка має бути почутою й переданою в спадок для наступних генерацій.

Натомість у романі «Дім для Дома» вчителька Оля не може опанувати нової історії, коли радянська втрачає сенс у нових політичних реаліях. Утративши офіційний орієнтир, молодша донька Ціликів іде з професії, адже як дитина радянського військового не могла мати власних поглядів на минуле, а тому не може взяти на себе відповідальність навчати інших того, чого не знає. Утім вона використовує своє вміння творити історії, щоб продавати речі в антикварній крамниці. Полковника дратують Оліні комбінації різних правд заради реклами, однак таке ставлення до історії є її сублімацією потреби в пам'яті. Вона описує історію як втрачену, бо ніхто не знає, що було насправді, адже інформація втрачалася. Наприклад, мати

полковника спалила зошити його батька через страх. В. Амеліна підкреслює крихкість історії: «Коли одне покоління мовчить, наступне врешті буде вигадувати – а ті, що прийдуть пізніше, можуть уже й не побачити різниці між правдою та брехнею» [1, 276]. На відміну від оповідачки роману Ж. Слоньовської, наймолодша представниця родини Ціликів Маруся не стає безпосередньою учасницею Майдану, але для неї Помаранчева революція має приватний вимір: вона опиняється в Києві в пошуках улюбленця Дома. Це є яскравою метафорою того, що пам'ять про історичні події інколи має дуже несподіваний ракурс і в цьому полягає цінність поколінневої трансляції спогадів.

Можемо зробити висновок, що, обравши спільне тематично-проблемне коло для своїх романів, обидві авторки продемонстрували різні версії роботи з поколінневою пам'яттю. Якщо Ж. Слоньовська втілила ідеалізований варіант повернення минулого, коли смерть Маріанни стає поштовхом для доньки зрозуміти таємниці жінок її родини й оповідачка сама стає частиною новітньої історії, то В. Амеліна продемонструвала реалістичний вимір посттоталітарної дійсності в мультикультурному Львові, коли персонажі-люди не можуть дати ради з історією й конфліктами пам'яті. Саме тому в романі «Дім для Дома» своєрідним голосом поколінь, які не були здатні ословити свій травматичний досвід та стидкі й страшні спогади, стає пудель Дом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амеліна В. Дім для Дома. Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. 384 с.
2. Барабаш М. Львів з «жіночим обличчям» на вітражному склі. Збруч. URL: <https://zbruc.eu/node/46192> (дата звернення: 10.04.2025).
3. Пухонська О. Білі плями пам'яті на темному тлі історії (за романом «Дім для дома» Вікторії Амеліної). Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: зб. наук. праць / відп. ред. І. Сабадош. Ужгород, 2018. Вип. 23. С. 279–282.
4. Пухонська О., Поліщук Я. Собака як спостерігач і свідок історії (за романом Вікторії Амеліної «Дім для Дома»). *Poznańskie Studia Slawistyczne*. Poznan, 2021. Вип. 20. С. 143–157.

5. Романенко О. Координати дому: символічні простори роману Вікторії Амеліної «Дім для Дома». Синопис: текст, контекст, медіа. 2018. №3. С. 1–16.
6. Слоньовська Ж. «Кожен письменник є чужинцем». Збруч. URL: <https://zbruc.eu/node/41276> (дата звернення: 20.04.2025).
7. Слоньовська Ж. Дім з вітражем / пер. з пол. А. Поритка, за ред. М. Кіяновської. Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. 223 с.
8. Федорів У. Львів як місто/місце пам'яті в романі Вікторії Амеліної «Дім для Дома». Література та історія: антропос – топос – тропос: монографія / редакційна колегія: М. Гнатюк (голова), О. Галета, М. Гірняк, У. Федорів. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. С. 56–65.
9. Jakubowska-Krawczyk K. Lwów wieku XX-XXI. Dorastanie i konflikt pokoleń w dobie przemian społecznych i rewolucji (na podstawie «Domu z witrażem» Żanny Stoniowskiej). TEKA Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych. 2019. T. 5, nr 13. S. 159–174. URL: <https://doi.org/10.31743/teka.5720> (дата звернення: 06.04.2025).

Руснак І. М.

Ужгородський Національний Університет, м. Ужгород,
факультет історії та міжнародних відносин,
студент 1-го курсу магістратури, спеціальність
032 Історія та археологія

ВІЙСЬКОВІ ЗАПОЗИЧЕННЯ ЗІ СХОДУ ДО ЄВРОПИ У СЕРЕДНЬОВІЧЧІ

Потік технологій та взаємний обмін ідеями між різними регіонами ойкумени і народами, призводив до значних особливостей та різниць у розвитку між ними з одного боку, з іншого ж об'єднував та дозволяв розвиватися далі. Обмін та взаємовплив був притаманний в усі епохи людства і відбувався постійно.

В даній роботі автор хотів би звернути увагу й розглянути проблематику такого взаємозв'язку в період середньовіччя коли відбувався активний розвиток військової справи у Європі та Азії, а постійні військові конфлікти та контакти спричинилися до того, що особливості обох регіонів взаємо-вплинули один на одного, і звернути увагу на ті військові технології та особливості військової справи, що потрапили до Європи у середньовіччі.

Разом з тим, у даній праці ми можемо розглянути приклад того як Європа яка не була найрозвинутішим регіоном і в загальному досить сильно відставала від Близького чи Далекого сходу в своєму цивілізаційному розвитку змогла накопичити і розвинути технологічну базу, і вже в кін. XV ст. на початку XVI вирватися вперед та досягти домінування у світі.

Першим розглянутим прикладом, буде особливість комплексу середньовічного вершника (рицаря), який включає декілька речей котрі були непритаманними для вершників та кавалерії античності. Це наявність стремена, панчіх, вершницьких чобіт та інших речей які були яскравим маркером рицарської культури, і які потрапили до Європи в основному під впливом контактів з кочовими народами.

Стремено - це елемент зброї вершника який покращує посадку на коня, дозволяє використовувати більш рослих і сильних коней, дозволяє вершнику розвивати більшу швидкість та довший час

перебувати верхи, а у випадку достатньої виучки та підготовки коня і вершника навіть застосовувати специфічні бойові прийоми. Саме це, вкупі з сідлом з високою лукою дозволило вершникам почати використовувати таранний «кушований» удар списом (коли спис затиснутий під пахвою, а воїн розпер та зафіксував своє тіло упершись у стремена та високу луку сідла) в кінці раннього на початку високого середньовіччя.

Наявність комплекту стремена і сідла з високою лукою, створило основний засіб бою та ураження рицарів на протязі всього їх існування, саме таранний удар списом, а не бій на мечях був основою рицарства як явища, ця метода дозволила відмовитися від ополчення піхоти та перейти до кінного способу війни.

Також одним з дуже важливих елементів побуту та культури вершників стало використання панчіх або «шоссів», (згодом так почали називатися кольчужні панчохи які захищали ноги рицаря) вони потрапили до Європи в V столітті разом з гунами, від яких був запозичений аланами та германцями як елемент вбрання вершника котрий убезпечував внутрішню сторону бедра від натирання при контакті з сідлом, і хоча така проблема була присутня у античності в римлян та греків вона вирішувалася використанням спеціальних штанів «браків» з козячої шкіри (подібні знахідки є доволі частими на території старих римських таборів особливо у Могонціаку (Майнці) там присутні кілька знахідок даних артефактів). У середньовіччі ж перейшли до використання панчіх у комплекті з «бра» (спідньою білизною подібною до наших шортів) завдяки чому у місці постійного контакту внутрішньої сторони бедра (з нім. шлюсс) й сідла були два шари тканини що ковзали одна по іншій і дозволяли уникнути неприємних наслідків натирання ноги при тривалих переходах.

Іншим важливим атрибутом вершника є чоботи, що як не дивно але саме цей здавалося б звичний та дуже простий предмет є яскравим маркером вершницької рицарської культури. Адже чоботи на відміну інших типів взуття найбільш притаманні та підходящі для вершників. В археологічному матеріалі (переважно фунеральному), де є можливість визначити та ідентифікувати поховальний інвентар ми бачимо що первісно вони найбільш притаманні кочовим народам раннього середньовіччя (аварам, тюркам, угорцям та іншим). Дуже хорошим прикладом такого повного комплекту з майже всіма вище

згаданими предметами, що ідентифікують вершника є поховання у Балик-соок, що на території Кубані на східному узбережжі Чорного моря.

Наступними предметами які варті окремого детального дослідження є типи наступального озброєння клинкові та держакові, системи їх кріплення й підвісу котрі потрапили з території Великого степу до Європи у ранньому середньовіччі, і також є дуже притаманними для археологічного матеріалу нашої країни та простежуються на майже на всіх її теренах.

Шаблі були запозичені з території Євразійського степу у VII-VIII ст. від аварів, тюрків та угорців, причім відносно останніх дуже довго зберігалася інерція та традиція яку ми можемо простежити в масі археологічного матеріалу в Дунайському басейні, на початках угорської присутності в тому регіоні. Там у значній кількості присутня клинкова зброя у вигляді клинків «каролінзького» типу або типу «Улфберт» з ефесами (гардами та руків'ями) шабельного типу. Значного поширення шаблі отримали в X-XI ст. у Східній та Центральній Європі, у часи хрестових походів відбулася друга хвиля привнесення, уже у зв'язку з контактами з Північною Африкою та Близьким Сходом. Така популярність у поширенні шабель та подібних типів клинкової зброї пояснюється значно простішими способами виготовлення та використання шабель. Ранні типи шабель мали більш пряму форму, на відміну від пізніх котрі були більш вигнутими, та мали в деяких випадках масивне розширення на останній третині клинка (єлмань) яке іноді могло вигострюватися. Хорошим прикладом такого раннього типу шаблі є так званий «меч Карла Великого», що експонується у Віденському музеї Кунстисторіс, і по суті своїй якраз такою ранньосередньовічною шаблею, скорше за все угорською. Шаблі були легшими, мали вигнуту форму, мали зручнішу форму ефесу при використанні з коня, за рахунок двох попередніх факторів були дешевшими оскільки тоді дорогим був сам метал і вигнута форма не вимагала такої ретельної обробки при гартуванні, результативнішими при використанні з коня за рахунок загальної морфології та методики використання.

Оскільки даний тип клинкової зброї різнився від притаманних Європі прямих мечів, то разом з тим для їх носіння та ужитку були необхідні інакші типи кріплення й підвісу, саме цим пояснюється

широке розповсюдження в середньовічній Європі нових типів поясів, багато типів яких мали модульне виконання (з великою кількістю кілець та отворів для підвішування різноманітних речей), поширення отримали різні форми і виконання поясних сумок подібних до угорських «ташок», та кріплення зброї підвісами з системами розвантажувальних ременів та пасків, які були зручнішими для перенесення та використання такого типу клинкової зброї як шабля.

З інших видів зброї які були потрапили до Європи, варті уваги держаків, це сокири-чекани та обушки або кистені.

Перші як було вже сказано вище являють собою різновид бойових сокир, легший і швидший за більш звичні типи у Європі, вони були достатньо дешевими навіть у порівнянні з іншими видами сокир, за рахунок цього та максимальної простоти використання набув значної популярності. Причём сокири чекани були звичним видом озброєння як у піхоті так і в кінноті. В більш пізні часи, завдяки своїй формі вони еволюціонували у келепи та бойові клевці. Кистені теж стали популярними у Європі у зв'язку з їх простотою та дешевизною, позаяк дана зброя являла собою палицю з підвішеною до неї ударною частиною (кулею або тягарцем) в археологічному матеріалі представленому знахідками на території нашої країни, є велика кількість ударних частин виконаних як з металу, кістки та каменю. Особливої уваги заслуговують екземпляри виконані з різних металів (не обов'язково з метою декорування) часто такі екземпляри виконані ззовні з більш міцного та твердого металу як до прикладу бронза, а в середині залиті м'яким та пластичним металом (свинець, олово і інші), що дозволяло досягати ефекту «прилипання» до пластинчатих елементів броньового захисту і передавати всю масу кінетичної енергії що травмувало суперника без пошкодження чи пробиття броні. Археологічні знахідки бувають орнаментовані різними візерунками й зображеннями, виконані в красивому стилі як найбільш дорогі варіанти та дуже прості виконані найбільш примітивно. В Європі даний тип ударно-дроблячої зброї в західній та центральній її частинах еволюціонували у моргенштерни, бойові ціпи та інші подібні типи зброї.

Наступним технологічним нововведенням, що з'явилося у Європі у XIII ст. стало використання бригантини або бригантного типу обладунку, який на протязі півстоліття майже повністю замінив собою

попередній дуже поширений тип повного кольчужного обладунку "гауберк". Бригантина з'явилася у Європі в XIII ст. у зв'язку з монгольським нашествям на Європу і була прямою або технологічною копією монгольського обладунку типу "куяка".

"Куюк" або ж "Хуяг" тип східного обладунку поширений у монголів та східно-азійських кочових народів, котрий складався з пластин підклепаних знизу, до шкіряної чи тканинної основи або кришки, в монгольському виконанні часто мав центральну круглу пластину «зерцало» або ж «зеркало що захищає серце» (по суті рондель) з якої на протязі XIII-XVI ст. у Середній Азії та Південно-східній Європі розвинувся зерцальний обладунок. В значній мірі європейці ознайомилися з цим видом захисту корпусу під час Батієвого походу у Європу і він був найбільш якісним і захищеним обладунком з усіх доступних на той час.

Даний тип пластинчатого обладунку не з'явився б, без такого технологічного рішення як водяний млин. Саме наявність великої кількості водяних млинів у Європі дозволила почати кувати у великих масштабах і кількостях, сталь достатньої якості яку потім можна було витягувати у пласкі пластини, і яка була б достатньо міцною та однорідною (без наявних включень шлаків) для подальшого гартування.

Бригантина мала ряд переваг перед кольчугою, перші бригантини часто виготовлялися без елементів захисту кінцівок і були так званої "бочкоподібної" форми. Захищали здебільшого вони тільки торс, й складалися з досить великих пластин, зверху ранніх бригантин одягалася «сюрко» (гербовий плащ). З першої половини XIV ст. вона набуває більш анатомічної форми з звуженою талією та плечами, що дозволило розвантажити вагу обладунку на найбільш потужних м'язах тіла людини, саме з даної форми бригантини бере свій початок еволюція нагрудників та кірас. З розвитком броньового захисту, в тім числі кірас та повних латних обладунків, бригантина почала знецінюватися, стала виготовлятися з дрібних пластин та отримала усереднену форму що дозволило виготовляти їх у великій кількості і використовувати серед звичайних піхотинців "кнехтів" та найманців.

Сама бригантина складалася з сталевих пластин, приклепаних знизу до тканинної або шкіряної основи, часто дуже коштовної тканини викрашеною в гербові кольори і декоровані заклепками з

кольорових металів або орнаментованими голівками клепок. Ранні бригантини як вже було сказано вище мали простішу конструкцію з більшими пластинами, приблизно однакового розміру і форми пізніше вони стали більшими на найбільш важливих ділянках тіла і меншими задля покращення рухливості в не настільки необхідних для захисту місцях. Разом з тим бригантина мала досить просту конструкцію, яка дозволяла солдату самостійно виготовити та полагодити її, не володіючи високими зброярськими навичками. Стосовно бригантин то яскравим маркером проникнення їх на терени Європи, може слугувати велика кількість матеріальних джерел після монгольського нашествия, численні археологічні знахідки та інші. Цікавою є знахідка бригантини з Вісб'ю на острові Готланд, де в якості пластин для бригантин слугують пластини з ламеллярного обладунку орієнтовно руського походження.

Іншою технологічно новою зброєю котра потрапила на простори Європи, стали луки тюркського та монголо-турецького типу. Вони різнилися від європейських луків та попередніх композитних збільшеною складністю виготовлення та використання, так до прикладу луки тюркського типу різняться від попередніх композитних луків наявністю сильно розвинутих плечей та рогів лука, що додатково посилювало стрілу при пострілі, а монголо турецький лук різнився своєю формою яка була ще більш вигнутою у стані спокою, від лука тюркського типу і за своїм виглядом нагадував коло. Це досягалося за допомогою специфічної техніки виклеювання самого тіла луку та матеріалів.

Варто зазначити, що такі луки не набули великого поширення в Західній Європі проте на теренах Східної та Центральної Європи поширені були дуже масово, в Західній Європі сама техніка виконання таких луків була запозичена і використовувалася у виготовленні арбалетів, адже найкращими та професійними арбалетами були саме композитні, а не металеві арбалети.

Насамкінець хотів би згадати про таку річ як військові облогові машини, а саме «требушет» адже дана військово облогова машина з'явилася на обширах Європи у VII ст. під час облоги Константинополя аварами та слов'янами і найбільш ймовірно є привезеною з теренів далекого Сходу та Китаю. Тим паче що у китайських античних та ранньосередньовічних джерелах містяться повідомлення про

подібний тип машин який приводиться в дію за допомогою мускульної сили тварин або людей. В даному випадку беручи до уваги повідомлення візантійських джерел про облогу початку VII ст. там наводиться опис машини використовуваної слов'янами та аварами як машини гравітаційного типу, з використанням мускульної сили людей та тварин, проте після цього задокументованого епізоду, використання «требушетів» зійшло з арени історії на кілька століть і наступні задокументовані випадки його використання стосуються уже контактів з арабами у Іспанії починаючи з IX ст. Звідти ж прийшла і наступна технологія, технологія яка поклала край середньовічному методу війни та яка відкрила нову епоху у військовій історії людства.

Вона дозволила перейти від армій героїчних воїнів професіоналів до масових солдатських армій, де основою стає вже не військова доблесть та героїзм, а військова муштра та виконання наказів командирів. Річ звісно ж піде про порох та вогнепальну зброю

Порох як суміш для піротехніки був винайдений у Китаї ще в X ст. проте до Європи вона потрапила від арабів та монголів наприкінці XIII ст. на початку XIV ст. і одними з найперших епізодів масового його застосування як вогнепальної зброї стала битва при Азенкурі коли англійські війська оснащені ще першими примітивними видами вогнепальної зброї, отримали перевагу над французькими військами. Початково то були найбільш примітивні форми вогнепальної зброї, ручниці, ручні кулеврини та інші, а також ранні дзвоноподібні гармати які стріляли снарядами у формі великих стріл з металевим оперенням.

Також значного поширення вогнепальна зброя отримала наприкінці XIV ст. на початку XV ст. під час гуситських воєн коли різного роду вогнепальні засоби стали основою гуситської військової машини, саме за допомогою них та продуманої тактики їх використання гусити здобули свої численні перемоги.

Отож підсумовуючи все вищенаведене ми бачимо що на протязі кількох століть середньовіччя відбувався значний обмін технологіями, зброєю та інноваціями. Це стосувалося як конкретних випадків запозичення зброї та технологічних рішень, так і концепцій використання елементів та засобів які розвивалися в подальшому окремо й набули інакших форм та вигляду як та ж бригантина чи кистень.

Різноманітні торгові шляхи, культурні та військові контакти і обмін, сприяли поширенню різноманітних технологій та інновацій, не всі з них наведені тут у цій невеликій розвідці, проте ті які наведені дають нам хоча б якусь змогу зрозуміти масштаб та вплив на військову сферу європейської історії. Саме завдяки такого роду контактам та взаємодії часом мирних, часом кривавих Європа яка тоді була невеликим, не надто розвинутим чи значним регіоном світу, а простіше кажучи закутком цивілізації отримала та акумулювала знання й технологічну перевагу, і вже наприкінці XV ст. вона почала стрімко розвиватися, колонізувати та здобувати нові сфери впливу у світі вона стала великим гравцем на світовій арені.

На превеликий жаль у вітчизняній науці ми вивчаємо історію європо-центрично, ми не приділяємо достатньо уваги іншим регіонам світу, ми провадимо дослідження з позиції що Європа завжди була більш розвинутою за інші частини світу. Проте це невірно ми маємо досліджувати наше минуле безпристрасно і тоді ми зможемо наблизитися до знання та істини. Питання того яким конкретним чином давній і розвинутий Схід вплинув на Європу технологічно, і яким саме чином та засобами Європа, що до того знаходилася на задвірках цивілізації, акумулювала ці досягнення й розвиток та досягла свого розвитку й світового панування автор залишає відкритим, воно варте окремих ґрунтовних досліджень у кожному своєму аспекті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bartlett R. The Making of Europe: Conquest, Colonization and Cultural Change, 950–1350. – London: Penguin Books, 1993. – 448 p.
2. DeVries K. Medieval Military Technology. – Toronto: University of Toronto Press, 1992. – 296 p.
3. Edge D., Paddock J.M. Arms and Armour of the Medieval Knight. – New York: Crescent Books, 1988. – 192 p.
4. Heath I. Armies of the Middle Ages, Vol. 1: The Hundred Years' War, the Wars of the Roses and the Burgundian Wars. – Wargames Research Group, 1982. – 124 p.
5. Казакевич Г.М. Кочові народи в історії України. – Київ: Інститут історії України НАНУ, 2021. – 278 с.

6. Kunsthistorisches Museum Vienna. Treasures of Arms and Armour: Official Museum Catalogue. – Vienna: KHM, 2010. – 180 p.
7. Кучера М.П. Археологія Європи раннього середньовіччя. – Київ: Либідь, 2005. – 304 с.
8. Metropolitan Museum of Art. Arms and Armor: A Pictorial Archive. – New York: Dover Publications, 2004. – 240 p.
9. Miller T.S., McCarthy J.W. The Black Death and the Transformation of the West. – Cambridge: Harvard University Press, 2001. – 176 p.
10. Nicolle D. Medieval Warfare Source Book. Vol. 1: Warfare in the Latin West. – London: Arms and Armour Press, 1995. – 288 p.
11. Nicolle D. The Mongol Warlords. – London: Brockhampton Press, 1998. – 192 p.
12. Шрамко Б.А. Історія і культура сарматів. – Київ: Наукова думка, 1975. – 196 с.
13. Turnbull S. The Mongol Invasions of Europe. – Oxford: Osprey Publishing, 2003. – 96 p.
14. Verbruggen J.F. The Art of Warfare in Western Europe during the Middle Ages. – Woodbridge: Boydell Press, 1997. – 424 p.

Федорняк А. Р.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філологічний факультет, студентка 1-го курсу магістратури,
035.01: Українська мова та література
Науковий керівник: Челецька Мар'яна Маркіянівна

**ПЕРЕКОДУВАННЯ ДІКЕНСОВОГО НАРАТИВУ:
ВІД ЛІТЕРАТУРНОГО ТЕКСТУ ДО ГРАФІЧНОГО РОМАНУ
ТА КІНО**

Fedorniak A. R.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philology, 1st year master's student,
035.01: Ukrainian language and literature
Scientific advisor: Cheletska Maryana Markiyaniivna

**TRANSCODING DICKENS'S NARRATIVE: FROM LITERARY
TEXT TO GRAPHIC NOVEL AND FILM**

Теоретичне літературознавство застосовує концепт хронотопу як дійовий засіб аналізу не тільки літературних, а й мистецьких текстів, чим неабияк збагачує репертуар дослідницьких студій та відкриває сучасні перспективи для пізнання художньої системи як багатогранної моделі.

Традиційною різдвяною історією, яку в англomовному світі переказують щороку під Різдво, став готичний твір Чарлза Дікенса «Різдвяна пісня в прозі, або різдвяне оповідання з привидами» (англ. «A Christmas Carol») [2]. Для цього жанру характерною є модель подорожі за принципами казково-алегоричного хронотопу, в якій поєднується лінійний і циклічний час.

Мистецькі практики як візуальні інтерпретації оригінального твору, які, як правило, реалізуються у жанрах кіно та графічних романів, також мають властивість передавати своєрідну філософську наповненість категорії часу та фабулу оригінального твору. Основною ланкою цього процесу, який змінює форму й метод передачі

змісту, є взаємодія тексту з іншими складовими, наприклад, звуками та зображеннями. Для чіткого розуміння медіа-контенту важливо розуміти поняття «графічний роман» та «кіно».

Графічні романи є унікальним поєднанням мистецтва та літератури, де ілюстрації та текст взаємодіють, створюючи неповторну розповідь. Тематично графічні романи вирізняються глибиною психологічного аналізу та зверненням до складних морально-етичних питань, а найголовніше все більше уваги приділяється наративним стратегіям [1, с. 22].

Візуальні засоби відтворення літературного тексту в графічних романах вносять особливу атмосферу та новітні фокуси на персонажах і подіях, інтерпретуючи їх у особливий спосіб у порівнянні з вихідним текстом [3, с. 304]. Натомість кіноекранізація – це відтворення на основі сценарію засобами кінематографа творів інших мистецтв, зокрема літератури. Характерний для кінематографа перехід з одного часопростору в інший певною мірою споріднений деяким прийомам літератури минулого. Але ефекти, яких досягають у результаті кіно-засобів, мають таку динамічну силу, що фактично набувають ефекту новизни [5, с. 451].

Примітно, що у зв'язку з художнім текстом графічні романи та кіноекранізації є «другорядними», адже не вміщують усі сюжетні деталі, а концепція літературного твору тільки злегка трансформується [3, с. 305]. Проте вдале поєднання часопросторової структури, персонажів, ідейної проблематики здатне забезпечити якість естетичного сприйняття кінцевого літературного продукту. Тобто, щоб перекодування літературного твору було успішним, потрібно не перенести все на медіаполотно, а повністю переписати діалоги, ввести нові цитати, змінити зовнішні образи персонажів, спростити сюжет – і водночас створити адаптації, які відповідають оригінальному тексту за сюжетом та настроєм.

Метою дослідження є порівняння графічного роману «Різдвяна пісня» Макса Л'Ерменьє, Тома Лабура [4] та екранізації «Різдвяна історія» режисера Роберта Земекіса [7] як рівнозначних адаптацій Дікенсового тексту.

Під час адаптації тексту Дікенса за законами екранного хронологу створюється новий образ часу та простору, тобто його реконструйована модель. У мистецтвознавстві цей процес реконструкції

художнього твору для екрану називають кіномодельюванням, а для візуального тексту – графічним модельюванням, що здійснюється за допомогою виокремлення з кінотексту певних рівнів та структурних одиниць. Наприклад, Р. Стем виокремлює вісім чинників семіотичного перекладу, які у цьому дослідженні є інструментом порівняння оригінального літературного тексту та його двох адаптацій – кінематографічної та графічної, а саме: візуалізація письмових описів, оповідні коди та умовності, візуальна семіотика персонажів, адаптація відповідно до культурного контексту, інтеграція звукової семіотики, візуалізація елементів оповіді, посилення символічного резонансу, творча інтерпретація [8, с. 18–21].

Рівень візуалізації письмових описів показує перехід словесного тексту у відповідні йому візуальні елементи. Повість Дікенса багата на описи, зокрема ті, де головний герой хвилюється: «Скрудж учепився в стілець, ледь не знепритомнівши» [2, с. 9]. Проте деякі описи у творі надто абстрактні, що ускладнює для читача розуміння написаного: «Проте він змінився на лиці, коли побачив привида перед собою» [2, с. 9]. Тобто читач лише може здогадуватись, як виглядав Ебенезер у цей момент.

Натомість автори візуальних адаптацій для того, щоб передати оригінальні описи – зовнішності, емоцій та звичок персонажів, часопростір твору – подають зовнішній обшир, діалоги героїв та їхні реакції, які глядачі та читачі можуть оцінити та дійти до певних логічних висновків. Моменти хвилювання персонажа у фільмі передано наближенням камери до обличчя, що показує емоційні мікрореакції. Наприклад, перед приходом Марлі у будинку Скруджа почали рухатись дзвоники, що злякало Скруджа, тому автор використовує крупний план (тремтіння губ, переляканий погляд), щоб передати глядачам психоемоційний стан героя. Художник графічного роману, прагнучи передати емоції Скруджа, також виділяє його на панелі через крупний план із використанням міміки (з привідкритим ротом).

На рівні оповідних кодів та умовностей повість, кіно та графічний роман відтворюють певні групи знакових систем. У графічному романі послідовні панелі формують хронологію подій, а час оповіді маркується уже через перший кадр «Наша історія починається на Святвечір» [4, с. 1], тобто символічне датування, яке у творі Дікенса описано через підзаголовок: «Якось, перед одним із найкращих

днів року, перед Різдвом» [2, с. 1]. В екранізації глядачів не повідомляють про час подій, але це легко зрозуміти через те, що люди колядують, а навколо них пролітає сніг.

Візуальна семіотика персонажів у графічному романі підкріплює розуміння внутрішнього психоемоційного стану героя, застосовуючи умовні графічні коди для передачі емоційного та фізичного стану героїв. Наприклад, коли герой хвилюється, бо перебуває у межовій ситуації очікування першого з духів, то автори зображують краплі поту на його обличчі. Натомість у фільмі емоції передано через приглушене світло та сцену, де Скрудж ховається під ліжку та кричить від страху.

На рівні адаптації відповідно до культурного контексту обидві аналізовані адаптації зберігають культурні символи, притаманні описаній у повісті англійській традиції святкування Різдва у XIX ст. Наприклад, у повісті та екранізації бачимо, що на Святвечір гості у Феззівіга танцюють англійський контрданс «Sir Roger de Coverley». У графічному романі також показано, що люди танцюють, але який саме танець – не зрозуміло. Проте елементи англійської культури, які є у графічному романі (традиційний одяг, різдвяні декорації), дають змогу зрозуміти, що танець також був у їхньому національному стилі.

Вибудовування музичної лінії, фонового звукового супроводу або ж відмова від нього відтворюється у повісті та її медіаадаптаціях за допомогою рівня інтеграції звукової семіотики.

Музичні можливості повісті, як і графічного роману, обмежені, але все-таки пісенний дух Різдва передано відмінно за допомогою тексту колядок: «Хай Бог дарує радість вам, і хай минеться сум» [2, с. 7]. Хоч у графічному романі читачі не можуть почути мелодію, але її відтворено за допомогою нотної репрезентації. Наприклад, ноти зображено чорним кольором, коли персонажі колядують. Крім того, під час усієї часопросторової подорожі художник на кожній панелі подає білі ноти як важливий наративно-символічний параметр оповіді про Різдво, яке є часом моральної трансформації, зокрема для головного героя Ебенезера Скруджа.

Натомість режисер фільму при часопросторових переміщеннях застосовує звуки, які вказують на сакральні-різдвяні звичаї і роблять сцену більш вражаючою. Наприклад, епізод, коли Дух Теперішнього Різдва показує старому Ебенезеру місто на Святвечір,

режисер поєднує із хорним співом колядок, що формує ефект казково-фантастичного піднесення. Процес переміщення також підкреслюється через звук шурхоту при поворотах, що створює певну емоційну напругу.

Рівень візуалізації елементів оповіді дає змогу показати спосіб введення ретроспекції та проспекції у літературний твір та його візуальні адаптації, адже перший з духів відтворює минуле життя головного героя, а останній – майбутнє.

Часопростір літературного тексту та екранізації перетинаються, адже обидва жанри мають лінійну композицію сюжетного часу, а графічний роман – лінійно-фрагментарну, позаяк події подаються уривками, а між панелями створюються проміжні часові зрізи, які наш мозок заповнює, створюючи ілюзію часопростору. Тобто у фільмі композиція кінотвору відзначається «нетривкістю», адже послідовно показано, як герой повертається додому: тримається за гілку, щоб не впасти; летить вниз через темний тунель. Натомість у графічній адаптації перехід між часовими вимірами відбувається різко, позаяк не проілюстровано, як саме герой переходить у інший простір, тобто бачимо раптові зміни сцен, які читач може розкодувати завдяки тексту на панелях або візуальним маркерам – зміні зовнішності героїв, кольоровій гамі, появі нових елементів простору.

Крізь призму рівня посилення символічного резонансу фільм та графічний роман не просто втілюють, а й по-іншому інтерпретують символіку оригінального тексту, збагачуючи її новими візуальними значеннями, які посилюють смислове навантаження твору. В аналізованій екранізації образи ланцюгів, дзвонів, годинника виступають не просто декором, як у повісті, а візуальними метафорами, що репрезентують теми провини й очищення. Наприклад, ланцюги на привиді Марлі візуалізують тягар моральної відповідальності, який у фільмі відтворюється з гіперболізованим візуальним ефектом, що посилює сприйняття провини як фізичного тягаря. У графічному романі ж символіка підсилюється завдяки графічним деталям, таких як ланцюги, що переплітаються, підкреслюючи тягар гріха; глибокі тіні, які оточують персонажа, що символізують моральну темряву.

Індивідуальність естетичного смаку режисера та авторів графічного роману простежується на рівні творчої інтерпретації, де художник за допомогою формату панелей вказує на значущість моменту,

а режисер екранізації використовує стоп-кадр. Наприклад, панелі «без меж» не мають чітких візуальних кордонів, які зазвичай відокремлюють один кадр від іншого [6, с. 100]. У «Різдвяній пісні» на одній з таких панелей зображено розмову Ебенезера із племінником, на якому перший проголошує своє життєве кредо: «До біса ваше Різдво!» [4, с. 9]. Цей кадр вирізняється поміж інших на сторінці, адже лише він один не має графічних меж, бо автор таким способом вирізняє фразу, через яку читач повинен зрозуміти філософію головного героя.

Отже, кіномодельовання та графічне модельовання передбачають певні специфічні рівні, які вибудовують кіно та графічний роман на основі оригінального тексту. Найбільш вагомим для кінематографа виявляється рівень інтеграції звукової семіотики, оскільки саме аудіовізуальна взаємодія дозволяє створити у фільмі багатосаровий емоційний наратив та поглибити сприйняття сцен. Для графічного роману ж ключовим є рівень оповідних кодів та умовностей, адже через панельну структуру, графічні символи та умовну передачу руху графічна адаптація вирізняється особливою логікою у сприйнятті часу та динамікою, що визначає спосіб нарації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бежан О. Наратив «графічного роману» і інтермедіальному дискурсі сучасної американської літератури. Записки з романо-германської філології. 2017. Вип. 1. С. 20–26.
2. Дікенс Ч. Різдвяна пісня в прозі або Різдвяне оповідання з привидами: повість ; пер. з англ. Ольги Косач-Кривинюк. Київ: Знання. 2017. 175 с.
3. Колесник О.С. Поетика графічного роману: синтез мистецтв та транспозиції. Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. 2013. Вип. 31. С. 301–306.
4. Л'Ерменье М., Лабура Т. Різдвяна пісня. Дніпро: Nasha Idea, 2023. 64 с.
5. Мазурак А. Література і кіно (з історії взаємовпливів). Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія «Філологічні науки». 2010. Вип. 92. С. 446–454.

6. Макклауд С. Зрозуміти комікси. Невидиме мистецтво ; пер. з англ. Ярослави Стріхи. Київ: Рідна Мова, 2019. 224 с.
7. Різдва́на історія: мультфільм ; реж. Р. Земікс. США, 2009. 98 хв. URL: <https://eneyida.tv/1721-rizdvyana-istoriya-rizdvyana-pisnya.html>.
8. Stam R. Film Theory: An Introduction. Blackwell, 2000. 396 с.

СЕКЦІЯ «СУСПІЛЬНІ НАУКИ»

Гаврилів І. Ю.

Відокремлений підрозділ "Приватний заклад освіти "МрійДій",
м. Львів, учениця 9 класу

Наукові керівники: аспірантка Зінькова Світлана Василівна,
студентка Кеньо Ілона Володимирівна

РОЗРОБКА МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ БРЕНДУ ЕКОЛОГІЧНОГО ОДЯГУ TURTLES

Havryliv I. Y.

Separate subdivision "Private educational institution "MriyDiy" Lviv
9th grade student

Scientific supervisor: postgraduate student Zinkova Svitlana Vasylivna,
Student Keno Ilona Volodymyrivna

DEVELOPMENT OF MARKETING STRATEGY FOR THE TURTLES ECOLOGICAL CLOTHING BRAND

Ринок еко-брендів одягу є однією з найбільш перспективних і динамічно зростаючих сфер сучасної модної індустрії. Зі зростанням екологічної свідомості споживачів та посиленням глобальних викликів, пов'язаних зі зміною клімату та забрудненням довкілля, дедалі більше компаній звертають увагу на сталий розвиток і відповідальне виробництво. За даними ВВС кожного року викидається 85% текстильних відходів спричинених саме індустрією моди та споживається 20% [1]. Еко-бренди не лише пропонують альтернативу традиційному виробництву одягу, зменшуючи викиди діоксиду вуглецю та застосовуючи екологічно чисті матеріали, але й формують нові споживчі звички, сприяючи поширенню концепції усвідомленого споживання. Дослідження цього ринку є важливим для розуміння його динаміки, основних тенденцій та перспектив розвитку в контексті світової модної індустрії.

Згідно дослідження Zion Market Research у 2023 році світовий ринок екологічно чистих модних брендів оцінювався в 8 мільярдів доларів, а до кінця 2032 року планується досягти 37 мільярдів доларів із середньорічним зростанням майже 23% між 2024 і 2032 роками. [2]

Під час дослідження ринку еко-брендів одягу ми виділили такі ключові особливості та тренди:

- використання екологічних матеріалів для виробництва одягу, серед яких: органічна бавовна, льон, конопля, перероблені тканини (наприклад, поліестер із пластикових пляшок), альтернативи натуральній шкірі;

- інновації: пошиття одягу з самоочисних тканин, які вкриті наночастинками, які відштовхують бруд і воду, що зменшує потребу в пранні, а також терморегулюючих матеріалів, що адаптуються до температури тіла, знижуючи потребу у виробництві сезонного одягу;

- традиційне фарбування тканин потребує величезної кількості води та хімікатів, тому брендам пропонується використовувати барвники з водоростей, грибів чи бактерій або сублімаційний друк та лазерне фарбування, які взагалі не використовують воду;

- використання екологічної упаковки без пластику, біорозкладних матеріалів;

- відмова від масового виробництва та fast fashion, натомість заохочення споживачів купувати якісні, унікальні, екологічно-чисті речі, які слугуватимуть роками і завжди будуть актуальні та стильні;

- зростання популярності “капсульного гардероба”, коли маючи декілька позицій та аксесуарів можна створити багато різних образів;

- перепродаж вживаного одягу;

- оренда одягу (особливо, того, який потрібен “на один раз”, наприклад, вечірня сукня);

- переробка старого одягу на новий (апсайклінг – старі речі чи залишки тканин використовуються для створення нових, унікальних виробів без додаткової переробки матеріалу або ресайклінг – старі речі або відходи розкладаються на волокна, з яких створюють нові тканини) [3];

- використання моделі "buy-back", коли бренди викуповують старі речі;

- запуск програм trade-in, коли споживач може здати старий одяг в обмін на знижку;
- дотримання концепції зеленого маркетингу – просування діяльності, яка є екологічно безпечною і підтримує захист навколишнього середовища [4];
- справедливі умови праці та чесна оплата робітникам;
- одною з важливих рубрик в контенту є історії про те, як створюється одяг, хто його шиє, які матеріали використовуються.

Варто додати, що ми плануємо виведення бренду екологічного одягу Turtles, спочатку на ринок України із фізичною точкою у Львові, в перспективі – продаж онлайн за межі України. Тому ми провели аналіз деяких основних конкурентів, щоб глибше зрозуміти специфіку ринку.

Etnodim – бренд, що спеціалізується на традиційному українському дизайні, дизайні з вишивкою, виготовляючи одяг із натуральних матеріалів.

Вебсайт: etnodim.com

Асортимент: сучасний вишитий одяг для жінок, чоловіків та дітей, а також аксесуари, кожна колекція має автентичну назву (наприклад, “Маланка”, “Зоріє ніч”, “Первоцвіт”) та розроблена на основі дослідження української культури та історії, можна придбати також подарунковий сертифікат.

Ціни: середній клас, використовують знижки на стару колекцію.

Географія продажу: є фізичні точки в Києві та Львові, продають по Україні та світу онлайн.

Просування: SMM (ведуть усі популярні соцмережі), колаборації з іншими брендами, ведуть блог на сайті з цікавими історіями, інтерв'ю, дослідженнями культури, пошукова контекстна реклама, торгові кампанії, таргетована реклама одягу.

Унікальні переваги: поєднання традиційної української вишивки, стильних лекал та моделей одягу та екологічно чистих матеріалів, команда – це є дружна родина, є корпоративна культура, традиції.

ЗЕРНО – це український бренд екологічного ручного одягу та аксесуарів. Роблять акцент на довговічному етнічному дизайні. Бренд виробляє вироби із природних матеріалів: коноплі, бавовни, шовку, вовни, а для аксесуарів використовує глину, скло та дерево.

Вебсайт: zerno.fashion/

Асортимент: жіночий, чоловічий, дитячий одяг та аксесуари, які є “поза часом” та актуальні назавжди, індивідуальне пошиття, декоративні подушки.

Ціни: вище середнього, є дисконтна знижка 10% впродовж місяця народження клієнта.

Географія продажів: Львів, доставка по всій Україні, замовити можна на сайті або в соціальних мережах.

Просування: SMM, таргетована реклама в соціальних мережах, івент-маркетинг (менторські зустрічі, нетворкінг для майбутніх підприємців в сфері еко- та етно-одягу, майстер-класи, навчання вишиванню),

Унікальні переваги: індивідуально шують одяг на будь-які параметри, а також можна замовити весільною сукню, всі матеріали не шкодять природі та є якісні.

Patagonia – американський бренд одягу, який спеціалізується на випуску екологічно чистих товарів, їх гасло “Earth is now our to only shareholder”.

Вебсайт: patagonia.com

Асортимент: верхній одяг, спортивне спорядження, аксесуари, дитячий одяг, можна придбати подарунковий сертифікат.

Ціни: середні ціни, є безкоштовна доставка від 99\$, періодично знижки на певні позиції.

Географія продажу: фізичні точки є в 18 країнах світу, онлайн можна замовити з будь-якого місця.

Просування: SMM (фокус на Instagram, Facebook), контекстна пошукова реклама, торгова реклама, банерна реклама в контекстно-медійній мережі, участь в екологічних ініціативах, івент-маркетинг, квізи – споживач може пройти на сайті короткий тест і йому буде запропоновано підбір одягу, який його цікавить.

Унікальні переваги: розвинутий клієнтський сервіс, використовує вторинні матеріали для виробництва одягу, з 1985 року віддає 1% від продажів на збереження та відновлення навколишнього середовища, засновники некомерційної корпорації 1% for the Planet.

До непрямих конкурентів на ринку еко-одягу можна віднести: бренди мідл-сегменту, мас-маркет (тому, що є велика частка споживачів, які чутливі до ціни або все ще піддаються швидкій моді), секонд-хенди та ательє, що виготовляють одяг на замовлення.

Загалом, сфера екологічно-чистого одягу має значний потенціал для подальшого розвитку, її частка стійко зростає, вихід нових еко-брендів на даний ринок є доцільним та перспективним. Проведений аналіз особливостей ринку, та конкурентів стали відправною точкою для розробки маркетингової стратегії для бренду Turtles.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Beall Ab. Why clothes are so hard to recycle. BBC, 13 July 2020.
2. Eco-Friendly Fashion Brands Market Size, Share, Analysis, Trends, Growth, Forecasts, 2032. Zion Market Research.
3. Ресайклінг та інші тренди екології. MBocharova, 16 Лютого 2022.
4. Сологуб Д. Green marketing – чи справді він такий екологічний? Content Writer, 29.01.2024.

Гачок А. В.

Зубрянський ліцей Солонківської сільської ради, 10 клас
КЗ ЛОР "Львівська обласна Мала академія наук учнівської молоді"
Науковий керівник: Рубаха М. В.

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ВІЙНИ

Hachok A. V.

Zubra Lyceum of Solonka village council, 10th grade
MI LRC "Lviv Regional Small Academy of Sciences of Student Youth"
Scientific advisor: Rybakha M. V.

TAX POLICY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR CHALLENGES

Податкова політика є одним із ключових інструментів фінансового регулювання в державі, що в умовах війни набуває ще більшого значення. Від її ефективності залежать не лише стабільні бюджетні надходження, але й соціальна рівновага, підтримка бізнесу та повоєнне відновлення економіки. З огляду на повномасштабне вторгнення Росії, Україна була змушена адаптувати систему оподаткування до надзвичайних умов, запровадивши як короткотермінові, так і стратегічні фіскальні рішення. У мирний період фіскальна політика України мала переважно фіскальну спрямованість: держава орієнтувалася на забезпечення доходів бюджету шляхом максимального збору податків. Така модель, хоч і дозволяла формувати необхідний обсяг надходжень, водночас стримувала інвестиційну активність, спричиняла тиск на бізнес і стимулювала тіньові форми зайнятості. З початком війни державна податкова політика зазнала радикальних змін: були запроваджені податкові пільги, мораторій на перевірки, спрощене адміністрування та спеціальні режими оподаткування, як-от ставка 2% єдиного податку для ФОП.

Однак ці заходи мали обмежений термін дії. Вже у 2023 році внаслідок меморандуму з ЄС та необхідності стабілізації доходів

бюджету уряд відновив попередні ставки оподаткування, а з 2025 року запровадив військовий збір для ФОПів – 800 грн на місяць для 1-2 груп та 1% доходу для 3 групи. Одночасно було підвищено ставку військового збору для найманих працівників із 1,5% до 5% [4]. Поряд із податковими новаціями, постали серйозні виклики у вигляді зростання тіньової економіки. За даними Мінекономіки, у першому півріччі 2021 року вона сягала 31% ВВП [3]. У 2022-2023 рр. цей показник залишився стабільним, але в умовах війни зросли ризики нелегальної зайнятості, ухилення від оподаткування та контрабанди. Особливо це стосується регіонів, що постраждали від бойових дій або втратили ефективний державний контроль. Ще одним аспектом стало суттєве падіння податкових надходжень: з 87,4% у 2021 р. до 52,77% у 2023 р. Частково втрати були компенсовані за рахунок зовнішньої допомоги, яка сягнула 21,91% у 2022 р. і 13,97% у 2023 р. Серед основних податкових джерел домінують непрямі податки: ПДВ та акцизи у 2023 році склали 47,1% усіх податкових надходжень, що свідчить про орієнтацію на споживання замість доходів [1]. У цьому контексті важливим напрямом стало реформування місцевого оподаткування. Децентралізація передала значну частину доходів у розпорядження громад: у 2023 році 66% доходів місцевих бюджетів забезпечувалися за рахунок податкових надходжень. Основну частку становив ПДФО (66,6%), далі – єдиний податок (12,8%) та податок на майно (10,1%) [2]. Це свідчить про зростання ролі місцевих органів влади у забезпеченні фінансової стійкості регіонів, однак залежність від трансфертів залишається високою [5]. Урядом запропоновано низку заходів щодо підвищення ефективності податкової політики: впровадження цифрових технологій в адміністрування, спрощення звітності, посилення боротьби з тіньовою економікою та податковими зловживаннями. Одним із радикальних, але потенційно дієвих кроків є запровадження неоподаткованого мінімуму для малого бізнесу у розмірі до 2 млн грн, що дозволило б суттєво вивести мікропідприємців із тіні.

Також важливими є реформи, спрямовані на удосконалення механізмів адміністрування податків, зокрема зменшення податкового навантаження на реальний сектор, оптимізація структури податкових ставок, заохочення до інвестицій у стратегічні галузі (IT, військово-промисловий комплекс, відновлювана енергетика). Таким

чином, податкова політика України в умовах війни перетворилася на гнучкий інструмент не лише фіскального забезпечення, а й соціально-економічної стабілізації. Від її ефективності залежить не лише поточне функціонування державних інституцій, але й здатність України до економічного відновлення та інтеграції в європейський фінансовий простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Замасло О. Кобильник М. Оцінка фіскальної ефективності бюджетоутворюючих податків в Україні // Світ фінансів. – 2021. – 2(67). – С. 66-78.
2. Інформаційний портал Міністерства фінансів України. Доходи державного бюджету України., 2024 URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/>. (дата звернення: 18.11.2024).
3. Кміть В. М., Югач О. Особливості податкової політики України в умовах гібридної війни // Вісник Львівського університету. Серія економічна. – 2023. – Вип. 65. – С. 147-160. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/ves.2023.65.0.6513>.
4. Василик О.Д. Податкова система України : [навч. посіб.] / О.Д. Василик. – К. : Поліграф-книга, 2004. – 478 с
5. Бюджетна система України: Навч. посібник / С.І. Юрій, Й.М. Бескид, В.Г. Дем'янишин та ін.. – К.: НІОС, 2000 – 400 с.

Гончарик Ю. І.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філософський факультет, студент 1-го курсу магістратури,
053: Психологія

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДОБРОБУТ ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ

Honcharyk Y. I.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philosophy, 1st year master's student,
053: Psychology

PSYCHOLOGICAL WELL-BEING OF INDIVIDUALS WITH DIFFERENT LEVELS OF PHYSICAL ACTIVITY

Психологічний добробут та способи його зміцнення були та залишаються актуальними завжди. Останні події в Україні, та цілому світі тільки актуалізують питання пошуку способів та інструментів підтримки та зміцнення психологічного добробуту та психічного здоров'я в цілому. Сучасне суспільство все частіше звертає увагу на психологічне здоров'я. Люди частіше говорять про психологічні проблеми, частіше звертаються до фахівців у галузі психічного здоров'я. Таке визнання важливості психічного здоров'я є важливим кроком до побудови більш здорового та зрілого суспільства загалом, що своєю чергою потребуватиме інструментів, які допомагати-муть його підтримувати. Одним з таких інструментів може бути збільшення фізичної активності, зокрема кількості кроків, зв'язок яких із психологічним добробутом.

Метою дослідження було теоретично розглянути та емпірично дослідити вплив кількості кроків за день на рівень психологічного добробуту, тривоги, депресії та стресу. Ключовою гіпотезою було те, що особи з більшою кількістю кроків матимуть вищий рівень психологічного добробуту.

Теоретичний аналіз психологічного добробуту та впливів, які здійснює фізична активність на психіку людини продемонстрував, що для розуміння рівня психологічного добробуту важливо враховувати як гедоністичний підхід [2], який досліджували М. Аргайл, Е. Дінер та інші, так і евдемоністичний [10], який досліджували А. Маслоу, А. Ленгле, Г. Олпорт, В. Франкл, К. Роджерс, К. Д. Ріфф. З одного боку, фокусуватись на тому як людина когнітивно оцінює своє життя, а також яким є співвідношення позитивного настрою над негативним, а з другого боку, фокусуватись також на здатності людини вступати в значущі близькі стосунки, мати цінності, знаходити мету та сенс життя, досягати особистісного зростання та самоприйняття. Друга модель є більш комплексною і на її основі К. Д. Ріфф та К. Л. Кіз описали [8] теоретичну модель психологічного добробуту, яка охоплює 6 різних вимірів добробуту: прийняття себе, автономію, управління навколишнім середовищем, особистісний розвиток, позитивні стосунки з іншими та ціль у житті. На основі цієї моделі, була створена «Шкала психологічного добробуту», яка була використана як головна методика для цього дослідження.

Ключовим з всіх 6 компонентів є стосунки з іншими людьми, а найважливішими елементами цих стосунків для психологічного добробуту є безпечна прив'язаність та близькість [7].

Дослідження також показали, що для психологічного добробуту ключовою є суб'єктивна оцінка свого стану, а не об'єктивні показники [4]. Тому набагато важливіше, чи вважає людина, що вона достатньо фізично активна, або проходить достатню кількість кроків, ніж об'єктивний кількісний показник такої активності. Також, сам факт того, що людина досягла певної цілі у фізичній активності (регулярно потренувалась, досягла певної кількості кроків) також сприяє психологічному добробуту [5].

Сама фізична активність покращує фізичне здоров'я та діяльність всіх органів, в тому числі і мозку, що створює добру основу для психологічного добробуту та психічного здоров'я в цілому. Також, хороша фізична форма може мати позитивний вплив на самооцінку людини та її впевненість у комунікації з іншими людьми та встановленні соціальних контактів.

Багато досліджень показали позитивний вплив фізичної активності, та зокрема кількості кроків, як інструменту у терапії таких

станів як тривожність, депресія та стрес, шизофренія, розлади розвитку та інші [9] [3] [6] [1]. Говорити про фізичну активність, як альтернативу терапії чи медикаментозному лікуванню, потрібно з обережністю, адже немає достатньо багато якісних досліджень на цю тему. Доцільнішим, буде розглядати її, як додатковий метод, який може покращити результати психотерапії та медикаментозного лікування, а також рекомендувати її для профілактики вище описаних розладів та станів.

Окрім головної методики цього дослідження «Шкала психологічного добробуту, були використані методики вимірювання рівня депресії (Анкета здоров'я пацієнта PHQ-9), тривоги (Шкала Спілбергера), стресу (Шкала психологічного стресу PSM-25). Також важливим елементом психологічного добробуту є емоційна складова, яка була виміряна через Методику самооцінки емоційних станів, а також Шкалу оптимізму та активності.

Окрім методик, 45 учасників дослідження надали дані про свою середню кількість кроків за день впродовж місяця, при цьому 91% з них, вимірювали кроки на гаджетах одного виробника, та однієї програми для підрахунку кроків. Вік більшості учасників, був від 19 до 21 року. Наймолодшому учаснику було 18 років, а найстаршому – 58. Розподіл за статтю не є рівномірним. 81% всіх учасників дослідження є жінки, та лише 19% чоловіки. Це може зменшити ефективність статистичних аналізів і підвищити ризик помилкових висновків. Також, результати цього дослідження не можуть бути узагальнені на всю популяцію, тому у подальших дослідженнях рекомендується формувати групу з рівномірним розподілом за статтю.

Як можна побачити на рисунку 1, статистичний аналіз, а саме тест Спірмена показав, що кількість кроків корелює з рівнем активності досліджуваних ($r=0.43$, $p<0.05$), а саме чим більша кількість кроків, тим вищим є рівень активності досліджуваного. Він також показав, що кількість кроків не корелює напряду з рівнем психологічного добробуту. Попри те, що кількість кроків не корелює з психологічним добробутом, рівень активності корелює як з кількістю кроків ($r=0.43$, $p<0.05$), так і з психологічним добробутом ($r=0.37$, $p<0.05$). Так, як кількість кроків є точним об'єктивним показником, а рівень активності суб'єктивною оцінкою власної активності, то цілком логічно, що саме суб'єктивна оцінка рівня активності корелює із

психологічним добробутом, яке є теж суб'єктивною оцінкою. Так, як активність корелює з кількістю кроків, то цей показник теж можна враховувати при оцінці активності, проте, головним залишається суб'єктивна оцінка людиною своєї активності. Тому, у майбутніх дослідженнях важливо запитувати людей не тільки про точну кількість кроків, чи час заняття спортом, а суб'єктивну оцінку їх фізичної активності. Наскільки вони вважають, що достатньо займаються спортом, чи достатньо ходять, адже саме суб'єктивна оцінка свого стану пов'язана з суб'єктивною оцінкою свого психологічного добробуту.

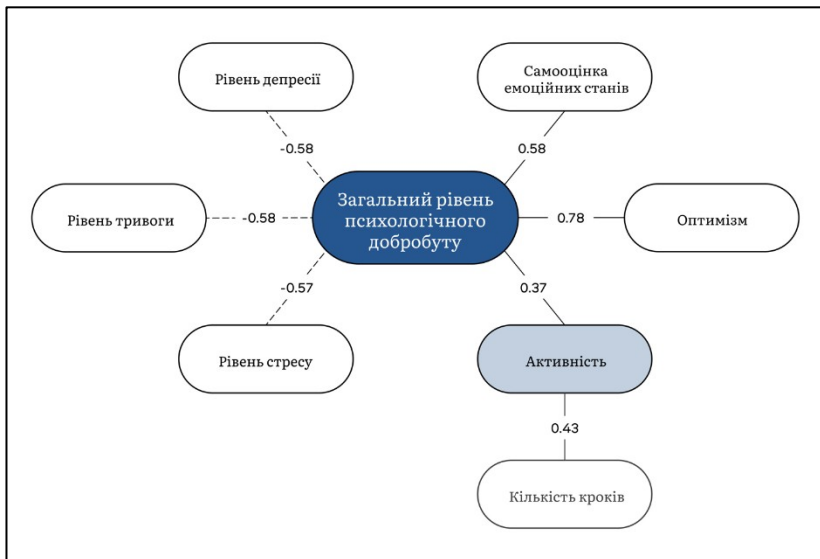

Рис. 1. Кореляції загального рівня психологічного добробуту.

Разом з тим, регресійний аналіз показав, що кількість кроків впливає на рівень активності досліджуваних ($b=0.31$, $p<0.02$). Збільшення кількості кроків супроводжується збільшенням рівня активності, що дозволяє припустити опосередкований зв'язок між кількістю кроків і добробутом, який потребує подальшого уточнення в наступних дослідженнях. Також встановлено, що стрес ($b=-0.50$, $p<0.01$), тривога ($b=-0.47$, $p<0.01$) та кількість кроків ($b=0.18$, $p<0.01$) значущо впливають на рівень емоційних станів досліджуваних, а

саме, збільшення стресу та тривоги може призвести до погіршення емоційних станів, а відповідно і рівня емоційного добробуту, тоді як збільшення кількості кроків впливає на збільшення рівня емоційних станів, який позитивно корелює з рівнем психологічного добробуту ($r=0.58$, $p<0.05$).

Враховуючи позитивний вплив фізичної активності, як в рамках цього дослідження, так і в інших, на психічне здоров'я та психологічний добробут, варто використовувати цей інструмент фахівцям з психічного здоров'я, як додатковий інструмент в роботі, що може покращити результати терапії. А саме, рекомендувати своїм клієнтам чи пацієнтам збільшити рівень фізичної активності, зокрема і кількості кроків на день. Також, важливо популяризувати фізичну активність, як метод допомоги з психічними проблемами, профілактики таких проблем, а також зміцнення психологічного здоров'я загалом, адже це дуже доступний і простий спосіб подбати про себе та свій стан.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Assessment of bidirectional relationships between physical activity and depression among adults / K. W. Choi та ін. JAMA psychiatry. 2019. Т. 76, № 4. С. 399. URL: <https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2018.4175>
2. Feldman F. Daniel Kahneman, ed diener, and norbert schwarz (eds.), well-being: the foundations of hedonic psychology (new york: the russell sage foundation, 1999), pp. xii + 593. Utilitas. 2006. Т. 18, № 2. С. 192–196. URL: <https://doi.org/10.1017/s0953820806231972>
3. Goodwin R. D. Association between physical activity and mental disorders among adults in the United States. Preventive medicine. 2003. Т. 36, № 6. С. 698–703. URL: [https://doi.org/10.1016/s0091-7435\(03\)00042-2](https://doi.org/10.1016/s0091-7435(03)00042-2)
4. Health and Subjective Well-Being: A Meta-Analysis / M. A. Okun та ін. The international journal of aging and human development. 1984. Т. 19, № 2. С. 111–132. URL: <https://doi.org/10.2190/qgjn-0n81-5957-haqq>
5. McGregor I., Little B. R. Personal projects, happiness, and meaning: on doing well and being yourself. Journal of personality and social psychology. 1998. Т. 74, № 2. С. 494–512. URL: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.74.2.494>

6. Paffenbarger R. S., Lee I. M., Leung R. Physical activity and personal characteristics associated with depression and suicide in American college men. *Acta psychiatrica scandinavica*. 1994. T. 89, s377. C. 16–22. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.1994.tb05796.x>
7. Reis H. T., Patrick B. C. Attachment and intimacy: component processes. *Social psychology: handbook of basic principles*. 1996. C. 523–563. URL: <https://psycnet.apa.org/record/1996-98402-018>.
8. Ryff C. D., Keyes C. L. M. The structure of psychological well-being revisited. *Journal of personality and social psychology*. 1995. T. 69, № 4. C. 719–727. URL: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.69.4.719>
9. Stephens T. Physical activity and mental health in the United States and Canada: evidence from four population surveys. *Preventive medicine*. 1988. T. 17, № 1. C. 35–47. URL: [https://doi.org/10.1016/0091-7435\(88\)90070-9](https://doi.org/10.1016/0091-7435(88)90070-9)
10. Waterman A. S. Two conceptions of happiness: contrasts of personal expressiveness (eudaimonia) and hedonic enjoyment. *Journal of personality and social psychology*. 1993. T. 64, № 4. C. 678–691. URL: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.64.4.678>

Заблоцька Ю. К.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філософський факультет, студентка 1-го курсу магістратури,
053: Психологія

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ САМОТНОСТІ ЮНАКАМИ ТА ЮНКАМИ З РІЗНИМ РІВНЕМ САМОЕФЕКТИВНОСТІ

Zablotska Y. K.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philosophy, 1st year Master's student, 053: Psychology

FEATURES OF LONELINESS EXPERIENCE AMONG YOUNG PEOPLE WITH DIFFERENT LEVELS OF SELF- EFFICACY

«Самотність – це комплексне, складне переживання, яке поєднує як негативні, так і позитивні аспекти». [3] Теоретична та дослідницька література щодо самотності відображає низку суперечностей щодо визначень із суттєвими варіаціями в операціоналізації та вимірюванні ключових конструкцій. Відтак, зміст поняття «самотність» у психологічній науці постійно уточнюється. З одного боку, самотність розглядають як руйнівну для особистості, з іншого – як необхідну умову успішної самоактуалізації. [1] Таким чином, можна виділити два основних аспекти переживання самотності:

- негативна самотність — обмежуюча самотність, яка дезадаптує людину, сприяє її відчуженню;
- позитивна самотність — усамітнення — необхідний, бажаний, продуктивний, творчий стан, який сприяє формуванню повноцінної самодостатньої особистості. [2]

Отже, самотність як амбівалентне явище, має як негативний, так і позитивний вплив на розвиток особистості. Так, в першому випадку самотність розглядається як нестача чогось необхідного, яка

обмежує внутрішнє зростання, у другому – як можливість, яка завдяки активації механізмів самоактуалізації сприяє зростанню.

Детермінантою, що забезпечує особистість від негативного переживання самотності є відчуття самоефективності. Таким чином, впевненість у своїй спроможності вирішення життєвих проблем та інтенція на успішність виконуваної діяльності є ключовими факторами у подоланні ізоляції та досягненні життєвого балансу шляхом конструктивного використання самотності задля особистісного зростання. Самотність, в даному контексті, уможливує самопізнання та сприяє формуванню гармонійної особистості.

З метою вияву характеру зв'язку особливостей переживання самотності юнаками та юнками від 17 до 23 років та рівнів їх самоефективності було застосовано: методику діагностики рівня суб'єктивного відчуття самотності (Д. Рассел, М. Фергюсон) для вияву частоти на інтенсивності суб'єктивного переживання самотності; опитувальник «Діагностика переживання самотності» (Є. Є. Рогова) для оцінки рівня переживання самотності; опитувальник С. Г. Корчагіної для визначення домінуючого виду переживання самотності; диференційний опитувальник переживання самотності (Є. Н. Осін, Д. О. Леонтьєв) для визначення актуального відчуття самотності, схильності до постійного пошуку контактів, спроможності людини цінувати усамітнення та знаходити в ньому ресурс, застосовувати його для саморозвитку та самореалізації; тест визначення самоефективності Дж. Маддукса і М. Шеєра (переклад і модифікація Л. Бояринцева під керівництвом Р. Л. Кричевського) для означення рівня суб'єктивної оцінки респондентом свого потенціалу у сфері предметної діяльності та у сфері спілкування, яким він може скористатись. Окрім цього, досліджуваним було запропоновано заповнити власноруч розроблену анкету для отримання особистих даних та визначення уявлень про власну самотність.

Для опрацювання первинних результатів дослідження було використано методи математико-статистичного опрацювання даних (описова статистика та відсоткові співвідношення, кореляційний, факторний, порівняльний та кластерний аналіз). Результати проведеного емпіричного дослідження вказують на те, що:

- Юнаки та юнки з нижчим рівнем самоефективності справді частіше почуваються самотніми, однак самотність переживають

радше на когнітивно-поведінковому рівні, тоді як особи з вищим рівнем самоефективності – на емоційному.

- Існують відмінності емоційних реакцій юнаків та юнок в ситуаціях переживання самотності: юнки, порівняно з юнаками, частіше переживають радість усамітнення.
- Самоефективність у сфері міжособистісного спілкування знижується відповідно до поглиблення переживання відчуженості.
- Особи юнацького віку з високим рівнем самоефективності переживають позитивну самотність, тоді як особи з низьким рівнем самоефективності – негативну.

Отож, самотність - складний, багатогранний соціально-психологічний феномен, який у наукових дослідженнях розглядається з двох позицій: самотність як проблема і самотність як ресурс (усамітнення). Це суб'єктивне переживання, яке супроводжується низкою афективних, поведінкових та когнітивних реакцій та, в залежності від ступеня її усвідомлення та прийняття, має позитивний або ж негативний вплив на психіку людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Помазова О. В. Самотність як психологічний феномен / О. В. Помазова // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». – 2013. – Вип. 23. – С. 206-214.
2. Тимченко О. В. Самотність як соціально-психологічне явище: основні моделі та сучасні тенденції / О. В. Тимченко // Теорія і практика сучасної психології. – 2018. – №2. – С. 70-73.
3. Хавула Р. Психологічний аналіз самотності та усамітнення в юнацькому віці / Р. Хавула // Проблеми гуманітурних наук. Психологія. – 2023. – Вип. 51. – С. 115-120.

Зем'янська М.

Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
факультет суспільних наук, студентка 2-ого курсу,
053: Психологія.

«УЯВНИЙ ДРУГ» ЯК ФАКТОР ОПТИМАЛЬНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКА

Zemianska M.

Uzhhorod National University, Uzhhorod,
Faculty of Social Sciences, student of the 2nd year,
053: Psychology.

“IMAGINARI FRIEND” AS A FACTOR OF OPTIMAL SOCIALIZATION OF A PRESCHOOL CHILD

Уявні товариські стосунки в період раннього дитинства є значущим чинником впливу на соціальний розвиток дитини. У залежності від успішності адаптаційного процесу, дитина поступово приймає на себе яку-небудь роль у суспільстві, вчиться вести себе у відповідності з вимогами соціуму та вміє задовільнити свої власні потреби. Уявний друг, в цьому процесі, є складним явищем соціального розвитку дітей, який демонструє, як потенційні переваги, так і можливі недоліки. З одного боку, наявність уявних друзів може бути пов'язана з позитивною чуттєвістю, вищим суб'єктивним благополуччям; може сприяти розвитку дружніх стосунків, самореалізації та надавати безпечний простір для дослідження соціальних аспектів. З іншого боку, існують дослідження, які вказують на те, що діти з УД можуть бути менш соціально компетентними, сором'язливими та соціально неадекватними. Нами була висунена гіпотеза, що наявність «Уявного друга» в дитини дошкільного віку є фактором для оптимальної соціалізації дошкільника. Саме тому метою даного дослідження є здійснення аналізу наявних наукових джерел для формулювання власних обґрунтованих висновків щодо впливу наявності уявного друга на соціалізацію дітей дошкільного віку.

Уявним другом називають продукт фантазії дитини, що має персоніфікований вигляд та служить дитині партнером по іграх та спілкуванню. Іншими назвами цього явища є також “Невидимий друг” або “Синдром Карлсона”. Вважається, що перші наукові дослідження феномену уявних друзів сягають 1890-х років. Клаузен і Пассман (2007) зазначають, що на початкових етапах уявні або невидимі компаньйони інтерпретувалися як надприродні сутності та духи, яким приписувався зв'язок людей з їхніми попередніми інкарнаціями [1]. Ймовірно, зростання інтересу до даного явища серед дітей відбулося в середині XIX століття, що корелює зі зростанням акценту на дитинстві як важливому періоді для розвитку ігрової діяльності та уяви. В загалом, історичні психологічні дослідження даного століття, базувалися на тій думці, що дитина, яка мала уявного друга, є - або „особливою”, або інколи навіть - недорозвиненою.

Ми виокремили основні 2 критерії соціалізації дошкільників, за яким ми будемо тримати орієнтир в даному дослідженні, це: соціально-комунікативний та соціально-емоційний. Розглянемо статтю Габріеля Тріонфі та Елейн Різ, які під час дослідження використовували тест Краскела-Уолліса. [2] За їхніми загальними балами розповіді дітей без УД мали середній рейтинг - 18,38. Діти з УД, про які знає лише сама дитина, мали середній рейтинг - 24,38, а діти з уявними друзями, які розповіли про це своїм матерям, мали середній рейтинг - 34,77. Основний висновок дослідження полягав у тому, що 5-річні діти, які грали або грають в уявні ігри з компаньйонами, демонструють більш розвинені навички розповіді, ніж діти без УД. В наступному дослідженні, автором якого є Емілі Блум, учасниками були 126 студентів, віком від 18-21 року. [3] За допомогою методу "факторного аналізу", для кожного учасника дослідження порахували бали за трьома шкалами: дві шкали соціальних навичок та одну шкалу уявних друзів. У результаті підрахунків, середній бал соціальних знань склав - 37.78, соціальний комфорт - 35.48 балів, а шкала "уявних друзів" – близько 70 балів. Таким чином, було виявлено значний позитивний зв'язок тільки між соціальним комфортом та наявністю уявних друзів. Це означає, що чим частіше людина мала уявних друзів у дошкільному періоді, тим вищим був її рівень соціального комфорту в дорослому віці. Робі та Кідд (2008) також досліджували зв'язок між наявністю УД та комунікативними навичками дітей. [4]

Двадцять дві дитини з УД, віком від 4 до 6 років, порівнювалися з 22 дітьми без УД. Дітям давали завдання: або описати картинку так, щоб експериментатор міг її впізнати, або вибрати картинку, коли їм її описували. Виявилось, що коли діти з УД самі описували картинки, вони краще вибирали найважливіші деталі, щоб їх зрозуміли, і не говорили зайвого, ніж діти без УД. А от коли діти слухали опис і мали вибрати картинку, різниці між тими, хто мав уявних друзів, і тими, хто не мав, не було. Тобто, уявні друзі, схоже, допомагають дітям краще розуміти інших, а також чітко та зрозуміло передавати інформацію. В іншій статті, Пейдж Е. Девіс та інші, проводили оцінку приватного мовлення через інтерв'ю, за участі дитини та матері. Учасниками були 148 дітей, віком до 61 місяця. [5] Проаналізувавши виведені дані, ми побачили, що діти з наявністю УД схильні частіше брати участь у приватних розмовах, особливо коли загальний контекст має фентезійну або діалогову основу, ніж діти без УД. Розмір ефекту (0,085) свідчить про помірний вплив наявності уявного друга на загальну кількість приватного мовлення. Це важливо, оскільки приватне мовлення дає можливість дошкільникам практикувати мову без соціального тиску та засудження. І останнє дослідження, авторами якого є Пейдж Е. Девіс, Елізабет Майнс та інші. [6] На вибірці 5-річних дітей (159 осіб) досліджували зв'язки між наявністю уявного друга та описом реального друга. Діти були у віці від 59 до 64 місяців. Було виявлено, що діти з УД значно частіше описували своїх найкращих друзів, використовуючи розумові характеристики (середнє значення 29,63%), ніж діти без УД (середнє значення 12,61%). Це може свідчити про те, що діти з уявними друзями більш схильні приписувати складні внутрішні стани своїм друзям, навіть реальним. Також з теорії розуму, діти з УД демонструють вищі середні бали (4,23), ніж діти без уявного супутника (3,96). Хоча різниця невелика, але вона може свідчити про можливий зв'язок між наявністю УД та розвиненішою здатністю до розуміння ментальних станів інших, а також підвищеної емпатійності.

Як і більшість феноменів, “Уявний друг” має як позитивні, так і негативні аспекти. Зараз зосередимось саме на негативних аспектах даного явища у процесі соціалізації. Перш за все, у статті “Дитяча гра зі своїми уявними товаришами” визначають випадки, коли уявні компаньйони можуть провокувати у дітей почуття страху та

тривожності. Наприклад, восьмирічна дівчинка (учасниця 9), чия мати була домогосподаркою, повідомляла про нав'язливі нічні образи уявних істот, зокрема змій та павуків. Іншою виявленою темою була деструктивна прив'язаність, що проявлялася у занепокоєнні щодо можливого зникнення уявного супутника та відчутті пригніченості у зв'язку з його відсутністю. Дев'ятирічна дівчинка (учасниця 13) з працюючими батьками висловлювала стурбованість щодо неможливості побачити своїх уявних друзів, постійно розмірковуючи про їхнє можливе не повернення та місця їхнього пошуку. Останньою виділеною підтемою був аспект контролю, який здійснювався уявним супутником. Ситуації, коли уявний компаньйон намагався домінувати над поведінкою дитини, викликали у неї дистрес. Так, восьмирічний хлопчик (учасник 31) з матір'ю-домогосподаркою зазначав, що його дратують нав'язливі вказівки уявного друга щодо того, що робити, а чого не робити. Повернемося до дослідження К. Майори та Ед Бейнс, де окрім позитивних аспектів, також були проаналізовані і негативні. [7] Наприклад, 1-й пункт: втеча від реальності (57%); 2-й пункт - бажання контролювати батьків (53%); 3-й пункт – можливість дитині робити заборонені речі/ділитися звинуваченнями – 47,3%. І останній пункт - бажання надати керівництво іншому для подолання проблем – 39%. Ці дані можна трактувати по-різному. Втеча від реальності через уявне спілкування зменшує соціальну взаємодію та обмежує розвиток соціальних навичок. Бажання контролювати батьків через уявних друзів формує неавтентичну комунікацію та ускладнює довірливі стосунки. Можливість робити заборонені речі та перекладати провину на уявних друзів призводить до уникнення відповідальності. А, надмірне бажання керувати іншими через уявного радника заважає звертатися за реальною підтримкою та вчитися самостійності. Інші наукові дослідження свідчать про те, що уявні товариші можуть слугувати дітям засобом дослідження негативних аспектів міжособистісних відносин. Зокрема, А. Гопник (2002), спостерігаючи за взаємодією своєї доньки Олівії з її уявним компаньйоном на ім'я Чарлі Равіолі, відзначає його характерну емоційну недоступність. [8] Незалежно від інтенсивності бажання Олівії зустрітися з Чарлі, їхні зустрічі були спорадичними, що породжувало у грі дитини тему розчарування, пов'язану з пропущеними дзвінками. Гопник інтерпретує це як відображення

напруженого ритму життя батьків Олівії. Таким чином, Олівія створила ігровий соціальний контекст для осмислення феномену недовуготовності в соціальних взаємодіях та пов'язані з цим емоцій незадоволеності у стосунках. Постійне переживання негативних емоцій у контексті уявних стосунків може сильно вплинути на формування очікувань від реальних взаємин. Дослідження Боулдіна та Пратта (2002) порівняло рівень страху, тривожності та вид темпераментів дітей з уявними друзями (УД) та без них (вік 3,2-8,7 років). [9] Спосіб дослідження базувався на методах інтерв'ю та бесіди, де взяли участь 37 матерів у кожній групі. Опитування матерів не виявило ніякої різниці у страхах та темпераменті дітей з та без УД. Але, під час аналізу показників тривожності, виявилось, що діти з УД мали вищі показники, ніж діти без уявних компаньйонів. В даному дослідженні сказано, що така тривожність спонукає у дітей посиленого відчуття сором'язливості. В іншому дослідженні " Дитяча гра зі своїми уявними товаришами", двісті двадцять п'ять анкет заповнили батьки дітей з УД, де зафіксували, що близько 10% батьків повідомили про наявність негативних характеристик в уявних друзів їхніх дітей, які, за їхніми спостереженнями, потенційно можуть уповільнювати або ускладнювати процес соціального розвитку. [5] Це були такі риси як неслухняність, неприязність та конфліктність. Щодо більш негативних критеріїв, то було лише 3 випадки у дослідженню, коли діти сприймали свого уявного друга як злого чи страшного.

Метою даного дослідження є здійснення аналізу наявних наукових джерел для формулювання власних обґрунтованих висновків щодо впливу наявності уявного друга на соціалізацію дітей дошкільного віку. Ми проглянули 9 досліджень, враховуючи як позитивні, так і негативні показники наявності УД. Отже, з одного боку, наявність уявного друга може позитивно впливати на соціальний розвиток та розвиток комунікативних навичок дітей, зокрема через розвиток навичок розповіді, розуміння перспективи іншого та практику приватного мовлення. Вони часто виконують компенсаторні функції, забезпечуючи комфорт, підтримку, компанію для гри та допомагають у вираженні емоцій. З іншого боку, існують потенційні негативні аспекти, такі як провокування страху та тривожності, формування деструктивної прив'язаності, прояви контролю з боку уявного друга та можливість дослідження негативних міжособистісних сценаріїв.

Однак, більшість досліджень не виявляють значного зв'язку між наявністю уявних друзів та негативними наслідками для соціального розвитку, а негативні характеристики самих уявних друзів є відносно рідкісними. Таким чином, уявні друзі переважно розглядаються як нормальне явище, що може мати як позитивні, так і рідкісні негативні прояви, але в цілому сприяє соціальному розвитку дитини, як в емоційних, так і в комунікативних аспектах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] "Imaginary friend." Wikipedia, 4 Квіт. 2025
- [2] "A Good Story: Children With Imaginary Companions Create Richer Narratives". Gabriel Trionfi, Elaine Reese. 15 July 2009.
- [3] Дипломна робота. Liberty University. "The Impact of Imaginary Companions on Social Development". Emily Bloom. Spring 2008.
- [4] The University of Manchester. "The referential communication skills of children with imaginary companions". Anna C. Roby, Evan Kidd. 28 June 2008
- [5] Journal of Experimental Child Psychology. "Individual differences in children's private speech: The role of imaginary companions." Paige E. Davis, Elizabeth Meins, Charles Fernyhough. November 2013, Pages 561-571
- [6] "Children with Imaginary Companions Focus on Mental Characteristics When Describing Their Real-Life Friends". Paige E. Davis, Elizabeth Meins, Charles Fernyhough. 13 May 2014
- [7] University College London. "Children's play with their imaginary companions: Parent experiences and perceptions of the characteristics of the imaginary companions and purposes served". K. Majors, Ed Baines. September 2017
- [8] "The psychological significance of play with imaginary companions in early childhood". Tracy R. Gleason. pages 432–440. Published: 13 July 2017
- [9] La Trobe University. Australian Journal of Psychology. "A systematic assessment of the specific fears, anxiety level, and temperament of children with imaginary companions". Paula Bouldin, Chris Pratt. 26 May 2010

Іпполітова Г. Є.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет міжнародних відносин, студентка 1-го курсу,
291: Міжнародні відносини, суспільні комунікації
та регіональні студії

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄДИНИЙ ЦИФ- РОВИЙ ПРОСТІР ЄС

Ippolitova H. Ye.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of International Relations, 1th year student,
291: International Relations, Public Communications and Regional
Studies

PECULIARITIES OF UKRAINE'S INTEGRATION INTO THE EU DIGITAL SINGLE MARKET

В процесі глобальної цифрової трансформації інтеграція України в єдиний цифровий простір ЄС є пріоритетним завданням для посилення економічної, технологічної та політичної співпраці. Це сприяє модернізації національної цифрової інфраструктури, підвищенню рівня кібербезпеки та доступу до інновацій. Враховуючи курс України на євроінтеграцію, синхронізація цифрових політик і стандартів стає ключовим чинником економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності. Також цифрова інтеграція є важливим інструментом для розвитку електронного врядування та зміцнення прозорості в управлінні державою.

Під час огляду наукової літератури з питань цифровізації можна зазначити, що цей процес є глобальною тенденцією, яка суттєво впливає на трансформацію економіки та суспільства. Дослідження науковцями стану цифрового розвитку в країнах Європейського Союзу (ЄС) та в Україні виявляє відмінності у темпах впровадження та підходах до реалізації цифрових змін. Крім того, у своїх наукових роботах Височин І. та Жук О. довели, що саме цифровізація відіграє

визначальну роль у повоєнному відновленні України та цей процес буде сприяти ефективному управлінню ресурсами, стимулюючи економічне зростання через впровадження інновацій, модернізуючи ключові галузі економіки, прискорюючи інтеграцію до Єдиного цифрового ринку ЄС та формуючи основу для стійкої національної економіки [1]. Лола Ю.Ю., Михайленко Д.Г., Болотна О.В., Дячек В.В. в процесі власного дослідження визначили інструменти інтеграції до єдиного цифрового ринку та зазначили, що участь України в процесі інтеграції відкриває шлях в потужну цифрову екосистему, яка сприяє розвитку інновацій, підвищує конкурентоспроможність бізнесу та розширює можливості для громадян [2]. В праці Греня Р.Т. було проведено аналіз існуючих програм цифрової трансформації Європейського Союзу та висвітлено ключові етапи підтримки цифрових перетворень в Україні з боку ЄС [3]. Незважаючи на значну кількість наукових напрацювань у даному напрямі, окремі питання інтеграції України в єдиний цифровий простір ЄС потребує подальшого розвитку та дослідження.

Метою роботи є аналіз сучасного стану та перспектив інтеграції України в єдиний цифровий простір Європейського Союзу, виявлення основних викликів на цьому шляху та формування рекомендацій щодо подальших кроків для гармонізації цифрової політики України з європейськими стандартами.

В загальному розумінні, Єдиний цифровий простір ЄС – це стратегічна ініціатива, спрямована на забезпечення вільного обігу товарів, послуг, капіталу та даних у цифровій формі між країнами-членами ЄС. Він передбачає усунення бар'єрів у сфері електронної комерції, гармонізацію цифрового законодавства, розвиток інфраструктури та захист прав споживачів в онлайн-середовищі. Основна мета якого створити конкурентоспроможне, інноваційне та безпечне цифрове середовище для бізнесу і громадян. Єдиний цифровий простір охоплює такі напрями, як кібербезпека, штучний інтелект, електронні послуги, цифрова ідентифікація та обробка великих даних. Його реалізація сприяє економічному зростанню, підвищує ефективність державного управління та розширює цифрові можливості для всіх учасників ринку [4]. Для країн-партнерів ЄС, зокрема України, інтеграція до цього простору надає доступ до європейських цифрових стандартів і ринків.

Перейдемо до аналізу стану цифрового розвитку України. Станом на 2025 рік він демонструє значний прогрес, навіть в умовах війни. Ключовим досягненням є платформа «Дія», яка, за словами міністра цифрової трансформації Федорова М., надає понад 100 електронних послуг і має понад 21,8 мільйона користувачів. Крім того, Україна посіла п'яте місце у світі за рівнем розвитку цифрових державних послуг, піднявшись на 97 позицій з 2018 року [5]. Законодавчі ініціативи також сприяють цифровій трансформації. У 2024 році Верховна Рада України прийняла закон щодо забезпечення сталого функціонування електронних комунікаційних мереж та надання електронних комунікаційних послуг, що сприятиме безперервному наданню електронних комунікаційних послуг, у тому числі органам місцевого самоврядування та об'єктам критичної інфраструктури [6]. У сфері освіти та розвитку цифрових навичок реалізовано проекти, спрямовані на підвищення цифрової грамотності населення. Також активно розвивається напрямок цифрової трансформації в оборонній сфері, зокрема через впровадження інноваційних технологій у військову та оборонну промисловість. Загалом, можна зазначити, що цифрова трансформація в Україні охоплює різні сфери – від державного управління до освіти та оборони, сприяючи підвищенню ефективності, прозорості та стійкості національної економіки.

Інтеграція України в єдиний цифровий простір ЄС відбувається поступово шляхом поетапного узгодження національної цифрової політики із нормами та стандартами ЄС. Одним із ключових механізмів цього процесу є виконання положень Угоди про асоціацію, яка містить розділ, присвячений цифровому співробітництву. Відповідно до нього, Україна вже приєдналася до кількох європейських ініціатив, зокрема «Цифрової Європи» та програми «Цифрові інноваційні хаби». Не менш важливим напрямом інтеграції є гармонізація законодавства у сфері електронної ідентифікації, захисту персональних даних, електронної комерції та кібербезпеки, що передбачає системну адаптацію національного законодавства до європейських стандартів та регуляторних рамок.

Крім того, Україна бере участь у розвитку транскордонних цифрових послуг і працює над взаємним визнанням електронних довірчих послуг. У 2023 році був зроблений значний крок у цьому напрямку, а

саме: підписано угоду про приєднання України до програми «Єдиний ринок», що також охоплює цифровий компонент. Також активно розвивається співпраця в межах ініціативи «EU4Digital», яка підтримує цифрову трансформацію в країнах Східного партнерства. Поступово відбувається цифрова трансформація українських державних послуг за європейськими зразками, зокрема, через платформу «Дія». Українські IT-компанії активно інтегруються в європейський ринок, що сприяє створенню спільного цифрового середовища. Україна співпрацює з ЄС у сфері розвитку широкосмугового доступу до Інтернету, цифрової освіти, досліджень та інновацій. Усі ці кроки зміцнюють позиції України на шляху до повноцінної участі в цифровому ринку Євросоюзу.

Проте, на шляху інтеграції України в єдиний цифровий простір ЄС існує низка викликів і бар'єрів, які потребують системного вирішення. Однією з головних проблем є недостатня гармонізація законодавства з європейськими нормами у сферах захисту даних, електронної ідентифікації та кібербезпеки. Іншим бар'єром виступає обмежена цифрова інфраструктура в окремих регіонах країни, особливо в умовах військових дій. Також актуальними залишаються кадровий дефіцит фахівців з цифрових технологій та низький рівень цифрової грамотності частини населення. Суттєвим викликом є відсутність сталого фінансування для реалізації цифрових реформ та модернізації критичної інфраструктури. Крім того, важливим бар'єром виступає невизначеність з боку приватного бізнесу щодо адаптації до європейських цифрових стандартів. Кіберзагрози, які зростають в умовах гібридної війни, вимагають посилення систем кіберзахисту та міжнародної координації.

Всі ці перешкоди можуть бути подоланими шляхом посилення співпраці з інституціями ЄС, залучення міжнародної технічної допомоги та інвестицій. В середині країни, важливо розширювати навчальні програми з розвитку цифрових навичок населення, підтримувати цифрову освіту та своєчасну перепідготовку кадрів. Необхідним кроком є впровадження систем моніторингу виконання євроінтеграційних цифрових зобов'язань.

Наступним кроком до інтеграції України в єдиний цифровий простір є розвиток державно-приватного партнерства, подальша участь у європейських цифрових ініціативах та проєктах (EU4Digital),

що, в майбутньому, буде сприяти пришвидшенню інтеграційних процесів. Цілеспрямоване впровадження стандартів ЄС у регулювання цифрових ринків допоможе Україні стати повноцінною частиною європейської цифрової екосистеми.

Таким чином, інтеграція України в єдиний цифровий простір ЄС є стратегічно важливим кроком для економічного зростання, інноваційного розвитку та посилення власного цифрового суверенітету. Попри існуючі виклики, Україна вже демонструє поступовий прогрес у цифровізації державних послуг, гармонізації законодавства та розвитку ІТ-сектору. Активна співпраця з європейськими інституціями створює передумови для повноцінної участі в цифровому ринку ЄС. Крім того, успішна реалізація цієї взаємодії потребує модернізації інфраструктури, розвитку цифрових навичок та зміцнення кібербезпеки. Надалі важливо зберегти темпи реформ і послідовно впроваджувати європейські стандарти в усі сфери цифрової України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Височин І, Жук О. Інтеграція України в цифровий глобальний простір. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2025. № 1. С. 42–74. Серія. Економічні науки. DOI: [https://doi.org/10.31617/3.2025\(138\)03](https://doi.org/10.31617/3.2025(138)03) (дата звернення: 25.04.2025).
2. Лола Ю.Ю., Михайленко Д.Г., Болотна О.В., Дячек В.В. Інтеграція України до Єдиного цифрового ринку ЄС Проблеми економіки. 2024. № 4 (62). С. 25–29. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2024-4_0-pages-64_70.pdf (дата звернення: 25.04.2025).
3. Грень Р. Т. Інтеграція України в єдиний цифровий простір ЄС. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2023. № 47. С. 25–29. Серія. Міжнародні економічні відносини та світове господарство. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-47-5> (дата звернення: 25.04.2025).
4. European Economic and Social Committee, "The digital single market - trends and opportunities for SMEs (own-initiative opinion)". URL: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/digital-single-market-trends-and-opportunities-smes-own-initiative-opinion> (дата звернення: 25.04.2025).

5. Дніпропетровське Інвестиційне агенство. Від оборонки та цифрових шлюбів до номінації Time: підсумки Мінцифри у 2024 році. URL: <https://dia.dp.gov.ua/vid-oboronki-ta-cifrovix-shlyubiv-do-nominaci%D1%97-time-pidsumki-mincifri-u-2024-roci/> (дата звернення: 25.04.2025).
6. Олійник Д. Цифрова трансформація економіки України у воєнний час. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/tsyfrova-transformatsiya-ekonomiky-ukrayiny-u-voyennyy-chas-sichen-2025> (дата звернення: 25.04.2025).

Латишев І. М.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет журналістики, студент 1-го курсу магістратури,
061: Журналістика
Науковий керівник: Александров П. М.

ПОЛІТИЧНА НАУКОВО-ПОПУЛЯРНА ЖУРНАЛІСТИКА: ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА АНАЛІЗ ПРИКЛАДІВ

Latyshev I. M.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Faculty of Journalism, 1th
year master's student, 061: Journalism
Scientific supervisor: Aleksandrov P. M.

POLITICAL POPULAR SCIENCE JOURNALISM: DEFINITION OF THE CONCEPT AND ANALYSIS OF EXAMPLES

Сучасна журналістика неодмінно стикається із багатьма різними викликами сучасності. Це можуть бути як проблема надмірної кількості інформації, постійного намагання висвітлити все, що відбувається у світі, поверховість новинних матеріалів, а також низький рівень політичної освіти серед частини громадян і виборців, якими можуть маніпулювати. Згідно з таким підходом, сучасні громадяни можуть легко розгубитися у світі політики і подій, а також катастроф, які відбуваються у світі, хоча також необхідно розуміти, що потрібно підвищувати рівень політичної і громадянської освіти серед громадян і виборців.

Таким рішенням може бути поширення науково-популярних медіа, зокрема політичного науково-популярного медіа. Представлені тут матеріали намагаються дати розуміння визначення політичного науково-популярного медіа, проаналізувати приклади таких медіа у світі і спробувати дати оцінку розвитку політичних науково-популярних медіа у світі.

Згідно з дослідженням А. Булгун, медіа впливають на політичну поведінку. Зокрема, необхідно розуміти і бачити медіа як гравців, які не мають прямого впливу, але мають непрямі ефекти: когнітивний ефект, включаючи інформацію про оточення виборців, календарні ефекти і ініціативні визначення запитань, структури політичних дебатів або критеріїв оцінки кандидатів, і фреймінгові ефекти — патерни інтерпретації соціальних проблем.

Медіа не говорять, за кого голосувати, але мають вплив на те, про що ми думаємо, коли вирішуємо голосувати [1].

Саме тому необхідно розуміти, що медіа неодмінно впливатимуть на політичну освіту і поширення політичних знань серед громадян будь-якої країни. Але все ж таки уточнимо наші поняття і спробуємо виділити конкретно цілим поняттям політичну науково-популярну журналістику. Згідно з визначення О. Романюка та І. Коваленко, політична журналістика повинна бути визначена як сфера інформаційної активності мас-медіа, які направлені на висвітлення політичних проблем соціального розвитку [6]. Автори також уточнюють, що спеціалізація політичної журналістики полягає у суб'єкті інформаційної активності, політичних зв'язках, політичних подіях і політичних процесах, а також що завдання політичної журналістики полягає у висвітленні проблем публічного управління, відносин між державою і громадянським суспільством, а також забезпеченні політичних прав, громадських свобод і політичної активності громадян [6].

Якщо говорити про науково-популярну журналістику, потрібно згадати, що в суспільних науках немає чіткого визначення, чим є науково-популярна журналістика, але є розуміння, що висвітлення наукових питань медіа може бути зрозумілим як очікуваний ефект сучасних масових демократій, які відповідають за необхідність впевненості у легітимізмі і правдивості інформації, яка поширюється у суспільстві [8]. Особливо, якщо ми говоримо про політичні права і свободи та знання, легітимність грає одну з ключових ролей для висвітлення політичною журналістикою. Якщо ми будемо говорити про підвищення важливості медіа як засобів поширення наукових знань, то політична освіта для сучасності грає одну з найважливіших сфер.

Також потрібно згадати, що науково-популярна журналістика ставить на меті популяризацію науки, і її завдання — привернути

увагу широкої аудиторії до тих чи інших наукових напрямів, а також поширювати відомості про винаходи, нові напрямки думки тощо [3].

Згідно з представленими визначеннями, спробуємо поєднати політичну журналістику і науково-популярну журналістику та дати власне визначення політичної науково-популярної журналістики. Політична науково-популярна журналістика — це політична журналістика, яка своєю метою ставить привернення уваги широкої аудиторії до висвітлення політичних відносин, подій і процесів, які стосуються публічного управління, відносин між державою і громадянським суспільством, через популяризацію політичних наукових знань і поширення політичної освіти.

Популяризація політичних наукових знань і поширення політичної освіти може бути здійснено через глибокі аналітичні матеріали, висвітлення досліджень у політичній науковій сфері, а також коментування сучасних подій із поглибленням у політичні процеси, взаємозв'язки та історичні аналізи причин подій тощо.

Саме тому, політичне науково-популярне медіа — це вид медіа, що має на меті популяризацію політичних наукових знань через доступне висвітлення політичних процесів, подій і взаємин у суспільстві.

Прикладами політичної науково-популярної журналістики є діяльність таких медіа, як Good Authority [2] та Prospect Magazine [5].

Good Authority є зразком політичного медіа, яке поєднує академічну експертизу з доступним викладом: їхні матеріали створюють провідні науковці політичної науки, які аналізують актуальні події з опорою на наукові дослідження. У статті “The Chronic Misperception of Americans' Abortion Attitudes” дослідник Джон Сайдс аналізує розбіжності між сприйняттям та реальними поглядами американців щодо абортів, спираючись на емпіричні дані [7]. Розділ сайту медіа Good to Know містить пояснення ключових політичних понять, як-от популізм, поляризація та імпічмент [2].

Якщо говорити про Prospect Magazine, потрібно визнати, що він є британським аналітичним журналом, який поєднує глибоку політичну аналітику з есеїстикою. Їхні публікації часто базуються на дослідженнях та експертних думках, але не завжди є науково-популярними, тобто це скоріше аналітичне видання, яке базується на дослідженнях і використовує їх як аргументи при висвітленні світових

новин та їхнього аналізу. До прикладу, у статті *Democracy Is in a Doom Spiral, but It Isn't Dead Yet* політолог Кас Мудде аналізує сучасні виклики демократії, використовуючи наукові підходи [4]. Розділ *Politics* містить аналітичні матеріали політичних подій [5]. Загалом, пропоновані приклади видань скоріше є аналітичними виданнями, які використовують елементи науково-популярних медіа.

Згідно з пошуком емпіричних прикладів повністю відповідного нашому визначенню науково-популярного політичного медіа наразі не існує у світі, але потреба в глибшому аналізі політичних подій існує. З іншого боку, ми вважаємо, що розвиток політичних науково-популярних видань необхідний для поширення політичної освіти в сучасних демократіях, а також більшої залученості громадян у політичні процеси через їхнє зацікавлення політичною наукою.

Сучасна журналістика стикається з численними викликами, серед яких — проблема надмірної кількості інформації, поверховість новин та низький рівень політичної освіти громадян. У цьому контексті політична науково-популярна журналістика може відіграти важливу роль у підвищенні політичної освіченості суспільства. Її завданням є доступне висвітлення політичних процесів, подій та взаємин між державою і громадянським суспільством на основі наукових знань.

Політичне науково-популярне медіа — це вид медіа, що має на меті популяризацію політичних наукових знань через доступне висвітлення політичних процесів, подій і взаємин у суспільстві. Популяризація політичних знань у такому медіа здійснюється шляхом підготовки глибоких аналітичних матеріалів, коментування актуальних подій та пояснення складних політичних явищ широкій аудиторії на основі наукових досліджень і фактів.

Попри те, що повноцінних зразків політичної науково-популярної журналістики у світі наразі немає, існують окремі медіа, як *Good Authority* та *Prospect Magazine*, які частково відповідають цій моделі. Розвиток таких видань є важливим кроком для підтримки демократичних процесів, підвищення рівня політичної участі громадян і забезпечення глибшого розуміння суспільно-політичних реалій через науковий підхід.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bulhoon A., Media Effects on Contemporary Politics. Cross-Cultural Communication: journal. Montreal, 2015.
2. Good To Know. Good Authority: website. URL: <https://goodauthority.org/tag/good-to-know/> (date of access: 28.04.2025)
3. Kyrylova O. Science and popular science journalism: difficulties of definition and media typology. Synopsis Text Context Media: journal. 27. 2021. P. 141-148
4. Mudde C., Democracy is in a doom spiral—but it isn't dead yet. Prospect: website. URL: <https://www.prospectmagazine.co.uk/politics/democracy/68694/democracy-doom-spiral-elections> (date of access: 28.04.2025)
5. Politics. Prospect: website. URL: <https://www.prospectmagazine.co.uk/politics> (date of access: 28.04.2025)
6. Romanyuk O. Kovalenko I. Political Journalism as a Direction of Information Activity. Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture: journal. Kharkiv, 2020.
7. Sides J., The chronic misperception of Americans' abortion attitudes. Good Authority: website. URL: <https://goodauthority.org/news/the-chronic-misperception-of-americans-abortion-attitudes/> (date of access: 28.04.2025)
8. Weingart P., Science and the media, Research Policy: journal, Vol. 27, 1998, P. 869-879.

Мазепа Ю. Р.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет філософії, студентка 4-го курсу,
053: Психологія

НЕСУЇЦИДНА САМОУШКОДЖУВАЛЬНА ПОВЕДІНКА: ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ. ЛІТЕРАТУРНИЙ ОГЛЯД

Mazepa Y. R.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philosophy, 4th year student,
053: Psychology

NON-SUICIDAL SELF-INJURIOUS BEHAVIOR: FACTORS OF OCCURENCE. LITERATURE REVIEW

Самоушкоджувальні поведінка та думки продовжують визнаватися серйозними проблемами здоров'я людей по всьому світу. Несуїцидна самоушкоджувальна поведінка (НСП) – це навмисне пошкодження поверхні тканини власного тіла без наміру скоєння самогубства з цілями, що не схвалює суспільство [7]. Хоч і поширеність цієї поведінки найбільше можна спостерігати серед підлітків та молодих дорослих, лише ними вона не обмежується. Глобальна поширеність суїцидальних думок серед підлітків становить від 14 до 23%, а поширеність спроб самогубства за все життя становить від 5 до 16% [9]. Незважаючи на те, що ці цифри щорічно зростають, поширеність НСП серед підлітків також є високою. Близько 10-15% підлітків щонайменше один раз заподіювали собі ушкодження [6].

Загалом не прийнято вважати, що НСП може бути притаманна й іншим віковим групам, дітям зокрема, проте самоушкоджувальна поведінка може початись й у дитинстві. Дослідження, проведене Вілток та його колегами у 2006 році серед студентів коледжу, з'ясувало, що майже у 5% учасників заподіяння собі ушкоджень почалось до того, як вони досягли 10-річного віку. У близько 40% учасників, які залучались до НСП, самоушкодження почалось у пізньому

підлітковому або ранньому дорослому віці [10]. Досить часто НСП зберігається впродовж років, а у деяких випадках сягає і дорослого віку. Клонські, Ольтманнс та Туркгеймер у своєму дослідженні зазначають, що близько 4% дорослих осіб у громаді неклінічної вибірки завдавали собі ушкоджень [5], а коефіцієнт тієї ж вікової групи у стаціонарних закладах становить від 4 до 21% [3].

Причини, з яких НСП здебільшого починається у ранньому та середньому підліткову віці, досі невідомі. Припускають, що підвищений ризик НСП в межах цієї вікової групи може спричинятись кількома чинниками: статеве дозрівання, депресія, зловживання алкоголем та сексуальна активність [8]. Серед ключових чинників, які, як вважається, можуть зумовлювати її виникнення, також виокремлюють труднощі з емоційною регуляцією, несприятливі соціальні умови, відчуття відчуженості, переживання деперсоналізації, вплив значущого соціального оточення, перебування в кризових станах, а також внутрішню схильність до агресії та аутоагресії [2]. Проте змінні, які можуть призвести до НСП, досі залишаються нез'ясованими.

Згадуючи про причини, які можуть відігравати свою роль у формуванні НСП, важливо провести аналіз безпосередньо особистісних чинників. Дослідження свідчать, що певні риси особистості можуть значно підвищувати ймовірність виникнення НСП [1]:

- Емоційна реактивність. Особи з помітною емоційною реактивністю є більш чутливими до негативних емоцій та переживають їх із більшою інтенсивністю. Якщо порівнювати із людьми, які не заподіюють собі ушкоджень, особи, які залучаються у НСП, зауважують, що виділяють більшу кількість часу та зусиль у спробах контролювати та мінімізувати переживання негативних емоцій;

- Самоприпинення. Вважають, що аутоагресія як поведінкова функція бере свій початок у минулому досвіді, де особу могли емоційно або фізично кривдити та критикувати протягом довгого періоду часу. До прикладу, згідно Клонські, батьки деякої молоді, що залучається до НСП, критикують своїх дітей гірше та частіше, якщо порівняти із деякими батьками молодих осіб, які не наносять собі шкоди. Применшення та покарання себе тісно вплетені у функціональний контекст НСП;

- Імпульсивність. Особи, що вдаються до самоушкоджувальної поведінки, повідомляють, що між потягом до поведінки та самою дією зазвичай минає всього кілька хвилин. Опирались потягу під час переживання негативного афекту буває надзвичайно важко, так як, як було зазначено вище, особи, які перебувають під вищим ризиком появи НСП, часто стикаються із труднощами у регулюванні свого емоційного стану.

Найбільш поширені методи НСП – порізи шкіри, нанесення ударів та синців, випалювання шкіри. Менш поширеними, проте також відомими, є кусання, здирання шкіри, роздирання ран і, рідше – ламання кісток. Буває, що особи, які вдаються до НСП, обирають кілька його методів, але більшість використовує лише один метод.

Фавацца та Розенталь було запропоновано поділ НСП на три підвиди: велика НСП, стереотипна НСП та НСП від поверхневого до помірного ступеня [4]:

1. Велика НСП охоплює крайні та рідкісні дії, які зазвичай можна спостерігати у важких психозах. Такі дії (на кшталт самоампутації, самокастрації тощо) переважно виникають лише раз та у процес включають використання знаряддя;

2. Стереотипна НСП, у свою чергу, не включає використання знаряддя, у порівнянні із великою НСП виникає доволі часто, та закінчується незначними пошкодженнями тканин. Прикладом стереотипної НСП послуговують прикушування язика, кінцівок, повторювані удари головою тощо. Зазвичай виникає у контексті порушення розвитку або нейропсихіатричного розладу;

3. НСП поверхнево-помірного ступеня класифікували на компульсивну, епізодичну та повторювану. Компульсивна включає у себе дії ритуалістичного характеру, які не відзначаються вираженістю. Епізодична й Повторювана відрізняються частотою дії (епізодична виникає нечасто, повторювана – більш регулярно), хоч і вибір методу НСП залишається схожим.

На сьогоднішній день у суспільстві досі відсутнє чітке розмежування НСП та суїцидної самоушкоджувальної поведінки, або ССП. Це спричиняє хибні уявлення про мотивацію та психоемоційний стан осіб, які завдають собі тілесних ушкоджень. Така плутанина посилює стигму, що може негативно впливати як на діагностику, так і на процес надання допомоги.

Підходячи до висновку про характер самоушкоджувальної поведінки, варто зважати на три відмінності – намір, медична вираженість та частота акту. НСП не передбачає наміру заподіяння собі смерті, у той час як ССП –передбачає. Під медичною вираженістю розуміється руйнування власного здоров'я. Спроби самогубства досить часто призводять до важких порушень у стані здоров'я особи, у той час як наслідки для здоров'я при НСП у більшості випадків не несуть загрози для життя та не є настільки критичними. Остання відмінність – частота здійсненого акту. У порівнянні із НСП, спроби самогубства зазвичай трапляються рідко, так як для особи, метою якої є вчинення замаху на власне життя, немає потреби шкодити собі кільканадцять разів [1].

Наукові спостереження свідчать, що підлітки, які практикують самоушкодження, часто стикаються з труднощами у взаєминах з батьками, характеризуються емоційною нестабільністю та низьким рівнем навичок роботи із власним стресом. Самоушкоджувальна поведінка може виконувати функцію зниження внутрішньої напруги або слугувати непрямим закликком до отримання підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Клонські Д. І. Несуїцидна самоушкоджувальна поведінка / І. Д. Клонські, Д. Дж. Мюеленкамп, С. П. Льюїс, Б. Волш; пер. з англ. І. Куришко – Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2022. 125 с.
2. Шевчук В. В. Психологічні чинники розвитку селфхарму серед сучасних підлітків. Наукові інновації та передові технології. 2025. № 3(43). С. 1767-1779.
3. Briere, J., & Gil, E. (1998). Self-mutilation in clinical and general population samples: prevalence, correlates, and functions. *American Journal of Orthopsychiatry*, 68, 609-620.
4. Favazza, A. R., Rosental, R. J. (1993). Diagnostic issues in self-mutilation. *Hospital and Community Psychiatry*, 44, 134-140.
5. Klonsky, E. D., Oltmanns, T. F., & Turkheimer, E. (2003). Deliberate self-harm in a nonclinical population: Prevalence and psychological correlates. *American Journal of Psychiatry*, 160, 1501-1508.
6. Laye-Gindhu, A., & Schonert-Reichl, K. A. (2005). Nonsuicidal self-harm among community adolescents: Understanding the “whats” and “whys” of self-harm. *Journal of Youth & Adolescence*, 34(5), 447–457.

7. Nock, M. K., & Favazza, A. R. (2009). Nonsuicidal self-injury: Definition and classification. In M. K. Nock (Ed.), *Understanding nonsuicidal self-injury: Origins, assessment, and treatment* (pp. 9–18). American Psychological Association.
8. Patton, G. C., Hemphill, S. A., Beyers, J. M., Bond, L., Toumbourou, J. W., McMorris, B. J. & Catalano, R. F. (2007). Pubertal stage and deliberate self-harm in adolescents. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 46, 508-514.
9. Van Meter, A. R., Knowles, E. A., & Mintz, E. H. (2023). Systematic review and meta-analysis: International prevalence of suicidal ideation and attempt in youth. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 62(9), 973–986.
10. Whitlock, J. L., Eckenrode, J., & Silverman, D. (2006). Self-injurious behaviors in a college population. *Pediatrics*, 117, 1939-1948.

Матвіїв І. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філософський факультет, студентка 1-го курсу магістратури
(2024-2025р.р.), 053: Психологія

Галецька І. І.,
Професор, кандидат психологічних наук,
Кліманська М.Б.,
Доцент, кандидат психологічних наук

«БАЛАНС РОБОТА-ЖИТТЯ-ВІЙНА»: ПСИХОЛОГІЧНА ВИТРИВАЛІСТЬ ПІДПРИЄМЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Matviiv I. V.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv
Faculty of Philosophy, 1st-year Master's student (2024–2025),
Educational Program: 053 Psychology

Inna Haletska,
Professor, PhD in Psychology
Maryna Klimanska,
Associate Professor, PhD in Psychology

«WORK–LIFE–WAR BALANCE»: PSYCHOLOGICAL RESILIENCE OF ENTREPRENEURS DURING WARTIME

Вступ. Повномасштабна російсько-українська війна, що розпочалась в лютому 2022 року, змінила умови життя та роботи українських підприємців. Традиційне поняття «балансу між роботою та особистим життям» - доповнилось ще одним викликом, пов'язаним з війною. З початку війни звичні межі між професійною діяльністю та приватним життям розмились, оскільки до робочих і сімейних обов'язків додалися нові виклики, зумовлені бойовими діями та загрозами. У зв'язку з цим виникла нова концепція - «балансу робота - життя - війна», що відображає необхідність адаптуватись до нових обставин життя та знаходити в них баланс. Актуальність цієї теми

зумовлена великим навантаженням на підприємців в умовах постійного стресу, невизначеності та потрясінь викликаних війною.

Виклад основного матеріалу. Війна суттєво порушила і без того хиткий баланс між роботою та особистим життям українських підприємців. Якщо в мирний час підприємці могли самостійно контролювати своє робоче навантаження і час на сім'ю та відпочинок, то під час війни цей контроль значною мірою втратився. Зовнішні фактори, такі як повітряні тривоги, обстріли та пошкодження інфраструктури (що призвело, зокрема, до відключень електроенергії), негативно вплинули на реалізацію планів та психологічний стан підприємців. Планувати час стало практично неможливо, робочі графіки стали хаотичними, а особисте життя вимушено почало підпорядковуватись обставинам війни [2].

Підвищення рівня стресу зумовлюють також ризики, яких зазнав бізнес під час війни: це і «кадровий голод» [5], і зниження фінансових надходжень, що, в свою чергу, спричиняє фінансові труднощі — зменшення можливості виплачувати заробітну плату працівникам, сплачувати оренду, податки та інші обов'язкові платежі. У результаті бізнес змушений зупинитися, а підприємці втрачають джерело доходу. За таких умов баланс між роботою та особистим життям фактично руйнується, що знову ж таки посилює рівень стресу у підприємців [3].

Постійний хронічний стрес на тлі війни призводить до все більшої кількості випадків професійного вигорання серед підприємців. Синдром вигорання виявляється у формі емоційного та фізичного виснаження, зниження мотивації й ефективності роботи. Під час війни до традиційних факторів вигорання (перевтома, тривалі робочі години, тиск відповідальності) додаються нові: тривога за життя та безпеку, переживання за близьких і працівників, необхідність приймати важкі антикризові рішення.

Психологічна резиліентність підприємців стає критично важливою в умовах війни. Йдеться про здатність зберігати психологічну стійкість, адаптуватися до стресових обставин і відновлюватися після криз. Попри всі негаразди, багато українських підприємців демонструють високу стійкість та вміння пристосуватися. Підприємці вчать краще керувати власним ресурсом: делегувати повноваження, переглядати пріоритети, використовувати гнучкі формати

роботи, щоб зменшити навантаження. Важливим фактором є звернення по психологічну допомогу при потребі. На жаль, культура піклування про ментальне здоров'я в Україні перебуває на стадії формування. Лише незначна частина українців звертаються за консультаціями до психологів чи психотерапевтів, що зумовлено як структурними бар'єрами, так і стійкими соціокультурними стереотипами [4]. Проте ситуація поступово змінюється, усе більше компаній запроваджують програми підтримки ментального здоров'я для своїх працівників, наймають корпоративних психологів або компенсують витрати на терапію, а також і самі керівники звертаються за кваліфікованою психологічною допомогою.

З початком війни багато українських підприємців стали активними волонтерами. Волонтерство під час війни стало для підприємців не лише моральним обов'язком, але й своєрідним ресурсом. Допомагаючи країні, бізнес одночасно допоміг і собі, працівники відчують спільну мету, що додає мотивації працювати ефективніше. Волонтерські проекти часто реалізуються паралельно з основною роботою, працівники і керівники витрачають власний час та ресурси на збори для фронту, логістику гуманітарної допомоги тощо. Деякі підприємці перепрофілювали свій бізнес - наприклад, швейні виробництва почали шити військову форму, IT-компанії волонтерськими зусиллями виготовляють програмне забезпечення для військових потреб. Така додаткова активність створює додаткове навантаження та може виснажувати підприємців, проте для багатьох залученість у спільну справу стала джерелом сенсу і стійкості, усвідомлення, що твій бізнес і особисті зусилля наближають перемогу, допомагає легше переживати труднощі.

Попри виклики, українські підприємці продемонстрували вражаючу здатність адаптуватися до роботи під час війни. Найбільше постраждали галузі, залежні від фізичної присутності або стабільної інфраструктури - роздрібна торгівля, послуги офлайн, промисловість у зонах бойових дій.

Однак уже з другої половини 2022 року почалось поступове відновлення бізнес-активності за рахунок гнучкості та креативності підприємців. Багато компаній релокувалися, перенесли офіси та виробництва в більш безпечні регіони країни, частина перейшла на віддалену роботу, налагодивши онлайн-процеси. Завдяки цим

зусиллям адаптації, вже за рік після початку вторгнення більшість українських підприємств відновили роботу. Сам факт, що бізнес продовжує функціонувати і пристосовуватися, є свідченням ефектної стратегії виживання. Серед таких стратегій – скорочення витрат, диверсифікація постачальників, створення резервів (генератори, запаси сировини), гнучке планування [6].

Таким чином, адаптивність, гнучкість і інноваційність стали визначальними рисами українських підприємців у воєнний час, дозволивши багатьом бізнесам вистояти і навіть знайти нові можливості для розвитку в кризі.

Окремим викликом «балансу роботи життя і війни» є питання відпочинку і відновлення сил підприємців в умовах, коли країна воює. Для багатьох українців, зокрема й бізнесменів, думка про відпустку або дозвілля під час війни здається недоречною чи навіть викликає почуття провини. Чимало людей вважають, що поки інші воюють на фронті, вони не мають морального права «розважатися» чи релаксувати в тилу. Підприємець, який відчуває відповідальність і перед країною, і перед своїм колективом, часто свідомо відмовляє собі у відпочинку, працюючи без вихідних [1].

Проте повна відмова від відпочинку є помилковою стратегією, яка лише наближає вигорання. На щастя, в суспільстві поступово змінюються настрої щодо відпочинку. Все більше українців розуміють, що відпочивати під час війни не лише можна, але й необхідно. З'являються ініціативи психологічної підтримки, групи взаємодопомоги, де обговорюється синдром провини вцілілого і як з ним боротися. Мас-медіа та лідери громадських думок починають відкрито говорити, що війна - це марафон, і щоб дійти до фінішу (до Перемоги), треба правильно розподіляти сили на дистанції. Тому усе більше підприємців наважуються взяти перепочинок без почуття сорому, розуміючи, що такий баланс - інвестиція у довгострокову ефективність і свій бізнес, і свою особисту стійкість [1].

Висновки. Досвід українських підприємців у 2022–2024 роках яскраво продемонстрував, наскільки важливо зберігати баланс між роботою, особистим життям та новими викликами воєнного часу. «Баланс робота – життя» перестав бути абстрактною теорією - він проявляється у повсякденних рішеннях кожного підприємця: як розподілити свій час між бізнесом та родиною, як знайти сили на

волонтерство і водночас не вигоріти, як адаптувати бізнес до воєнних реалій і при цьому не занедбати власне здоров'я. Українські підприємці в переважній більшості змогли вистояти у найкритичніший період, зберегти свої колективи і продовжити роботу, що є свідченням їхньої надзвичайної стійкості та життєздатності.

Усвідомлення меж власних ресурсів, вміння дбати про себе і про команду, готовність допомагати іншим і водночас приймати допомогу, усе це складові сталого розвитку бізнесу в умовах невизначеності. Підприємці, які навчилися підтримувати свій баланс між роботою, життям і війною, з більшою ймовірністю не лише переживуть цю війну, але й очолять процес післявоєнного відродження економіки, будучи морально і професійно підготовленими до будь-яких викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ковалінська В. Відпустка під час війни: думки українців і психологів різняться [Електронний ресурс] // ТСН, 13.12.2022. URL: <https://tsn.ua/exclusive/vidpustku-pid-chas-viyni-dumki-ukrayinciv-i-psihologiv-riznyatsya-2222434.html>
2. Мурована Т. О. Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки // Економіка та суспільство. – 2023. – Вип. 47. – С. 340–347. DOI: 10.32782/2524-0072/2023-47-49.
3. Опацька С. Катастрофи поки немає, але підприємці тримаються завдяки надзусиллям. Як понад два роки війни вплинули на український бізнес? [Електронний ресурс] //Forbes.ua, 13.07.2024. URL: <https://forbes.ua/lifestyle/katastrofi-poki-nemae-ale-pidpriemtsi-trimayutsya-zavdyaki-nadzusillyam-yak-ponad-dva-roki-viyni-vplynuli-na-ukrainskiy-biznes-rezultatami-doslidzhennya-dilitsya-dekan-biznes-shkoli-uku-sofiya-opatska-13072024-22374> (дата звернення: 15.04.2025).
4. Українці відчувають стрес і тривогу, але обирають конструктивні копінгіві стратегії реагування на ці стани [Електронний ресурс] : результати четвертої хвилі всеукраїнського дослідження (грудень 2024 – січень 2025 р.) / 4Service. - Електрон. дані. - URL: <https://howareu.com/news/ukraintsi-vidchuvaiut-stres-i-tryvohu-ale->

obyraiut-konstruktyvni-kopinhovi-strategii-reahuvannia-na-tsi-stany , вільний. – Назва з екрану.

5. Ханін С. Кадровий голод. Що відбувається на ринку праці України під час війни [Електронний ресурс] // Фонд “Демократичні ініціативи” ім. Ілька Кучеріва, 10.07.2024. - URL: <https://dif.org.ua/article/kadrovyy-golod-shcho-vidbuvaetsya-na-rinku-pratsi-ukraini-pid-chas-viyni> (дата звернення: 15.04.2025).

6. Rak T. With the taste of the gunpowder: how Ukrainian businesses adapted to wartime [Electronic resource] // Warsaw Enterprise Institute, 27.04.2023. – Available at: <https://wei.org.pl/en/2023/news/tetiana-rak/with-the-taste-of-the-gunpowder-how-ukrainian-businesses-adapted-to-wartime/> (дата звернення: 15.04.2025).

Новак Д. Є.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
юридичний факультет, випускник, магістр права,
081: Право

ПОЛІТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК МЕХАНІЗМ ОБМЕЖЕННЯ СУВЕРЕНІТЕТУ ДЕРЖАВ

Novak D. Ye.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Faculty of Law, graduate,
Master of Law, 081: Law

THE POLITICAL CONCEPT OF HUMAN RIGHTS AS A MECHANISM FOR LIMITING STATE SOVEREIGNTY

З моменту формування міжнародної правової системи у її сучасній подібі після завершення Другої світової війни, одним з наріжних каменів міжнародно-правової дискусії залишається питання примату міжнародного права над національним, або ж навпаки. Формування ООН стало відповіддю світового товариства на дії окремих держав, зокрема, щодо порушення прав людини та ведення агресивної війни. Тому за своєю природою ця міжнародна інституція має на меті створювати для держав певні обмеження щодо вчинення дій, які б порушували права людини або міжнародну безпеку. Проте слід враховувати обмеженість інструментів реалізації міжнародного права і як наслідок міжнародних інституцій, адже фактично вони не є прямими суб'єктами правозастосування — у більшості випадків саме національна держава залишається головним суб'єктом реалізації та гарантування прав людини, навіть попри міжнародно-правове закріплення певних прав. У сучасному етапі розвитку міжнародних відносин міжнародні інституції часто не виступають як самостійні суб'єкти права, оскільки їхня діяльність значною мірою залежить від волі національних держав. Звісно, попри це, варто відзначити діяльність багатьох міжнародних організацій як суб'єктів міжнародного права (наприклад, ЄС з *acquis communautaire*, ООН з

наявністю широко спектру інструментів впливу на національні держави, СОТ як суб'єкта міжнародної економічної регуляції тощо). Проте варто розділяти суб'єктність (*de jure*) міжнародних організацій, яка знаходиться на доволі високому рівні, а також реальну правозастосовчу здатність (*de facto*), що значно поступається національним державам. До прикладу, ООН реалізує свою суб'єктність через прийнятий документ - Статут ООН [1]. Фактична ж можливість впливати на конкретні порушення прав людини та покарання винних осіб як правило лежить у площині національного правозастосування, навіть коли мова йде про держави-члени цієї організації.

Місце прав людини тут є ключовим, адже саме права людини є тим механізмом, за допомогою якого міжнародні інституції мають можливість обмежувати суверенітет національних держав. Про це говорить Йозеф Раз у своїй праці "Human Rights Without Foundations": "Права людини встановлюють межі суверенітету держав, надаючи підстави для міжнародної занепокоєності та втручання". І дійсно, якщо ми подивимося про підстави втручання міжнародної спільноти у внутрішньодержавні справи (військова операція НАТО в Косово, що мала на мені захист албанського населення від етнічних чисток, інтервенція ООН в Сомалі для запобігання гуманітарній кризі, інтервенція ООН в Руанду для припинення геноциду народу тутсі тощо), то всі вони стосуються насамперед захисту основоположних прав людини, коли останні порушуються на рівні держави або ж держава не має змоги сама усунути ці порушення [2].

У контексті таких масових порушень прав людини як геноциди, депортації, воєнні конфлікти виникає питання у легітимності державної влади. Йозеф Раз пише про те, що дотримання прав людини також є критерієм легітимності державної влади: "Влада держави є легітимною лише за умови, що вона служить інтересам своїх підданих, допомагаючи їм краще дотримуватися підстав для дії, які вже незалежно діють щодо них" [4].

Політична ж концепція прав людини стосується глибинної проблеми прав людини, щодо якої сперечаються правознавці у контексті позитивістського та природно-правового підходів. Політична концепція прав людини частково об'єднує ці ідеї, нагадуючи "м'який позитивізм" Гарта. Й. Раз, прихильник цієї концепції, скептично ставиться до ідеї, що права людини мають "абсолютне"

метафізичне підґрунтя. Він пропонує бачити права людини через практичну функцію — як стандарти, що виправдовують міжнародне втручання або осуд держави [3].

Отож, підсумовуючи, можна сказати, що політична концепція прав людини передбачає перш за все практичне розуміння останніх, як таких, що виправдовують міжнародне втручання у справи держави. Попри те, що у світі досі не сформувався сталий і загальний підхід до дихотомії та відносин міжнародного та національного права, політична концепція прав людини дає можливість вирішити цю суперечність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статут Організації Об'єднаних Націй. Прийнятий 26 червня 1945 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter>.
2. Загальна декларація прав людини. Прийнята резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 217 А (III) від 10 грудня 1948 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>.
3. Raz J. The Morality of Freedom. – Oxford: Clarendon Press, 1986. – 560 p.
4. Raz J. Human Rights Without Foundations // In: Besson S., Tasioulas J. (eds.). The Philosophy of International Law. – Oxford: Oxford University Press, 2010. – P. 321–337.

Окунська О. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філософський факультет, студентка 5-го курсу, 053 Психологія
Науковий керівник – Партико Т. Б., професор кафедри психології,
кандидат психологічних наук, доцент

САМОТНІСТЬ ЯК ФАКТОР РИЗИКУ ДЛЯ ДЕЗАДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ

Okunska O. V.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philosophy, 5th year student, 053 Psychology
Supervisor – Partyko T. B., Professor of the Department of Psychology
PhD in Psychology, Associate Professor Psychology

LONELINESS AS A RISK FACTOR FOR STUDENT MALADJUSTMENT

Початок навчання в університеті часто пов'язаний зі зміною місця та міста проживання, змінами у колі спілкування та пошуком власного покликання. Це період, коли студенти починають самостійне життя, тепер вони відповідальні за себе. Проте не всі готові до таких змін [1].

Студенти-першокурсники стикаються з новими умовами, вимогами та ситуаціями соціальної взаємодії, соціальною ізоляцією, сумом за домом. На додачу до цього часто відбувається кардинальна зміна оточення. Вони часто мають труднощі з пошуком нових друзів, а публічні виступи або відповіді на заняттях можуть стати великим викликом для них. Водночас з тривогою, захопленням та невпевненістю, самотність є одним із найпоширеніших почуттів, які переживають студенти. Самотність - це почуття, що може мати руйнівний вплив на життя особистості, тому варто розуміти причини та особливості його виникнення [2].

Мета дослідження – теоретично вивчити особливості самотності студентів першого курсу вищого навчального закладу у зв'язку з адаптацією до умов навчання.

У своєму дослідженні Ю. Осман визначає самотність як суб'єктивне переживання соціальної ізоляції або відсутності важливих для особистості стосунків. Це почуття вказує на нестачу близьких, значущих стосунків з іншими. Водночас, самотність не ототожнюється із фізичною ізоляцією. Це переживання може виникати навіть під час взаємодії з іншими [4].

Багато дослідників стверджують, що самотність має значний негативний вплив на психічне та фізичне здоров'я особистості. Крім цього, існують дослідження, які вказують, що самотні студенти значно частіше мають погану академічну успішність, схильні до нездорової поведінки, депресії, погіршення сну та залежностей [4].

Причинами самотності у студентів можуть бути різноманітні фактори, серед яких виділяють зміну середовища, труднощі в пошуку друзів, культурні відмінності, тиск навчального процесу, негативні стосунки або незадоволеність ними, погані навички спілкування [4].

Крім цього почуття самотності може підсилюватися і віковими особливостями. Студенти першого курсу переважно перебувають на віковому етапі юнацтва. Це час, коли особистість набуває власну ідентичність, переоцінює власне життя. Варто врахувати і те, що на цьому віковому етапі в особистості виникає потреба у більш близькому та глибокому спілкуванні у порівнянні з попередніми віковими етапами. Цей період студенти відчують зміни в кількості та якості своїх соціальних стосунків. Тому, як правило, можуть відчувати себе більш самотніми, коли вони не в змозі встановити або підтримувати контакт з однолітками [1, 3].

Самотність першокурсника тісно пов'язана з процесом адаптації до ЗВО. На першому курсі більшість студентів стикаються з багатьма стресовими факторами, такими як економічні труднощі, труднощі налагодження соціальних зв'язків, академічні труднощі і туга за домівкою, а також труднощі у встановленні соціальних стосунків [2].

У своєму дослідженні Д. Хантер розглядає адаптацію студентів до навчання в університеті. Він вказує, що адаптація до університету є багатовимірною системою, яка складається з академічної адаптації, соціальної адаптації, особистісної або емоційної адаптації та

досягнення інституційної прихильності до університету. У той час як академічна адаптація передбачає оцінку академічних цілей, вимог і зусиль, а також прийняття академічного середовища, соціальна адаптація передбачає участь студента в соціальному середовищі університету шляхом встановлення підтримуючих стосунків та ефективної взаємодії з новим соціальним середовищем. Особиста або емоційна адаптація передбачає психологічний та фізичний добробут студента. Важливими елементами інституційної прив'язаності є задоволення від перебування в університеті, в якому навчається особа та ефективне використання університетських ресурсів [2].

У своєму дослідженні А. Ніса та С. Лестарі наводять трактування адаптації як безперервного процесу щодо здатності індивіда справлятися з ситуаціями, що змінюються, таким чином, щоб відчувати себе в гармонії з навколишнім середовищем, отримати полегшення та задовольнити свої потреби. Крім цього, особистісне пристосування поділяють на п'ять аспектів, а саме: а) точне сприйняття реальності, б) здатність справлятися зі стресом і тривогою, в) позитивне уявлення про себе, г) здатність виражати свої почуття, д) добрі міжособистісні стосунки [3].

Незважаючи на те, що погляди на адаптацію та її структуру дещо відмінні, незаперечним залишається той факт, що важливим елементом успішного пристосування є соціальний контакт особистості. Також варто врахувати, що на адаптацію може впливати багато факторів. Самоефективність та мотивація впливають на адаптивність поряд із інтелектуальними здібностями відкритістю і впевненістю у собі, а також самоконтролем. Зовнішні фактори, що впливають на пристосування, включають соціальну підтримку, таку як підтримка однолітків та дружбу. Негативний вплив на пристосування мають деякі бар'єри, які можуть погіршити пристосування, до яких відносять академічну тривожність, фізичні труднощі та психологічні бар'єри [3].

Дослідження А. Ніса та С. Лестарі показує, що навички адаптації є одним з найважливіших факторів, які мають вплив на самотність. Висока здатність до пристосування знижує ризик переживання самотності у студентів, а низькі здібності до адаптації, навпаки, збільшують ризик відчуття ізольованості [3].

Таким чином, теоретичний аналіз публікацій підтверджує, що самотність та адаптація мають тісний зв'язок. Самотність є однією з найпоширеніших проблем серед студентів, яка може негативно впливати на їхній фізичний та психічний стан, а також академічну успішність. Вона може бути пов'язана з навчальним процесом, соціальною ізоляцією, культурними відмінностями та певними особистими факторами. Пристосування до нового способу життя є доволі стресовим для студента. Цей час може стати як поштовхом до саморозвитку, так і причиною дезадаптації особистості, а низький рівень особистісної адаптації може спричинити почуття самотності та ізоляваності [4].

Отже, подолання самотності у студентському середовищі має важливе значення для зміцнення їхнього психічного здоров'я та добробуту. Розуміння зв'язку між самотністю та адаптацією особистості дає можливість зрозуміти, як можна запобігти самотності молоді. Маючи хороші навички пристосування, люди можуть збалансувати свій потенціал, почуття і поведінку і розвивати їх відповідно до свого оточення, а також знаходити та формувати мережу соціальної підтримки для себе.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Корчук, Д. Колеватова Причини прояву самотності серед студентської молоді Вісник Львівського університету. 2021. №. 37. С. 50-56. URL: <https://doi.org/10.30970/ppp.2021.37.6>
2. Avci D. First year and adjustment in university life: A qualitative study to determine the needs of first year university students. Educational Research & Implementation. 2024. Vol. 1, no. 1. P. 51–68. URL: <https://doi.org/10.14527/edure.2024.04>
3. Nisa A. K., Lestari S. Loneliness in College Students: How is the Role of Adjustment and Social Support?. Jurnal Psikologi Teori dan Terapan. 2023. Vol. 14, no. 03. P. 322–335. URL: <https://doi.org/10.26740/jptt.v14n03.p322-335>
4. OUSMAN Y. I., NAZİR T. Loneliness among University students as a growing concerne. Journal of Family, Counseling and Education. 2023. URL: <https://doi.org/10.32568/jfce.1312556>

Остіян Є. З.

Ужгородський національний університет, м. Ужгород, юридичний
факультет, студентка 4-го курсу, 081: Право
Науковий керівник: к.ю.н., доц. Бадида А.Ю.

СУДОВИЙ АКТИВІЗМ НА ПЕРЕТИНІ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ЮРИДИЧНОГО ПОЗИТИВІЗМУ

Ostiian Y. Z.

Uzhhorod National University, Uzhhorod,
Faculty of Law, 4th year student, 081: Law
Scientific Advisor: PhD, Assoc. Prof. Badyda A.Yu.

JUDICIAL ACTIVISM AT THE INTERSECTION OF THE RULE OF LAW AND LEGAL POSITIVISM

На сьогодні сучасне розуміння верховенства права та розбудова судової влади в Україні постають ключовими напрямками роботи, які треба вдосконалювати з урахуванням двох важливих умов: євро-інтеграційні процеси і та ефективна реалізація правосуддя, яка відбувається в умовах воєнного стану. Усі випадки порушення прав людини, при розгляді яких на суд нерідко чиниться серйозний тиск з боку виконавчої та законодавчої влади, можуть зазнати несправедливого рішення через підриг принципів незалежності, законності та самостійності суду.

Відсутність, недостатність або ж загальність норм, що регулюють ті чи інші суспільні відносини, – також становить факт тих динамічних реалій, у якому судочинство повинно опиратися не «сліпо» на закон, а на власну правосвідомість і компетентність. Актуальність даної проблематики піднімає вкрай важливе питання: чи є судовий активізм тим засобом, за допомоги якого суддя може захистити верховенство права, або ж перейти межу своїх повноважень і нівелювати правову визначеність?

Насамперед судовий активізм – це «сіре» явище, що направлене на створення судом нових норм права через різні способи

правозастосування. Він проявляється за таких інструментів, як тлумачення права, аналогія закону і права, відступах від прецеденту, повноваженнями судового контролю тощо [1, с. 89].

Варто додати, що грань між позитивним і негативним виявом цього відносно нового феномену є досить тонкою, адже залежить від причини виходу за межі судової дискреції, а відтак – від його доцільності та виправданості [1, с. 91]. Пропонується на прикладах з практики визначити, коли за надмірної активності суд фактично порушує принцип поділу влади, а коли стає орієнтиром удосконалення законодавства та відкидає судову стриманість задля відновлення верховенства права.

Для першого прикладу судової активності, й, зокрема, судової стриманості є доречним навести окрему думку судді Конституційного Суду України В.В. Лемака щодо справи про заборону на планові госпіталізації в часи COVID-19 рядом Постанов Кабінету Міністрів України. Це було впроваджено для зменшення навантаження на лікарні.

Конституційний Суд проявив недоречну судову стриманість і виніс ухвалу про закриття конституційного провадження, посиляючись на формальні законодавчі підстави. Поділяємо позицію В.В. Лемака в тому, що порушене право на охорону здоров'я осіб підлягало оскарженню в судах навіть після втрати чинності Постанови, яка, у свою чергу, продовжувала існувати в іншому прийнятому акті, хоч і в іншому вигляді. Так, суддя висловлює думку про те, що в основі здійснення судом своїх повноважень має стояти не закон, а верховенство права, і, тим більше – на ці повноваження не має впливати риторика та ініціативи від політичної влади, що, як припускає сам В.В. Лемак, мало місце при винесенні ухвали [2].

Вважаємо, що навіть окрема викладена думка судді може слугувати сигналом для інших публічних органів влади. Суддя проявив судовий активізм, керуючись аналогією права та широким тлумаченням Конституції у часи надзвичайної і безпрецедентної для суспільства ситуації. Він підкреслив, що судова стриманість є зайвою, коли питання стосується гарантування прав людини.

До того ж експедит Верховної Ради України Сидорович Руслан слушно відокремлює перехід України від позитивістського, заснованого суто на законі підходу до множинного і компонентного

верховенства права на базі змін до Конституції у 2016 році. Таке підґрунтя безперечно надає більший захист правам людини, можливість прояву обґрунтованого судового активізму та робить судову владу стримуючим фактором від свавілля інших гілок [3].

Однак не завжди прояв тлумачення є належно аргументованим та узгодженим з правовою визначеністю. Рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), винесене щодо українського уряду в лютому 2025 року показує, коли судовий активізм створює непередбачуваність усталеної судової практики шляхом зміни тлумачення чіткої норми.

Справа «Ukrkava, TOV v. Ukraine» стосувалась неправильного правозастосування зі сторони Верховного Суду України положення Закону України «Про нотаріат», що встановлював різні строки для фізичних і юридичних осіб. При цьому Конституційний Суд України раніше вже визнав, що норма відповідного пункту Закону оскарженню не підлягає. Отже, такий негативний відтінок судового активізму не мав достатніх підстав і більше нагадував спробу змінити законодавство, ніж використання судової інтерпретації [4].

У п. 49 рішення наглядно простежується позиція ЄСПЛ з цього питання: «Велика Палата Верховного Суду перетлумачила чіткий і недвозначний однорічний строк... у спосіб, що суперечить самому положенню, і зробила це без будь-якої вагомої причини та без урахування впливу зміни тлумачення на правову визначеність» [5].

Дані міркування дозволяють робити висновок, що судовий активізм проявлявся не тільки у тлумаченні закону, а й у відступі від прецеденту. Остання форма судової активності є ще більш радикальним кроком, особливо у вертикальній дії прецеденту, коли Верховний Суд необґрунтовано відійшов від вказівок єдиного органу конституційної юрисдикції.

Таким чином, обидва явища – як судовий активізм, так і судова стриманість не мають чітких стандартів застосування. Для України така діяльність судів і зацікавленість у ефективності судової влади є питанням захисту демократії не тільки через тривалий стан війни, а й необхідний розвиток сучасної держави. Досягаючи балансу за допомогою чіткої правосвідомості та дотримання принципу верховенства права, суддя може досягнути справедливого рішення, при цьому уникаючи залежності від виконавчої і законодавчої влади, чим і

досягається ефект стримування і противаг. Щоб суддя не переходив межу повноважень і не став «законодавцем», він повинен переслідувати законну мету у здійсненні повного або часткового відходу від нормативного регулювання у всіх формах судового активізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаров В. О. Проблема судового активізму в правовій системі України. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 11. С. 88–92. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/17> (дата звернення: 20.04.2025).
2. Окрема думка судді Конституційного Суду України Лемака В.В. стосовно Ухвали про закриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень підпункту 17 пункту 10 постанови Кабінету Міністрів України „Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2“ від 22 липня 2020 року № 641 зі змінами. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nb02d710-21#Text> (дата звернення: 20.04.2025)
3. Сидорович Р. Судовий активізм. Що це за явище: благо чи загроза? Юридична газета. 2023. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/sudoviy-aktivizm-shcho-ce-za-yavishche-bлаго-chi-zagroza.html> (дата звернення: 20.04.2025)
4. Зенкін Д. Правова визначеність чи суддівський активізм: аналіз рішення ЄСПЛ у справі “Ukrkava, TOV v. Ukraine”. Юридична практика. 2025. URL: <https://pravo.ua/pravova-vyznachenist-chy-suddivskiy-aktivizm-analiz-rishennia-iespl-u-spravi-ukrkava-tov-v-ukraine/> (дата звернення: 20.04.2025).
5. Case OF Ukrkava, TOV v. Ukraine (application no. 10233/20). ECHR. 6 February 2025. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-241576> (дата звернення: 20.04.2025).

Павлик С. В.

середня загальноосвітня школа № 90 міста Львова, 10 клас
КЗ ЛОР «Львівська обласна Мала академія наук учнівської молоді»

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ТА ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ

Pavlyk S. V.

General secondary school №90 of Lviv,
Lviv Regional Junior Academy of Sciences

INNOVATIVE POTENTIAL OF UKRAINIAN SOCIETY: PATHWAYS FOR DEVELOPMENT AND OVERCOMING CHALLENGES

За останнє століття суспільство зазнало численних змін і викликів. Однією з найсуттєвіших трансформацій стала поява інноваційності як ключового індикатора розвитку. Інноваційність змусила суспільство адаптуватися до нових умов, освоювати нові навички та змінювати поведінкові звички. Якщо на початкових етапах вона сприймалася як виклик, то сьогодні — як важливий інструмент підвищення якості життя та вирішення глобальних проблем.

Інноваційне суспільство стало маркером прогресу держав, а його значення високо оцінюється у міжнародній спільноті. Зокрема, такі організації, як Global Innovation Index (GII), відстежують динаміку інноваційних процесів і публікують відповідну статистику [2]. Аналіз цих даних свідчить про чітку залежність: чим вищий рівень інноваційності, тим вищий рівень розвитку держави й добробуту її громадян. Відтак формування інноваційного суспільства є одним із пріоритетних напрямів національного розвитку.

Українське суспільство за останнє десятиліття, попри досягнення, зіткнулося з низкою масштабних викликів — війною, пандемією, інфляцією, екологічними катастрофами тощо. Саме інноваційний підхід здатен забезпечити ефективне та швидке реагування на

ці виклики. Наприклад, розвиток технологій може сприяти пришвидшенню перемоги у війні. Проте наразі державна політика зосереджена переважно на військовій сфері, тоді як інноваційний потенціал суспільства залишається частково невикористаним.

У цьому контексті особливої ваги набуває вивчення рівня інноваційності українського суспільства як передумови для формування стратегій його сталого розвитку. Метою цієї роботи є визначення особливостей інноваційності українського суспільства та окреслення можливих напрямів її посилення.

Інноваційність є однією з фундаментальних характеристик сучасного суспільства, що виявляється протягом усього його історичного розвитку. Від перших зрушень у первісному устрої до епохи глобалізації інновації відігравали ключову роль у соціальних, економічних, освітніх і технологічних трансформаціях [1]. Вони формують не лише матеріальну культуру, а й соціальні інститути, адаптуючи суспільство до нових умов. Важливим аспектом є діалектичний зв'язок інновацій із традицією: інновації не лише створюють нове, а й інтегрують попередній досвід, що забезпечує безперервність і розвиток [4, с. 39].

Результати емпіричного дослідження. У межах дослідження було розглянуто ключові теоретичні підходи до понять «інноваційність» і «інноваційне суспільство». Відповідно до соціологічного підходу, інноваційність — це результат нововведень, що супроводжуються соціальними змінами та розвитком трудового й творчого потенціалу. Інноваційне суспільство — це таке, в якому кожна соціальна структура активно генерує інновації. На відміну від традиційного суспільства, яке адаптується до змін, інноваційне — самостійно формує зміни відповідно до власних потреб.

Міжнародний досвід демонструє, що найрозвиненіші держави впроваджують інноваційні стратегії, що стимулюють науку, підприємництво та технологічний розвиток [19]. Водночас Україна, попри значний потенціал, стикається з викликами: війною, економічною нестабільністю, браком фінансування інновацій, відтоком кадрів. За даними провідних соціологічних агентств — зокрема Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, Українського кластерного альянсу, Українського національного офісу інтелектуальної

власності та інновацій, групи "Рейтинг" — рівень обізнаності громадян про важливість інновацій залишається низьким [3, 6, 7].

Хоча понад половина опитаних підприємств визнає інновації актуальними, лише 8,5% реально займаються інноваційною діяльністю. Основними проблемами є низький рівень фінансування та недостатня увага з боку держави [5]. Незважаючи на труднощі, в Україні поступово формується інноваційне середовище: частина підприємств впроваджує новітні рішення, а освітні реформи сприяють розвитку інноваційної культури. Проте бар'єрами залишаються: брак кадрів, застарілі технології, високі витрати.

Для прискорення інноваційного розвитку необхідно вдосконалити державну політику, розвивати науку, залучати інвестиції, створювати умови для комерціалізації новацій. З цією метою було проведено соціологічне опитування.

У дослідженні взяли участь 235 респондентів з України віком від 14 років: 61,7% жінки та 38,3% чоловіки. Вибірка охоплює різні типи населених пунктів. Результати свідчать про високу інтеграцію технологій у повсякденне життя: 95,7% щоденно користуються сучасними технологіями, 86% готові вчитися новому. Молодь виявляє вищу адаптивність до інновацій, у той час як вікова група 35+ потребує додаткової підтримки в навчанні.

Головними бар'єрами залишаються фінансова нестабільність (71%), воєнні дії (64,7%), нестача державної підтримки (44,7%) та цифрова неграмотність (37,4%). Війна, попри руйнівний ефект, виступає каталізатором інноваційних рішень. Крім того, респонденти з великих міст мають ширший доступ до інфраструктури для інновацій, ніж мешканці сільських територій.

Висновки. Інноваційність стала невід'ємною частиною сучасного суспільства й основою для розвитку соціально-економічних процесів. Інноваційне суспільство трансформує складні проблеми в інноваційні рішення, і тому його формування має стати пріоритетом державної політики. Проте наразі більше уваги приділяється результатам, аніж умовам створення інновацій. Особливо бракує досліджень про здатність суспільства продукувати новації — що є критичним у воєнний час.

Наше дослідження засвідчило наявність потенціалу для інноваційного розвитку, але водночас — недостатню підтримку з боку

держави й низьку обізнаність населення. Для зміцнення інноваційного середовища слід розвивати інформаційно-просвітницькі кампанії та реформувати освіту, особливо з акцентом на молодь. Також варто інвестувати у цифрову грамотність і професійне навчання для старшого покоління.

На завершення: війна в Україні стала не лише випробуванням, а й поштовхом до переосмислення розвитку. Використання наявного потенціалу дозволить реалізувати ефективні стратегії відновлення, наблизити перемогу, вирішити внутрішні конфлікти, підтримати переселенців і впоратися з екологічними викликами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Drucker, P. The Essential Drucker: Management Tasks for the 21st Century. New York: HarperCollins, 2001. 368 p.
2. Global Innovation Index // World Intellectual Property Organization. URL: <https://www.wipo.int/gii-ranking/en/>
3. Інновації під час війни // Блог Clusters.org.ua. URL: <https://www.clusters.org.ua/blog-single/innovatsiyi-pid-chas-viyny/>
4. Клімова Г. П. Феномен інноваційного суспільства в соціально-філософському дискурсі // Конституційні засади розвитку інноваційного суспільства: зб. наук. пр. за матеріалами інтернет-конференції, 25 червня 2021 року / відп. ред. А. В. Стріжкова. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2021. С. 35–41.
5. Наукова діяльність України 2020 // Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/10/zb_Nauka_2020.pdf
6. Соціологічне дослідження "Ukraine's Resilience Formula: The Essential Components During War and Post-War" // Група "Рейтинг". URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/ukraine_s_resilience_formula_the_essential_components_during_war_and_post-war_6_11_june_2023.html
7. Стан інноваційної спроможності бізнесу // Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій. URL: <https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2024/10/stan-innovatsiinoi-spromozhnosti-biznesu-102024-web.pdf>.

Мирошник А. О., Пилип А. В.

Ужгородський національний університет, м. Ужгород, факультет
суспільних наук, студенти 4-го курсу, 053: Психологія.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ОСОБИСТІСНОЇ КРИЗИ ТА ПОЧУТТЯ САМОТНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Myroshnyk A. O., Pylyp A. V.

Uzhhorod National University, Uzhhorod, Faculty of Social Sciences,
4th year students, 053: Psychology

THE IMPACT OF PERSONALITY CRISIS ON THE FEELING OF LONELINESS IN YOUTH

Актуальність. Зважаючи на психологічні наукові доробки України, самотність залишається мало дослідженим явищем, що відображається на відсутності чіткого розуміння факторів, які сприяють її виникненню. На сьогодні, поширеність самотності створює враження пандемії, де внаслідок динамічного інформаційного прогресу людина розчиняється в нестійких, нетривалих і неглибоких міжособистісних контактах в соціальних мережах, втрачає зв'язок з близькими людьми. Глобалізаційні процеси та постійна конкуренція людей між собою — все це може призводити до формування й поширення в сучасному суспільстві почуття самотності.

У даному контексті, важливим чинником, що може впливати на виникнення переживання самотності, виступає криза ідентичності, яка являє собою період інтенсивного внутрішнього пошуку та самопізнання, коли особистість стикається з нерозумінням себе, своїх цінностей і життєвих пріоритетів. Прояви цієї кризи можуть бути різноманітними: від відчуття втрати й апатії до невдоволення собою та своїм життям. Це потрібно як для загальнотеоретичного розуміння явища самотності, так і для створення методів її подолання.

Метою дослідження є виявлення взаємозв'язку кризи ідентичності та переживання почуття самотності у юнацькому віці.

Наша гіпотеза полягає в тому, що існує суттєвий зв'язок між кризою ідентичності та розвитком та інтенсифікацією почуття самотності в період юності.

Виклад основного матеріалу. Ідентичність в психології – це сукупність унікальних рис особистості, таких як: життєва позиція, поняття норми та уявлення людини про саму себе, включно з її цінностями, уподобаннями, соціальною роллю, тощо [4]. Її основні види: особистісна, соціальна, гендерна, культурна, національна, етнічна, економічна, професійна. Ми зосередимося на особистісній ідентичності, яка може мати прояв кризи ідентичності - відчуття невпевненості у тому, хто ви є і чого ви хочете від життя. Для підтвердження її впливу на самотність, звернемося до теоретичних дослідницьких міркувань:

1) «Криза ідентичності — це початок становлення власного авторства у визначенні і реалізації своїх поглядів на життя» [1]. Вона сприяє об'єктивній свободі в визначенні своєї ідентичності, що може привести до самотності, адже коли людина вільна, вона нікому нічого не зобов'язана, отже – непотрібна.

2) «Сенс самотності в кінцевому існуванні полягає в глибокому самопізнанні та самозаглибленні, щоб стало можливим особисте існування, гідне турботи та спілкування» [2]. Криза змушує людину заглиблюватися в себе задля пошуку відповідей про свою особистість, що неможливо без попередньої відособленості від інших, попередньої ізоляції, через яку і виникає самотність.

3) «Конфлікт між справжнім «Я» і тим, як «Я» постає у стосунках з іншими, може бути однією з головних причин самотності.» [2]. В першому випадку, самотність є наслідком нерозуміння іншими твого гнітючого стану, а в другому — наслідком санкцій, які можуть накладатися на людину і подальшої ізоляції.

4) Результатом проходження кризи ідентичності є виникнення особистісних змін як психічних новоутворень або як нового досвіду. Ці зміни можуть не прийматися найближчим оточенням, не відповідати старим цінностям групи, в яку включена особистість, через що часто виникає ізоляція [3].

Таким чином, основними факторами кризи ідентичності, які впливають на переживання самотності є: зміна соціальних ролей; різниця між Я-реальним та Я-ідеальним; конфлікт між внутрішнім і

соціальним «Я»; особистісні зміни, через які людина не є включеною в групу; самозаглиблення і самопізнання як необхідна умова подолання кризи ідентичності; збільшення відповідальності людини за своє життя та особистої свободи, ціною якої є почуття самотності.

Методологія емпіричного дослідження. Нами було проведено анкетування студентської молоді за допомогою інструменту Google Forms на вибірці з 59 людей, з них 15 хлопців і 44 дівчат віком від 15 до 24 років. Для дослідження використалися такі методики, як:

- 1) Методика діагностики суб'єктивного відчуття самотності (Д. Рассел і М. Фергюсон);
- 2) Шкала самооцінки Дембо – Рубінштейн (модифікована форма);
- 3) Госпітальна шкала тривоги і депресії (HADS);
- 4) Опитувальник сенсу життя (PIL) Джеймса Крамбо та Леонарда Махліка.

Для кількісного аналізу використовувався параметричний критерій кореляції Пірсона. Розподіл респондентів за рівнем самотності є нормальним. Для автоматизації аналізу був застосований онлайн калькулятор Social Science Statistics.

Принципи побудови анкети, аналізу й інтерпретації отриманих даних спираються на теоретичні концепції проблеми кризи ідентичності, а саме констатації її основних симптомів – сумніви щодо себе, втрата впевненості, тривога і/або депресія, відчуття ізоляції, постійні роздуми про сенс життя. Відповідно, якщо відсутній один або всі з цих ознак - криза не діагностується. Це дає надійні дані про наявність / не наявність переживання кризи в опитуваних, а отже - дозволяє оцінити наявність / не наявність зв'язку явища з самотністю.

Результати емпіричного дослідження представлено, по-перше, загальною картиною розподілу тенденцій серед опитуваних, дані про неї подано на графіку:

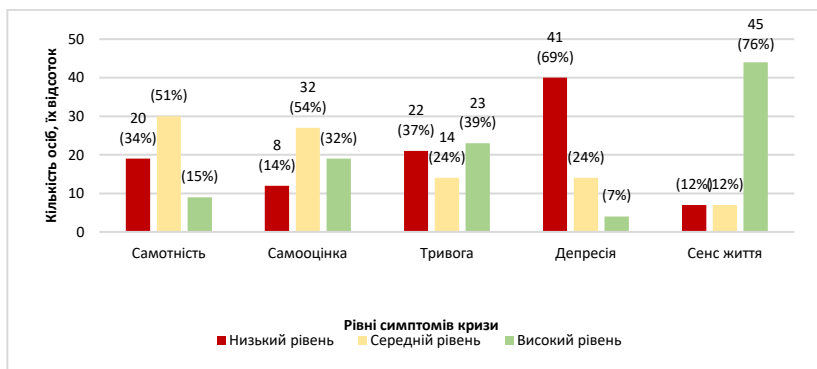
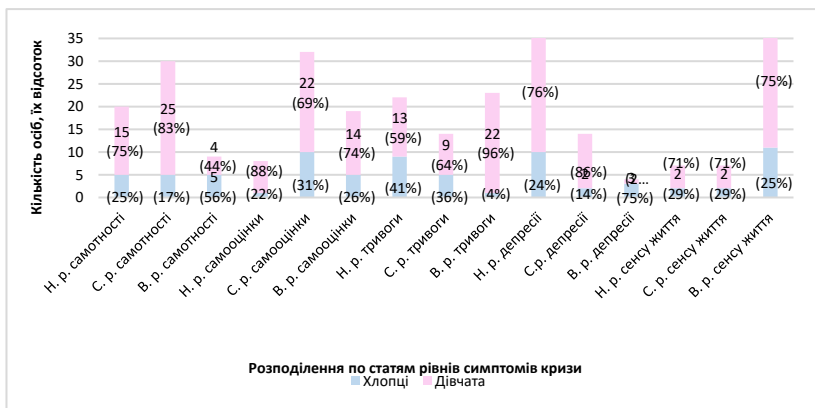

Рис. 1. Загальний розподіл тенденцій опитаних осіб юнацького віку.

Далі, нижче подано графік розподілу досліджуваних тенденцій окремо для дівчат і для хлопців:

Примітка: Н. р. – низький рівень; С. р. – середній рівень; В. р. – високий рівень.

Рис. 2. Загальний розподіл тенденцій опитаних осіб за статтями.

Нами було виокремлено 14 осіб, в яких є необхідні ознаки кризи ідентичності, що дозволяє судити про наявність цього явища в них. Далі подано графік їхньої картини переживання самотності:

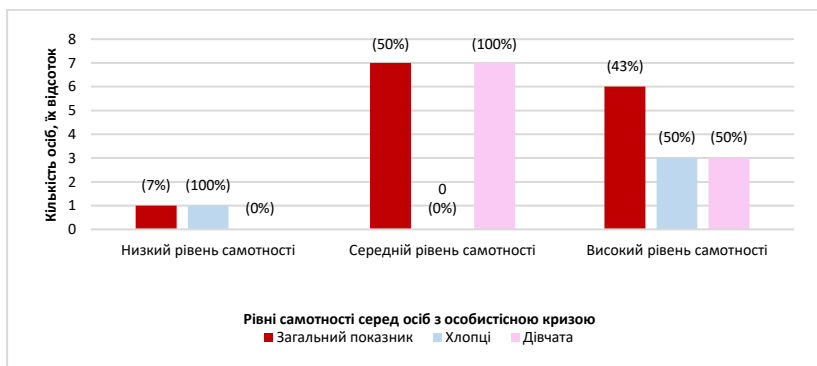

Рис. 3. Переживання особами з кризою ідентичності почуття самотності.

Наступний графік - картина переживання самотності в осіб юнацького віку без кризи ідентичності:

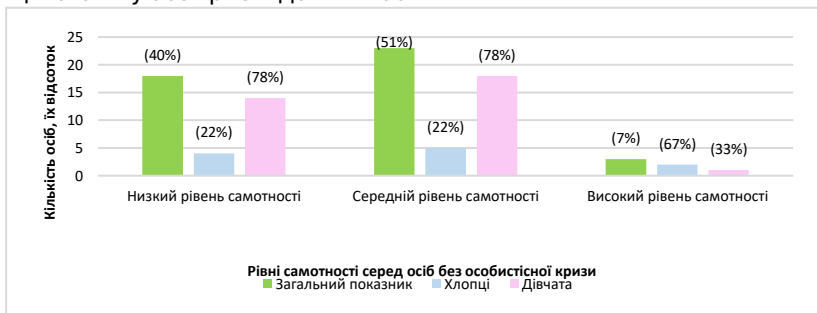

Рис. 4. Переживання особами без кризи ідентичності почуття самотності.

Нами була виявлена позитивна кореляція між рівнем самотності та кризою ідентичності $r=0.4775$, $p<0.01$ за параметричним критерієм Пірсона. Вона вказує на наявність статистично значущого зв'язку між цими змінними.

З даних графіків, також, бачимо взаємозв'язок кризи ідентичності на переживання самотності: в осіб з особистісною кризою, яка викликає проблеми з ідентичністю, наявний високий рівень самотності, загалом в 43% випадках, натомість - в осіб без такої кризи, мають високий рівень самотності в 7% випадках. Середній рівень самотності розподілений майже ідентично в респондентів з кризою

ідентичності й без неї - приблизно по 50% в кожному випадку. Низький рівень самотності зустрічається частіше в опитаних без цієї кризи, ніж в тих, в кого вона наявна - відповідно 40% проти 7%. Це дозволяє говорити про суттєвий вплив особистісної кризи, пов'язаної з ідентичністю, на переживання самотності.

Висновки. Отримані дані дослідження підтверджують першопочаткову гіпотезу про зв'язок кризи ідентичності та переживання самотності в юнацькому віці. Для пояснення такого зв'язку можна використати теоретичний ґрунт, описаний вище. Перспективними напрямками подальших досліджень можна вважати поглиблене вивчення змістових характеристик самотності у період юності залежно від ступеня прояву кризи ідентичності. Особливу увагу слід приділити виявленню специфічних рис самотності в осіб, що переживають кризу ідентичності, порівняно з тими, хто не демонструє ознак такої кризи. Це дозволить краще зрозуміти механізми виникнення і перебігу самотності та розробити більш ефективні психологічні програми підтримки молоді в період становлення ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блинова О. Є. Криза ідентичності особистості у нестабільні періоди розвитку суспільства. Вісник Одеського національного університету. 2013. № 22. С. 30–38. URL: <https://goo.su/SUgvsO> (дата звернення: 28.04.2025).
2. Мишенюк К.В. Проблема самотності особистості та шляхи її подолання : кваліфікаційна бакалаврська робота. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Умань, 2024. С. 6-8. URL: <https://fspo.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/10/Мишенюк-К.В..pdf> (дата звернення: 28.04.2025).
3. Проблема кризи ідентичності у підлітковому віці. Inforum : веб-сайт. URL: <https://www.inforum.in.ua/conferences/28/97/742> (дата звернення: 28.04.2025).
4. Хто я? Ідентичності та самоідентичність. Molfa : веб-сайт. URL: <https://molfa.com.ua/articles/who-am-i/> (дата звернення: 28.04.2025).

Пердейко О. І.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, юридичний факультет, студентка 2-го курсу, 081 Право
Науковий керівник к.ю.н., доц. Ющик О.І.

СПІВУЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ: ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ РОЛЕЙ СПІВУЧАСНИКІВ ТА КВАЛІФІКАЦІЇ ЇХ ДІЙ

Perdeyko O. I.

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi,
Faculty of Law, 2nd-year student, 081 Law
Scientific supervisor Associate Professor Olena Yushchik

COMPLICITY IN A CRIMINAL OFFENSE: PROBLEMS OF DISTINGUISHING THE ROLES OF ACCOMPLICES AND QUALIFYING THEIR ACTIONS

Інститут співучасті відіграє значну роль не тільки в українському законодавстві, а й в застосуванні на практиці. Одним з найважливіших елементів і проблемою, в той же час, співучасті є чітке розмежування ролей співучасників. Хто та яку роль виконує? На кого покладається найважливіше – вчинити кримінальне правопорушення? Як розподіляють обов'язки та «посади»? Чим керуються правопорушники та чому спільна діяльність є більш ефективною? Як правильно працівникам правоохоронних органів відмежувати «хто» та «за що» відповідає? Всі ці питання ми розкриємо вже в наступних рядках доповіді. Питання про співучасть та її відмежування є проблемою не одного року, його досліджували такі вчені як С. Р. Багіров, Б. С. Волков, Г.П. Жаровська, С. О. Єфремов, О. Л. Тимчук, Є. Л. Стрельцов, В. О. Меркулова, П. Л. Фріс, І. І. Митрофанов, А. М. Припула та ін.

Для початку розберемо взагалі, що ж таке співучасть? Згідно зі ст. 26 КК України «Співучастю у кримінальному правопорушенні є умисна спільна участь декількох суб'єктів кримінального

правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення»[1]. Для кращого розуміння, уточнимо види співучасників, перелік яких нам надає ст. 27 КК України: виконавець, організатор, підбурювач та пособник. Кожен з вищеперерахованих має своє - ключове завдання, для виконавця – це безпосередньо або ж шляхом використання інших осіб, вчинити кримінальне правопорушення. Організатор в свою чергу – мозок операції, він координує, керує учасниками вчинення кримінального правопорушення, фінансує їх діяльність та роздає вказівки. Підбурювач – його основним завданням є «заманити» особу в сітки, знайти того хто вчинить або ж допоможе вчинити кримінально протиправне діяння, шляхом підкупу, шантажу, погрозами або навіть умовляннями. Пособник він ж і опора, той хто підкаже, порадить, надасть знаряддя, створить умови або ж усуне перешкоди, так би мовити, розчистить дорогу до вчинення кримінально-каранного діяння. Вони всі в сукупності утворюють міцну систему. Ключовим моментом є наявність декількох суб'єктів кримінального правопорушення, а це означає, що вони повинні бути осудними, досягти певного віку, з якого настає кримінальна відповідальність та бути фізичною особою. Відповідно, якщо у одного з співучасників не буде однієї з ознак, то і не буде співучасті. Складовою поняття спільництва, також є кількість суб'єктів, оскільки від цього залежить класифікація на види співучасті. За суб'єктивною ознакою, а саме за стійкістю суб'єктивних зв'язків розрізняють кримінальне правопорушення, яке:

1. Вчинене групою осіб (двоє та більше) виконавців без попередньої змови між собою;

2. Діяння вважається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно здійснили дві або більше особи, які ще до початку злочину домовилися про його спільне вчинення.

3. Вчинене організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи;

4. Кримінальне правопорушення вважається вчиненим злочинною організацією, якщо його було здійснено стійким

ієрархічним об'єднанням щонайменше з п'яти осіб, які заздалегідь змовилися для спільної діяльності, спрямованої на вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, керівництво чи координацію злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і пов'язаних з нею злочинних угруповань[2].

Така класифікація необхідна для кращої оцінки суспільної небезпечності вчиненого діяння, оскільки діяння вчинене групою осіб буде менш суспільно небезпечним ніж вчинене злочинною організацією, також вона потрібна для розмежування ролей та відповідальності учасників, а з цього випливає і визначення міри покарання, так як, для учасників злочинної організації вона буде суворіша.

Зупинимось на питанні: Як розподіляють обов'язки та «посади»? Почнімо з підбурювача, оскільки саме він закликає до вчинення кримінального правопорушення, саме підбурювач може знайти організатора, який продумає до найменших деталей план для вчинення протиправного діяння, буде керувати підготовкою та вчиненням кримінального правопорушення. Шляхом підкупу, погроз та інших методів підбурювач може знайти кожного хто йому потрібен. Тому ми вважаємо, що саме від нього закладається перша цеглина. Звісно в залежності від виду кримінального правопорушення кермо влади можуть переходити до різних учасників, до прикладу в злочинній організації, де панує чітка ієрархія, тільки ватажок керує всім і непокора його наказам – може дуже дорого обійтись.

Як правильно відмежувати «хто» та «за що» відповідає? Для працівників правоохоронних органів важливо чітко встановити роль кожного учасника (тобто «хто») і характер та обсяг його дій (тобто «за що»). Існує декілька технік відмежування, класифікації та визначення ролей у співучасті. Одна з них - це виявлення форми співучасті, згідно ст.27 ККУ співучасниками можуть бути, як ми вже знаємо, виконавець, підбурювач, організатор, пособник. Другою за рахунком, проте не за значенням є встановлення змісту і характеру дій кожного співучасника («за що» відповідає). Для цього потрібно:

1. Зібрати докази конкретних дій кожного (підготовка, спонукання, допомога, виконання);
2. Виявити намір кожного учасника (усвідомлював чи ні свою роль, мету, наслідки);

3. Встановити, яке значення мали ці дії для вчинення основного злочину.

Важливим елементом розмежування є врахування суб'єктивної сторони, а саме умислу, оскільки співучасть може бути тільки в умисній формі вини. Для розмежування потрібно дослідити, чи дійсно співучасник усвідомлює та бажає вчинення кримінального правопорушення. Також, ніхто не відміняв принципу індивідуалізації, за яким кожен учасник вчинення протиправного діяння несе відповідальність особисто. Щодо відповідальності, то всі учасники, а не тільки виконавець, підлягають кримінальній відповідальності. Організатор, підбурювач і пособник відповідають за тією статтею Особливої частини Кримінального Кодексу, яка передбачає кримінальне правопорушення, вчинене виконавцем. При цьому необхідна обов'язкова вказівка на відповідну частину ст.27 Закону про кримінальну відповідальність, яка є показником який об'єднує дії інших співучасників з діями виконавця. Організатор несе відповідальність за створення та керування, оскільки саме за його вказівками було скоєно кримінальне правопорушення, звісно якщо ці вказівки були охоплені його умислом та домовленістю без спеціальних питань, таких як, ексцес виконавця [2].

Щодо спеціальних питань, у співучасті не обходиться і без спеціального суб'єкта, так от, згідно ч.2 ст. 18 КК України «спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа»[1]. Хто ця «певна особа», оскільки законодавець не виключає співучасть з спеціальним суб'єктом, то і трактувати дане поняття можна у всіх можливих аспектах. Науковцем, який досліджував дане питання є М.С. Тагнецев, він говорив, що яскравою складовою кримінальних правопорушень вчинених в співучасті виступають діяння, які можуть бути юридично вчинені тільки особою, котра виконує певні обов'язки або займає будь-яку посаду державної служби. Вчений запевняє, що особи, які брали участь у вчиненні такого діяння (наприклад, дача неправомірної вигоди посадовцю, фізичною особою), але самі не наділені спеціальними ознаками не можуть відповідати за таке діяння, тільки в тому разі, якщо таке діяння становить самостійне кримінальне правопорушення. Його

опонент В.В. Устименко, притримується такої думки: «У кримінальному законі не вказано заборони співучасті у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом, оскільки норми співучасті є універсальними [3].

Отже, співучасть – важливий та не простий механізм в машині під назвою «кримінальне право», зі своїми особливостями, родзинками та складнощами і якби не старався законодавець, всебічно та повно охарактеризувати та описати всі можливі варіанти, все одно знайдуться ті, хто буде кваліфікувати та розуміти по-своєму, в залежності від обізнаності або ж рівня знань в цій галузі, тому ми повинні постійно вдосконалюватись та прогресувати, в понятті «ми» закладені не тільки працівники правоохоронних органів, а й громадяни, для того щоб знати ви підлягатимете відповідальності за співучасть чи ж будете причетні до вчинення кримінального правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 13.03.2025);
2. Кримінальне право України (Загальна частина) : навч. посіб. /Галина Жаровська, Олена Ющик. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2013. 304 с. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6251>;
3. Теретичні підходи до співучасті у злочині зі спеціальним суб'єктом з урахуванням виду співучасника: наукова стаття/ Федорович Н.А. - Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. - 9 с, URL: <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2020.2-3/11>.

Тимчук С. В.

Львівська академічна гімназія
при Національному університеті «Львівська політехніка»,
м. Львів, 9-В клас
Лисик В.М.,
доцент кафедри міжнародного права,
кандидат юридичних наук

РОЛЬ ООН У ВИРІШЕННІ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Tymchuk S. V.

Lviv academic gymnasium
at National University «Lviv Polytechnic»,
Lviv, 9-C student,
Lysyk V. M.,
Docent of international law department,
Candidate of law sciences

ROLE OF THE UN IN SOLVING ARMED CONFLICTS

Організація Об'єднаних Націй (далі також – ООН) вирішує конфлікти завдяки Раді Безпеки (далі також – РБ) і Генеральній Асамблеї (далі також – ГА), які покладаються на Статут ООН і це – Розділ V і IV відповідно [1].

ООН наразі залишається рушійною силою у вирішенні збройних світових конфліктів. За останні роки відбулося доволі багато війн, а саме 212 за 25 років XXI століття, проте у 1946-1999 році відбулося 256 збройних конфліктів. Ці числа є дуже великими, бо у співвідношенні на графіку можна побачити тенденцію того, як конфліктів стає все більше і ООН стає менш ефективною організацією у їхньому вирішенні. Або якщо це скласти цю інформацію на діаграмі, то можна побачити, що відсоткове співвідношення не таке й велике, а саме 55% проти 45% (на користь другої половини XX століття, проте варто розуміти, що різниця в часі є дворазова).

Наприклад щодо успіхів – це є війна Іраку та Ірану, Корейська війна, В'єтнам частково – це Ізраїль та Палестина, Афганістан, бо

конфлікт триває, проте перемир'я вкотре було підписане на деякий час, також ООН за 70 років змогла запобігти вторгненню Китайської Народної Республіки до Республіки Китай. Організація застосовувала до кожного із цих прикладів безліч методів, а саме: участь і спонукання до мирних переговорів між державами, надсилання миротворців, що стежили за ситуацією, задля збереження миру чи перевірки дотримання міжнародного, міжнародно-гуманітарного права, вони активно виступили за мир у власних резолюціях Ради Безпеки ООН і чи або Генеральної Асамблеї ООН, випускалися рекомендації, як і обов'язкові, так і необов'язкові, на держави міг застосовуватися також політичний, економічний та інший юридичний тиск, наприклад відправка інформації до Міжнародного Суду.

Але деякі війни ООН не змогла завершити швидко і ефективно. Одними з таких невдач стали: російська збройна агресія проти України, що почалася у 2014 році, а повномасштабної фази набула 24 лютого 2022 року. У війні неодноразово порушувалися норми права, справу Росії відправляли до Міжнародного Кримінального Суду (далі також – МКС) і Міжнародного Суду ООН, видавалися резолюції і постанови, щоб завершити це, проте Росія відмовлялася від будь-яких переговорів.

Також ООН не змогла вирішити десятки громадянських війн по всій планеті, зокрема у М'янмі, Сомалі, Ємені, Сирії, Судані, тощо. Звісно Об'єднані Нації також не змогли швидко та ефективно привести мир до Іраку, Югославії, Афганістану. Чи повністю зупинити сутички щодо Кашміру між Індією та Пакистаном, та частково Китаєм. Організація здебільшого ігнорувала ці конфлікти.

Варто також зазначити, що є успіхи: звільнення Кувейту від сил Саддама Хусейна, забезпечення відновлення державності Східним Тимором шляхом референдуму від окупації збоку Індонезії, захист земель Північної Македонії від поширення громадянської війни у колишній Соціалістичній федеративній республіці Югославія. Операція ООН у Кот-д'Івуарі закінчилася успіхом також.

Тобто ООН має і недоліки, і переваги у своїх діях для вирішення збройних конфліктів. Проте їхнє вирішення чи запобігання не є найбільшим чи у повній мірі, як це є передбачено Статутом організації, зокрема до кожного конфлікту є так би мовити – універсальність, бо

дії для вирішення одного можуть не підійти під ситуацію іншого, саме це варто вирішити внаслідок ряду реформ до Статуту.

Особливо війна в Україні поставила з великої літери питання справжньої ефективності ООН у вирішенні збройних конфліктів. Організація не змогла гарантувати виконання міжнародних договорів відносно України: Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією 1997 року (чинний до 2019 р.) [2], Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон 2003 року, і, звісно, Будапештський меморандум 1994 року.

Це зумовлено кількома причинами, стало відомо, що резолюції Генеральної Асамблеї є дещо безкорисними, бо вони не мають обов'язкового характеру за собою. Або ж у Раді Безпеки, як відомо – є п'ять постійних членів, що мають право «вето» – тобто можуть блокувати рішення Ради. Але, наприклад Росія вчиняє військові злочини і злочини проти людяності, що є підтвердженням з боку світових держав, організацій і самих МКС з Міжнародним Судом ООН, вона також користується цим правом, хоча це є несправедливим. Проте законним, бо у Статуті не є передбачено виключення держави із списку постійних членів Ради Безпеки ООН [3].

Саме тому важливо реформувати розділи Статуту ООН: IV Генеральна Асамблея, V Рада Безпеки, VI мирні дії стосовно загроз, VII дії що загрожують світовій безпеці, миру. У Статтях 11, 12, 13, 14 Розділу IV варто надати обов'язковий характер резолюціям ГА і те, що вона може діяти одночасно з РБ. У Розділі IV варто створити нову статтю 34, що передбачатиме виключення держави з постійних членів і можливість ануляції «вето» під час голосування.

Також «запасним варіантом» можна назвати заміну організації на трійні союзи між державами, що мають спільні інтереси. Або кількість держав Організації Північноатлантичного договору розширити, особливо на Схід та Глобальний Південь.

Отже, ООН за свою доволі довгу історію справді змогла запобігти великим війнам і зберегти світовому стабільність, мир та безпеку. Проте з часом її ефективність починає зменшуватися і якщо не вжити заходів, може розпочатися найгірше – Третя Світова і повториться доля Ліги Націй, тобто організація може просто перестати існувати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статут Організації Об'єднаних Націй. 1945. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter>
2. «Президент увів в дію рішення РНБОУ щодо припинення дії Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Росією». 17.09.2018. Президент України Петро Олексійович Порошенко. Internet Archive WaybackMachine. URL: <https://web.archive.org/web/20181206192604/https://www.president.gov.ua/news/prezident-uviv-v-diyu-rishennya-rnbou-shodo-pripinennya-diyi-49642>
3. «Видалити «ракову пухлину». Чи можливо виключити Росію з Радбезу ООН». Суспільне Новини, 2022. О. Куренкова. URL: <https://suspilne.media/288533-vidaliti-rakovu-puhlinu-ci-mozna-vikluciti-rosiu-z-radbezu-onn/>

Ткачів О. З.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філософський факультет, студентка 1-го курсу,
053: психологія

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНОЇ СФЕРИ ОСІБ ІЗ РІЗНОЮ СХИЛЬНІСТЮ ДО АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ

Tkachiv O. Z.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philosophy, 1st year student,
053: Psychology

Academic Supervisor: Stelmashchuk K. R., PhD in Psychology

PECULIARITIES OF THE MOTIVATIONAL AND VALUE SPHERE OF INDIVIDUALS WITH VARYING LEVELS OF SUSCEPTIBILITY TO ADDICTIVE BEHAVIOR

У період повномасштабної війни в Україні психічне здоров'я громадян зазнає потужного психологічного навантаження. Втрата близьких, домівки, стабільності та відчуття контролю над життям — усе це спричиняє глибокі внутрішні травми. В умовах тривалого стресу й невизначеності значна частина людей вдається до компенсаторних стратегій, серед яких чільне місце займає адиктивна поведінка.

Проблема залежностей стає дедалі помітнішою і водночас — соціально делікатною. Саме тому на перший план виходить необхідність не лише вивчати зовнішні прояви такої поведінки, але й занурюватися у глибинні механізми — зокрема, мотиваційну та ціннісну сферу особистості. Адже саме вона визначає, чому людина обирає той чи інший шлях, як вона реагує на виклики і в чому знаходить (або не знаходить) внутрішню опору [3], [8].

Адиктивна поведінка визначається як форма девіантної активності, спрямованої на уникнення реальності через зміну психоемоційного стану шляхом вживання речовин або повторюваних

поведінкових актів [1]. Вона має багатофакторну природу і формується під впливом біологічних, психологічних та соціокультурних чинників. Основною мішенню адиктивності стає саме мотиваційно-ціннісна сфера, оскільки через неї реалізуються всі провідні особистісні механізми адаптації, захисту, компенсації.

Мотивація — як рушійна сила діяльності — є поліструктурним утворенням, що включає як базові потреби, так і складні духовні прагнення. Її тлумачення охоплює як внутрішні імпульси (Д. Маккелланд) [11], так і взаємодію з контекстом і цінностями (Х. Хекхаузен) [8]. У контексті адиктивної поведінки часто переважають мотиви уникнення — втечі від болю, тривоги, порожнечі, самотності [6], що знижує рівень усвідомленої регуляції та сприяє розвитку деструктивних стратегій.

Цінності ж виступають стійкими орієнтирами, які не просто визначають поведінку, а формують її зміст. За М. Рокичем, вони поділяються на термінальні (кінцеві життєві цілі) та інструментальні (способи досягнення цілей) [12]. Ш. Шварц акцентує на їх універсальності й контекстній стабільності [10]. У осіб із адиктивною поведінкою часто спостерігається деформація ціннісної ієрархії — акцент на гедоністичних або захисних цінностях, втрата альтруїстичних, духовних чи колективних орієнтирів [7].

Окремої уваги заслуговує вплив соціальних обставин на мотиваційно-ціннісну сферу. Травматичний досвід (зокрема бойові дії, втрати, вимушене переселення), відсутність підтримки, нестабільне середовище — всі ці чинники сприяють зниженню рівня самооцінки, зміщенню мотиваційної домінанти в бік уникнення або компенсації [9], [4].

Ціннісні орієнтації формуються не тільки під впливом культурного середовища, а й через власний життєвий досвід. Дослідження підтверджують, що у підлітків і молоді з ознаками поведінкової залежності переважають такі цінності, як «свобода від зобов'язань», «задоволення» та «ризик», тоді як цінності «здоров'я», «родина», «освіта» мають вторинне значення або неусвідомлюються взагалі [2].

Вітчизняні дослідники (І. Бех, Т. Титаренко, М. Слюсаревський) розглядають мотиваційно-ціннісну сферу як ядро особистості, яке визначає її активність, цілеспрямованість, ставлення до себе і до світу [5]. Саме ця сфера формує основу внутрішніх рішень —

зокрема, на користь або проти залежних моделей поведінки. У цьому контексті важливо не лише досліджувати вже наявні переконання, але й виявляти внутрішні конфлікти між цінностями та мотивацією, що можуть провокувати залежність.

Модель самоактуалізації А. Маслоу дозволяє зрозуміти, що особа, яка не реалізувала базових потреб (безпеки, любові, приналежності), рідко досягає рівня самореалізації, тому її мотиваційно-ціннісна сфера залишатиметься фрагментованою. У таких випадках поведінка буде радше реакцією на зовнішній тиск або емоційний дефіцит, ніж вільним вибором [3].

Дослідження мотиваційно-ціннісної сфери осіб із різною схильністю до адиктивної поведінки дозволяє глибше зрозуміти психологічну основу формування залежностей. Ця сфера не є просто набором переконань чи цілей — це внутрішній каркас особистості, що забезпечує її стійкість та адаптивність до викликів реальності (особливо в час війни). У випадку залежної поведінки ми спостерігаємо розрив між потребами та здоровими способами їх задоволення, де мотиваційна система часто витісняється короточасними компенсаціями, а цінності втрачають послідовність і глибину.

Особливо актуальним це стає в умовах повномасштабної війни, коли багато людей опиняються в стані тривалого стресу, втрачають контроль над життям, відчувають безсилля або втрату сенсу. У таких обставинах мотиваційно-ціннісна сфера стає вразливою: відбувається або її спустошення, або радикальне переосмислення. Саме тому важливою частиною психологічної підтримки має бути не лише поведінкова корекція, а й робота з глибинними смислами — допомога людині у відновленні її власних цінностей, внутрішньої мотивації, нової опори на себе.

Саме мотиваційно-ціннісна сфера може стати як слабким місцем людини, так і її найпотужнішим ресурсом. Людина, яка усвідомлює свої справжні потреби, вміє розрізняти істинні цінності від нав'язаних і здатна ставити перед собою довгострокові життєві цілі, рідше схильна до втечі у залежність. Водночас, осіб із порушенням ціннісної структури та зневірою у власні ресурси необхідно супроводжувати у формуванні нових життєвих смислів.

Таким чином, дослідження мотиваційно-ціннісної сфери осіб із адиктивною поведінкою має не лише теоретичне, а й глибоке

практичне значення. Воно відкриває нові перспективи для розробки психологічних програм, спрямованих на профілактику, реабілітацію та відновлення особистісної цілісності. У сучасному контексті викликів, що переживає українське суспільство, ця тема є не просто важливою — вона критично необхідна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Завадська Л. А. Профілактика адиктивної поведінки. Соціальна педагогіка. Луцьк, 1999. С. 105–111.
2. Кудріна Т. С. Діяльність, поведінка особистості: потребнісно-мотиваційна підсистема / за ред. Ю. Л. Трофімова. 3-тє вид., стереотип. Київ: Либідь, 2001. С. 384–406.
3. Макаревич О. Мотивація як підґрунтя дій особистості. Соціальна психологія. 2005. № 2(16). С. 134–141.
4. Матяж С. В., Березянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія : Соціологія. 2013. Т. 225, № 213. С. 27–30.
5. Мишко Н. М. Особливості мотиваційно-ціннісної сфери студента-психолога, який здобуває другу вищу освіту. Проблеми сучасної психології. 2016. № 31. С. 238–247.
6. Мовчан Я. О. Психологічні особливості мотиваційно-ціннісної сфери майбутніх інженерів як фактор розвитку їх лідерського потенціалу. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2017. № 3(2). С. 63–68.
7. Мудрик А. Б. Психологія залежної поведінки: навч. посіб. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2022. 236 с.
8. Психологічний словник / авт.-уклад.: В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова; за ред. Н. А. Побірченко. Київ : Наук. світ, 2007. 274 с.
9. Самойленко Н. І. Сучасні підходи до профілактики адиктивної поведінки підлітків у загальноосвітньому закладі. Педагогіка та психологія: зб. наук. праць. 2016. № 53. С. 350–358.
10. Шемигон Н. Ю. Сутність мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до майбутньої професійної діяльності. Проблеми інженерно-педагогічної освіти. 2012. № 36. С. 250–254.
11. McClelland D. C. How Motives, Skills, and Values Determine What People Do. American Psychologist. 1985. Vol. 40, No. 7. P. 812–825. URL:

https://www.academia.edu/36682658/How_Motives_Skills_and_Values_Determine_What_People_Do (дата звернення: 09.04.2025).

12. Rokeach M. The Nature of Human Values. New York: Free Press, 1973. 438 p.

Федак С. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
юридичний факультет, 3 рік навчання, 081: Право
Герц А. А.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА АГРАРНЕ СТРАХУВАННЯ

Fedak S. F.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Faculty of Law, 3th year
student, 081: Law
Herts A. A.

LEGAL REGULATION OF COMMERCIAL INSURANCE AND AGRICULTURAL INSURANCE

Слово «страхувати» походить від слова страх, а, згідно з тлумачним словником, означає уберегти кого-, що-небудь від чогось небажаного, неприємного [1]. Страхування це діяльність пов'язана з захистом особи від небажаних наслідків певних подій (ДТП, хвороби, стихійного лиха), які ймовірно можуть настати.

ЗУ «Про страхування» від 1996 року визначав під предметом договору страхування майнові інтереси, пов'язані з відповідним об'єктом [2]. Згідно з чинним законодавством, предметом згаданого правочину є передача страхувальником за плату ризику, пов'язаного з об'єктом страхування, страховику на умовах, визначених договором страхування або законодавством України [3]. Отже, предметом договору є певний ризик, який може бути виражено в майновому еквіваленті.

Предмет страхування нерозривно пов'язаний з об'єктом страхування. Законодавець виділяє три основні групи об'єктів страхування та одним таким об'єктом є майно на праві володіння, користування і розпорядження майном та/або можливі збитки чи витрати. Важливо зазначити, що під майном у цій статті потрібно розуміти не лише

майно, яке вже є наявне, але й те, яке може бути отримане у майбутньому, зокрема внаслідок зайняття підприємницькою діяльністю.

Підприємницький ризик визначають, зокрема, як потенційно можливу (вірогідну), випадкову подію (дію), результатом впливу якої на матеріальні, грошові ресурси, виробничі, економічні процеси підприємницької діяльності (включаючи обіг товарів) є збитки, додаткові витрати, зменшення отримуваних доходів, прибутку, що обумовлює необхідність страхування з метою забезпечення відшкодування заподіяних збитків, втрат [4, с. 99].

ЗУ «Про страхування» передбачає класи страхування, проте жоден з них не покриває повністю ті ризики, які виникають у зв'язку зі здійсненням підприємницькою діяльністю. До прикладу, 9 клас страхування передбачає можливість страхування майна від пожежі чи небезпечного впливу природних явищ, а 16 клас страхування надає можливість застрахувати фінансові ризики, що пов'язані з ймовірністю невиконання або неналежного виконання контрагентом договірних зобов'язань перед страхувальником., унаслідок перерви в господарській діяльності; унаслідок припинення (втрати, позбавлення), обмеження права власності на майно [5].

Класичного страхування підприємства від ризиків пов'язаних зі здійсненням підприємницької діяльності у нас не передбачено, зокрема законодавцем не враховано можливість настання виробничого ризику (проблеми неадекватного використання або відсутності сировини та матеріалів, зниження об'ємів виробництва продукції, збільшення втрат робочого часу, зменшення продуктивності праці, використання нових методів виробництва), комерційних (маркетингових) ризиків (ймовірність виникнення втрат у процесі упровадження, розміщення та реалізації товарів (послуг)) тощо.

Частково вирішити цю проблему можливо з запровадженням нового класу страхування, який би був окремо спрямований на страхування підприємницького ризику. Проте проблема міститься в даному випадку не лише в узаконенні можливості такого страхування, адже часткове страхування ризиків пов'язаних зі здійснення підприємницької діяльності можливе й зараз, проте на практиці такою можливістю не користуються.

Труднощі виникають також з тим, що таке страхування є дорогим, вартісним як для страховика, так і для застрахованої особи, тому

важливим є державне регулювання у цій сфері, у тому числі шляхом створення державних цільових фондів для страхування цього виду діяльності та виділення частини бюджетних коштів для часткового фінансування такого страхування.

Україна є найбільшою аграрною країною Європи, тому необхідним також згадати про потенційну можливість запровадження аграрного страхування як інструменту управління сільським господарством державою. У цьому випадку варто згадати про Іспанію, яку вважають батьківщиною страхового права, перший страховий кодекс тут виник ще у XV столітті (*Los Capítulos de Barcelona*, 1435) [6].

У цій країні розвинене не тільки медичне страхування, а й не відоме Україні аграрне страхування, яке регулюється Законом «Про комбіноване аграрне страхування» від 28 грудня 1978 року [7]. Суттю цього договору є страхування сільськогосподарського виробництва, тваринництва та рибного господарства від ненормованих коливань природних факторів. Такими чинниками можуть бути град, пожежа, посуха, мороз, повінь, ураган, снігопад, мороз, надмірна вологість, шкідники, хвороби та інші кліматичні негаразди. Тобто суть цього договору зводиться до страхування потенційного врожаю, який може не принести очікуваного прибутку внаслідок настання певних негативних природних явищ.

Аграрне страхування є добровільним, проте уряд може погодитися зробити його обов'язковим, якщо для певної території чи виробництва більше п'ятдесяти відсотків осіб, які безпосередньо керують або керують сільськогосподарськими господарствами, погоджуються його укласти. Щодо страхової суми, то вона вираховується у відсотках від очікуваної вартості урожаю, яку вираховують згідно з встановлених правил.

Важливо, що відповідно до ч. 1 ст. 11 Закону «Про комбіноване страхування» розмір страхових внесків визначається відповідно до обставин кожної області та культури та при цьому застосовується система державних внесків. Ця система становить собою допомогу держави, яка діє з метою забезпечення можливості страхування своєї діяльності фермерами та у пріоритеті якої стоїть захист фермерів з меншими економічними ресурсами.

Сільське господарство в Україні є однією найпріоритетніших сфер економіки і забезпечує їжею значну частину населення

країни, але кількість фермерів зменшується, натомість ринок монополізується. Не можемо не згадати про підвищення податків та складну ситуацію з транспортуванням. З огляду на це, вважаємо за необхідне пристосувати та імплементувати аграрне страхування в українське законодавство, адже це стимулюватиме до розбудови сільського господарства в Україні.

Отже, в Україні діє страхування фінансових ризиків, яке частково покриває страхування ризиків пов'язаних зі здійснення підприємницької діяльності, проте поза увагою залишається виробничий, підприємницький (маркетинговий) та деякі інші ризики. Як наслідок, виникає необхідність запровадження окремого класу страхування, який був би спрямований на страхування підприємницького ризику. Крім цього важливе також державне регулювання та часткове державне фінансове стимулювання до такого виду страхування. Зважаючи на те, що Україна є аграрною країною, надзвичайно важливим є запровадження аграрного страхування на прикладі досвіду Іспанії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. СТРАХУВАТИ - тлумачення, орфографія, новий правопис онлайн. Словник - тлумачний словник української мови, орфографічний словник онлайн. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?sword=страхувати> (дата звернення: 25.04.2025).
2. Цивільний кодекс Української РСР : Кодекс України від 16.12.1922 р. (втратив чинність). URL: <https://delegelata.com.ua/obrazets/download?url=ck-codecs-ussr-1922>
3. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 09 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.04.2025).
4. Олексів І.Б. Методи багатовимірної аналізу в оцінюванні фінансових ризиків підприємства/ І.Б.Олексів, Н.Ю.Подольчак// Фінанси України. - К., 2005. - №1. - С.99.
5. Про затвердження Положення про характеристики та класифікаційні ознаки класів страхування, особливості здійснення діяльності зі страхування та укладання договорів за класами страхування :

Постанова Нац. банку України від 25.12.2023 № 182 : станом на 29 черв. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0182500-23#Text> (дата звернення: 25.04.2025).

6. Види страхування в Іспанії - Український Консалтинг. офіс бізнес-інтеграції українців в Іспанії. URL: <https://ucbi.es/vydy-strahuvannya-v-ispanii/> (дата звернення: 25.04.2025).

7. De Seguros Agrarios Combinados la ley de españa. 87/1978, de 28 de diciembre. 01/02/1979. Jefatura del Estado. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1979-870> (дата звернення: 25.04.2025).

Федюра О. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філософський факультет, студентка 1-го курсу магістратури,
Напрямок 2: Суспільні науки
Науковий керівник: Левус Н.І.

**КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ЧИННИК
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ
В НАВЧАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

Fediura O. V.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philosophy, 1st year masters student,
Area 2: Social sciences
Scientific supervisor: Levus N.I.

**CREATIVITY AS A FACTOR
OF SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ADAPTATION
IN THE LEARNING ENVIRONMENT**

Сучасні психологічні дослідження визначають креативність як важливу особистісну характеристику, яка є одним із факторів само-реалізації особи та її гармонійної інтеграції в суспільство.

Від того, наскільки особистісні особливості допомагають відповідати на виклики суспільства, залежить успішна адаптація і соціалізація людини.

Соціально-психологічна адаптація містить такі процеси, як:

- когнітивний – комплекс психічних механізмів (сприйняття, увага, знання, мислення, пам'ять, уява), за допомогою яких людина пізнає навколишній світ, обробляє інформацію, приймає рішення та формує судження;

- емоційний – психічні процеси, що відображаються у реакціях на зовнішній світ. Емоції відіграють важливу роль у сприйнятті людиною нової ситуації, взаємодії з іншими людьми тощо. Навички емоційного інтелекту (розуміння власних та емоцій інших, вміння

керувати емоційними проявами тощо) допомагають людині успішно адаптуватися до нового соціального середовища;

- поведінковий – це сукупність дій, реакцій та звичок, які людина демонструє у взаємодії зі соціальним середовищем. Ці дії можуть мати як свідомий, так і несвідомий характер, і на їх формування впливає низка чинників (соціальні норми, обставини ситуацій, особистісні особливості) [6, с. 1620].

Соціально-психологічна адаптація є процесом активного пристосування до вимог середовища. З позицій системного підходу це явище розглядається як безперервний процес взаємозумовлюваного впливу людини та її соціального оточення, успішність і адекватність якого залежить як від індивідуально-психологічних особливостей, так і від чинників середовища [1, с. 91].

Основні завдання, які постають перед особистістю при зіткненні з кризовими ситуаціями, безпосередньо пов'язані з активним використанням психологічних або адаптаційних ресурсів. Ефективна копінг-поведінка допомагає особистості успішно долати життєві труднощі, знаходячи для цього найбільш адаптивні можливості [8, с. 119].

Загальна динаміка розвитку сучасного суспільства ґрунтується на так званих інтелектуальних технологіях, а також фокусує свою увагу на значущості творчого розвитку здобувачів вищої освіти, які в сучасних умовах повинні володіти навичками гнучких компетенцій (soft skills), включаючи креативність. Відповідно, зростає суспільна потреба у креативній особистості, здатної успішно адаптуватися до змін і трансформацій у професійному та соціальному середовищі, генерувати і засвоювати інформацію, створювати нові або поліпшувати існуючі моделі знань, чітко формулювати і аналізувати проблеми та пропонувати ефективні шляхи їх рішення [3, с. 11].

Креативність можна визначити як внутрішній ресурс людини, її здатність відмовитися від стереотипних способів мислення; можливість виявляти нові способи вирішення проблем та знаходити нові способи прояву своїх здібностей в різних видах діяльності [5, с. 31].

У психологічних дослідженнях поняття креативності розглядається переважно в двох напрямках. Перший, когнітивний підхід, стосується взаємозв'язку креативності та рівня інтелектуального розвитку особистості. Другий, особистісний підхід, зосереджений на

виявленні впливу особистісних характеристик, психологічних і мотиваційних особливостей [2, с. 26].

Загалом, креативність – це здібність, яка виявляється в усіх сферах життєдіяльності особистості, і яку можна визначити як здатність генерувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати нестандартні, проблемні ситуації [7, с. 210].

До прикладу, австралійсько-американське дослідження зв'язку між креативністю та адаптованістю доходить до висновку про те, що кожен вимір креативності має окремий, але взаємодоповнюючий вплив на психологічні, афективні та поведінкові аспекти адаптації. Здатність продукувати велику кількість гнучких і оригінальних рішень дає перевагу в адаптації [13].

На сучасному етапі суспільного розвитку, феномен креативності дедалі більше вживають у контексті аналізу проблем, пов'язаних з питаннями забезпечення якості освіти, успішного формування умінь та навичок майбутніх фахівців. [4, с. 52].

Креативність є вагомим фактором соціально-психологічної адаптації в навчальному середовищі.

Зокрема, креативність у вищій освіті передбачає наявність декількох блоків соціальної взаємодії, а саме: взаємодія між креативними викладачами, взаємодія між креативними студентами, а також платформи їхньої спільної взаємодії. Зростання та розвиток цих блоків впливатиме на процеси глобального освітнього середовища [9]. Дієвість такого підходу можна побачити в наступному прикладі.

У 2018 році в Південній Кореї стартував проєкт під назвою GINUESIUM. Використовуючи галерею в одному з університетів, студенти педагогічних спеціальностей разом із учнями старших класів місцевих шкіл організовували спільні виставки («Погляд на довкілля: уява та емпатія», «Творити – це мислити: Досліджуємо матеріали та розповідаємо історії», «Медіасприйняття: чуттєва комунікація через медіа-мистецтво» та інші). GINUESIUM надав простір для інтеграційного підходу, де освіта і творчість набули нових значень у співпраці між викладачами, вчителями та учнями. Проєкт зумів співвіднести зміст і навички з різних предметних областей і сприяти особистій та соціальній інтеграції усіх учасників процесу [11, с.41-53].

Дослідники Ханойського університету науки (В'єтнам), Nguyen L. T. та Nguyen C. K. (2022) опитали 790 учнів шести середніх шкіл Ханоя щодо соціальної адаптивності як складової соціального інтелекту. 15,7% опитаних належали до групи з низькою здатністю до соціальної адаптації. Одним з факторів, які мали найбільший вплив на результат, окрім якості освітнього середовища, виявилась можливість креативного самовираження учня у навчальному процесі [12].

«Від творчості до майбутнього: роль кар'єрної адаптивності» – дослідження, проведене науковцями Університету Парфенопи в Неаполі свідчить про те, що навички креативності полегшують процес побудови кар'єри під час переходу від навчання до роботи. Мається на увазі і кар'єрна адаптивність як набір навичок, необхідних для пристосованості до змін на сучасному ринку праці, так і загальна здатність адаптуватися до соціальних змін. Як показують результати цього ж дослідження, креативність є важливим фактором, що впливає на кар'єрні перспективи не залежно від сфери діяльності [10].

Освітня система є однією з перших і найвагоміших ланок соціалізації особистості. Таким чином, можливість креативного розвитку в системі освіти будучи її учасником є позитивним чинником адаптації людини в соціальне середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галецька І. Психологічні чинники соціальної адаптації. Соціогуманітарні проблеми людини. 2005. № 1. С. 91-100. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/27517/13-Haletska.pdf?sequence=1> (дата звернення: 27.03.2025).
2. Гульбс О. А, Діхтяренко С. Ю., Кузьміна В. Ю. Формування креативності студентів психологів в процесі навчання. Психологічний журнал. 2021. Вип. 6. С. 23-33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psj_2021_6_5 (дата звернення: 27.03.2025).
3. Денисюк Ж. З. Креативність у мистецькій освіті як середовище реалізації професійного і творчого потенціалу особистості. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2023. № 2. С. 9-15. DOI: 10.32461/2226-3209.2.2023.286868.

4. Дудка Т., Гребенюк В. Розвиток креативності студентів гуманітарних спеціальностей. Молодь і ринок. 2024. № 3. С. 51-55. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.301639>.
5. Левус Н. І. Креативність осіб із різним рівнем саморегуляції. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. 2020. Вип. 2. С. 29-36. DOI: 10.32999/ksu2312-3206/2020-2-4.
6. Мельник Л. М. Соціально-психологічна адаптація студентів-першокурсників до умов освітнього середовища закладів вищої освіти: проблематика вивчення. Журнал «Перспективи та інновації науки» (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»). 2025. № 1(47). С. 1615-1624. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-1\(47\)-1615-1624](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-1(47)-1615-1624).
7. Поленкова М. В. Креативний менеджмент як фактор інноваційного розвитку суспільства. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. 2021. Вип. 30. С. 207-215. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.6223396>.
8. Ткачишина О. Кризові ситуації: адаптаційні ресурси особистості та соціальні стереотипи. Теорія і практика сучасної психології. 2020. № 1. Т. 3. С.116-120. DOI: <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2020.1-3.20>.
9. Чужикова В. Г. Креативність викладача / креативність студента: побудова нової моделі. Педагогічні науки. Секція 4. Соціальна педагогіка. 2022. Вип. 98. 2022. С. 54-59. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2022-98-8>.
10. Fusco L., Parola A., Sica L. S. From creativity to future: the role of career adaptability. ResearchGate. 2019. URL: <https://www.researchgate.net/publication/338197339> (дата звернення: 27.03.2025).
11. Keumhee Ahn and Jung Duk Ohn. Creativity and curriculum integration in the case of GINUESIUM in South Korea. Creativity in Education: International Perspectives. London: UCL Press, 2024. P. 41-55. URL: <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/86406/9781800080638.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 27.03.2025).

12. Nguyen M. L. T., Nguyen C. K. Social Adaptability Capacity of High School Students: Current Status and Influencing Factors. Research Square. 2022. DOI: <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-2001025/v1>.
13. Richard V., Lebeau J.-Ch., Becker F., Inglis E. R., Tenenbaum G. Do more creative people adapt better? An investigation into the association between creativity and adaptation. Psychology of Sport and Exercise. 2018. Vol. 38. P. 80-89. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2018.06.001>.

Худан М. Я., Глагола В. В., Янковська І. І.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
Факультет суспільних наук, студентки 1-го курсу,
053: Психологія

АГРЕСІЯ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ: ТИПИ ПРОЯВУ ТА РІВНІ АГРЕСИВНОСТІ

Khudan M. J., Hlagola V. V., Jankovska I. I.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Social Sciences, 1th year student,
053: Psychology

AGGRESSION IN ADOLESCENCE: TYPES OF MANIFESTATION AND LEVELS OF AGGRESSIVENESS

Постановка проблеми. Юнацький вік є часом інтенсивного формування особистості, коли людина шукає власне місце в суспільстві та визначає свої морально-ціннісні орієнтири. У цей період нерідко виникають прояви деструктивної поведінки, зокрема агресії, яка може варіювати від комунікативних кризових ситуацій до загострених конфліктів. Зростання напруги в молодіжних групах і навчальних закладах свідчить про необхідність глибшого осмислення природи агресії, її причин і способів прояву. Часто таку поведінку вважають тимчасовою, пов'язаною з перехідним віком, але вона може мати тривалі наслідки для психічного здоров'я та соціальної адаптації. Відтак виникає потреба систематизувати знання про форми агресії та ступені її прояву, щоб розробити дієві методи профілактики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання агресії в юнацькому віці є предметом уваги сучасної психології. Дослідження про сутність та механізми агресії склали теорії таких дослідників, як З. Фрейд, К. Лоренц, Д. Доллард, А. Бандура та інших. Вони наголошували на ролі соціального впливу у формуванні агресивної поведінки, вказуючи на вплив сімейного середовища та засобів масової

інформації. Сучасні дослідження дедалі частіше звертаються до реляційної агресії, яка включає маніпулятивні дії, спрямовані на погіршення соціального статусу іншої людини.

Метою статті є аналіз форм прояву агресії в юнацькому віці та визначення ступенів агресивності з урахуванням психологічних і соціальних чинників. Дослідження спрямоване на розгляд теоретичних підходів до класифікації агресії, оцінку її основних проявів і впливу різного рівня агресивності на міжособистісні стосунки юнаків.

Для досягнення мети використано такі **методи**, як аналіз і систематизацію наукової літератури, порівняльний підхід і узагальнення. Проаналізовано праці вітчизняних і зарубіжних авторів із психології агресії, а також нормативні документи, пов'язані з профілактикою деструктивної поведінки в освіті. Метод класифікації застосовано для виокремлення форм агресії та ступенів агресивності, що дало змогу структурувати матеріал і виявити ключові закономірності.

Виклад основного матеріалу. Агресія в юнацькому віці є складним психологічним феноменом, що виникає на перетині індивідуальних особливостей, соціального контексту та зовнішніх обставин. Вона проявляється як поведінка, спрямована на завдання шкоди іншій людині — фізичної чи психологічної — або собі. У юності агресія часто стає реакцією на фрустрацію, міжособистісні конфлікти чи прагнення самоствердитися в групі. Розуміння цього явища вимагає розгляду його основних форм і ступенів вираженості, які формуються під впливом низки чинників. Можна стверджувати, що воно виступає показником деформованого способу життя та виховання і відображає одну з найгостріших психологічних і соціальних проблем сучасного суспільства [1].

Фізична агресія є однією з найбільш помітних форм поведінки в юнацькому віці. Вона охоплює дії, що передбачають застосування сили: бійки, штовхання, псування речей. Юнаки нерідко вдаються до таких дій, коли прагнуть утвердити свій авторитет у групі чи відповісти на провокацію, що є прикладом детермінанту вказаного явища. У навчальних закладах фізична агресія часто виникає в неформальних об'єднаннях, де соціальний статус залежить від демонстрації сили чи сміливості. Така поведінка може бути як імпульсивною, так і спланованою, коли юнак свідомо використовує силу для

досягнення мети. Окрім цього приділена увага фрустрації, яка когнітивно прив'язується до агресії [2].

Вербальна агресія, на відміну від фізичної, реалізується через слово. Вона включає образи, сарказм, погрози чи приниження, а в її основі лежить установка на суб'єктно-об'єктний тип спілкування й негативізуючий вплив на адресата [3]. У юнацькому середовищі вербальна агресія є поширеним інструментом для вираження невдоволення чи боротьби за місце в соціальній ієрархії. Наприклад, глузування над зовнішністю чи здібностями однолітка може бути способом підкреслити власну значущість. Дівчата частіше використовують вербальну агресію як засіб впливу в міжособистісних стосунках, тоді як юнаки можуть поєднувати її з фізичними діями. Вербальна агресія небезпечна тим, що завдає психологічної шкоди, яка може мати тривалі наслідки для самооцінки жертви.

Реляційна агресія є менш очевидною, але не менш значущою формою. Вона спрямована на підлив соціальних зв'язків іншої людини через маніпулятивні механізми. У юнацькому віці, коли соціальний статус набуває особливого значення, реляційна агресія стає потужним інструментом впливу. Наприклад, організація бойкоту чи поширення неправдивих відомостей може призвести до ізоляції жертви, що особливо болісно сприймається в молодіжному середовищі. Ця форма частіше притаманна дівчатам, хоча юнаки також можуть вдаватися до подібних стратегій, особливо в конкурентних групах.

Ступінь агресивності як риси особистості варіює залежно від психологічного стану юнака та його оточення. На низькому рівні агресія проявляється епізодично, зазвичай у відповідь на сильні подразники, як-от несправедливе ставлення чи образа. Юнаки з таким рівнем агресивності здатні контролювати свої емоції та шукати компроміси, що не створює серйозних перешкод для їхньої соціальної адаптації. Середній рівень агресивності характеризується частішими проявами, особливо в умовах конкуренції чи стресу. У таких випадках юнак може вдаватися до словесних образ чи навіть фізичних сутичок, але зазвичай не виступає ініціатором конфлікту. Цей рівень потребує уваги педагогів, оскільки без належної корекції може перерости в більш деструктивні форми. Високий рівень агресивності вирізняється постійною готовністю до конфронтації, навіть за

відсутності явних причин. Юнаки з таким рівнем часто імпульсивні, мають низький самоконтроль і схильність до фізичних конфліктів. Така поведінка може вказувати на глибші психологічні проблеми, як-от низька самооцінка чи перенесений травматичний досвід, і вимагає втручання фахівців.

Формування агресивності в юнацькому віці зумовлене кількома чинниками. Індивідуальні особливості, такі як імпульсивність чи висока тривожність, створюють передумови для агресивних реакцій. Наприклад, юнак із невпевненістю в собі може використовувати агресію як спосіб компенсувати внутрішній дискомфорт. Сімейне середовище відіграє не менш важливу роль: конфлікти між батьками, авторитарне виховання чи брак уваги до потреб дитини сприяють розвитку деструктивної поведінки. Соціальний контекст, зокрема вплив однолітків і медіа, також має значення. У молодіжних групах, де цінується домінування, агресія може сприйматися як ознака сили, що спонукає юнаків до її проявів [4].

Неконтрольована агресія в юнацькому віці може призвести до серйозних наслідків, таких як соціальна ізоляція, зниження успішності чи навіть правові проблеми. Однак за належного спрямування помірна агресивність може стати джерелом позитивних якостей, як-от наполегливість чи лідерство. Для профілактики деструктивних проявів важливо створювати умови для розвитку емоційної саморегуляції, навчати юнаків конструктивним способам вирішення конфліктів і залучати сім'ї до співпраці з педагогами. Не менш значущим є формування медіаграмотності, що допомагає зменшити вплив агресивного контенту [5].

Висновки. Агресія в юнацькому віці є багатогранним явищем, що проявляється у фізичній, вербальній і реляційній формах, кожна з яких має свої особливості та наслідки. Ступінь агресивності залежить від індивідуальних рис, сімейного виховання та соціального оточення, варіюючи від епізодичних проявів до постійної ворожості. Низький рівень агресивності не становить загрози, тоді як середній і високий потребують уваги фахівців. Аналіз теоретичних джерел підкреслює необхідність комплексного підходу до профілактики, який охоплює роботу з юнаками, їхніми сім'ями та освітнім середовищем. Подальші дослідження варто зосередити на вивченні реляційної агресії та її впливу на довгострокову соціальну адаптацію. Розуміння

природи агресії дає змогу формувати стратегії для підтримки молоді на етапі становлення особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гнатко, І. О. Агресивність як засіб самовираження підлітків та юнаків / І. О. Гнатко // Соціально-психологічні технології розвитку особистості : зб. наук. праць за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених, аспірантів та студентів (м. Херсон, 14 травня 2020 р.) / ред. колегія : А. М. Яцюк, Н. О. Олейник, В. В. Мойсеєнко та ін. – Херсон : ФОП Вишемирський В.С., 2020. – С. 86-89.
2. Чернописька В. (2023). Агресія як детермінуючий чинник протиправної поведінки людини. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». Т. 10. № 2(38). С. 125-130.
3. Качмар О. В. Вербальна агресія та шляхи її подолання / О. В. Качмар // Актуальні проблеми філософії та соціології: Науково-практичний журнал / Голов. ред. Д. В. Яковлев; відпов. секретар І. В. Шамша; Міністерство освіти і науки України; Національний університет "Одеська юридична академія". - Одеса, 2016. - Вип. 12. - С. 55-57.
4. Мойсеєва О.Є. Соціально-психологічні чинники агресії підлітків. О.Є. Мойсеєва. – Київ: Юридична психологія, 2015. № 1. - С. 309-318.
5. Іщенко Д.І. Агресивність сучасної молоді: причини, шляхи профілактики. Актуальні проблеми психології в закладах освіти. 2020. Вип.10. С. 55–62.

Цендра Г. Я.

Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
факультет суспільних наук, студентка 1-го курсу,
053: Психологія

ПСИХОЛОГІЯ ЦИФРОВОЇ ДОБИ: АНАЛІЗ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НЕЙРОНАУК

Tsendra H. Ya.

Uzhhorod National University, Uzhhorod,
Faculty of Social Sciences, 1st year student,
053: Psychology

PSYCHOLOGY OF THE DIGITAL AGE: AN ANALYSIS OF INTERNET ADDICTION THROUGH THE LENS OF NEUROSCIENCE

Інтернет-залежність дедалі частіше визнається у науковому середовищі як серйозне явище, що охоплює різні аспекти ментального здоров'я. Молодь, яка зростає у цифровому середовищі з постійним доступом до мобільних додатків, онлайн-ігор і соцмереж, стикається не лише з новими можливостями для розвитку, але й з викликами, пов'язаними з психоемоційною стабільністю [2, 8]. За останніми статистичними оцінками, понад 10,9% мешканців країн Близького Сходу, близько 6,1% населення ЄС та до 12% українців демонструють риси, притаманні інтернет-залежності [19, 20].

У 2020 році ВООЗ офіційно класифікувала надмірне використання цифрових технологій як глобальну проблему. Відомо, що зловживання Інтернетом негативно впливає на управління сном, розпорядком дня, енергетичним тонусом, а також на увагу — функції, в основі яких лежить робота префронтальної кори, гіпоталамо-гіпофізарної осі та ретикулярної формації [1, 2].

Під поняттям інтернет-залежності (ІЗ) сьогодні розуміють форму поведінкової адикції, що виявляється у патологічній прив'язаності до цифрового простору, зокрема мережі Інтернет. У фаховій

літературі цей феномен описується як розлад інтернет-залежності (Internet Addiction Disorder, IAD). На рівні нейробіології така залежність пов'язується з порушенням функціонування нейронних мереж, які регулюють контроль імпульсів (через префронтальну кору), емоційну стабільність (через лімбічну систему) та когнітивну адаптивність. Ці порушення безпосередньо впливають на ключові когнітивні функції – від ухвалення рішень до ефективності механізмів винагороди [3, 4].

Метою цієї статті є комплексний аналіз інтернет-залежності як феномену цифрової епохи – зокрема її нейрофізіологічних аспектів. Особлива увага приділяється факторам, що сприяють виникненню ІЗ, її симптоматиці та наслідкам ментального здоров'я. У цьому контексті доцільно розрізнити різні напрями нейронауки, які роблять внесок у розуміння ІЗ. Когнітивна нейронаука досліджує, як порушення в роботі пам'яті, уваги та емоційної регуляції пов'язані з надмірним використанням Інтернету. Біхевіоральна нейронаука акцентує увагу на змінах у поведінкових реакціях, зумовлених цифровими звичками. Обчислювальна нейронаука дозволяє моделювати нейронні процеси, що лежать в основі залежності. Клінічна нейронаука досліджує розлади, що розвиваються на фоні ІЗ, та допомагає формувати нові терапевтичні підходи.

Феномен технологічної залежності охоплює широкий спектр онлайн-активностей, які можуть набувати проблемного характеру та негативно впливати на повсякденне життя будь-якої людини. У нейронауковому контексті це пов'язано з дезадаптивною нейропластичністю, коли повторювана стимуляція певних мозкових структур (зокрема системи винагороди) формує патологічні поведінкові патерни [4].

- Одним із таких проявів є розлад, пов'язаний з онлайн-порнографією, що полягає у нав'язливому споживанні сексуального контенту в Інтернеті. Така поведінка супроводжується підвищеною активацією мезолімбічного дофамінового шляху, це може мати значний вплив на психоемоційний стан користувача та призводити до ускладнень у стосунках з іншими людьми [5].

- Інтернет-залежність, пов'язана з використанням соціальних мереж, виявляється у постійній потребі перевіряти повідомлення, оновлення стрічки новин чи публікацій. Це супроводжується

підвищеною активністю вентрального стріатума — ключової структури системи винагороди, яка змінює баланс між імпульсивністю (дофамінова активація) та самоконтролем (функція префронтальної кори) [7, 10]. Такі зміни можуть перешкоджати повноцінному функціонуванню в освітньому, професійному та сімейному середовищі [7].

- Залежність від онлайн-шопінгу або участі в інтернет-аукціонах проявляється як неконтрольоване прагнення або імпульс до купівлі товарів через Інтернет. Цей імпульсивний тип поведінки може бути зумовлений зниженням контролем з боку префронтальної кори та гіперактивністю поясної кори [6]. Незважаючи на тимчасове емоційне полегшення, така поведінка може призводити до фінансових труднощів та психологічного дистресу [7, 8].

- Залежність від відео- та онлайн-ігор становить серйозну загрозу для фізичного і психічного здоров'я. Особи з подібним типом поведінки часто нехтують потребами тіла, соціальними обов'язками та іншими значущими аспектами життя. Дані функціональної нейровізуалізації свідчать про зниження активності префронтальних ділянок мозку (відповідальних за контроль і планування) та підвищену чутливість вентральної тегментальної області — ключового вузла мотиваційної системи [5, 8].

- У цифрову епоху особливої актуальності набули й азартні ігри в онлайн-форматі. Їх інтеграція у різні цифрові платформи (включно з мобільними додатками та відеоіграми) значно ускладнює процеси контролю та регуляції. Вони активують ті самі нейрофізіологічні шляхи, що й наркотичні речовини — передусім дофамінову систему та структури лімбічного комплексу [6, 7, 8]. Попри тривалу історію гравальної поведінки, її сучасна цифрова форма створює додаткові виклики у сфері охорони психічного здоров'я.

Технологічна залежність не є винятковим явищем окремих вікових або соціальних груп — вона може проявлятися у людей найрізноманітнішого віку, темпераменту, когнітивного типу чи нейробіологічної будови. Схильність до розвитку інтернет-залежності тісно пов'язана з процесами дозрівання та функціональним станом ключових мозкових структур — зокрема, префронтальної кори, системи винагороди та лімбічного комплексу. Найбільш вразливими з точки зору нейропсихології виявляються ті користувачі, які протягом тривалого часу активно взаємодіють із цифровими технологіями — з

освітньою, комунікативною чи розважальною метою. У подібних випадках часте збудження дофамінергічної системи, ослаблений контроль з боку префронтальної кори, а також порушення у взаємодії між мережею пасивного режиму мозку та виконавчою мережею можуть сприяти формуванню стійких залежних моделей поведінки [9].

Зазначені нейрофізіологічні особливості часто виступають основою порушень у системах саморегуляції. Це проявляється у компульсивному використанні Інтернету, зниженні здатності контролювати імпульси, труднощах з емоційною регуляцією, а також проблемах із концентрацією уваги та сном. У такому контексті особливої актуальності набуває потреба в міждисциплінарних дослідженнях цього феномену, що дозволили б сформувати цілісні стратегії профілактики та втручання — із врахуванням нейробіологічної розмаїтості серед користувачів [9].

Сьогодні існує низка діагностичних інструментів для виявлення інтернет-залежності, однак жоден із них наразі не може вважатися загально визнаним «золотим стандартом» з нейропсихометричної точки зору. До найбільш відомих серед них належать:

- Тест інтернет-залежності (Internet Addiction Test, IAT) — це само-звітна шкала, що складається з 20 пунктів і дозволяє оцінити рівень компульсивності, втрати контролю, негативних наслідків, а також тенденцію до нехтування повсякденними обов'язками. Інструмент був розроблений для аналізу поведінкових моделей, пов'язаних із дофамінергічною активністю. Його надійність підтверджується внутрішньою узгодженістю ($\alpha = 0,84$) [8].

- Опитувальник Янг для діагностики інтернет-залежності (Young's Diagnostic Questionnaire for Internet Addiction, YDQI) — базується на критеріях DSM-розладів і зосереджується на клінічно значущих симптомах із позицій нейроповедінкової діагностики [7, 8].

- Шкала Чена (Chen Internet Addiction Scale, CIAS) — валідований інструмент із 26 пунктів, що оцінює п'ять ключових компонентів: компульсивне використання, толерантність (яка пов'язана зі зниженням чутливості до дофамінової стимуляції), симптоми відміни (подібні до абстинентного синдрому), труднощі в соціальних стосунках та проблеми у тайм-менеджменті. Надійність шкали коливається в межах $\alpha = 0,79\text{--}0,93$ [7, 8].

- Шкала інтернет-залежності (Internet Addiction Scale, IAS) — ще один інструмент, який дозволяє оцінити рівень занурення у цифрове середовище з урахуванням емоційних, поведінкових та мотиваційних аспектів.

Попри поширеність цих інструментів, більшість із них зосереджена переважно на поведінкових ознаках і не враховує нейрофізіологічних індикаторів — таких як варіабельність серцевого ритму, електрофізіологічні параметри (наприклад, ERP-компоненти) або функціональні зміни в роботі мозкових мереж. Саме тому сучасна нейропсихологічна діагностика інтернет-залежності дедалі частіше потребує залучення нейронаукових підходів, зокрема функціональної МРТ, ЕЕГ та методів нейроендокринології — задля створення об'єктивніших, науково обґрунтованих діагностичних засобів [11].

Таким чином, вплив інтернет-залежності на роботу мозку не можна ігнорувати. З позицій нейронаук, вона демонструє подібні шаблони мозкової активності, як і класичні форми адиктивної поведінки, що вказує на її серйозність як клінічного стану. Інтернет-залежність можна розглядати як патологічну активацію нейронних шляхів, що з'єднують підкіркові структури, зокрема базальні ганглії, з неокортексом — у першу чергу з префронтальною корою [9].

Інтернет-залежність справляє комплексний вплив на мозок, змінюючи як його структуру, так і функціонування. Вона супроводжується характерними патернами нейронної активності, що відрізняються від норми. Всі симптоми — фізичні, психічні та соціальні — мають чітке нейрофізіологічне підґрунтя, яке пов'язане з особливостями нейропластичності, функціонуванням дофамінергічної системи, активністю префронтальної кори, а також механізмами стресу та винагороди [10].

До фізичних проявів належать хронічна втома, головний біль і порушення сну — усе це часто пов'язано з гіперактивацією симпатичної нервової системи. Часте й інтенсивне користування пристроями, що мають потужні сенсорні стимули (висока швидкість оновлення інформації, яскраві візуальні елементи, фоновий інформаційний шум), сприяє сенсорному перевантаженню та порушенню циркадних ритмів, зокрема через зміну секреції мелатоніну. Крім того, зменшення фізичної активності та поструральні проблеми

справляють додатковий вплив на роботу соматосенсорної й моторної кори та порушують регуляцію з боку вегетативної нервової системи [14].

Психічні симптоми — тривожність, дратівливість і репресивність — пов'язані зі змінами у функціонуванні префронтальної кори, мигдалеподібного тіла та гіпокампу. У людей, що демонструють залежну поведінку, спостерігається зниження здатності до емоційного самоконтролю через гіпофункцію префронтальної кори, підвищена реактивність мигдалеподібного тіла (що робить їх чутливішими до загроз), а також знижений рівень нейрогенезу в гіпокампі, що впливає на пам'ять, здатність до навчання й стресостійкість. Особи з тривожними розладами часто схильні до компульсивних думок і нав'язливого занепокоєння, через що вони уникають певних ситуацій задля збереження суб'єктивного комфорту [16]. Ці стани нерідко супроводжуються й соматичними проявами — такими як тахікардія, тремор, надмірна пітливість чи запаморочення. Імпульсивна поведінка та втрата самоконтролю пов'язуються з порушенням у лобово-стриарних ланцюгах — зокрема між префронтальною корою та смугастим тілом — що спричиняє ослаблення когнітивного гальмування і підсилення автоматизованих реакцій [11, 17].

Соціальні наслідки інтернет-залежності — зокрема відчуття ізоляції, зниження емпатії та труднощі у реальній комунікації — можуть бути зумовлені зниженням активності дзеркальної нейронної системи, а також порушеннями у роботі медіальної префронтальної кори, яка бере участь у розумінні намірів інших людей і самоусвідомленні. Дзеркальна нейронна система (ДНС) охоплює ділянки премоторної кори (зона F5), скроневу борозну (STS) та нижню тім'яну частку (IPL), і відіграє важливу роль у розвитку емпатії, мовлення, соціального пізнання та здатності до «теорії розуму» — тобто розуміння ментальних станів інших [15].

Ще одним важливим фактором є онлайн-поведінкові патерни, пов'язані з потребою у соціальному визнанні — «лайках», підписниках та цифрових реакціях. Вони стимулюють активність у вентральній частині смугастого тіла — зоні, що відповідає за обробку винагород і тісно пов'язана з дофаміновими механізмами. З часом чутливість до цих стимулів знижується, і для отримання тієї ж емоційної

відповіді потрібна дедалі більша кількість взаємодій. Такий процес схожий на розвиток толерантності при наркотичній залежності [6].

Результати сучасних досліджень свідчать: надмірне використання цифрових технологій може провокувати викиди дофаміну, які, у свою чергу, викликають структурні зміни у мозку — подібні до тих, що спостерігаються при хімічних залежностях, зокрема алкоголізмі чи наркоманії. Такі зміни позначаються на когнітивних процесах: знижується здатність до прийняття зважених рішень, страждають виконавчі функції, емоційна регуляція, обробка інформації та робота пам'ять [10]. Система винагороди, що включає вентральний стріатум, інсулу, мигдалеподібне тіло та префронтальну кору, є центральною в механізмах формування залежності. У випадку інтернет-залежності спостерігається гіперактивація цієї системи у відповідь на цифрові стимули, що спричиняє посилене бажання знову звертатися до Інтернету та одночасно знижує чутливість до природних джерел задоволення [12].

Згідно з функціональною МРТ, у підлітків із високим рівнем інтернет-залежності відзначається зменшення активності дорсолатеральної префронтальної кори (DLPFC) під час виконання завдань на самоконтроль — що прямо корелює з труднощами у здатності відтерміновувати винагороду [11, 9]. Ці методи також дозволяють виявляти порушення у взаємодії між мережею пасивного режиму (DMN) та виконавчою мережею мозку (CEN), що, у свою чергу, сприяє розвитку компульсивної поведінки та ослабленню самоконтролю [9].

Тривала дія цифрових стимулів поступово формує у мозку звичку до негайного задоволення. Унаслідок цього знижується сприйнятливість до природних стимулів — таких як жива соціальна взаємодія або досягнення довготривалих життєвих цілей. Така «переналаштована» система мотивації підштовхує до короткострокових задоволень, ускладнюючи навчання, побудову професійної траєкторії та розвиток особистості загалом [12].

Когнітивний контроль — це здатність особи свідомо регулювати власну поведінку, думки й дії. Хоча іноді його розглядають як антипод імпульсивності, у нейропсихології він належить до комплексу виконавчих функцій, що забезпечують планування, адаптацію та цілеспрямованість [10]. Основою цих процесів є діяльність префронтальної кори, зокрема її дорсолатерального відділу [12].

Функціонально префронтальна кора з'єднана з базальними гангліями через так звані лобно-смугасті петлі — когнітивну та лімбічну. У межах цих ланцюгів відбувається інтеграція імпульсів, пов'язаних із мотивацією, емоціями й самоконтролем. Такі структури, як мигдалеподібне тіло й *nucleus accumbens*, безпосередньо пов'язані з орбітофронтальною та вентромедіальною префронтальною корою [10]. Вони залучені не лише у регуляцію поведінки, а й у механізми формування залежностей. Постійна стимуляція дофамінергічної системи цифровими подразниками спричиняє її гіперактивність у межах мезолімбічної системи — частини базальних гангліїв. Це підсилює прагнення до повторного звернення до джерела стимулу, за аналогією з іншими типами залежностей [10, 13].

Таким чином, інтернет-залежність не є лише питанням поведінки — це складний нейробіологічно зумовлений стан, який потребує ретельного вивчення. Глибше розуміння організації нейронних ланцюгів, що поєднують префронтальні зони з підкірковими структурами, дозволяє розкрити механізми цього розладу. Подальші міждисциплінарні дослідження можуть стати підґрунтям для створення ефективних профілактичних і терапевтичних підходів, особливо актуальних у сучасному цифровому контексті [10, 13].

Отже, інтернет залежність – це не просто буденне явище чи тимчасовий дискомфорт, а складний, глибоко вкорінений нейропсихологічний та соціокультурний феномен, який вимагає серйозної уваги з боку науки, медицини на суспільства. Міждисциплінарні дослідження свідчать, що надмірне використання цифрових технологій призводить не лише до порушення повсякденного функціонування людини, а й до структурних змін у мозку, в тому числі в системах, відповідальних за самоконтроль, мотивацію та емоційну регуляцію.

Клінічні прояви цієї залежності є різноманітними та мають широке коло проявів – від компульсивного геймінгу чи перегляду соціальних мереж до паталогічного онлайн шопінгу та кіберсексуальної залежності. Вразливість до розвитку ІЗ спостерігається як і підлітковому, так і у дорослому віці, причому факторами ризику виступають різноманітні психологічні особливості, такі як підвищений рівень стресу, соціальна ізоляція, емоційна лабільність, низька самооцінка, а також недостаток соціальних взаємозв'язків.

У сучасному світі, де інформаційне перенасичення стає нормою, а цифрова взаємодія - основним способом комунікації, інтернет-залежність перетворюється на один із великих викликів для ментального здоров'я. Усвідомлення масштабів цієї проблеми, у поєднанні з подальшим розвитком наукових знань та підвищенням рівня соціальної відповідальності, є необхідною умовою для формування безпечного та сприятливого цифрового середовища для майбутніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Digital Addiction and Sleep [Електронний ресурс] // National Center for Biotechnology Information. – Режим доступу: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9179985/> (дата звернення: 20.04.2025).
2. Impact of Internet Addiction on Youth's Emotional Development [Електронний ресурс] // Psychologs. – Режим доступу: <https://www.psychologs.com/impact-of-internet-addiction-on-youths-emotional-development/> (дата звернення: 21.04.2025).
3. Chen H., Dong G., Li K. Overview on brain function enhancement of Internet addicts through exercise intervention: Based on reward-execution-decision cycle [Електронний ресурс] / H. Chen, G. Dong, K. Li // National Center for Biotechnology Information. – Режим доступу: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9933907> (дата звернення: 20.04.2025).
4. Li S., Wu Q., Tang C. Exercise-Based Interventions for Internet Addiction: Neurobiological and Neuropsychological Evidence [Електронний ресурс] / S. Li, Q. Wu, C. Tang // Frontiers in Psychology. – Режим доступу: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2020.01296/full> (дата звернення: 20.04.2025).
5. Love T., Laier C., Brand M., Hatch L., Hajela R. Neuroscience of Internet Pornography Addiction: A Review and Update [Електронний ресурс] / T. Love, C. Laier, M. Brand, L. Hatch, R. Hajela // National Center for Biotechnology Information. – Режим доступу: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4600144/> (дата звернення: 20.04.2025).

6. Brand M., Young K. S., Laier C. Prefrontal control and Internet addiction [Електронний ресурс] / M. Brand, K. S. Young, C. Laier // *Frontiers in Human Neuroscience*. – Режим доступу: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fnhum.2014.00375/full> (дата звернення: 24.04.2025).
7. American Psychiatric Association. Technology Addiction: Social Media and More [Електронний ресурс] // American Psychiatric Association. – Режим доступу: <https://www.psychiatry.org/patients-families/technology-addictions-social-media-and-more/what-is-technology-addiction> (дата звернення: 24.04.2025).
8. Poli R. Internet addiction update: diagnostic criteria, assessment and prevalence [Електронний ресурс] / R. Poli // *Neuropsychiatry*. – Режим доступу: <https://www.jneuropsychiatry.org/peer-review/internet-addiction-update-diagnostic-criteria-assessment-and-prevalence.html> (дата звернення: 24.04.2025).
9. Leisman G., Braun-Benjamin O., Melillo R. Cognitive-motor interactions of the basal ganglia in development [Електронний ресурс] / G. Leisman, O. Braun-Benjamin, R. Melillo // National Center for Biotechnology Information. – Режим доступу: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24592214/> (дата звернення: 24.04.2025).
10. *Biological Psychiatry*. – 2011. – Vol. 69, No. 12. – P. e113–e125 [Електронний ресурс] // ScienceDirect. – Режим доступу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0006322311002782> (дата звернення: 24.04.2025).
11. Wang S. et al. Delay discounting is associated with the fractional amplitude of low-frequency fluctuations and resting-state functional connectivity in late adolescence [Електронний ресурс] / S. Wang та ін. // National Center for Biotechnology Information. – Режим доступу: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5579001/> (дата звернення: 24.04.2025).
12. Alvarez J. A., Emory E. Executive function and the frontal lobes: a meta-analytic review [Електронний ресурс] / J. A. Alvarez, E. Emory // *Neuropsychology Review*. – 2006. – Vol. 16, No. 1. – P. 17–42. – Режим доступу: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/16794878/> (дата звернення: 24.04.2025).

13. Базальні ганглії [Електронний ресурс] // LibreTexts. – Режим доступу: [https://ukrayinska.libretexts.org/Медицина/Фармакологія_та_неврологія/Основи_неврології_\(Henley\)/05:_Моторна_система/5.03:_Базальні_ганглії](https://ukrayinska.libretexts.org/Медицина/Фармакологія_та_неврологія/Основи_неврології_(Henley)/05:_Моторна_система/5.03:_Базальні_ганглії) (дата звернення: 24.04.2025).
14. Chang A. M. et al. Evening use of light-emitting eReaders negatively affects sleep, circadian timing, and next-morning alertness [Електронний ресурс] / A. M. Chang та ін. // National Center for Biotechnology Information. – Режим доступу: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4313820/> (дата звернення: 24.04.2025).
15. Rajmohan V., Mohandas E. Mirror neuron system [Електронний ресурс] / V. Rajmohan, E. Mohandas // National Center for Biotechnology Information. – Режим доступу: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC2900004/> (дата звернення: 24.04.2025).
16. Тривожні розлади: тривога та тривожність [Електронний ресурс] // Psychologer. – Режим доступу: <https://psychologer.com.ua/tryvoha/> (дата звернення: 24.04.2025).
17. Нейропсихологічні синдроми при ураженні лобових відділів мозку [Електронний ресурс] // Stud.com.ua. – Режим доступу: https://stud.com.ua/160923/psihologiya/neyropsihologicheskie_sindromi_urazhenni_lobovih_viddiliv_mozku (дата звернення: 24.04.2025).
18. Brand M., Young K. S., Laier C. Prefrontal Control and Internet Addiction: A Theoretical Model and Review of Neuropsychological and Neuroimaging Findings [Електронний ресурс] / M. Brand, K. S. Young, C. Laier // National Center for Biotechnology Information. – Режим доступу: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24904393/> (дата звернення: 26.04.2025).
19. Коваленко А. Кожен десятий підліток має ознаки залежності від соцмереж чи ігор в Інтернеті: звіт ВООЗ [Електронний ресурс] / А. Коваленко // Українська правда. Життя. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/society/skilki-pidlitkiv-mayut-zalezhnist-vid-internetu-ta-onlayn-igor-zvit-vooz-303934/> (дата звернення: 26.04.2025).
20. Близько 182 млн людей на планеті мають інтернет-залежність — дослідження [Електронний ресурс] // Espresso TV. – Режим доступу: https://espresso.tv/news/2014/12/22/blyzko_182 mln_lyudey_na_plane

ti_mayut_internet_zalezhnist____doslidzhennya (дата звернення:
26.04.2025).

Чепурна Т. А.

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя,
економічний факультет, студентка 2-го курсу,
072: Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
Череп А.В.
д.е.н., проф.

**ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК ДРАЙВЕР
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ
ПОГЛЯД НА ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ
ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ**

Chepurna T. A.

Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhia,
Faculty of Economics, 2th year student,
072: Finance, banking, insurance and stock market
Cherep A.V.
Doctor of Economics, Prof.

**DIGITAL TRANSFORMATION AS A DRIVER OF ECONOMIC
DEVELOPMENT: AN INTERDISCIPLINARY PERSPECTIVE
ON CHALLENGES AND OPPORTUNITIES
FOR BUSINESS ENTITIES**

Цифрова трансформація є одним із визначальних трендів сучасності, що глибоко впливає на всі сфери життя, включаючи економіку. Вона являє собою не просто впровадження нових технологій, а комплексний процес переосмислення бізнес-моделей, оптимізації процесів та створення нових цінностей за допомогою цифрових інструментів. Цей процес став особливо актуальним в умовах глобалізації, прискорення технологічного прогресу та посилення конкуренції на світових ринках. Для суб'єктів господарювання, незалежно від їх розміру та галузі діяльності, цифрова трансформація є ключовим фактором виживання та успіху в цифрову епоху. Вона відкриває безпрецедентні можливості для зростання, інновацій та підвищення

ефективності, але водночас ставить низку складних викликів, подолання яких потребує міждисциплінарного підходу.

Сучасна економіка все більше залежить від даних, цифрових платформ та автоматизованих систем. Перехід до цифрової моделі ведення бізнесу дозволяє підприємствам значно підвищити свою операційну ефективність. Впровадження систем управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM), автоматизації маркетингу, цифрових каналів продажів та електронної комерції дає змогу краще розуміти потреби споживачів, персоналізувати пропозиції та оптимізувати процеси взаємодії. Наприклад, розвиток ринку електронної комерції в Україні демонструє значне зростання, що свідчить про адаптацію бізнесу та споживачів до цифрових каналів [1]. Цей сегмент економіки активно розвивається, пропонуючи нові можливості для малих та середніх підприємств виходити на ширші ринки без значних інвестицій у фізичну інфраструктуру. Цифрові платформи також сприяють розвитку нових бізнес-моделей, таких як платформи спільного споживання, онлайн-сервіси, моделі «as-a-service», що створюють нові джерела доходу та змінюють традиційні ринки.

Крім того, цифрова трансформація сприяє інноваційному розвитку. Доступ до великих обсягів даних (Big Data) та інструментів їх аналізу, використання штучного інтелекту (ШІ) та машинного навчання дозволяє підприємствам виявляти приховані закономірності, прогнозувати тенденції, оптимізувати виробничі процеси та розробляти нові продукти та послуги. Наприклад, у сільському господарстві концепція «Smart Farming», яка активно розвивається в Німеччині, передбачає використання датчиків, аналізу даних та автоматизованих систем для підвищення ефективності виробництва, точного землеробства та оптимізації ресурсів [2]. Це ілюструє, як цифрові технології можуть трансформувати навіть традиційні галузі економіки, роблячи їх більш продуктивними та стійкими.

Однак, поряд з можливостями, цифрова трансформація несе і значні виклики для суб'єктів господарювання. Одним із головних є необхідність значних інвестицій у технологічну інфраструктуру, програмне забезпечення та навчання персоналу. Для малих та середніх підприємств (МСП) це може стати серйозним бар'єром. Державні програми підтримки, подібні до німецьких ініціатив «Mittelstand-Digital» або «go-digital», спрямованих на допомогу МСП у

цифровізації, демонструють важливість цільової підтримки на державному рівні для подолання цього виклику [3]. Без відповідної фінансової та консультативної допомоги, значна частина МСП може виявитися нездатною адаптуватися до нових умов, що посилить цифровий розрив.

Іншим критичним викликом є забезпечення цифрової безпеки. Зі збільшенням обсягів даних та розширенням використання цифрових платформ зростає ризик кібератак, витоку конфіденційної інформації та інших загроз. Підприємствам необхідно впроваджувати надійні системи захисту даних та навчати своїх співробітників основам кібергігієни. Цей аспект вимагає тісної взаємодії між технічними фахівцями, юристами (для розробки політик конфіденційності та захисту даних) та управлінським персоналом.

Важливим соціальним викликом є трансформація ринку праці. Автоматизація та впровадження ШІ можуть призвести до скорочення робочих місць у деяких секторах та вимагатимуть від працівників набуття нових цифрових навичок. Це створює потребу в оновленні освітніх програм, розвитку систем перекваліфікації та навчання впродовж життя. Онлайн освіта, хоча й має свої виклики, відкриває нові можливості для отримання знань та навичок, необхідних у цифровій економіці [4]. Подолання цього виклику потребує співпраці між бізнесом, освітніми установами, урядовими структурами та громадськими організаціями.

Міждисциплінарний підхід є абсолютно необхідним для успішної реалізації цифрової трансформації на рівні як окремого підприємства, так і національної економіки. Технічні науки надають інструментарій – розробляють нові технології, платформи, алгоритми. Економічні науки аналізують економічну доцільність впровадження цих технологій, оцінюють їх вплив на продуктивність, конкурентоспроможність, структуру ринків. Соціологічні та психологічні дослідження допомагають зрозуміти, як цифрові зміни впливають на поведінку споживачів, працівників, суспільні відносини, а також як ефективно управляти змінами в організації. Юридичні науки формують правове поле для регулювання цифрових відносин, захисту даних, інтелектуальної власності. Політичні науки аналізують роль держави у створенні сприятливого середовища для цифровізації, розробці стратегій та програм підтримки.

Наприклад, розробка та впровадження державних стратегій цифровізації, подібних до «Цифрова Німеччина 2025», є результатом міждисциплінарної роботи експертів з різних галузей – економіки, технологій, соціальних наук, права, політики [5]. Такі стратегії охоплюють широкий спектр питань: від розвитку цифрової інфраструктури та кібербезпеки до цифрової освіти, підтримки інновацій та трансформації державного управління. Успіх таких ініціатив залежить від злагодженої роботи та розуміння взаємозв'язків між різними аспектами цифрового розвитку.

Для суб'єктів господарювання міждисциплінарний підхід означає необхідність формування команд, що включають фахівців з різних сфер – IT-спеціалістів, економістів, маркетологів, аналітиків даних, фахівців з управління персоналом. Важливо не лише впроваджувати технології, а й розуміти, як вони впливають на бізнес-процеси, організаційну культуру, взаємодію зі стейкхолдерами та як адаптувати стратегію компанії до нових умов. Колаборація з науковими установами, консалтинговими компаніями, іншими підприємствами (в рамках цифрових екосистем або кластерів) також є важливим елементом міждисциплінарної взаємодії.

Підсумовуючи, цифрова трансформація є потужним драйвером економічного розвитку, що створює значні можливості для суб'єктів господарювання, але водночас ставить перед ними складні виклики. Успішна адаптація та використання потенціалу цифровізації потребує глибокого розуміння її багатогранних аспектів та широкого міждисциплінарного підходу. Це вимагає співпраці між різними науковими дисциплінами, бізнесом, державою та суспільством загалом. Лише інтегровані рішення, що враховують технологічні, економічні, соціальні, правові та етичні аспекти, можуть забезпечити сталий та інклюзивний розвиток в умовах цифрової економіки. Подальші дослідження у цій сфері, особливо ті, що поєднують знання та методи з різних галузей науки, є критично важливими для формування ефективних стратегій та практичних рекомендацій для суб'єктів господарювання та розробників політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економіка України зазнає радикальних змін. Від цього виграє ринок СЕР та електронної комерції. Trans.info. URL:

<https://trans.info/ua/ekonomika-ukrayiny-zaznaye-radykal-nykh-zmin-vid-ts-oho-vyhraye-rynok-serp-ta-elektronnoyi-komertsiiyi-357985> (дата звернення: 24.04.2025).

2. Smart Farming. Bundesministerium für Ernährung und Landwirtschaft. URL: https://www.bmel.de/EN/Home/home_node.html (дата звернення: 24.04.2025).

3. Förderprogramme: Mittelstand-Digital, go-digital. Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz. URL: <https://www.bmwk.de/Redaktion/DE/Dossier/digital-jetzt.html> (дата звернення: 24.04.2025).

4. Онлайн-освіта в Україні: нові виклики, переваги та трансформація. Dityvmisti.ua. URL: <https://dityvmisti.ua/blog/7070-onlain-osvita-v-ukraini-novi-vyklyky-perevagy-ta-transformatsiia/> (дата звернення: 24.04.2025).

5. «Цифрова Німеччина 2025» (Digitale Strategie 2025). Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz. URL: <https://www.bmwk.de/Redaktion/DE/Publikationen/Digitale-Welt/digitale-strategie-2025.html> (дата звернення: 24.04.2025).

Шатило Д. М.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет міжнародних відносин, студент 2-го курсу,
292: Міжнародні економічні відносини

МОВА І КУЛЬТУРА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Shatylo D. M.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of International Relations, 2th year student,
292: International Economics Relations

LANGUAGE AND CULTURE IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Глобалізація – це процес, що змінив правила гри на міжнародній арені і незважаючи на уявлення багатьох, впливає на усі аспекти нашого життя і є її невідъемною частиною. Разом з розвитком міжнародних зв'язків і залучення нових гравців відбувається вплив на суспільне життя, мову, культуру, наш світогляд і т.п.

Разом з тим, людство вступило у нову інформаційну еру. З її настанням, суспільство зазнає суттєвих змін: інформація проникає всюди, канали її поширення множаться, а її зміст і форма глибоко впливають на всі аспекти життя, світогляд людей і політичні рішення. Хоча інформація завжди була важливою, друга половина XX століття ознаменувалася революційними змінами в її обсягах і способах подачі: з'явилося безліч нових джерел, ускладнилися процеси прийняття рішень, а доступ до різноманітної інформації значно спростився. І головним засобом цих змін залишається мова.

Мова – динамічна система, яка змінюється, реагуючи на зрушення в суспільстві та в мовній свідомості її носіїв. Поява, наприклад, в українській мові значної кількості інновацій – цілком закономірне явище [1, с. 280] Будучи частиною значно ширшого поняття «культура», вона швидко набирається нових слів для універсального використання їх. У самому ж процесі глобалізації мова виступає

важливим комунікативним елементом культури, яка є набором мов для опису фізичної, соціальної і економічної реальності.

Культура, так, як і мова, функціонує як знакова система, виконує функцію кодування інформації з метою її нагромадження, поширення в просторі й передачі наступним поколінням. Глобалізація стирає культурні кордони, знайомлячи нас з цінностями інших культур. Таким чином, глобалізація у культурному вимірі передбачає створення універсальної знакової системи, здатної описати всі фізичні, економічні та соціальні реалії суспільств, що залучені до глобалізаційного процесу. Водночас головною загрозою стає ризик втрати культурами своєї унікальності й самобутності, що може призвести до втрати індивідуальної самоідентичності їх носіями, розмиття культурних особливостей та, як наслідок, зникнення надзвичайно важливого чинника розвитку будь-якої цивілізації — культурного розмаїття. У контексті мовної глобалізації стає очевидним, що вивчення іноземної мови – це не просто засвоєння граматики та лексики. Інтеграція у спільний культурний, економічний та мовний простір вимагає глибокого розуміння культурних нюансів, психології, традицій та історії носіїв мови. Контакти між представниками різних культур стають частішими, інтенсивнішими та тривалішими, і ця тенденція продовжує зростати [3, с. 12]

Англійська мова стала провідною глобальною мовою міжнародного спілкування. Завдяки процесам глобалізації та стрімкому розвитку сучасних технологій, англійська змогла охопити світ з масштабом, якого не досягала жодна інша мова в історії. За оцінками фахівців, до англомовного простору належать близько півтора мільярда людей. При цьому кількість тих, для кого англійська є другою мовою, утричі перевищує кількість носіїв. Найбільша англомовна країна — Сполучені Штати Америки, на частку яких припадає близько 20% англомовного населення світу. Вже сьогодні англійська є другою мовою для значної частини мешканців Європейського Союзу, чисельність якого наближається до 500 мільйонів осіб. Англійська мова також виступає основною мовою світової економіки та міжнародного бізнесу. Схожа ситуація склалася і в науковій сфері: більшість авторитетних наукових журналів публікуються саме англійською. У сучасному глобалізованому світі англійська виконує роль мови міжкультурного спілкування, адже незалежно від національності — під

час спільного обговорення всі використовуватимуть англійську. Але і тут присутні негативні наслідки інтеграції англійської мови у наше життя. У багатьох національних мовах помітне надмірне використання слів, запозичених з англійської, які часто називають "англіцизмами" [3, с. 139]. Використання технічної та інформаційно-комунікаційної термінології є цілком обґрунтованим, оскільки більшість значущих винаходів і розробок була створена саме в англومовних країнах.

Якщо ж казати про сучасне повсякденне життя, то під впливом глобальної масової культури, носії різних національних мов, включаючи українську, часто використовують чужі слова та вирази, що псує їхню рідну мову. Активне проникнення англійської мови становить загрозу для збереження культурної самобутності та може призвести до розмивання культурних відмінностей. Тому, поповнення словникового запасу рідної мови за рахунок іноземних запозичень має бути виправдане реальною необхідністю та неможливістю використання вже наявних відповідників. Проте, англійська мова може слугувати потужним інструментом для представлення нашого світогляду та духовних надбань на міжнародній арені, а також для поширення наших культурних традицій у всьому світі. У сучасному глобалізованому суспільстві англійська стала ключовою мовою ведення бізнесу. Її роль постійно зростає у сфері міжнародної торгівлі та ділового спілкування. Володіння англійською мовою набуває особливого значення, оскільки інтеграція країн у світову систему торкається всіх сфер життя — культури, економіки, торгівлі. У результаті цивілізаційних змін, викликаних глобалізацією та переходом до інформаційного суспільства, міжкультурна комунікація стає визначальним чинником, який формує сучасний стан і перспективи розвитку людства.

Підсумовуючи, можна сказати, що сьогоднішня реальність незаперечна: світ став глобально взаємозалежним. Інформація циркулює різними каналами – між культурами та технологіями, між урядами та суспільством – і ці процеси неможливо ігнорувати. Відмова від визнання інших культур рівнозначна запереченню власної унікальності, закладеної природою та сформованої історією. З огляду на технологічний прогрес і тісну взаємодію культур, запозичення з інших мов є абсолютно неминучим явищем. І саме англійська мова

стала тою рушійною силою глобалізації ставши міжнародною мовою міжкультурного спілкування. Разом з цим, поставивши під загрозу змішання і навіть зникнення інших культур стираючи багатовікові особливості їх формування. І у такому світі, ми маємо не забувати про власну культуру і мову, а навпаки, намагатися поширювати її на весь світ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко В. І. Міжкультурна комунікація в епоху глобалізації. Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. 2010. Вип. 24. С. 16–30.
2. Вплив глобалізації на мову як аспект культури суспільства : thesis / І. К. Кобякова та ін. 2012. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/26213> (дата звернення: 27.04.2025).
3. Бондаренко В. І., Суворова Д. В. Культурна глобалізація як феномен сучасності. Наука в інформаційному просторі: зб. статей IX між-нар. наук.-прак. інтернет-конф. (10–11 жовтня 2013 р.) URL: http://www.confcontact.com/2013-nauka-v-informatsionnom-prostranstve/po4_bondarenko.htm (дата звернення: 12.10.2022)
4. Петькун С. М. Мова як складова людської культури в умовах світової глобалізації. «Наука. Релігія. Суспільство». 2012. № 1.

Ямкова А. Р.

Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
Економічний факультет, бакалавр 3-го року навчання,
051-Економіка

АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА ШІ: ЗАГРОЗА БЕЗРОБІТТЯ ЧИ ДРАЙВЕР НОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Yamkova A. R.

Uzhhorod national university, Uzhhorod,
Faculty of economics, 3th year bachelor student,
C1- 0311 Economics

AUTOMATION AND AI: A THREAT OF UNEMPLOYMENT OR A DRIVER OF THE NEW ECONOMY

Сьогодні світ вступає в новий етап історії. Успіх ChatGPT відкрив нові горизонти для генеративного штучного інтелекту. ШІ вже проникає в безліч галузей. Від ланцюгів постачання та маркетингу до розробки продуктів, досліджень і аналізу – бізнес активно використовує ці технології для підвищення своєї продуктивності та конкурентоспроможності. [1].

Технології штучного інтелекту стали новою електрикою, здатною змінити не лише економіку, а й наше повсякденне життя. Як глобальні, так і місцеві компанії активно впроваджують ШІ у свої бізнес-процеси. Для багатьох людей технології штучного інтелекту вже кардинально змінили їхню роботу, кар'єру та стиль життя. Можливості штучного інтелекту зростають щодня, а іноді навіть по годинно. Тому адаптація до впровадження ШІ у свою діяльність стає надзвичайно важливою. [3].

Можна виділити кілька найпопулярніших галузей, які зазнали змін внаслідок впровадження технологій штучного інтелекту:

1. Технічні професії. Комп'ютерне програмування та написання кодів безумовно є одними з найактуальніших галузей сьогодні. Однак, цілком ймовірно, що інструменти штучного інтелекту можуть

зайняти деякі робочі місця в найближчому майбутньому. Оскільки правильно налаштоване програмне забезпечення на основі штучного інтелекту здатне швидко обробляти та аналізувати великі обсяги даних, попит на ці технології поступово зростає.

Проте, потреба в спеціалістах, які можуть обслуговувати, навчати та перевіряти якість створеного ШІ, залишається актуальною.

2. Сфера ЗМІ та створення контенту. Форми штучного інтелекту можуть значно вплинути на діяльність у сфері ЗМІ. Фахівці, які працюють у рекламі, копірайтингу, журналістиці та інших напрямках, пов'язаних із створенням контенту, відчувають помітний тиск з боку ШІ.

Проте більшість завдань, які виконують творці контенту, не підлягають автоматизації. Це особливо стосується спеціалістів у сфері зв'язків з громадськістю та комунікацій. Питання забезпечення автентичності та якості контенту, створеного штучним інтелектом, залишається актуальним, оскільки йому бракує емоційного наповнення та контекстуального розуміння.

3. Система освіти. Яскравим прикладом використання штучного інтелекту в освіті є вітчизняний проєкт «Дія». Ініціатива «Дія. Освіта» надає доступ до різноманітних матеріалів, які допоможуть кожному освоїти нову спеціальність. Користувачам потрібно лише пройти короткий тест і вибрати курс або навичку, яку вони бажають вивчити. Після цього штучний інтелект розробить оптимальний план для отримання знань і створить персоналізований маршрут для здобуття необхідних компетенцій у вибраній сфері.

4. Служба підтримки клієнтів. Служба клієнтської підтримки користується популярністю серед студентів та тих, хто тільки починає свою кар'єру. Це вид зайнятості завжди користується попитом, адже знайти робоче місце в цій сфері не потребує багато часу та зусиль. Проте, впровадження чат-ботів на базі штучного інтелекту та віртуальних помічників суттєво змінило підходи до обслуговування та консультацій клієнтів.

Впровадження штучного інтелекту безсумнівно змінило правила гри на сучасному ринку праці, автоматизуючи певні завдання та навіть замінюючи цілі професії. Проте важливо усвідомити, що ШІ не створений для повної заміни людей, а для розширення наших можливостей і підвищення ефективності виконуваних завдань.

Використання новітніх технологій та адаптація вже набутих навичок стануть ключовими факторами для кар'єрного успіху в роботі та в майбутньому [3].

Впровадження штучного інтелекту вимагає нових навичок і знань, що призводить до виникнення нових професій і робочих місць, таких як фахівці з даних, розробники ШІ та аналітики даних. Співробітникам може знадобитися перекваліфікація для ефективної роботи з новими технологіями. Компанії активно інвестують у навчання та розвиток своїх працівників, що сприяє їх адаптації до змін на ринку праці. З появою технологій ШІ зростає попит на висококваліфікованих спеціалістів, здатних працювати з інноваційними технологіями та аналізувати великі обсяги даних.

Впровадження інструментів штучного інтелекту в робочі процеси сприяє скороченню часу виконання завдань і підвищенню продуктивності праці. Тому ШІ здатен оптимізувати такі процеси, як:

- Виконання рутинних завдань, таких як введення даних, планування та обслуговування клієнтів.
- Аналіз великих обсягів даних для допомоги менеджерам у прийнятті швидших і більш обґрунтованих рішень.
- Відстеження та аналіз виробничих процесів у реальному часі для виявлення дефектів і забезпечення стабільної якості.
- Поліпшення внутрішньої комунікації в організації за допомогою платформи для спільної роботи, що включає функції штучного інтелекту, такі як автоматичне створення нотаток нарад і переклад у реальному часі.
- Використання інструментів управління проектами на основі штучного інтелекту для призначення та моніторингу виконання завдань.
- Зменшення операційних витрат завдяки автоматизації рутинних завдань. [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економічна правда. Змінюйся або помри. Як штучний інтелект став невід'ємною частиною світової економіки. Економічна правда. URL: <https://epravda.com.ua/publications/2023/07/24/702480/> (дата звернення: 17.04.2025).

2. Найкращі навички ШІ, щоб заробляти більше у 2024 році. AI Detector | ChatGPT Detector | AI Humanizer - Невизначуваний ШІ. URL: <https://undetectedtable.ai/blog/uk/ai-навички/> (дата звернення: 17.04.2025).
3. Чи зможе ШІ витіснити людей? Професії, які потрапили в «зону ризику». друк – життя. URL: <https://druk.press/chi-mozhe-shi-vytisnyty-lyudey/> (дата звернення: 17.04.2025).

Stus B. T.

Warsaw National University, Poland,

PhD applicant,

Doctoral School of Linguistics

SHOULD UKRAINIAN WAR MIGRANTS HAVE A LEGAL DUTY TO MASTER THE TARGET LANGUAGE IN A NEW CULTURAL COMMUNITY?

The frequent migration, in particular from Ukraine, raises the question of whether newcomers should be required by law to learn the language of the new cultural environment to which they migrated. In fact, this issue has been subject of multiple discussions in recent years due to the increasing number of refugees arriving from Ukraine.

First of all, one should realize that poor language knowledge can lead to misunderstanding, stress and emotional tensions in everyday communication. Both labour and war migrants find it difficult to solve personal problems in different life situations if they do not possess the linguistic resource at a sufficient level. Lack of language skills limits their ability to find an appropriate job, provide their children with access to education, maintain financial stability, and expand the range of their social contacts. Therefore, one might think that it indeed seems reasonable to consider the approval of legal regulation which obliges foreigners to learn the language of the society in which they live and work. For their well being, so to speak. The aim of today's discussion is to determine whether migrants should be legally forced to learn a new language or whether it should be entirely their choice. We will consider different arguments and try to arrive at a solution which dispels all doubts and clearly answers the question we are dealing with.

If we look at Ukrainians living in Poland, nowadays there is no legal obligation claiming that they must dedicate conscious effort to learning Polish. An exception pertains Ukrainian children from the age 7-18, which are subject to mandatory schooling [1]. Such a regulation was considered and approved by the Polish government in September 2024. This means that children ought to have reliable language knowledge

enabling active participation in school subjects which are taught in the Polish language. If they don't meet this requirement, their academic results might be low in comparison to the ones of their classmates.

The number of Ukrainian children which crossed the Polish border with their parents and settled down in Polish cities since the break out of the war is high. No one could predict how long the hostilities would last and if war migrants would ever be able to return to Ukraine and continue their education in the same way. As individuals from the age 7-18 are subject to mandatory schooling, the Polish government took action by imposing the school obligation on the children of Ukrainian refugees. This was done to make sure they acquire the skills they need to enter higher institutions and function independently in social settings. To some degree, this approach does seem reasonable.

However, it is important to mention that this decision also caused much stress and anxiety in Ukrainian families. Many parents had not planned to send their children to Polish schools. Thus they continued to study in the same Ukrainian institutions as before the war, but online. The reasons for this decision are connected to possessing an inadequate level of Polish and perceiving the new cultural community as a dangerous and unpredictable place. If Ukrainian pupils were taking part in academic subjects, the school principle would have to find an interpreter who would be sitting next to the child during the lesson clarifying task instructions and providing other necessary explanations. In such circumstances, children do not feel secure at all and experience concentration issues. We should not forget that they can also be victims of various offensive jokes and comments coming from their new classmates, which results in depression, stress, fear, anxiety and complete withdrawal from classroom activities. Therefore, parents, on the basis their children's mental state, should have the freedom to decide if they want to send them to Polish schools or not. Refugees are different and behave differently from traditional economic migrants. The former need more time to get accustomed to the new cultural and linguistic environment and feel emotional connection to their homeland and their loved ones who are currently in Ukraine.

Adult migrants from Ukraine do not have a legal duty to learn Polish. Although Polish language proficiency is usually not required in many blue-collar jobs, Ukrainians very often find themselves in numerous

situations in which decent knowledge of Polish is at least recommendable or, in the case of obtaining residence permit or citizenship, required [2]. Some individuals are reluctant to work in public services for a long period of time. Their daily routines are tiring, challenging, repetitive, demotivating, and almost never provides the sense of moral contentment. The only appropriate solution for these people is to master Polish and search for employment that matches their educational background and personal expectations [3]. Without the language skills of the new cultural setting, it is extremely difficult to change a career path or apply for higher positions in the companies in which they are employed. What is important to point out is that many Ukrainians arriving in Poland are highly competent and have a University degree. They can perfectly apply the range of qualifications and skills they acquired in Ukraine to maintain economic stability on condition that their Polish is at least communicative.

For those who have arrived with children, it is vital to be able to use the local language for communicative needs [4]. Very often, children need medical support and experience a number of problems and difficulties at school. It concerns not only those residing in Poland, but also other war migrants in different countries. Parents find themselves in the circumstances where the ability to communicate with teachers and doctors about the health of the children and their school progress is essential [5]. Such communication cannot be avoided, which brings them to the understanding that they should be prepared for the participation in various social conversations. The parents who don't know the local language often request their children to speak and act on their behalf. This happens quite regularly in public places, including schools, shops, banks, restaurants, hospitals, clinics, etc. For children, this can be stressful and challenging experience. They are not mentally developed enough to cope with these things and offer adequate translation. As a result, many parents feel an urgent need to master the target language to free their children from the range of responsibilities that should be handled only by adults. Because the Polish language is similar to Ukrainian in many regards, many individuals usually experience no difficulty developing fluency. Even if there are some insignificant grammar or pronunciation deviations, their message can be well understood by the Polish interlocutor. On the other hand, the

refugees in other European countries may encounter a variety of problems learning for example German, French, or Dutch. These languages do not represent the group of Slavic languages and therefore might require more conscious effort and meticulous work ethic.

This raises a logical question whether it is sensible to demand that adult war migrants from Ukraine enrol in language education for the purpose of better social integration. One might suggest that this regulation would bring many benefits. Firstly, newcomers would have fewer difficulties communicating with clients and coworkers and performing their professional duties, which would result in higher productivity and rapid increase in their job performance and satisfaction. Secondly, if newcomers do not speak the local language, they tend to lose competition on the job market to those who possess the linguistic resource. They are not able to find stable employment and this lack of competitiveness puts them in a very unfavourable financial situation. Thirdly, foreigners are more likely to consider the possibility of permanent residence if they know the language well and have full-time employment. They also pay taxes, which contributes to the overall growth of the country's economy.

Despite all these benefits, there is no such a legal regulation which obliges adult Ukrainian war migrants to acquire Polish language fluency. It is common knowledge that many Ukrainian citizens reside in Poland temporarily and plan their return to Ukraine when an opportunity presents itself. Some of them are contemplating settling down in other European countries, which seem to offer better and wider career prospects. To them Poland is something similar to a transit point from which they can go almost anywhere they wish [6]. This means that their motivation to learn Polish to integrate is rather low and irrelevant to their future plans.

In addition, immigrants often experience stress, anxiety and uncertainty in the new cultural environment [7]. They are distanced from their homeland, loved ones and need more time to get accustomed to the norms and regulations of the country in which they live. Apart from homesickness and emotional instability, they tend to suffer from a range of disorders caused by culture shock. Culture shock is a phenomenon that can affect people's actions, behaviour, judgements and overall mental state in a variety of ways, depending on the experiences they

make on a regular basis. Some are shocked, some are frustrated because the new community has failed to meet their expectations; part of them are positively surprised by the public regulations and comply with them. Haznedar et al. (2018) claim that "immigration conditions that affect the degree of contact with the new language vary from country to country and affect migrants' progress in acquiring the ability to speak and read the new language" [8].

It is worth pointing out that many Ukrainian migrants have negative language learning experience from their school years. The quality of language education in Ukraine requires much improvement and modifications in terms of didactic materials and how languages are taught in public schools. In the Soviet times, people did not learn languages, but were taught about them. In other words, there was much theory and less practice [9]. Language learning is thus associated with the extensive use of textbooks, doing many grammar and vocabulary exercises, and passing tests at the end. This learning routine seems forced, stressful, highly repetitive, tiring, discouraging, and doesn't provide much opportunity to use the target language for communicative needs in authentic contexts. Therefore, imposing a legal obligation to master the language of the host environment can significantly worsen foreigners' mental state and increase their level of emotional stress.

What the government can and should do instead is design language courses and encourage Ukrainian war-migrants to attend them. If a language course is well-planned and organized according to their needs and preferences, people won't feel obliged to participate, but will do so voluntarily. They will come to the understanding that its completion will equip them with the range of language skills necessary for professional communication in the workplace [10]. To organize a language course, it is important to include the materials which have relevance to the social and professional contexts Ukrainians function in on a regular basis. Emphasis should be placed not on the development of grammatical accuracy and progress evaluation, but on creating appropriate conditions in which individuals acquire and practice communicative skills required for daily interaction.

REFERENCES

1. Breaking Barriers Through Language Classes: A Step Closer Towards Social Inclusion in Poland, (2023), "IOM UN Migration".
2. Goncharenko, B., Yakovenko, Y. (2023), The State of Polish Language Learning in Ukraine During the War (Based on a Survey of Students and Teachers) 2022–2023, "Cognitive Studies".
3. Haznedar, B, Joy Peyton, Martha-Young Scholten. (2018), Teaching Adult Migrants: a Focus on the Languages they Speak, "Critical Multilingualism Studies: an Interdisciplinary Journal", vol. 6, nr 1, pp. 155—183.
4. Hoesch, M., (2022) Do Immigrants have a Moral Duty to Learn the Host Society's Language? "Res Publica", vol. 29:23-40.
5. Levchuk, P., Bihunova, S., Vorobiova, I. (2022), An Evaluation of the Power of Polish Language by Ukrainian Modern Language Students, "Cognitive Studies", nr 22.
6. Lorincz, M. (2022), Understanding Challenges of Foreign Language Teachers: Ukrainian Perspective, "Іноземні мови", nr 2, pp. 47—51.
7. Mustafa, Y., (2022). A Review of Culture Shock: Attitudes, Effects and the Experience of International Students. "Journal of Intercultural Communication", vol. 21 nr 3, pp. 4-25.
8. Omar, L. (2024), 'If I Knew How to Speak English... ': How language shapes refugee mothers' perceptions of past, present, and future in Canada, "Journal of Refugee Studies", pp.1—15.
9. Schmid, C. (2022), Ukrainians in Polish Schools, "Educational Role of Language Journal", vol. 8, nr 2, p.68—75.
10. Stus, B. (2024), Nabywanie języka obcego przez migrantów i uchodźców: na czym polega różnica?, „Języki Obce w Szkole”, nr 4, pp. 85—92.

СЕКЦІЯ «ТЕХНІЧНІ ТА ПРИРОДНИЧІ НАУКИ»

Влащенко Е. Ю.

Науковий керівник: Зарічний Михайло Михайлович
КЗ ЛОР “Львівська обласна Мала академія наук учнівської молоді”

ДІЙСНІ ЧИСЛА В ІДЕМПОТЕНТНОМУ ПІВКІЛЬЦІ ТА МАТЕМАТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ЛУНАРНОЇ АРИФМЕТИКИ

Vlaschenko E. Y.

Supervisor: Zarichnyi Mykhailo Mykhailovych
Lviv Regional Junior Academy of Sciences of Student Youth

REAL NUMBERS IN THE IDEMPOTENT SEMIRING AND MATHEMATICAL PROPERTIES OF LUNAR ARITHMETIC

У 2011 році Девід Епплгейт, Марк Лебрєн та Ніл Слоун (британо-американський математик) запропонували розглядати нову арифметику, основану на ідемпотентних операціях (див. [1]). Лунарній арифметиці присвячені публікації [2], [3] та [4].

Лунарна (або похмура) арифметика основана на ідемпотентних бінарних операціях і схожа на арифметику, яку ми вчимо в школі, тільки немає переносів, коли ви додаєте цифри.

Для пошуку суми просто бере́те найбільшу, а коли ви множите цифри,

візьміть найменшу.

$$m + n := \max\{m, n\},$$

$$m * n := \min\{m, n\},$$

для $m, n \in \{0, 1, \dots, 9\}$.

Наприклад: $1 + 6 = 6$, $1 * 6 = 1$

Додавання неоднорозрядних чисел виконується на основі означеного вище

додавання цифр, окремо в кожному розряді. Наприклад, лунарна сума чисел

137 і 522 дорівнює 537:

137
+
522
537

Операція лунарного добутку неодноцифрових чисел, за означенням,

виконується за правилом множення в стовпчик з заміною звичайного

додавання і множення в розрядах на лунарне додавання і множення.

Наприклад:

137
*
522_____

122
+ 122
+135_____

13522

В лунарній арифметиці утворюється ідемпотентне півкільце (діоїд). Поняття ідемпотентного півкільця є базовим поняттям ідемпотентного аналізу. Ця концепція має багато застосувань у різних задачах оптимізації (включаючи динамічне програмування), інформації, теорії автоматів і формальних мов, чисельних методах, паралельному програмуванні тощо [5].

Через N позначаємо множину всіх натуральних чисел з нулем, $N=\{0,1,2,3,\dots\}$. Для довільного $a \in N$ виконується $\min\{9, a\} = \min\{a, 9\} = a$. Отже 9 - нейтральний елемент відносно введеної операції лунарного добутку і є одиницею напівкільця [5].

Твердження 1. В лунарній арифметиці на множині натуральних чисел утворюється комутативне ідемпотентне напівкільце.

Теорема 2. В лунарній арифметиці справджується дистрибутивний закон

$m+(n*k)=(m+n)*(m+k)$ на цифрах, що не справджується в «Земній» арифметиці.

Для розширення лунарної арифметики перенесемо лунарне додавання і множення з натуральних чисел на всі дійсні числа, які записуємо у вигляді послідовності

$$\dots a_i a_{i-1} \dots a_1 a_0 a_{-1} a_{-2} \dots$$

Якщо маємо два числа a , b , то

$$c = a + b, \text{ якщо } c_i = a_i + b_i \text{ для кожного } i.$$

Іншими словами, лунарне додавання дійсних чисел як і натуральних відбувається порозрядно.

Приклад:

$$\begin{array}{r} 0,2857142857142857 \\ +0,8333333333333333 \\ \hline 0,8857343857343857 \end{array}$$

Теорема 3. Для лунарного додавання виконуються властивості:

- 1) переставний закон (комутативність);
- 2) сполучний закон (асоціативність).

Теорема 4. Лунарна сума двох раціональних чисел є раціональним числом.

Приклади лунарного додавання раціональних чисел:

а) $1/3 = 0.3333333333\dots$
 $1/8 = 0.125$

$$\begin{array}{r} 0.3353333333\dots \\ \hline 0.3353333333\dots = (3353-335)/9000 = 3018/9000 = 1009/3000 \end{array}$$

б) $1/3 = 0.3333333333\dots$
 $9/11 = 0.81818181\dots$

$$\begin{array}{r} 0.83838383\dots \\ \hline 0.83838383\dots = 83/99 \end{array}$$

Для лунарної арифметики ми можемо навести приклад, коли раціональне і ірраціональне число в сумі дають раціональне число:

$$\begin{array}{r} a = 0,1010010001000010000\dots \\ + b = 0,888888888888\dots = 8/9 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 0,888888888888\dots \\ \hline 0,888888888888\dots = 8/9 \end{array}$$

Проаналізувавши лунарне множення натуральних чисел a , b за правилом множення в стовпчик можемо записати скорочено

$$\sum_i 0ka_i \times bk_{-i}$$

Цю формулу можна безпосередньо перенести на всі дійсні числа. Отже, лунарне множення чисел a і b відбувається за формулою: $c = a \times b$, де $c_i = \sum_j a_j \times b_{i-j}$.

Теорема 5. Для лунарного множення виконується комутативний, і асоціативний закон. Виконується також дистрибутивний закон множення відносно додавання.

За введеним означенням, в метриці лунарна відстань між числами x та y рівна $2k$, де k – найбільший номер позиції, де ці два числа відрізняються. Розглянемо приклади:

$d(1,52; 2,52) = 20 = 1$, бо ці два числа відрізняються вже на 0-й позиції (безпосередньо перед комою).

Теорема 6. Означена вище лунарна відстань задовольняє

1. $d(x,y) \geq 0$, причому $d(x,y) = 0$, лише коли $x = y$.
2. $d(x,y) = d(y,x)$ – симетричність.
3. $d(x,y) \leq d(x,z) + d(z,y)$ – нерівність трикутника.
- 3'. $d(x,y) \leq \max\{d(x,z), d(z,y)\}$ – сильна нерівність трикутника.

Лунарна відстань природна для лунарної арифметики, тому що вона розрізняє числа з хвостами з дев'яток і нулів:

.....9999999999999999.....,
 .....00000000000000000000.....

Окрім цього на сьогоднішній день проблема 196 залишається однією з нерозв'язаних проблем земної арифметики.

Натомість, у лунарній арифметиці проблема тривіалізується, бо застосування алгоритму Reverse-and-Add одразу дає паліндром.

Також у лунарній арифметиці змістовно розглядати мультиплікативні послідовності Фібоначчі. Загальна форма такої послідовності має вигляд:

$a_1, a_2, a_3, \dots$, де $a_n = a_{n-1} \times a_{n-2}$, для всіх $n > 2$.

Приклад послідовності Фібоначчі в лунарній арифметиці: 34, 56, 344, 3444, 33444, ...

Для розширення лунарної арифметики пропонуємо розглянути операції над многочленами:

1) Додавання. Нехай маємо многочлени

$$p(x) = a_0 + a_1x + a_2x^2 + a_3x^3 + \dots + a_nx^n$$

$$q(x) = b_0 + b_1x + b_2x^2 + b_3x^3 + \dots + b_nx^n$$

$$p(x)+q(x)=c_0 + c_1x + c_2x^2 + c_3x^3 + \dots + c_nx^n,$$

де $c_i = a_i + b_i$, $i=1,2,\dots,n$.

2) Множення многочленів

$$p(x) = a_0 + a_1x + a_2x^2 + a_3x^3 + \dots + a_nx^n$$

$$q(x) = b_0 + b_1x + b_2x^2 + b_3x^3 + \dots + b_mx^m$$

$$(p \times q)(x) = p(x) \times q(x) = c_0 + c_1x + c_2x^2 + c_3x^3 + \dots + c_{n+m}x^{n+m},$$

де

$$c_k = a_0 \times b_k + a_1 \times b_{k-1} + \dots + a_k \times b_0 = \sum_{i=0}^k a_i \times b_{k-i}.$$

Розглянемо приклад множення многочленів в лунарній арифметиці:

$$p(x) = 2 + 3x + 4x^3 + 15x^4,$$

$$q(x) = 4 + 2x + 3x^2,$$

$$(p \times q)(x) = (2 \times 4) + (2 \times 2 + 3 \times 4)x + (3 \times 2 + 2 \times 3)x^2 + (3 \times 3 + 4 \times 4)x^3 + (4 \times 15 + 2 \times 4)x^4 + (15 \times 2 + 4 \times 3)x^5 + (15 \times 3)x^6 = 2 + 3x + 2x^2 + 4x^3 + 14x^4 + 13x^5 + 13x^6.$$

Теорема 7. Множина многочленів $N[x]$ з лунарними операціями додавання і множення утворює ідемпотентне напівкільце.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. David Applegate, Marc LeBrun, N. J. Sloane. Journal of Integer Sequences. 2011. 34 с.
2. David Applegate, Marc LeBrun, N. J. Sloane. Dismal Arithmetic. 2011. 32 с.
3. Christian Woll. There is a 3×3 Magic Square of Squares on the Moon - A Lot of Them, Actually. 2018. 6 с.
4. D. Applegate, M. LeBrun, and N. J. A. Sloane, Carryless arithmetic mod 10, College Math. J., Special issue in honor of Martin Gardner .2012. 8 с.
5. On-Line Encyclopedia of Integer Sequences. N. J. A. Sloane. 2008. URL: <http://www.research.att.com/~njas/sequences/A087061> (дата звернення: 23.12.2024)

Вовчанський О.

Дрогобицький механіко-технологічний фаховий коледж,
м. Дрогобич
2 рік навчання, 121. Інженерія програмного забезпечення
КЗ ЛОР “Львівська обласна Мала академія наук учнівської молоді”
Торський Петро,
Дрогобицький механіко-технологічний фаховий коледж,
м. Дрогобич
викладач вищої категорії

AUTOLOG: УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ АВТО

Vovchanskyi O.

Drohobych Mechanical and Technological Vocational College,
Drohobych 2nd year of study, 121. Software Engineering Lviv Regional
Small Academy of Sciences of Student Youth (LRSAS)
Torskyi Petro Drohobych Mechanical and Technological Vocational
College, Drohobych Teacher of the highest category

AUTOLOG: VEHICLE EXPENSE MANAGEMENT

Значний вплив на управління витратами, пов'язаним з використанням автомобіля, роблять сучасні технології. Завдяки ним відкриваються нові можливості для оптимізації витрат, збільшення ефективності використання транспортного засобу та зручного контролю фінансів. Умови за яких формується та розвивається сучасне суспільство, зокрема економічна нестабільність, зростання цін на паливо та енергетику, технічне обслуговування та інші витрати, заставляють власників транспортних засобів шукати способи оптимізувати процес витрат, та ефективно використовувати кошти [1] Сучасні технології в такій ситуації, стають незамінними, вони пропонують інноваційні рішення для відслідковування та оптимізації витрат.

Одним із найважливіших аспектів впливу сучасних технологій на управління витратами є автоматизація процесів обліку. До появи технологій автоматичного обліку, власників транспортних засобів доводилось вручну записувати дані про витрати на папері або в

таблиці [4] Цей процес був трудомістким та часто призводив до помилок. Зараз для цього є спеціально призначені web-орієнтовані сервіси та додатки, такі як AutoLog, які дозволяють автоматизувати цей процес та роблять його зручнішим. Користувачі можуть легко вносити ці дані в базу за допомогою телефону, а програма автоматично аналізує їх та робить зручні звіти та рекомендації щодо економії фінансів. Це суттєво полегшує управління власними коштами.

Мета дослідницької роботи полягає у тому, щоб розробити та впровадити додаток AutoLog для автоматизованого обліку пробігу, витрат на паливо, технічне обслуговування, а також інші витрати пов'язані з автомобілем з метою підвищення ефективності керування транспортним засобом та оптимізації витрат.

Об'єкт: автоматизовані системи обліку та аналізу витрат на експлуатацію автомобіля.

Предмет: методи та засоби створення системи моніторингу витрат на паливо, технічне обслуговування та інші експлуатаційні витрати автомобіля.

Дослідницька робота присвячена актуальній на сьогоднішній день проблемі оптимізації витрат на керування транспортним засобом.

Для реалізації дослідницької мети визначені такі завдання: дослідити існуючі методи моніторингу витрат на експлуатацію автомобіля; визначити ключові параметри, які необхідно враховувати при розрахунку витрат (паливо, технічне обслуговування, страхування авто, ремонти тощо); обрати технологічну платформу для реалізації системи (мобільний додаток, веб-сервіс, інтеграція з GPS-трекерами тощо); розробити прототип додатку «AutoLog» з функціями обліку пробігу, аналізу витрат та нагадувань про ТО; провести тестування розробленого додатку та оцінити її ефективність; проаналізувати економічну доцільність використання системи для власників автомобілів.

У роботі з'ясовано особливості сучасних технологій в управлінні витратами авто.

Першим етапом було визначення який тип транспортних засобів використовувати в моєму додатку, та які функції використовувати. Додаток повинен бути універсальним для будь якого типу транспортних засобів, а також, збереження витрат, які найчастіше

зустрічаються у житті людини, яка постійно користується транспортним засобом [2]

Другим етапом нашого дослідження проведено аналіз на ринку подібних додатків, відокремлено корисні функції та рішення з кожного додатку. А також досліджено відгуки, щоб зрозуміти що саме хочуть бачити користувачі в додатках такого типу. Після чого прийнято рішення, що саме додаток буде включати в себе усі побажання людей яких не влаштовують аналоги, він повинен бути максимально зручним, та інтуїтивно зрозумілим навіть для людей без досвіду користування подібними додатками.

Завершальним етапом нашого дослідження стала розробка мобільного додатку управління витратами автомобілем.

Наукова новизна:

В науковій роботі створено та докладно описано розробку мобільного додатку який дозволяє оптимізувати витрати автомобілем, досліджено існуючі методи моніторингу витрат на експлуатацію автомобіля та визначено ключові параметри, які необхідно враховувати при розрахунку витрат, проаналізовано економічну доцільність використання системи для власників автомобілів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Berger, Andrew J. Supply chain cybermastery: building high performance supply chains of the future / Andrew J. Berger, John L. Gattorna. - England: Gower, 2001. - 220 p. - Режим доступу до електронного каталогу наукової бібліотеки Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана : <https://lib.kneu.edu.ua>
2. Professional english logistics : навч. посібник / О. М. Акмалдінова, 3. Ю. Мазуренко, Л. В. Кучерява, І. С. Козелецька. - Київ, 2015. - 416 с. - Режим доступу до сайту професійної літератури ПрофКнига: <https://profbook.com.ua>
3. Банько, В. Г. Логістика : навч. посібник / В. Г. Банько. - Київ : КНТ, 2007. - 332 с. - Режим доступу до електронного каталогу наукової бібліотеки Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана: <https://lib.kneu.edu.ua>.

Воловик В. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет прикладної математики та інформатики, студент I курсу,
122: комп'ютерні науки
Мельничин А. В., к. т. н.,
доцент кафедри теорії оптимальних процесів;

ЧАТ-БОТ ДЛЯ РОЗШИРЕННЯ КОЛА СПІЛКУВАННЯ ТА ВИХОДУ З ІНФОРМАЦІЙНИХ БУЛЬБАШОК “BUBBLE BOT”

Volovyk V. V.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Applied Mathematics and Informatics, 1st year student,
122: computer science
Melnychyn A. V., Ph.D. in Technical Sciences,
Associate Professor at the Department of Optimal Processes Theory

CHATBOT FOR EXPANDING COMMUNICATION CIRCLES AND ESCAPING INFORMATION BUBBLES “BUBBLE BOT”

Інформаційна бульбашка є однією з головних проблем цифрової епохи. Люди часто взаємодіють лише з однодумцями, уникаючи різноманітних точок зору, що обмежує світогляд і спілкування. Соціальні мережі сприяють формуванню таких замкнутих інформаційних середовищ, посилюючи відчуження та інформаційну ізоляцію.

Метою роботи є розробка чат-бота "Bubble Bot", який надає користувачам Telegram можливість вийти за межі інформаційної бульбашки, знаходити нових співрозмовників за інтересами та будувати нові зв'язки. Основною задачею є підбір співрозмовників не за соціальними характеристиками, а за темами, що цікавлять користувача.

Розробка "Bubble Bot" базується на мові програмування Python із використанням бібліотеки Telebot. Для обробки даних застосовано SQLite у поєднанні з SQLAlchemy, а також JSON для збереження

профілів. Користувач, проходячи реєстрацію, вказує теми, які його цікавлять (музика, подорожі, освіта, волонтерство). Відповідно до цього бот направляє його до чату з людьми зі схожими вподобаннями.

На етапі проектування було проведено аналіз існуючих телеграм-ботів для знайомств, зокрема @meetnewfriendsbot, @meetperson_bot, @Tinder_bot тощо. Виявлено, що більшість з них використовують анкети, фільтри за віком, регіоном, але не зосереджуються на змістовному спілкуванні. У цьому й полягає унікальність "Bubble Bot": його завдання — не знайомство як таке, а змістова комунікація.

На рис. 1 наведено вигляд стартової сторінки та вікно створення профілю користувача.

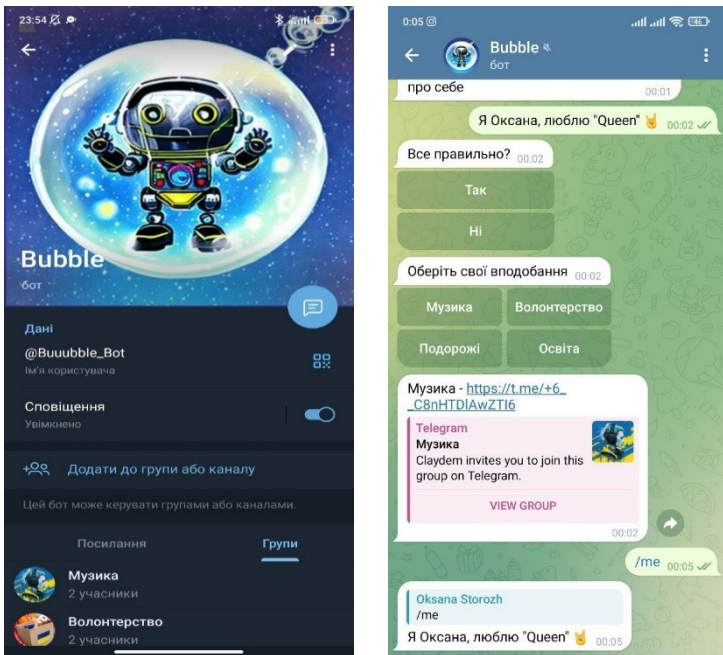

Рис. 1. Головне вікно та створення профілю користувача

Інтерфейс бота інтуїтивно зрозумілий. Після запуску командами `/start` або `/reg`, користувач проходить реєстрацію, вибирає інтереси, після чого отримує посилання на відповідні чати. Також реалізовано функціонал для адміністраторів: додавання нових чатів, опитування учасників щодо бажання залишатися в чаті, видалення неактивних користувачів. Додатково передбачено функцію впровадження реклами за темами інтересів у новинний розділ бота.

Використання Telebot забезпечує легке налаштування обробників повідомлень і взаємодію з Telegram API. SQLite у поєднанні з SQLAlchemy дає змогу створити масштабовану та безпечну структуру даних користувачів. Формат JSON дозволяє зручно зберігати інтереси користувачів у базі даних та обмінюватися даними між клієнтською і серверною частинами.

У підсумку, "Bubble Bot" – це соціально орієнтований програмний продукт, який сприяє збагаченню комунікаційного досвіду в цифровому середовищі. Він може стати не лише засобом для знайомств, а й важливим інструментом у боротьбі з інформаційною ізоляцією. У майбутньому можливе розширення функціоналу: додавання нових категорій інтересів, геолокаційних функцій, рекомендаційного алгоритму на основі машинного навчання.

Ключові слова: Telegram, чат-бот, Python, інформаційна бульбашка, SQLAlchemy, JSON, комунікація.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Як створити телеграм-бота за допомогою Python. [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL : <https://www.freecodecamp.org/ukrainian/news/yak-stvoryty-telehram-bota-za-dopomohou-python>. – Назва з екрана.
2. Create a Python Telegram Bot the Easy Way Using the Telebot Library. [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL : <https://python.plainenglish.io/python-telegram-bot-in-an-easy-way-90b52276fb2c>. – Назва з екрана.
3. Чат-бот Python, який вміє шукати відповіді у Wikipedia | DOU. [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL : <https://dou.ua/forums/topic/41652>. – Назва з екрана. У чому небезпека «інформаційної бульбашки» та як комфортно із неї вийти?. [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL :

<https://hromadske.radio/podcasts/myslennia-bazova-funktsiia/1065085>. – Назва з екрана.

Голіновська М. Ю.

Науковий керівник: Білинський О. Я., PhD, доцент кафедри терапевтичної стоматології ДВНЗ «УжНУ»,
Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
стоматологічний факультет, студентка 3-го курсу,
221: Стоматологія

ОЦІНКА МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЧОРНОГО ШОКОЛАДУ В КОМПЛЕКСНІЙ ПРОФІЛАКТИЦІ КАРІЄСУ ЗУБІВ

Holinovska M. Y.

Scientific leader: Bilynskyi O. Y., PhD, Associate Professor of the
Department of Therapeutic Dentistry,
Uzhgorod National University, Uzhhorod,
Faculty of Dentistry, 3rd year student,
221: Dentistry

ASSESSMENT OF THE POTENTIAL USE OF DARK CHOCOLATE IN THE COMPREHENSIVE PREVENTION OF DENTAL CARIES

Протягом останніх десятиліть спостерігається зростання наукового інтересу до темного шоколаду, зумовленого його значним потенціалом щодо позитивного впливу на здоров'я людини. Сучасні наукові дані підкреслюють комплексну дію какао, зокрема його здатність протидіяти розвитку серцево-судинних, нейродегенеративних та інших системних патологій, що зумовлено багатим складом його біоактивних компонентів [6].

Враховуючи зростаючий інтерес наукової спільноти до функціональних харчових продуктів та природних засобів профілактики, поглиблене вивчення механізмів дії та оцінка клінічної ефективності теоброміну, флавоноїдів та полікозанолів, як вагомих складових какао, набуває особливої актуальності для розробки новітніх стратегій

підтримання здоров'я ротової порожнини та запобігання розвитку каріозних уражень [9].

Огляд сучасних наукових публікацій показав, що споживання какао може позитивно впливати не лише на загальний стан організму, а й на здоров'я ротової порожнини. Дослідження Simone Ortiz Moura Fideles та колег показали, що екстракти какао пригнічують ріст, адгезію та метаболізм карієсогенних і пародонтопатогенних бактерій, зменшуючи утворення кислоти, активність глікозилтрансферази та синтез нерозчинних полісахаридів — ключових чинників розвитку карієсу. Клінічні дослідження підтвердили, що застосування ополіскувачів для ротової порожнини на основі екстракту какао достовірно знижує кількість *Streptococcus mutans* у слині та сприяє зменшенню утворення зубного нальоту [2].

У систематичному огляді Rajeswari Gopalakrishnan Janani та колег виявлено, що темний шоколад, зокрема у поєднанні з пробіотичними компонентами, може позитивно впливати на стан ротової порожнини. Встановлено, що темний шоколад має нижчу кислотогенність порівняно з іншими видами шоколаду, що зменшує ризик демінералізації емалі. Крім того, пробіотичні форми шоколаду сприяють зниженню кількості карієсогенних бактерій *Streptococcus mutans* у слині та зубному нальоті, що підтверджує потенціал темного шоколаду як продукту, сприятливого для здоров'я зубів [3].

Серед біологічно активних компонентів темного шоколаду особливу увагу привертають полікозаноли, які, згідно з результатами експериментальних досліджень, можуть позитивно впливати на процеси формування та регенерації твердих тканин. Встановлено, що полікозаноли стимулюють експресію ключових остеогенних маркерів, зокрема Dlx5 та Runx2, шляхом активації сигнального шляху AMPK-INSIG у преостеобластах. Ці дані дозволяють розглядати їх, як потенційно корисний компонент, що може сприяти зміцненню зубної тканини та підтриманню здоров'я ротової порожнини [5].

Окремі дослідження свідчать про те, що теобромін може відігравати значну роль у захисті та відновленні зубної емалі. За результатами мета-аналізу, дана сполука присутня у какао-бобах здатна ефективно підвищувати мікротвердість емалі після демінералізації, стимулюючи процеси ремінералізації. Отримані результати свідчать, що ефективність теоброміну як захисного чинника для емалі є

співставною з традиційно застосовуваними фторидами. Це дозволяє розглядати темний шоколад, зокрема продукти з високим вмістом какао, як потенційно корисне джерело сполук для підтримання мінеральної рівноваги зубної емалі [10].

Однак незважаючи на все вище сказане, результати попередніх досліджень залишаються неоднозначними. Так, одне з ранніх досліджень продемонструвало, що високий вміст сахарози в раціоні сприяє розвитку карієсу незалежно від додавання какао-бобів [7]. Водночас експериментальні дані, отримані на тваринних моделях, свідчать про те, що введення какао-порошку або шоколаду до харчового раціону здатне знижувати частоту виникнення каріозних уражень [4]. Згодом було висунуто припущення, що фенольні сполуки можуть бути відповідальними за спостережуваний карієсрезистентний ефект какао-порошку [1].

Можна дійти висновку, що темний шоколад та його біологічно активні компоненти демонструють значний потенціал у контексті підтримання здоров'я ротової порожнини та профілактики каріозних уражень. Підтверджено їхню здатність пригнічувати ріст та метаболізм карієсогенних бактерій, знижувати утворення зубного нальоту, стимулювати ремінералізацію емалі [8].

Незважаючи на багатообіцяючі результати, слід зазначити, що вплив темного шоколаду на здоров'я ротової порожнини є багатограним і потребує подальшого комплексного вивчення. Неоднозначність окремих ранніх досліджень підкреслює важливість врахування загального харчового раціону, зокрема вмісту сахарози. Майбутні дослідження повинні бути спрямовані на поглиблене розуміння механізмів дії окремих компонентів какао, оцінку їхньої клінічної ефективності у контрольованих умовах та визначення оптимальних форм і дозувань для досягнення максимального позитивного впливу на здоров'я ротової порожнини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ferrazzano G. F., Amato I., Ingenito A., De Natale A., Pollio A. (2009). Anti-cariogenic effects of polyphenols from plant stimulant beverages (cocoa, coffee, tea). *Fitoterapia*, 80(5), 255-62.

2. Fideles S. O. M., Ortiz A. C., Reis C. H. B., Buchaim D. V., Buchaim R. L. (2023). Biological Properties and Antimicrobial Potential of Cocoa and Its Effects on Systemic and Oral Health. *Nutrients*, 15(18), 3927.
3. Janani R. G., Asokan S., Geetha Priya P. R.. (2019). Effect of Custom-made Probiotic Chocolates on *Streptococcus mutans*, Plaque pH, Salivary pH and Buffering Capacity in Children - A Randomised Controlled Trial. *Oral Health Prev Dent*, 17(1), 7-15.
4. Ito K., Nakamura Y., Tokunaga T., Iijima D., Fukushima K. (2003). Anti-cariogenic properties of a water-soluble extract from cacao. *Biosci Biotechnol Biochem*, 67(12), 2567-73.
5. Kim K. M., Lim Y. J., Jang W. G. (2023). Policosanol Stimulates Osteoblast Differentiation via Adenosine Monophosphate-Activated Protein Kinase-Mediated Expression of Insulin-Induced Genes 1 and 2. *Cells*, 12(14), 1863.
6. Muth H., Bereswill S., Heimesaat M. M. (2025). Come to the dark side - A review on the health-beneficial and disease-alleviating effects of cocoa-rich dark chocolate. *European Journal of Microbiology and Immunology* (published online ahead of print 2025).
7. Ooshima T., Osaka Y., Sasaki H., Osawa K., Yasuda H., Matsumoto M. (2000). Cariostatic activity of cacao mass extract. *Arch Oral Biol*, 45(9), 805-8.
8. Percival R. S., Devine D. A., Duggal M. S., Chartron S., Marsh P. D. (2006). The effect of cocoa polyphenols on the growth, metabolism, and biofilm formation by *Streptococcus mutans* and *Streptococcus sanguinis*. *Eur J Oral Sci*, 114(4), 343-8.
9. Samanta S., Sarkar T., Chakraborty R., Rebezov M., Shariati M. A., Thiruvengadam M., Rengasamy K. R. R. (2022). Dark chocolate: An overview of its biological activity, processing, and fortification approaches. *Curr Res Food Sci*, 15(5), 1916-1943.
10. Silva A. D., Gonçalves R. D. S., Catão M. V. (2024). Theobromine for Remineralization of White Spot Lesions on Dental Enamel: A Systematic Review and Meta-analysis. *Oper Dent*, 49(4), 376-387.

Гуга О. Б.

Львівський фізико-математичний ліцей-інтернат при Львівському національному університеті імені Івана Франка, м. Львів, учениця 11 класу

Науковий керівник: Фортунa Н. П.

ВПЛИВ ПЕРВИННОГО МАГНІТНОГО ПОЛЯ НА ТЕПЛОВИЙ СТАН МІЖГАЛАКТИЧНОГО ГАЗУ

Huha O. B.

Lviv Physics and Mathematics Lyceum under Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 11th grade
Research advisor: Fortuna N. P.

THE IMPACT OF THE PRIMORDIAL MAGNETIC FIELDS ON THE THERMAL STATE OF THE INTERGALACTIC MEDIUM

На сьогоднішню епоху, близько половини вмісту баріонної матерії у Всесвіті зосереджено у гарячому йонізованому газі, що займає простір між галактиками — міжгалактичному газі (МГГ). Дослідження стану МГГ є важливим етапом на шляху до розуміння процесів структуроутворення у Всесвіті.

За припущеннями, магнітні поля у МГГ простягаються крізь увесь Всесвіт. Для обмеження індукції магнітних полів у МГГ використовують радіовипромінювання квазарів. На основі оцінок йонізації Всесвіту та припускаючи деякі допустимі значення довжини магнітної когерентності, можна зробити оцінку магнітної індукції $B_{\text{IGM}} \leq 10^{-9}$ Гс.

Наразі розглядаються кілька механізмів взаємодії первинного магнітного поля з МГГ, серед яких було обрано амбіполярну дифузію та турбулентний розпад для дослідження їх впливу на термодинамічні характеристики МГГ.

Амбіполярна дифузія виникає внаслідок того, що у присутності магнітного поля сила Лоренца діє на невелику частку йонізованих частинок та створює різницю швидкостей між йонізованими та нейтральними частинками. Стабілізація швидкостей відбувається внаслідок зіткнень йонізованих та нейтральних частинок, що спричиняє розсіювання енергії магнітного поля.

Турбулентний розпад є наслідком того, що після рекомбінації, внаслідок різкого зменшення радіаційної в'язкості середовища, швидкість передачі енергії через нелінійної взаємодії між модами у таких магнітних полях стає меншою за швидкість Габбла, що призводить до турбулентності [1], [2].

За допомогою програмного забезпечення «Recfast++.v2.0» [3] розробників Jens Chluba та Luke Hart, створено графіки теплової еволюції МГГ під впливом амбіполярної дифузії, турбулентного розпаду та без наявності магнітного поля.

Для першої моделі, котра характеризується магнітною індукцією $B_0 = 1$ нГс, було обрано спектральний індекс $n_B = -2.9$, котрий відповідає майже плоскому спектру, при якому спектральна густина енергії магнітного поля не залежить від масштабу поля.

При моделюванні для сьогодишньої епохи, спостерігалась різниця у кілька порядків між температурою МГГ під впливом амбіполярної дифузії та турбулентного розпаду, та за відсутності магнітного поля.

Поблизу червоного зміщення $z=500$, що відповідає епосі темних віків, коли розпочалась кластеризація матерії у Всесвіті, помічено локальний мінімум. З цього можна зробити висновок, що магнітні поля у цей період існування Всесвіту були визначним фактором протікання термодинамічних процесів у МГГ і, відповідно, мали безпосередній вплив на формування перших структур у Всесвіті.

Для сьогодишньої епохи відмічено домінуючу роль амбіполярної дифузії у сумарному впливі обох ефектів на нагрівання МГГ при розширенні Всесвіту, що є характерним для цього механізму через великі масштаби його дії. Продемонстровано, що у епоху темних віків турбулентний розпад міг бути домінуючим механізмом та відігравати ключову роль у перших процесах структуроутворення на малих масштабах.

У другій моделі амплітуда магнітного поля була прийнята за $B_0=1$ нГс, спектральний індекс $n_B=2$, що відповідає тепловому випромінюванню.

Відмічено аналогічний значний вплив наявності магнітного поля на температуру міжгалактичного газу, проте перегин у епоху темних віків є різкішим, що говорить про швидше зростання температури, ніж у першій моделі.

Спостерігалась практична кореляція графіків за сумарного впливу та впливу лише амбіполярної дифузії, що говорить про аналогічну домінуючу роль цього механізму, але для всього періоду від червоного зміщення $z=2500$ до сьогоденної епохи. Для турбулентного розпаду відмічено практичне накладання з графіком температури МГГ без наявності магнітного поля, що говорить про малий вплив цього ефекту за малих значень магнітної індукції поля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dario Grasso, Hector R. Rubinstein Magnetic Fields in the Early Universe / Physics Reports, Vol. 348, Issue 3, pp. 163-266. arXiv:astro-ph/0009061
2. Shiv K. Sethi, Kandaswamy Subramanian Primordial Magnetic Fields in the Post-recombination Era and Early Reionization / Mon.Not.Roy.Astron.Soc.356:778-788,2005 – 2018. arXiv:astro-ph/0405413
3. https://www.cita.utoronto.ca/~jchluba/Recombination/_Downloads/_Recfast++.v2.0.zip

Дідух С. І.

Приватний заклад середньої освіти
«ІТ СТЕП СКУЛ ЛЬВІВ», м. Львів, 11 клас
Науковий керівник: Мельничин А. В.

НАВЧАЛЬНО-ІГРОВА ПРОГРАМА З ЕЛЕМЕНТАМИ ПРИРОДНИЧИХ ОПИТУВАНЬ “UNDEAD GUARDIAN OF THE FOREST”

Didukh S. I.

Private secondary education institution
"IT STEP SCHOOL LVIV", Lviv, Grade 11
Scientific supervisor: Melnychyn A. V.

EDUCATIONAL AND GAME PROGRAM WITH ELEMENTS OF NATURAL SCIENCE SURVEYS “UNDEAD GUARDIAN OF THE FOREST”

Вступ. Актуальність теми полягає в потребі пошуку способу залучення учнів молодших класів до ознайомлення з екологічними проблемами сучасності, який не видаватиметься їм нав'язливим, і буде інтегрований в ігровий процес, а також – популярністю систем внутрішньоігрових нагород на ринку відеоігор.

Метою цього дослідження є створення інтерактивної системи тестів у формі гри, яка дозволяє гравцям отримувати внутрішньоігрові бонуси не через рекламу чи оплату, а через виконання пізнавальних завдань. Основний акцент робиться на екологічній тематиці, що сприятиме підвищенню обізнаності користувачів щодо сучасних проблем довкілля. При цьому важливо забезпечити високу привабливість тестів, аби зберегти мотивацію гравців і зробити освітню складову цікавою та інтерактивною частиною ігрового процесу.

Для проведення дослідження було проаналізовано публікації на потрібні теми, проведено спостереження в моєму навчальному закладі, та розроблено на основі їх результатів ігрову програму, та її механіки.

Аналіз систем винагород в іграх та їхній вплив на гравців. Внаслідок аналізу дослідження, проведеного журналом "Journal of Interactive Advertising", визначено, що не зважаючи на погане ставлення гравців до внутрішньоігрової реклами, вона є дуже популярною та ефективною [1].

Аналіз популярних програм для навчання в ігровому стилі та їхня ефективність. Після спостереження за імплементацією програм для навчання в ігровому стилі в моїй школі, та аналізу вже існуючого дослідження цих програм було визначено, що такі із них як Kahoot, Blooket, та Quizlet, ефективні в навчанні, та подобаються учням [2,3].

Дослідження перед розробкою ігрової програми. Було досліджено найпопулярніші серед моєї цільової вікової категорії програми з допомогою дослідження, проведеного веб-сайтом Modern Parenting [4].

Для розробки обрано ігровий рушій Unity, через наявність легкого способу розробки мультиплеєрних ігор, тобто NetCode for GameObjects, легкого способу розробки UI, що полегшить створення тестів, легкого способу розробки UI, що полегшить створення тестів, та загалом доступність і легкість розробки ігрових програм з допомогою цього рушія.

Розробка програми. На рис. 1 наведено головний екран гри.

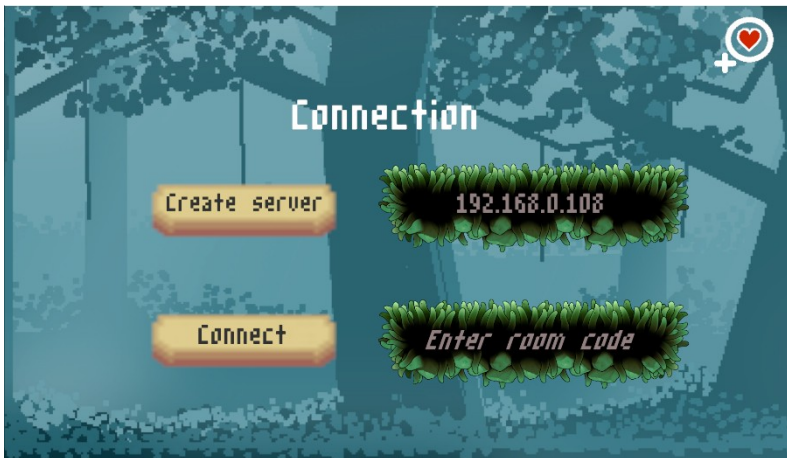

Рис. 1. Стартове вікно гри

Використовуючи рушій Unity, його бібліотеку NetCode for GameObjects для реалізації мультиплеєра, RigidBody 2D для реалізації фізики, було розроблено ігрову програму.

Гра створена в жанрі бойовика, і використовує дуже швидкі механіки бою. Майже вся графіка взята з сайту itch.io

Розробка системи тестів. На основі систем Kahoot, Blooket, та Quizlet розроблено основу для системи тестів.

З допомогою мови C# розроблено систему спрощеного додавання питань.

Розробка системи пропозицій. З допомогою Google Forms було розроблено систему, яка дозволяє гравцям пропонувати нові питання до тестів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Lewis, B., & Porter, L. (2010). In-Game Advertising Effects. *Journal of Interactive Advertising*, 10, 46 - 60. .: веб-сайт. URL: <https://doi.org/10.1080/15252019.2010.10722169>.
2. Liu, Z., Shaikh, Z., & Gazizova, F. (2020). Using the Concept of Game-Based Learning in Education. *Int. J. Emerg. Technol. Learn.*, 15, 53-64. .: веб-сайт. URL: <https://doi.org/10.3991/ijet.v15i14.14675>.
3. Bicen, H., & Kocakoyun, S. (2018). Perceptions of Students for Gamification Approach: Kahoot as a Case Study. *Int. J. Emerg. Technol. Learn.*, 13, 72-93.: веб-сайт. URL: <https://doi.org/10.3991/IJET.V13I02.7467>
4. Kevyn Gohu, LIST: Top Video Games Kids Are Playing In 2024 (2024): веб-сайт. URL: [Top Video Games That Kids Are Playing in 2024](#)

Кеньо І. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет прикладної математики та інформатики, 1 курс,
124: Системний аналіз
Науковий керівник:
Мельничин А. В., к.т.н., доцент кафедри теорії
оптимальних процесів
Бенько В. С., студент факультету прикладної математики
та інформатики

РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З ВИКОРИСТАННЯМ ПРОГРАМНОГО ЗАСТОСУНКУ “ECODINO”

Keno I. V.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Applied Mathematics and Informatics, 1st year student,
124: Systems Analysis
Scientific advisor:
Melnychyn A. V., PhD in Engineering, Associate Professor
of the Department of Optimal Process Theory
Benko V. S., student of the Faculty of Applied Mathematics
and Informatics

DEVELOPMENT OF ENVIRONMENTAL SKILLS IN PRIMARY SCHOOL CHILDREN USING THE “ECODINO” SOFTWARE APPLICATION

Світ зараз знаходиться на межі екологічної катастрофи. Забруднення води, повітря, зникнення певних видів тварин та рослин, масштабні пожежі, тощо є наслідком негативного впливу людини на довкілля (UNEP, 2022). Попри намагання уряду вводити в дію нове екологічне законодавство ми часто спостерігаємо неприйняття з боку суспільства і відповідно низьку ефективність цих законів. Причиною цього виступає неусвідомленість людей щодо наслідків до яких

може призвести екологічно небезпечна діяльність і який глобальний вплив вчинки людей мають на екологію, а отже звідси і нерозуміння для чого впроваджувати екологічні звички у своє життя. Фактично, за вчинки людей стосовно екології відповідає екологічна свідомість, тобто розуміння індивідом впливу його вчинків на природу, його єдності з природою. Це також передбачає обачне ставлення та турботу про навколишнє середовище (García-González, C., López-Gómez, J. J., & Gutiérrez-Martínez, A. B. 2023).

Одним з найдієвіших способів підвищення екологічної свідомості є екологічна освіта, а саме серія заходів покликаних навчити людей відповідального ставлення до довкілля та надати їм інформацію про теперішній стан планети, вплив різних чинників на нього, а також забезпечити їх знаннями про те, як самі люди можуть це змінити, які звички слід впровадити у щоденне життя, аби відвернути кліматичну катастрофу у майбутньому (García-González, C., López-Gómez, J. J., & Gutiérrez-Martínez, A. B. 2023). У дослідженні, проведеному ЮНЕСКО у 2022 році, зазначається, що найкраще екологічну освіту впроваджувати змалечку та проводити особливо активні заходи щодо підвищення рівня обізнаності дітей у темі довкілля у початковій школі. Саме у цьому віці діти проявляють особливу зацікавленість, легко навчаються і переймають певні звички. Саме тому початкова школа - це найбільш сприятливий етап для активного проведення заходів освіти про навколишнє середовище. Та попри впровадження екологічної освіти в школах вона часто є неефективною. Як зазначають в ЮНЕСКО, таке відбувається внаслідок низки факторів: некомпетентність вчителів, відсутність програми навчання, невідповідність потребам учнів, насильницький підхід, стереотипізація понять тощо. Сухий матеріал в підручниках не викликає інтересу в учнів, особливо коли ми говоримо про 1-4 класи. До того ж вчителі часто не знають як слід подати матеріал, аби зацікавити дітей і внаслідок цього він може не відповідати потребам учнів та мати викривлену систему цінностей і понять (UNESCO, 2022). З огляду на це, попри численні спроби, нам не вдасться досягти бажаного без інструментів, які здатні зацікавити та навчити дітей, а також спростити цей процес для педагогів.

З огляду на це метою роботи є створення ефективних інструментів розвитку екологічної свідомості, навичок та звичок у дітей

початкової школи. Важливо, аби ці інструменти могли легко адаптуватися до різної форми навчання та спрощували процес для освітян чи батьків.

EcoDino - це навчальна мобільна гра, що підвищує рівень екологічної свідомості у дітей та сприяє виробленню екологічних звичок. У ході дослідження було проаналізовано наявні напрацювання науковців у сфері розвитку екологічної свідомості та освіти, проведено порівняння ігор, що вже доступні на ринку.

Для розробки додатку було обрано клієнт-серверну архітектуру. Таким чином розробка була поділена на два основних етапи: розробка серверної частини (backend) та розробка клієнтської частини (frontend).

Для реалізації серверної частини було обрано мову програмування C# та фреймворк ASP.NET, який в зв'язці з фреймворком .NET 8 надає передові можливості для гнучкого розгортання веб-застосунків на різноманітних системах та платформах. Такі переваги нам надає механізм роботи фрейворку .NET в основі якого лежить віртуальна машина та JIT компіляція коду. Також для зручного розгортання було використано Docker. Docker - інструмент для віртуалізації та контейнеризації середовища виконання програмного коду з метою уникнення складних процесів налаштування фізичного сервера для роботи зі специфічним апаратним забезпеченням та підвищення рівня абстрактності ПЗ відносно так званого "заліза". Розробка серверної частини відбувалась на основі паттерну програмування MVC - Model-View-Controller.

Наступний етап передбачав реалізацію можливості створення веб-інтерфейсу для користувачів з використанням ASP.NET MVC, зокрема створення контролерів та відповідних дій для обробки запитів від користувачів, наприклад, реєстрації, входу, перегляду відео тощо. В архітектурі проєкту закладено розподіл на логічні компоненти, такі як "Анімовані відео", "Квізи", "Інтерактивні завдання" та "Збереження даних про користувачів" за допомогою використання паттерну проектування MVP (Model-View-Presenter) або MVVM (Model-View-ViewModel) для реалізації розділення логіки додатку.

Наступним етапом була розробка різних екранів для навчальних матеріалів, відео, квізів та інших інтерактивних завдань була виконана за допомогою .NET MAUI . Графіка персонажів була створена у

середовищі Figma та короткі анімації для навчальних відео з використанням Lottie.

Для збереження даних про користувачів, їх прогрес, відео, квізи та інші матеріали програми було вирішено використовувати базу даних PostgreSQL. Для спрощення доступу до бази даних з коду додатку було виокристано ORM (Object-Relational Mapping) бібліотеку, зокрема Entity Framework.

Додатково було проведено 4 глибинних інтерв'ю, 3 з яких з вчителями початкової школи та 1 з дитячим психологом. На основі цього створено систему EcoDino, здійснено її тестування на 45 учнях 2-4 класів з оцінкою впливу на користувачів за допомогою застосування створеного авторського опитувальника.

У результаті проведеної роботи було детально вивчено особливості створення програм екологічної освіти, розроблено систему EcoDino з її унікальним казковим світом та персонажами, котра зацікавлює дітей молодшого шкільного віку. Експериментальне тестування показало, що гра підвищує обізнаність користувачів у сфері екології та захисту довкілля на понад 70%. Частота застосування методів турботи про довкілля зросла на понад 40%. гра також отримала схвальні відгуки від батьків, вчителів та дітей. Ці факти доводять ефективність системи та необхідність її впровадження у навчальний процес.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cambridge University Press & Assessment. (n.d.). How do video games provide effective learning? <https://www.cambridgeenglish.org/blog/how-do-video-games-provide-effective-learning/>
2. García-González, C., López-Gómez, J. J., & Gutiérrez-Martínez, A. B. (2023). Environmental education and its effects on environmental sustainability. *Sustainability*, 19(3), 1149.
3. MakeUseOf. (n.d.). 10 Environmental Games That Teach Kids About Earth, Ecology & Conservation. <https://www.makeuseof.com/tag/10-environmental-games-teach-kids-earth-ecology-conservation/>
4. Eng, D. (2021, August 31). Designing learning games with players in mind. Retrieved MONTH December 16, 2023 from

<https://www.universityxp.com/blog/2021/8/31/designing-learning-games-with-players-in-mind>

5. UNESCO. (2022). Learn for our planet: A global review of how environmental issues are integrated in education. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377362>

6. The Sustainable Development Goals Report (2023) <https://unstats.un.org/sdgs/report/2023/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2023.pdf>

Метничук Х. Д.

Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
Навчально-науковий інститут хімії та екології, студентка 3-го курсу,
014.06: Середня освіта. Хімія

Фершал О. М.

Ужгородський науковий ліцей Закарпатської обласної ради,
учень 11 класу

ЗЕЛЕНА ХІМІЯ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК У STEM ОСВІТІ

Metnychuk K. D.

Uzhhorod National University, Uzhhorod,
Educational and Scientific Institute of Chemistry and Ecology,
3th year student,
014.06: Secondary education. Chemistry

Fershal O. M.

Uzhhorod Scientific Lyceum of the Transcarpathian Regional Council,
11th grade student

GREEN CHEMISTRY AS A PROMISING DIRECTION IN STEM EDUCATION

В останні роки спостерігається різке зменшення кількості вступників на хімічні спеціальності вищих навчальних закладів. Причини таких змін залишаються нез'ясованими, проте можуть бути наслідком зменшення інтересу учнів при вивченні предмету, відсутності мотивації до навчання складного для розуміння матеріалу чи непопулярності напрямку. Відсутність необхідної кількості спеціалістів хіміків може стати проблемою у повоєнний час – час відбудови нашої країни. Тому важливим є проведення роботи у напрямку популяризації хімії, як і інших природничих дисциплін, серед майбутніх абітурієнтів. Хімія як наука тісно пов'язана із математикою, інженерією,

технологіями, медициною, екологією та іншими науками, а такий міждисциплінарний характер хімії відкриває широкі можливості використання STEM - технологій при її вивченні у школі. Базовими складниками STEM освіти є математика, наука, інженерія та технологія, проте це значно ширше поняття, має системний характер та охоплює майже всі освітні галузі [1]. STEM освіта допомагає формувати в учнів навички командної роботи, критичного мислення, вміння застосовувати знання на практиці та інші компетентності.

Одним із підходів у використанні STEM – технологій при вивченні хімії можна вважати впровадження у процес навчання принципів «Зеленої хімії»[2,3] концепції якої були сформовані на початку 1990-х років:

- Превенція забруднення (Prevention). Краще запобігти утворенню відходів, ніж потім займатися їх утилізацією чи очищенням.

- Проектування безпечних хімічних речовин та процесів (Designing Safer Chemicals and Processes). Хімічні продукти мають бути максимально ефективними та водночас нетоксичними для здоров'я людини і довкілля.

- Використання відновлюваних ресурсів (Use of Renewable Feedstocks).

Перевага надається сировині з відновлюваних джерел замість невідновлюваних (наприклад, біомаса замість нафти).

Дані принципи спрямовані на зменшення використання токсичних речовин, скорочення обсягів небезпечних відходів, а також заміну традиційних матеріалів на більш безпечні для людини і природи. З точки зору аналітичної хімії (науки предметом якої є розробка нових та вдосконалення існуючих методів аналізу різноманітних об'єктів) це полягає у розробці та впровадженні у практику «зелених» аналітичних методів та методик аналізу. Такі методики передбачають заміну токсичних реагентів та розчинників на більш безпечні для людини та навколишнього середовища. Використання неочищених природних реагентів є одним із мало досліджених способів досягнення принципів зеленої хімії тому залишається актуальним завданням. Джерелами відновлюваних реагентів є рослини, тварини та мікроорганізми, екстракти яких знаходять використання як рН чи Ред-Окс індикатори, реагенти для спектрофотометрії, флуориметрії та інших методів аналізу, а їх безпечність відповідає 12

принципам зеленої хімії [3]. Велику частку природних сполук, що можна використати для експериментів при вивченні хімії в рамках STEM технологій складають забарвлені сполуки – пігменти. Тому метою даної наукової роботи було дослідження можливості використання неочищених природних барвників як природних реагентів та індикаторів при проведенні та плануванні уроків хімії у рамках STEM технологій. Природні індикатори використовувалися протягом століть, задовго до того, як хіміки розробили синтетичні аналоги. Роберт Бойль описав індикатор, екстрагований з троянд та інших рослин, у своїй книзі «Експериментальна історія кольорів». Екстракти рослин змінюють своє забарвлення залежно від pH середовища. Наприклад, вишневий сік має червоний колір при $\text{pH}=2,5$, оранжевий при $\text{pH}=4,5$ та зелений у лужному середовищі ($\text{pH}=10$). Шкірки ріпи, пелюстки троянд, шкірки слив, пелюстки фіалок, первоцвітів, шкірка редису, а також екстракти гортензії, ревеню, вишні, червоного винограду, буряка, червоного вина, чебрецю, куркуми, фіолетової півонії, петунії та сині ягоди — це лише деякі з численних природних джерел, які містять сполуки, здатні змінювати колір в залежності від кислотності середовища. Більшість яскраво забарвлених фруктів, овочів та квітів мають у своєму складі потенційні кислотно-основні індикатори[4].

Нами виконано дослідження хіміко-аналітичних характеристик виноградного вина та деяких плодово-ягідних вин, а також доступного на ринку пігменту столового буряка - бетаніну - як перспективних природних екстрактів пігментів для використання на уроках хімії.

Спектрофотометрично та візуально проведено дослідження впливу pH на забарвлення розчинів вина з сорту винограду «Одеське чорне» та «Гранатове», котрі характеризуються високим вмістом пігментів-антоціанінів. Вивчено індикаторні властивості вин при кислотно-основному та окисно-відновному титруванні. Показано, що гранатове вино володіє менш інтенсивним переходом забарвлення, проте у порівнянні із зміною відтінку «Одеського чорного» має меншу гаму кольорів. Таким чином, використання гранатового вина як індикатора pH для титриметрії є зручнішим, оскільки перехід забарвлення буде більш чітким. При переході у лужне середовище, пігменти вина руйнуються із утворенням слабо забарвлених халконів [5].

Таку поведінку пігментів зручно поєднати при вивченні властивостей кислот та основ, формуванні поняття кислотності середовища та понять про індикатори. Для встановлення можливості використання пігментів вин як металохромних індикаторів а також як тест-систем, нами проведено попередні дослідження взаємодії антоціанів вин із катіонами металів у розчині. Показано, що пігменти вин можуть бути перспективними реагентами при визначенні іонів Ca^{2+} , Fe^{2+} , Fe^{3+} , Cr^{3+} за рахунок утворення забарвлених сполук, що можна використати для виготовлення тест паперових тест смужок.

Бетанін є основним пігментом столового буряка і на даний час є єдиним представником беталаїнів дозволеним до використання у фармації та харчовій промисловості у якості червоного барвника. Одним із основних недоліків бетаніну є його недостатня стійкість. Бетанін є глікозидом, що містить 1,2- та 1,3- диольні групи здатні до утворення естерів з H_3BO_3 . У молекулі бетаніну є структурна одиниця здатна до утворення естерів із борною кислотою, тому ми дослідили стійкість розчинів бетаніну приготовлених на фоні борної кислоти. Показано, розчини бетаніну до складу яких входила борна кислота, залишалися стабільними протягом 7 діб, а оптимальним рН існування забарвленої форми бетаніну є рН 4-7.

Досліджені хіміко-аналітичні характеристики природних пігментів вина та буряка столового вказують на перспективність використання їх у рамках принципів «Зеленої хімії» при розробці факультативних занять із залученням цифрових лабораторій та планування STEM-проектів при вивченні властивостей основних класів неорганічних сполук, реакцій на деякі йони. А також при вивченні тем про значення природних і синтетичних органічних сполук, захист довкілля від стійких органічних забруднювачів. І звичайно в темі зелена хімія: сучасні завдання перед хімічною наукою та хімічною технологією, STEM-проекти можуть збільшити зацікавленість учнів до вивчення хімії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Піюкова, І. А. (2023, January). ВИКОРИСТАННЯ STEM ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ХІМІЇ. In The 1th International scientific and practical conference "Current issues of science and integrated

technologies”(January 10-13, 2023) Milan, Italy. International Science Group. 2023. 799 p. (p. 76).

2. Gatuszka, A., Migaszewski, Z., & Namieśnik, J. (2013). The 12 principles of green analytical chemistry and the SIGNIFICANCE mnemonic of green analytical practices. *TrAC Trends in Analytical Chemistry*, 50, 78-84.

3. Lapanantnoppakhun, S., Tengjaroensakul, U., Mungkornasawakul, P., Puangpila, C., Kittiwachana, S., Saengtempiam, J., & Hartwell, S. K. (2019). Green analytical chemistry experiment: Quantitative analysis of iron in supplement tablets with vis spectrophotometry using tea extract as a chromogenic agent. *Journal of Chemical Education*, 97(1), 207-214.

4. Kalakonda, S. N., Atla, S. R., Puvvada, R. N., Nalli, P. K., Sheik, I., & VVS, R. P. (2023). Green Indicators-An Ecofriendly Endpoint. *International Journal of Pharmaceutical Investigation*, 13(2).

5. Abedi-Firoozjah, R., Yousefi, S., Heydari, M., Seyedfatehi, F., Jafarzadeh, S., Mohammadi, R., ... & Garavand, F. (2022). Application of red cabbage anthocyanins as pH-sensitive pigments in smart food packaging and sensors. *Polymers*, 14(8), 1629.

Огородник Б. А.

Львівський фізико-математичний ліцей-інтернат при ЛНУ імені
Івана Франка, 11 клас, м.Львів
КЗ ЛОР " Львівська обласна Мала академія наук учнівської молоді",
гурток фізики та астрономії.
Наукові керівники:
Присяжний Андрій Ігорович, к.ф.-м.н.,
Баран Олександра Андріївна, к.ф.-м.н.,

СПАЛАХОВА АКТИВНІСТЬ СОНЦЯ

Ohorodnyk B. A.

Lviv Physics and Math Lyceum, Lviv, 11th year student,
Lviv Regional Junior Academy of Sciences, Physics and astronomy,
Scientific Supervisors:
Andriy Prysiazhnyy, PhD
Oleksandra Baran, PhD

SOLAR FLARING ACTIVITY

Спалахова активність Сонця є одним із найпотужніших проявів сонячної активності, що супроводжується викидом великої кількості енергії у вигляді електромагнітного випромінювання та заряджених частинок. Сонячні спалахи виникають у результаті складних процесів магнітного перез'єднання в активних областях Сонця, де магнітне поле має високу напруженість. Вони можуть мати широкий спектр впливу – від незначних збурень у верхніх шарах атмосфери Землі до серйозних порушень у роботі супутникових систем і електромереж.

Спалахи є результатом накопичення та раптового вивільнення магнітної енергії в активних областях Сонця, де магнітні поля взаємодіють і змінюють свою конфігурацію. Процеси, що відбуваються під час сонячних спалахів, включають нагрівання плазми до мільйонів градусів, прискорення заряджених частинок до релятивістських швидкостей та інтенсивне випромінювання у всіх діапазонах електромагнітного спектра, від радіохвиль до жорсткого рентгенівського

та гамма-випромінювання. Крім того, спалахи часто супроводжуються корональними викидами маси (КВМ), що можуть суттєво впливати на магнітосферу Землі та викликати магнітні бурі.

Частота і потужність сонячних спалахів змінюються залежно від 11-річного циклу сонячної активності. У періоди максимального сонячного циклу кількість та інтенсивність спалахів значно зростає, тоді як у мінімуми циклу вони зустрічаються значно рідше [1].

Для оцінки характеристик сонячних спалахів використовуються різні методи класифікації, які базуються на фізичних параметрах, таких як інтенсивність випромінювання, площа активної області та особливості магнітної структури. Основними видами класифікації є [2]:

- Класифікація за потоком випромінювання в м'якому рентгеновському діапазоні, яка базується на вимірюваннях, що проводяться супутниками, такими як GOES (Geostationary Operational Environmental Satellite). Згідно з цією класифікацією, сонячні спалахи поділяються на п'ять основних класів: А, В, С, М і Х, кожен з яких відрізняється потужністю випромінювання
- Гейлівська (Маунт-Вільсонівська) класифікація сонячних плям, яка дозволяє оцінити рівень нестабільності магнітного поля та його здатність генерувати сонячні спалахи.

У межах цього дослідження було розроблено програму, що дозволяє автоматизувати збір, аналіз та візуалізацію даних про сонячну активність. Вона отримує дані з ресурсу www.solarmonitor.org [3], проводить їх обробку та будує графіки розподілу спалахів за різними класифікаціями у часі. Основною метою розробки є створення ефективного інструменту для аналізу сонячних спалахів, що може бути використаний для подальших досліджень та прогнозування активності Сонця.

Програма успішно зчитує інформацію про активні ділянки Сонця за задані часові періоди. Проведено фільтрацію помилкових записів, що дозволило отримати чистий набір даних, придатний для статистичного аналізу. Визначено кількість активних областей у різні проміжки часу, а також частоту виникнення спалахів класів С, М та Х у ділянках різної магнітної складності.

Отримані результати підтвердили, що більш складні магнітні конфігурації ($\beta\gamma$, $\beta\gamma\delta$) значно частіше породжують потужні спалахи класу М та X, ніж прості області (α , β). Це узгоджується з фізичними моделями процесів накопичення і вивільнення магнітної енергії у сонячній атмосфері.

Побудовані графіки залежності кількості спалахів від часу дозволили оцінити динаміку сонячної активності. Виявлено зростання кількості спалахів під час періодів високої сонячної активності, що збігається з фазами максимуму сонячного циклу. Отримані графіки також продемонстрували кореляцію між загальною кількістю активних областей і числом сильних спалахів.

Побудовані гістограми показали частотний розподіл спалахів різної потужності в залежності від магнітної конфігурації активних ділянок. Наприклад, найбільша кількість спалахів класу X була зафіксована в областях типу $\beta\gamma\delta$, тоді як у простих областях α реєструвалися переважно слабкі спалахи класу C.

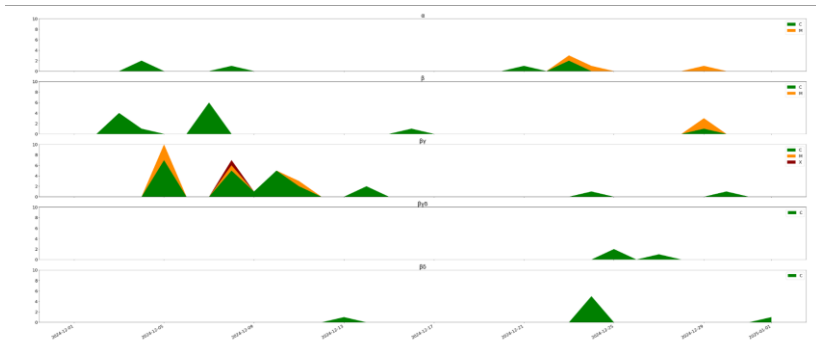

Рис. 1. Результат роботи програми, розробленої автором. Зміна кількості спалахів різних класів протягом грудня 2024

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Stix M. Sun: An Introduction. Springer, 2012.
2. Physics of the solar corona: An introduction. Berlin : Springer, 2004. 842 p.
3. www.SolarMonitor.org. www.SolarMonitor.org. URL: <http://www.solarmonitor.org> (date of access: 24.04.2025).

Остапів Н. В.

Гімназія №12 Шептицької міської ради Львівської області,
м. Шептицький, учень 9 класу,
Наукові керівники: Мельничин А. В., Дилин Н. О.

ОЗВУЧЕННЯ ПРЕЗЕНТАЦІЙ. ПЕРЕТВОРЕННЯ ПРЕЗЕНТАЦІЙ У ВІДЕОФОРМАТ

Ostapiv N. V.

Gymnasium №12 of Sheptytska City Council of Lviv region,
Sheptytsky, 9th grade student,
Scientific supervisors: Melnychyn A. V., Dilyn N. O.

SOUNDING OF PRESENTATIONS. CONVERTING PRESENTATIONS TO VIDEO FORMAT

Презентації створюються з різних причин, і їх використання охоплює широкий спектр контекстів. Вони слугують для донесення важливої інформації до аудиторії, допомагають структурувати та візуалізувати дані, що спрощує сприйняття. У навчальних закладах презентації використовуються для викладання нових тем, пояснення складного матеріалу і систематизації знань. Вони допомагають зробити матеріал більш наочним і доступним для учнів. Презентації служать візуальним супроводом для доповідачів під час виступів і є потужним інструментом для передачі інформації, навчання і переконання, а також для створення професійного іміджу в різних сферах діяльності [3].

Але у деяких доповідачів можуть бути проблеми з голосовим супроводом через мовний бар'єр. В сучасному світі він все ще є великою проблемою. Наприклад, багато українців виїхали за кордон без знань мови і через це не можуть презентувати свої роботи, якісно розуміти та сприймати матеріал. Цей проєкт може допомогти вирішити дану проблему, оскільки можна перекласти презентацію на потрібну мову і озвучити її. Також велика кількість учнів мають страх сцени, комплекси, через які вони не можуть якісно представити свої

проекти. В цьому випадку дана програма теж допоможе, оскільки прибирає необхідність виступати самому, а на тамість допомагає створити відео, з виступом, яке можна показати на будь-якому мультимедіа девайсі. Крім того створення таких відео з нуля є доволі часозатратною справою, що вимагає певних знань та вмінь. Натомість дана дозволяє створювати такі відео без потреби здобувати необхідні навички відео монтажу та запису аудіо, оскільки ці процеси автоматизовано.

Починалась робота над програмою з вибору платформи, на якій буде працювати програма. На той момент було визначено, що найкращою платформою буде Windows, оскільки переважну більшість презентацій роблять саме на ній та більшість користувачів ПК використовують саме її. Технологією для створення користувацького інтерфейсу було обрано WPF [2], яка є однією з складніших, але все ж таки надавала змогу втілити бажаний дизайн.

Для роботи з презентаціями було обрано Microsoft PowerPoint, оскільки в ньому створюється переважна більшість презентацій та це дозволяє уникнути проблем з сумісністю, через які презентація може оброблятися не коректно. Також через його популярність існує велика ймовірність того, що вона буде встановлена на комп'ютері користувача, і до того ж в мові програмування C# [4] є офіційні засоби для роботи з PowerPoint.

Для озвучення текстів зі слайдів презентації було обрано ElevenLabs, оскільки вона чітко відповідала поставленим вимогам, а саме: сильно не перевантажувати користувацький ПК, швидке озвучення текстів, можливість безоплатного використання, висока якість озвучення. Під час написання даної наукової роботи було випробувано доволі велику кількість технологій, та під час тестування кожної створювались робочі прототипи з їх використанням.

Найважчим протягом всієї цієї роботи, якщо не брати до уваги обрання технологій – було працювати з PowerPoint, оскільки документація до офіційних методів використання PowerPoint була доволі незрозумілою, і на момент початку роботи з ним не було знайдено бібліотек, що полегшували б цей процес. Найлегшим же в цій роботі було підключити використання ElevenLabs, оскільки в них дуже зрозуміла документація з великою кількістю прикладів, які стали суттєвою допомогою при створенні даної програми.

Як усе працює?

Коли презентація готова, можна приступати до створення відео з озвученням на її основі. Для початку потрібно відкрити програму. Програма не потребує встановлення на ПК, але потребує встановлення на ПК користувача програми PowerPoint та доступу до Інтернету. Після відкриття програми, користувачеві потрібно додати ключ ElevenLabs API, якщо його не було додано попереднього разу. Для створення користувачеві свого ключа ElevenLabs API, потрібно зареєструватися на офіційному веб-сайті ElevenLabs, увійти у свій акаунт і перейти у розділ API, де можна згенерувати персональний ключ.

Наступним кроком потрібно обрати в програмі файл, який буде конвертуватись у відеоформат. Це можна зробити двома способами. Перший спосіб: методом Drag And Drop – перетягуванням файлу презентації на відведену ділянку. Другий спосіб: натисканням на згадану вище ділянку та обиранням ручним способом файла презентації (рис. 1).

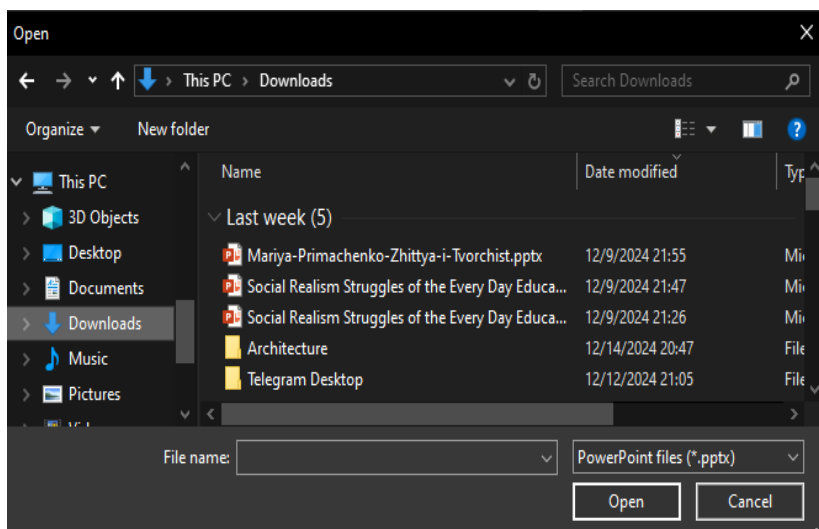

Рис. 1. Приклад вікна для обирання презентації ручним способом

Коли усі процеси завершаться, перед користувачем з'явиться папка, в якій зберігаються вихідні файли. Серед них є саме відео, що є результатом роботи програми, презентація, в якій будуть додані аудіо файли, та самі аудіо-файли у папці wavs. Також серед цих файлів є текстовий файл з текстом, який озвучувався.

Тема роботи є актуальною на даний час, тому що не всі учні можуть представляти свої презентації перед аудиторією через страх сцени та комплекси, чи якісь інші проблеми. При проведенні мною опитування учнів про бажання використовувати дану програму, то 55% хотіли б використовувати озвучення до презентацій. Між іншим, ця програма орієнтована не тільки на учнів, а й на вчителів. Вона дозволяє створювати якісні відео на основі презентацій для проведення уроків. Дана програма може бути досить корисною також під час дистанційного навчання, оскільки вона дозволить легко створювати навчальні відео-матеріали для уроків, до яких учні зможуть в майбутньому повернутись, щоб освіжити знання певних тем.

Виконавши дану роботу, отримано повноцінний функціонал для озвучення презентацій та створення відеоматеріалів до них.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Introduction | ElevenLabs Documentation. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL : <https://elevenlabs.io/docs/api-reference/introduction>. – Назва з екрана.
2. Windows Presentation Foundation for .NET documentation. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL : <https://learn.microsoft.com/en-us/dotnet/desktop/wpf/?view=netdesktop-9.0>
3. Презентація VS Презентація. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL : <https://mdpu.org.ua/prezentatsiya-vs-prezentatsiya/>. – Назва з екрана.
4. Програмування на сі: основні характеристики та плюси мови. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL : <https://foxminded.ua/prohramuvannia-na-si/>. – Назва з екрана.

Паляниця О.Б.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет прикладної математики та інформатики,
113: Прикладна математика

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВІТРУ НА ТРАЄКТОРІЮ СНАРЯДУ ПРИ СТРІЛЬБІ НА КОРОТКІ ТА СЕРЕДНІ ДИСТАНЦІЇ

Palianytsia O.B.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Faculty of Applied
Mathematics and Informatics, 113: Applied Mathematics

STUDY OF THE EFFECT OF WIND ON PROJECTILE TRAJECTORY DURING SHORT- AND MEDIUM-RANGE SHOOTING

Вступ. Рух снаряда сталої маси після виходу з каналу ствола описується загальними векторними диференціальними рівняннями, виведеними з другого закону Ньютона:

$$m \frac{d\vec{V}}{dt} = \sum \vec{F} + m\vec{g},$$

де m - маса снаряда, V - вектор швидкості, t - час, $\sum \vec{F}$ - векторна сума всіх аеродинамічних сил, g - вектор прискорення вільного падіння.

Векторні величини проєктуються на тривимірний ортонормований базис, унаслідок чого отримується система диференціальних рівнянь для кожної координатної осі. Для симетричних снарядів із малими кутами відхилення від курсу на траєкторію впливають сили опору, підйомна сила та сила Магнуса. Проте при стрільбі на короткі дистанції вплив підйомної сили та сили Магнуса виявляється незначним і може бути проігнорований без суттєвої втрати точності. Отримаємо систему:

$$\dot{V}_x = -\widehat{C}_D^* V V_x,$$

$$\dot{V}_y = -\widehat{C}_D^* V V_y - g,$$

$$\dot{V}_z = -\widehat{C}_D^* V V_z.$$

Тут $\widehat{C}_D^* = \frac{\rho S C_D}{2m} = \frac{\rho \pi C_D}{8 C}$, ρ - густина повітря, S - площа снаряда, C_D - безрозмірний коефіцієнт опору, C - балістичний коефіцієнт снаряда.

Метод Сіачі. У роботі розглянуто плоскі траєкторії стрільби, близькі до горизонтальної (наближені до осі X), для яких при кутах вильоту менше ніж 15° доцільним є застосування методу Сіачі. Цей метод базується на трьох основних припущеннях:

1. Різниця висот між найнижчою та найвищою точками траєкторії є малою, що дозволяє вважати густину повітря сталою.
2. Температура повітря вздовж траєкторії не змінюється та близька до стандартної.
3. Швидкість снаряда добре апроксимується добутком горизонтальної компоненти на секанс кута вильоту.

Метод Сіачі дає змогу представити дальність польоту, час, нахил вектора швидкості та висоту в аналітичному вигляді за допомогою інтегральних операторів — функцій Сіачі

$$\begin{aligned} T(V) &= \int_V^{V_{\max}} \frac{dV}{VG(V)}, \\ S(V) &= \int_V^{V_{\max}} \frac{dV}{G(V)}, \\ I(V) &= \int_V^{V_{\max}} \frac{2gdV}{V^2 G(V)}, \\ A(V) &= \int_V^{V_{\max}} \frac{I(V)dV}{G(V)}, \end{aligned}$$

для часу польоту, відстані по траєкторії, нахилу траєкторії та висоти відповідно, при

$$G(V) = \frac{\rho \pi C_D V}{8}$$

та

$$\widehat{C}_D^* = \frac{G(V)}{CV}.$$

Таким чином:

$$\begin{aligned} X &= C \cos \phi_o [S(V) - S(V_o)], \\ t &= C [T(V) - T(V_o)], \end{aligned}$$

$$\tan \phi = \tan \phi_o - \frac{1}{2} C \sec \phi_o [I(V) - I(V_o)],$$

$$Y = Y_o + X \tan \phi_o - \frac{1}{2} CX \sec \phi_o \left[\frac{A(V) - A(V_o)}{S(V) - S(V_o)} - I(V_o) \right].$$

Для їх обчислення використовують інтерполяцію за табельованими значеннями, отриманими для стандартних снарядів, відповідно до обраної драг-функції. Інтегрування здійснюється методом квадратур Сімпсона для дискретних значень початкової швидкості з фіксованим кроком.

Врахування впливу бічного вітру. Для врахування постійного бічного вітру модифікується рівняння руху вздовж осі Z шляхом введення вектора швидкості вітру $\vec{W}$. Для бічного вітру ($W_x = W_y = 0$) отримаємо систему:

$$\begin{aligned}\dot{V}_x &= -\widehat{C}_D^* V_x^2, \\ \dot{V}_y &= -\widehat{C}_D^* V_x V_y - g, \\ \dot{V}_z &= -\widehat{C}_D^* V_x (V_z - W_z).\end{aligned}$$

Відхилення через сталий бічний вітер W_z визначається як $Z = \int_0^1 V_z ds_1 = W_z \left(t - \frac{x}{v_{x0}} \right)$. Величина $t - \frac{x}{v_{x0}}$ або "часова затримка" — різниця між фактичним часом польоту з урахуванням опору повітря та часом польоту у вакуумі на ту саму дальність R .

У випадку змінного бічного вітру застосовується принцип лінійної суперпозиції: траєкторія розбивається на короткі ділянки X_i , на кожній з яких вважається, що діє постійний вітер. Сумування ефектів від усіх ділянок дозволяє апроксимувати вплив змінного вітру уздовж усієї траєкторії:

$$Z(R) = W_{zi} \left\{ \left[t(R) - t(X_i) - \frac{R-X_i}{V_{xi}} \right] - \left[t(R) - t(X_{i+1}) - \frac{R-X_{i+1}}{V_{x(i+1)}} \right] \right\}.$$

Чисельні експерименти. Було проведено обчислення чутливості траєкторії (вагового коефіцієнта при швидкості бічного вітру) до впливу як постійного, так і змінного вітру в заданому діапазоні дальностей. Розрахунки виконувались для типових боеприпасів, що активно застосовуються в сучасних бойових умовах. Вхідними параметрами для розрахунків виступали: балістичний коефіцієнт кулі за відповідною драг-функцією, початкова швидкість кулі, значення функцій Сіачі для заданої початкової швидкості, відстань до цілі, кут

пострілу, швидкість бічного вітру. У результаті, з інтервалом кожні 100 ярдів траєкторії, отримано значення наступних характеристик, поданих у таблицях: час польоту, вертикальне відхилення снаряда відносно осі пострілу, модуль вектора швидкості, кут нахилу вектора швидкості, інтерпольовані значення функцій Сіачі, ваговий коефіцієнт впливу бічного вітру («чутливість»):

X [ft]	t [s]	$\tan\phi$	Y [ft]	V [fps]
0	0.000000	0.000000	0.000000	2800.000000
300	0.111799	0.004187	1.462844	2572.650169
600	0.233613	0.002591	2.486882	2350.576249
900	0.367640	0.000668	2.984684	2134.945871
1200	0.515515	-0.001679	2.844920	1926.802041
1500	0.679958	-0.004581	1.921705	1727.168193
1800	0.864061	-0.008219	0.022858	1537.338249

X [ft]	S(V)	T(V)	I(V)	A(V)	f_w_z
0	10006.100000	2.804000	0.051490	217.190000	-
300	11434.671429	3.336375	0.064248	299.601381	0.051998
600	12863.242857	3.916444	0.079447	401.913232	0.049271
900	14291.814286	4.554668	0.097770	528.090671	0.045070
1200	15720.385714	5.258832	0.120120	683.182682	0.037715
1500	17148.957143	6.041894	0.147757	873.805342	0.026741
1800	18577.528571	6.918575	0.182402	1108.674363	0.010408

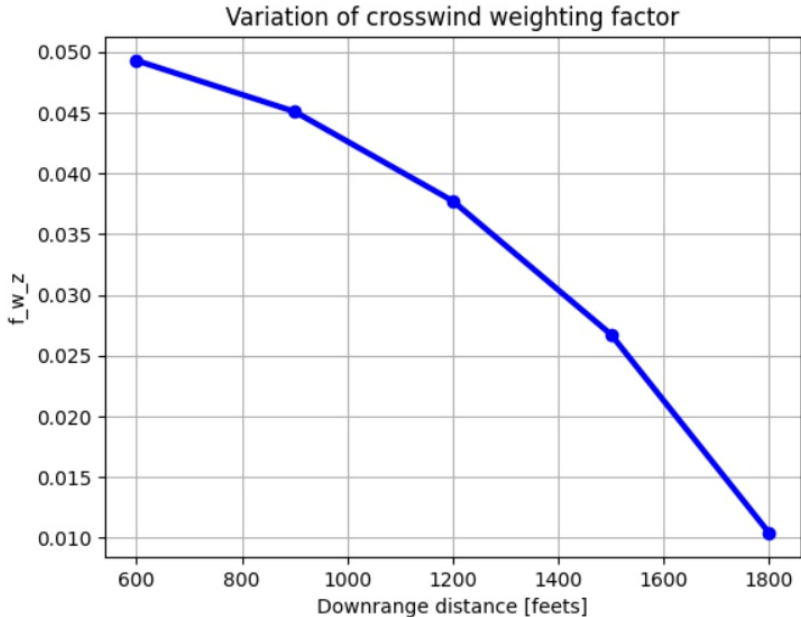

Рис. 1 Значення вагового коефіцієнту впливу вітру («чутливість») для патрону 30 Ball M2 в залежності від відстані від дульного зрізу.

Висновки. Урахування бічного вітру — як постійного, так і змінного — є критично важливим для забезпечення високої точності стрільби. Його вплив найбільш відчутний на початковій ділянці траєкторії, де снаряд має найвищу швидкість і максимальну чутливість до відхилення. Зі збільшенням дальності зростає також і час польоту, що підсилює інтегральний вплив вітру на траєкторію. Результати показують доцільність детального моделювання вітрових умов навіть при стрільбі на середні дистанції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. R. Mc Coy. Modern Exterior Ballistics: The Launch And Flight Dynamics Of Symmetric Projectiles 2nd ed., Schiffer Military History, 2012.
2. R. Nennstiel. How do bullets fly?, Hofheim, Germany.

Покора Р. В.

Львівський фізико-математичний ліцей при Львівському
національному університеті імені Івана Франка, м. Львів,
учень 11 класу,
Турко Б. І.

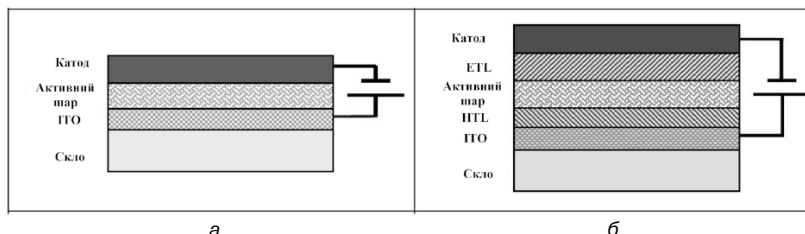
ІНЖЕНЕРІЯ ОРГАНІЧНИХ СВІТЛОДІОДНИХ ПРИСТРОЇВ З ПОЛЯРИЗОВАНИМ ВИПРОМІНЮВАННЯМ СВІТЛА

Pokora R. V.

Lviv Physics and Mathematics Lyceum at Ivan Franko National
University of Lviv, Lviv, 11th grade student,
Turko B. I.

ENGINEERING OF ORGANIC LIGHT EMITTING DIODES WITH POLARIZED EMISSION OF LIGHT

Сьогодні існують різні типи органічних електролюмінесцентних пристроїв, зокрема одношарові, багатошарові, планарні та неоднорідні. Стандартний OLED має структуру, що нагадує сендвіч, з товщиною приблизно 100 нм. Він складається з одного або кількох шарів з електродами.

Рис. 1 Будова одношарового (а) і багатошарового (б) OLED [4].

Одношаровий OLED (рис.1 а) складається зі скляної підкладки, з нанесеним на неї прозорим електродом, активного шару і

напиленого зверху металевого катода. Для отримання високих світності і ефективності, а також для досягнення невеликих робочих напруг як активний шар у такій схемі повинна бути використана речовина, що задовольняє низці вимог [4].

Однак, повноцінно задовольнити всі перераховані вище вимоги в одношарових OLED неможливо. І перша складність, як правило, це саме підбір електродів з роботами виходу, що відповідають положеннями HOMO і LUMO речовини активного шару [4].

Приклад схеми одношарового OLED, у якого існує великий бар'єр для інжекції електронів у робочому режимі зображено на рис. 2 б. За такою схемою електрони для потрапляння на LUMO повинні протунелювати через цей бар'єр (рис. 2 б), що сильно знижує електричний струм і підвищує робочу напругу пристрою. Крім цього, у більшості підходящих для активного шару речовин сильно відрізняються рухливості електронів і дірок. Ці обставини призводять до того, що протікаючі через OLED електронний і дірковий струми виявляються сильно незбалансованими. Як наслідок, квантова ефективність OLED, тобто відношення числа фотонів, які випускаються, до числа електронів, які проходять через структуру від катода до анода, виявляється низькою, тому що вона визначається в даному випадку саме найменшим зі струмів носіїв [4].

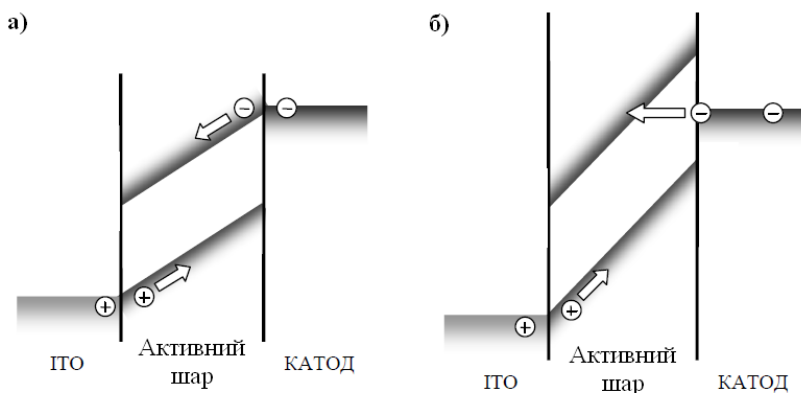

Рис.2 Енергетична схема OLED у робочому режимі (а) і з великим бар'єром для інжекції електронів у робочому режимі (б) [4].

Позбавити пристрій від цього недоліку покликані додаткові шари, використовувані в багатошаровому OLED (рис. 3). Найбільш часто використовуються так звані шари перенесення дірок (hole transporting layer, HTL) та електронів (electron transporting layer, ETL). Їх призначення полягає, по-перше, у створенні проміжної «сходи-нки» в енергетичній схемі OLED між електродом і активним шаром, що полегшує інжекцію носіїв у разі великого бар'єру, і, по-друге, в перешкоджанні наскрізному протіканню носіїв через структуру, тобто в поліпшенні балансу між електронним і дірковим струмами. HTL поміщається між анодом і активним шаром (рис. 3) [4].

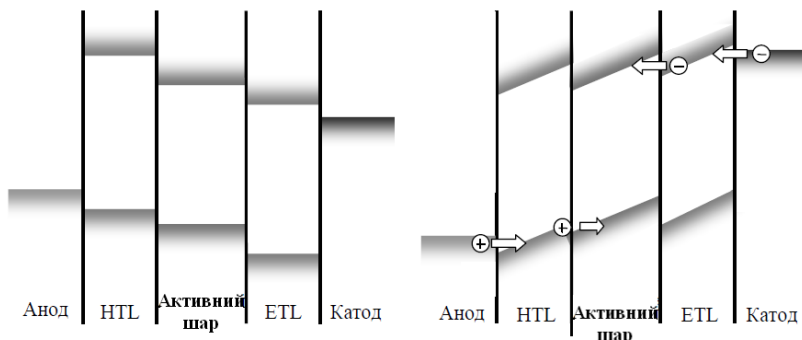

Рис.1.4 Енергетична схема шарів багатошарового OLED (а) і шарів багатошарового OLED у робочому режимі (б) [4].

Як матеріал для HTL вибирається речовина з НОМО, яка займає проміжне (найкраще, середнє) положення між величиною роботи виходу матеріалу анода і глибиною НОМО робочої речовини. Положення LUMO у речовини HTL має бути високим, рухливість дірок великою, рухливість ж електронів – навпаки, маленькою. Крім цього, бажано, щоб відстань між НОМО і LUMO була більшою, ніж у речовини активного шару. Це унеможливить перенесення енергії збудження від робочої речовини на речовину HTL, а також забезпечить автоматичне виконання умови високого положення LUMO [4].

OLED, досліджувані в роботі, були виготовлені за допомогою методу осадження органічних шарів під гострим кутом до потоку пари разом контрольними зразками, напиленими під прямим кутом, для

порівняння. Напилення шарів відбувалось на вакуумному універсальному пості 5М (ВУП-5М), контроль товщин, що складав від 30 нм до 50 нм, кварцового вимірювача товщин плівок КИТ, а вимірювання спектрів на портативному оптоволоконному спектрометрі AvaSpec-ULS2048L-USB2-UA-RS.

На рис.4 представлено спектри поляризованої ЕЛ гетероструктури з конфігурацією ІТО/TPD/Alq3/Al. Електролюмінесцентне випромінювання було добре видно неозброєним оком у темряві. Інтенси́вність ЕЛ зростала зі збільшенням прикладеної напруги. Широка асиметрична смуга в діапазоні приблизно від 450 нм до 675 нм має пік приблизно при 530 нм. Згідно з літературними даними, за звичайних умов, саме сполука Alq3 випромінює зелене світло з максимумом приблизно при 530 нм [4].

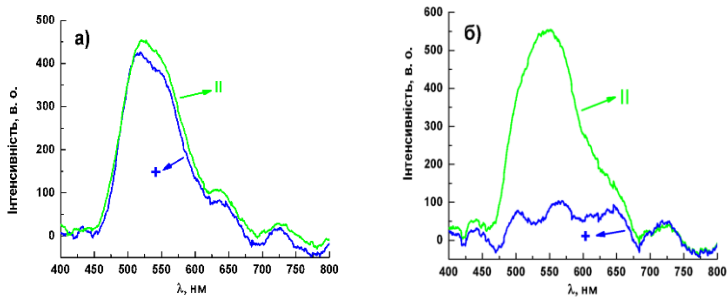

Рис.4 Спектри електролюмінесценції виміряні в схрещений (+) і паралельній (||) конфігурації поляризатора та зразка: а) OLED осадженого на підкладку розміщену перпендикулярно до потоку пари, б) OLED осадженого на підкладку розміщену під кутом 10° до потоку пари.

Вперше досліджено спектри поляризованої фотолюмінесценції тонких органічних плівок N-N'-Біс(3-метилфеніл)-N-N'-дифенілбензидину (TPD). Встановлено, що ступінь лінійної поляризації фотолюмінесценції тонкої плівки TPD можна збільшити приблизно в 3 рази, використовуючи метод осадження під гострим кутом до нормалі.

Вперше методом осадження органічних шарів під гострим кутом виготовлено OLED з конфігурацією ІТО/TPD/Alq3/Al. Вперше досліджено спектри поляризованої електролюмінесценції органічних шарів під гострим кутом. встановлено, що ступінь лінійної

поляризації електролюмінесценції органічного світлодіода з конфігурацією ITO/TPD/Alq3/Al можна збільшити приблизно в 70 разів, використовуючи метод осадження органічних шарів під гострим кутом до нормалі.

На сьогоднішній день не існує у світі органічних світлодіодів з поляризованим випромінюванням світла з дихроїчним відношенням рівним 40 [1], достатнім для практичного використання. Так як OLED з конфігурацією ITO/TPD/Alq3/Al випромінював поляризоване світло з дихроїчним співвідношенням рівним 5,6, що є недостатнім для практичного використання, то можна у подальших наукових роботах вибрати для виготовлення інші органічні низькомолекулярні сполуки. Враховуючи тенденції розвитку ринку технологій, одним з майбутніх критеріїв підбору матеріалів може стати їх гнучкість, адже вже розробляються OLED-матриці на гнучких підкладках. Рекомендуються також спробувати синергійного ефекту від використання класичних методів для отримання і оптимізації OLED з поляризованим випромінюванням світла (включення одновісно орієнтованих матеріалів у випромінюючі шари, вирівнювання механічним розтягненням/зсувом/розтиранням, вирівнювання на специфічних підкладках) з методом осадження у вакуумі під гострим кутом до нормалі.

Також варто працювати над стабільністю OLED. Вплив зовнішнього середовища, температури та довгострокової дії електричного струму, зважаючи на органічну природу використовуваних сполук, є високими. На даний момент деградація органічних молекул проходить дуже швидко, що робить вдосконалення довговічності OLED важливим аспектом для подальших досліджень.

OLED з поляризованим випромінюванням світла можуть слугувати елементами пристроїв з різноманітними призначеннями - від підсвітки рідкокристалічних дисплеїв та контрастних OLED-екранів до систем проєкції стереоскопічних зображень, оптичного зв'язку, шифрування та біомедичних застосувань (зокрема для лікування ран та посттравматичних стресових розладів, знеболення) [2, 3].

Постійно зростаючий попит на високопродуктивні технології в побутовій електроніці стимулює розроблення та синтез різноманітних нових OLED-матеріалів. Хоч й за останні роки вчені та інженери накопили значні знання про лабораторний синтез цих матеріалів,

процес експериментального виготовлення та дослідження синтезованих структур все ще вимагає значної кількості зусиль і часу.

Отримані результати будуть корисними для оптимізації та конструювання вискоєфективних органічних світлодіодів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Polarized electroluminescence from an oriented substituted polythiophene in a light emitting diode / P. Dyreklev, M. Berggren, O. Inganäs, M. R. Andersson, O. Wennerström, T. Hjertberg / *Adv. Mater.*, 1995. 43–45 p. <https://doi.org/10.1002/adma.19950070108>
2. Nicolaou V., Stasinopoulos D., Lamnisis D. The effectiveness of polarized light in musculoskeletal, skin problems and burns / *American Journal of Biomedical Science&Research*, 2020. 159–167p. <http://dx.doi.org/10.34297/AJBSR.2020.10.001492>
3. Gulyar S. A., Tamarova Z.A., Taranov V.V. Innovative Light Therapy: 5. Anti-stress Effects of Polarized Polychromatic and Monochromatic Light from Halogen and LED Sources / *Journal of US-China Medical Science*, 2022. 29–45 p. <http://dx.doi.org/10.17265/1548-6648/2022.02.001>
4. Органічні світлодіоди: матеріали, технології та інженерія / Б. І. Турко, І.Д. Карбовник, О.О. Кушнір, Г.І. Клим, Б.С. Садовий, В.С. Васильєв – Кишинів / Dodo Books Indian Ocean Ltd and OmniScriptum S.R.L. publishing group, 2023. 121 с. (ISBN: 978-620-6-79085-3).

Сенюра Ю. В.

Навчально-виховний комплекс “Інженерно-економічна школа –
Львівський економічний ліцей”, м. Львів, учень 10 класу
Науковий керівник: Мельничин А. В., Бенько В. С.

ПРОГРАМНА РЕАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ НАДМІРНОГО ВИКИДУ ВУГЛЕЦЕВИХ СПОЛУК У СЕРЕДОВИЩЕ

Seniura Y. V.

Educational Establishment "Lviv Economic Lyceum", Lviv,
10th grade student
Scientific supervisor: Melnychyn A. V., Benko V. S.

SOFTWARE IMPLEMENTATION OF A SYSTEM TO PREVENT EXCESSIVE CARBON EMISSIONS INTO THE ENVIRONMENT

У сучасних умовах проблема забруднення атмосфери набуває все більшого значення. Однією з причин є неконтрольоване спалювання палива в побутових та напівпромислових опалювальних установках, таких як піролізні печі, твердопаливні котли та каміни. Вони є джерелами оксидів вуглецю, азоту, твердих частинок та інших шкідливих речовин. Неправильне регулювання процесу горіння призводить не лише до забруднення повітря, а й до зниження енергоефективності систем опалення.

Метою мого дослідження стало створення апаратно-програмної системи моніторингу та регулювання горіння з метою зменшення шкідливих викидів. Для обрано платформу Arduino Uno та низку сумісних компонентів для зчитування параметрів повітря і керування механічними елементами.

На початковому етапі було створено демонстраційний макет, у якому змодельовано камеру горіння, димохід, розміщення заслінки та сенсорів. Він дозволив у перших тестах перевірити алгоритм взаємодії між датчиком MQ-135, який визначає рівень забруднення

повітря, і сервоприводом, що змінює положення умовної димової заслінки. Також було реалізовано базову індикацію через світлодіод та п'єзоелемент, а дані виводились на LCD-дисплей. Програмну логіку було реалізовано в середовищі Arduino IDE.

Після успішного тестування картонного макету було прийнято рішення виготовити більш наближену до реальності модель з вогнетривкої магнезитової плити, яка дозволяє проводити експерименти з підвищеною температурою й реальними джерелами диму. Удосконалений макет отримав захищену камеру згоряння, вдосконалений модуль вентиляції та можливість точнішого керування подачею повітря.

Також у новій версії є можливість підключення термопари типу K, що дозволяє фіксувати температуру у внутрішньому просторі печі. Це дало змогу додати до алгоритма логіку, за якої система реагує не лише на концентрацію диму, а й на температуру, тобто враховується ефективність процесу горіння. Наприклад, якщо температура занадто низька, активується більша подача повітря для покращення горіння, а у разі надмірного нагріву — навпаки, зменшується притік первинного повітря.

Реалізований прототип має такі основні компоненти:

- мікроконтролер Arduino Uno;
- датчик MQ-135 (аналоговий сенсор забруднення повітря);
- LCD-дисплей 16×2;
- сервопривід для регулювання заслінки;
- та опціонально можна додати термопару типу K;

Програмна частина проєкту включає:

- зчитування значень з сенсорів;
- обробку даних та порівняння з встановленими порогоми;
- керування механізмами (сервопривід);
- відображення інформації;
- базову логіку саморегуляції;
- підготовку до подальшого підключення до мобільного застосунку.

У процесі роботи проводились численні тести, в тому числі з використанням диму від запалених матеріалів, щоб перевірити швидкість реакції системи та стабільність алгоритмів. Було помічено, що

автоматичне регулювання тяги значно знижує тривалість димової фази та стабілізує температуру горіння.

У майбутньому планується додати модулі бездротового зв'язку (наприклад, ESP8266 або Bluetooth), реалізувати мобільний застосунок для моніторингу даних і керування параметрами з телефона, а також провести тестування системи в умовах реальної печі в приватному домогосподарстві.

Проект має широкі можливості застосування — від приватного сектора до міні-котелень, дає змогу зменшити викиди шкідливих речовин, покращити енергоефективність і створити основу для сучасних еко-сумісних опалювальних систем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Controlling Air Pollution From Motor Vehicles. - NYSDEC [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL : <https://dec.ny.gov/environmental-protection/air-quality/controlling-motor-vehicle-pollution>. – Назва з екрану.
2. Arduino Documentation. [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL : <https://docs.arduino.cc/>. – Назва з екрану.
3. Викиди забруднюючих речовин і парникових газів в атмосферне повітря | Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL : <https://stat.gov.ua/uk/datasets/vykydy-zabrudnyuyuchykh-rechovyn-i-parnykovykh-haziv-v-atmosferne-povitrya>. – Назва з екрану.
4. REAL-TIME AIR QUALITY MONITORING SYSTEM USING MQ135 AND THINGSBOARD. [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL : [view-source:https://www.researchgate.net/publication/347946855_REAL-TIME_AIR_QUALITY_MONITORING_SYSTEM_USING_MQ135_AND_THINGSBOARD](https://www.researchgate.net/publication/347946855_REAL-TIME_AIR_QUALITY_MONITORING_SYSTEM_USING_MQ135_AND_THINGSBOARD). – Назва з екрану.
5. Львівська міська рада - новини у форматі RSS. [Електронний ресурс] – Режим доступу URL : <https://city-adm.lviv.ua/lmr/ecology>. – Назва з екрану.
6. Пабат М. Г. Аналіз експлуатаційних показників та визначення ефективності роботи піролізного котла промислового призначення : магістерська дисертація. Київ, 2018. 114 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL :

<https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/aa568486-cbbb-43aa-8a1c-f4854c1efc92/content>. – Назва з екрану.

Сивак Ю. А.

Львівський фізико-математичний ліцей-інтернат при Львівському національному університеті імені Івана Франка, м. Львів, 10 клас, КЗ ЛОР "Львівська обласна Мала академія наук учнівської молоді", гурток фізики та астрономії.

Науковий керівник: Мелех Б. Я., доктор фізико-математичних наук, завідувач кафедри астрофізики ЛНУ імені Івана Франка

МАШИННЕ НАВЧАННЯ ТА ОПТИМАЛЬНЕ ФОТОІОНІЗАЦІЙНЕ МОДЕЛЮВАННЯ СВІТІННЯ НЕБУЛЯРНИХ СЕРЕДОВИЩ

Syvak Y. A.

Lviv Physics and Mathematics Lyceum at Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 10th grade, Lviv Regional Junior Academy of Sciences (LRJAS), Astronomy and Physics Study Group
Scientific supervisor: Melekh B. Ya., Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Head of the Department of Astrophysics, Ivan Franko National University of Lviv

MACHINE LEARNING AND OPTIMAL PHOTOIONIZATION MODELLING OF NEBULAR EMISSION

Фотоіонізаційне моделювання світіння планетарних туманностей є одним із найефективніших інструментів для вивчення фізичних характеристик міжзоряного газу. Проте класичні методи моделювання передбачають обчислення тисяч варіантів моделей, щоб підібрати параметри, які найкраще відтворюють спостережувані спектри. Це вимагає значних часових та обчислювальних ресурсів. У своїй роботі я запропонувала підхід, який дозволяє пришвидшити та автоматизувати цей процес за допомогою алгоритмів машинного навчання. Для реалізації цієї ідеї було використано базу даних оптимізованих фотоіонізаційних моделей світіння, отриманих для десятків реальних планетарних туманностей. Ці моделі містять вихідні спектральні характеристики та відповідні їм параметри внутрішньої

структури туманностей — густину, температуру, хімічний склад, вміст пилу та інші величини.

Першим етапом мого дослідження була повна підготовка та попередня обробка вхідних даних. Було проаналізовано таблиці ознак та цільових змінних, усунуто пропущені значення шляхом заповнення середніми або видаленням рядків з великою кількістю NaN (для таблиць з виходом). Одним із ключових викликів стала наявність численних пропущених даних у параметрі вмісту нітрогену, тому я розділила цільові параметри на дві групи — з нітрогеном та без нього. Це дозволило мінімізувати втрати інформації та зберегти більше рядків у навчальних вибірках. Також було проведено нормалізацію значень, виконано злиття кількох таблиць у єдину структуру даних і здійснено поділ на тренувальну, валідаційну та тестову вибірки.

На основі підготовлених даних було побудовано чотири різні моделі. Перша — класична лінійна регресія — дозволила перевірити, чи можливо апроксимувати параметри ПТ простими лінійними залежностями. Результати виявились незадовільними: графіки передбачених і реальних значень показували значні розбіжності, а метрики точності (MAE, MSE, R^2) були низькими. Це свідчило про складний нелінійний характер зв'язків у даних. Тому було обрано метод XGBoost — сучасний потужний алгоритм градієнтного бустингу, що чудово працює з табличними даними та враховує нелінійність. Спершу я навчила XGBoost-модель без розмежування даних — просто на повному наборі. Хоча вона показала кращі результати за лінійну регресію, вплив пропущених значень, особливо в параметрі нітрогену, знижував її стабільність. Відтак було здійснено розділення моделей: окремо навчалась одна модель на параметрі нітрогену, інша — на всіх інших параметрах. Це дозволило значно покращити узгодженість передбачених значень із реальними, підвищити точність і зменшити похибки. Наприкінці я провела гіперпараметричну оптимізацію за допомогою Grid Search, змінюючи такі параметри як глибина дерев, кількість естиматорів, коефіцієнт навчання. Отримані результати показали, що навіть базові налаштування XGBoost уже були досить добрими, однак після оптимізації точність покращилась ще більше, що підтвердили метрики якості. Фінальні параметри моделей: для нітрогену - MSE: 0.01, RMSE: 0.10, Normalized RMSE:

0.0304, Mean Absolute Error, MAE: 0.03, R^2 Score: 0.95, а для всіх інших параметрів - MSE: 0.03, RMSE: 0.16, Normalized RMSE: 0.0025, MAE: 0.03, R^2 Score: 0.86.

Найвищі значення точності та найменші значення похибок були зафіксовані саме для моделі XGBoost із гіперпараметричною оптимізацією при розділенні даних. Завдяки цьому підходу вдалося передбачати фізичні параметри ПТ з високою точністю, не вдаючись до тривалих чисельних розрахунків усіх можливих варіантів моделей. Таким чином, застосування методів машинного навчання, зокрема XGBoost, у сфері фотоіонізаційного моделювання дозволяє не тільки зекономити обчислювальні ресурси, а й побудувати надійні системи прогнозування параметрів туманностей на основі спектральних даних. Запропонований підхід може бути масштабований для аналізу інших типів небулярних об'єктів, а в майбутньому може бути інтегрований з нейронними мережами або гібридними ансамблями для ще глибшого аналізу структури міжзоряного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Melekh B.Ya., Demchyna A.V., Holovatyj V.V. Envelope Masses and Distances to Planetary Nebulae: IC 5117 and NGC 7293 // *Kinematics and Physics of the Celestial Bodies*. – 2015. – Vol. 31, № 2. – P. 73–81.
2. Головатий В. В., Мальков Ю. Ф. Сучасна фотоіонізаційна модель світіння планетарної туманності. – Київ : Препринти Інституту теоретичної фізики АН України, 1991. 41 с.
3. Головатий В. В., Мальков Ю. Ф. Еволюція планетарних туманностей: емпіричний підхід // *Астрономічний журнал*. – 1992. – Т. 69. – С. 1166–1178.
4. Chen T., Guestrin C. XGBoost: A Scalable Tree Boosting System // *Proceedings of the 22nd ACM SIGKDD International Conference on Knowledge Discovery and Data Mining*. – 2016. – P. 785–794.
5. Machine Learning Crash Course (by Google). – Режим доступу: <https://developers.google.com/machine-learning/crash-course>
6. van Hoof P.A.M. Photo-Ionization Studies of Nebulae. – Ph.D. thesis, Rijksuniversiteit Groningen, 1997. 102 p.
7. XGBoost / Geeks for Geeks. – Режим доступу: <https://www.geeksforgeeks.org/xgboost/>

8. XGBoost / Wikipedia. – Режим доступу: <https://en.wikipedia.org/wiki/XGBoost>
9. Ковальчук О. Прискорення методу пошуку оптимальної фотоіонізаційної моделі світіння планетарної туманності : курсова робота. – 2023. – [Електронний ресурс].

Яблонський А. Ю.

Ліцей №45 Львівської міської ради, м. Львів,
учень 11-го класу
Жеребецький О.В.,
аспірант кафедри систем штучного інтелекту,
Національний університет "Львівська політехніка"

ЧАТ-БОТ ДЛЯ ПЕРЕДБАЧЕННЯ ПОВІТРЯНОЇ ТРИВОГИ: NEURAL ALERT

Yablonskyi A. U.

Lyceum No. 45 for Lviv Municipality, Lviv city,
11th grade student,
Zhrebetskyi O. V.,
PhD student at the Department of Artificial Intelligence Systems,
Lviv Polytechnic National University

CHATBOT FOR AIR RAID ALERT PREDICTION: NEURAL ALERT

Вступ. Повітряні тривоги під час війни в Україні часто супроводжуються запізненим реагуванням через обмеження традиційних систем оповіщення. За оцінками ВООЗ, постійний стрес від небезпеки сприяє розвитку психічних розладів, а за даними ООН, прямі збитки від атак у 2023 році перевищили \$150 мільярдів.

Система Neural Alert пропонує проактивне рішення: використання штучного інтелекту для прогнозування повітряних тривог ще до їх офіційного оголошення. Мета дослідження — створити нейромережеву модель, що аналізує історичні дані про тривоги та новини, забезпечуючи своєчасне попередження з точністю понад 80%.

У межах роботи було зібрано дані, сформовано датасет, побудовано рекурентну нейронну мережу з LSTM-шарами, проведено її навчання, а також реалізовано Telegram-бот для оповіщення користувачів. Дослідження фокусується на застосуванні нейромереж у

прогнозуванні загроз, що має практичне значення для захисту населення та зниження навантаження на екстрені служби.

1. Огляд сучасних підходів до прогнозування загроз

Сучасні дослідження підтверджують ефективність використання штучного інтелекту (ШІ) у прогнозуванні широкого спектра загроз: від природних катастроф до епідемій і військових дій. Глибоке навчання, зокрема рекурентні нейронні мережі (RNN), застосовується для аналізу часових рядів, текстів новин, супутникових знімків та інших типів великих даних.

У сфері природних лих, наприклад, дослідження [1] продемонструвало, що LSTM-мережі можуть передбачати землетруси з точністю до 85%. В епідеміології ШІ використовують для прогнозування спалахів захворювань на основі поведінкових даних і соціальних мереж [2]. У військовому контексті, згідно з [3], глибоке навчання вже застосовується для виявлення ознак підготовки до атак за супутниковими зображеннями.

У практиці безпеки цивільного населення в Україні застосовуються лише реактивні системи, зокрема мобільний застосунок Flyuger та карта повітряних тривог. Flyuger візуалізує ракети у радіусі 45 км, але має затримку 3–5 хвилин. Карта тривоги дає загальне уявлення про ситуацію, однак не виконує функцію попередження, залишаючи користувачів без чітких прогнозів.

Neural Alert усуває ці недоліки, забезпечуючи передбачення загрози ще до офіційного сповіщення. Система поєднує аналіз часових закономірностей у даних про тривоги та новинних повідомлень, прогножуючи ймовірність загрози для конкретного регіону.

2. Використані методи штучного інтелекту

Для прогнозування повітряних тривог було застосовано модель на основі рекурентної нейронної мережі (RNN) з довготривалою короткочасною пам'яттю (LSTM). Цей підхід є ефективним у задачах, що передбачають аналіз послідовностей даних у часі — зокрема, для виявлення прихованих закономірностей у часових рядах тривог та текстах новин.

Мережа LSTM складається з пам'яткових блоків, які регулюють потік інформації через механізми “входу”, “забування” та “виводу”. Це дозволяє моделі зберігати важливі контекстні дані навіть у довгих послідовностях, що є критично важливим у задачах попередження

загроз, де одна новинна подія або сигнал може передувати тривозі на десятки хвилин.

Також було використано текстові ембедінги, які перетворюють новинні повідомлення у вектори, зручні для обробки нейронною мережею.

Таким чином, поєднання LSTM та текстової векторизації забезпечило можливість моделі не лише реагувати на час подій, але й розуміти їх змістовий контекст — що підвищило точність прогнозів до рівня, співставного з людською інтуїцією, але з вищою швидкістю та стабільністю.

3. Збір та підготовка даних

Для навчання моделі було зібрано понад 100 000 записів з відкритих джерел, зокрема офіційних API, Telegram-каналів та новинних повідомлень за період 2022–2024 років. Основу датасету склали часові ряди оголошених повітряних тривог у різних регіонах України, а також текстові повідомлення, що передували або супроводжували ці події.

Процес підготовки даних включав:

- очищення від дублікатів і шуму,
- видалення зайвої метаінформації,
- нормалізацію часових міток,
- структурування у формат, придатний для аналізу послідовностей.

Окремо було створено датасет текстових новин, які проходили попередню обробку: токенизацію, очищення від стоп-слів та перетворення у вектори за допомогою ембедінгів, які зберігають семантичний контекст.

Також до моделі подавалася інформація про історію тривог за попередні години, що дозволило нейромережі формувати прогнози на основі не лише новин, а й повторюваних шаблонів поведінки за грозою.

Такий комплексний підхід до формування навчального набору даних забезпечив високу якість входу для моделі та створив основу для подальшого ефективного навчання та узагальнення.

4. Архітектура та тренування нейронної мережі

Модель, реалізована у межах проекту Neural Alert, побудована на основі рекурентної нейронної мережі з LSTM-шарами. Архітектура включає декілька ключових компонентів:

- вхідний шар — ембедінги новинних повідомлень розмірності 768;
- LSTM-шар — обробка текстових послідовностей із запам'ятовуванням контексту;
- щільні (dense) шари — обчислення ймовірностей загрози на основі витягнутих ознак;
- об'єднання з іншими даними — включення історії попередніх тривог та бінарних векторів;
- вихідний шар — 24 значення, що відповідають прогнозам по регіонах.

Процес проходження інформації через модель продемонстровано на Рис. 1, де видно поетапну обробку вхідних даних.

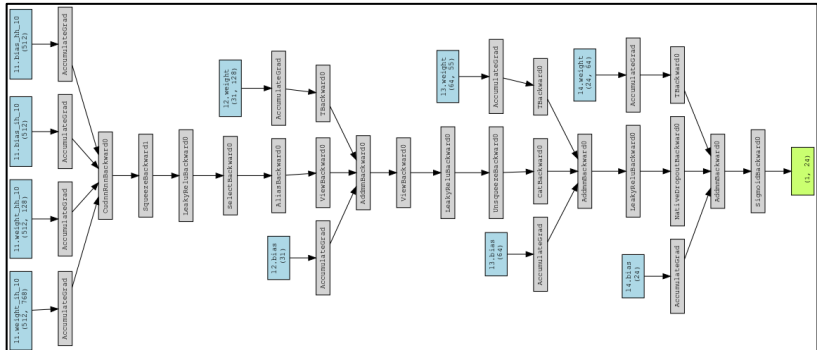

Рис. 1. Архітектура нейронної мережі

Навчання моделі відбувалось за допомогою оптимізатора SGD. Було використано функцію втрат, яка оцінює, наскільки передбачення моделі відповідають реальним подіям. Для уникнення перенавчання на одному з шарів застосовувалась регуляризація Dropout (20%).

Протягом навчання спостерігається стабільне зростання точності моделі (Рис. 2), що свідчить про правильну побудову архітектури.

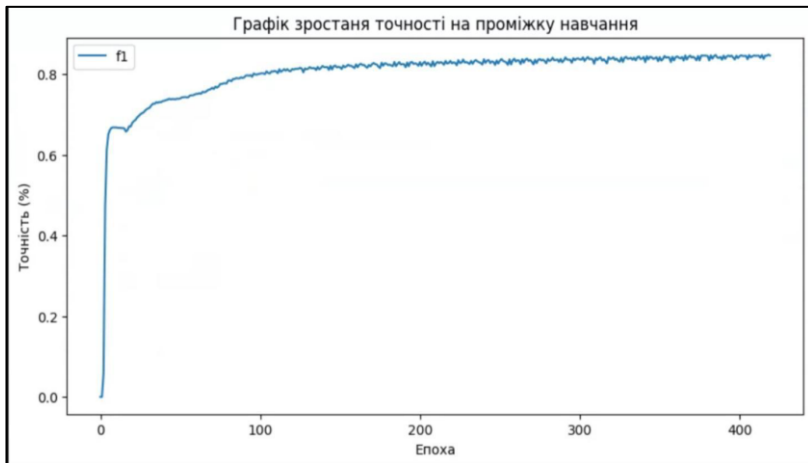

Рис 2. Графік зростання точності під час навчання моделі нейронні мережі на валідаційних даних

Таким чином, побудована нейромережа здатна ефективно узагальнювати інформацію з різномірних джерел і здійснювати прогноз з високою точністю для кожного з 24 регіонів.

5. Реалізація Telegram-бота для раннього сповіщення

Для практичного застосування моделі було реалізовано Telegram-бота, що надсилає попередження про можливу повітряну тривогу за 10 хвилин до її офіційного оголошення. Користувач обирає регіон, після чого бот надсилає прогноз, якщо ймовірність загрози перевищує заданий поріг. Система працює в реальному часі завдяки періодичному оновленню прогнозів і оптимізованій взаємодії з моделлю.

6. Оцінка результатів моделі

Після навчання модель була протестована на окремій вибірці з 5000 прикладів, що не використовувалась під час тренування. Зважаючи на бінарну природу завдання, для оцінки точності використовувались класичні метрики: accuracy, precision, recall та F1-score.

Результати тестування:

- Точність (accuracy): 82.6%
- Повнота (recall): 84.2%
- Точність позитивного прогнозу (precision): 91.0%

- F1-score: 86.0%

Такі результати підтверджують практичну ефективність моделі та її здатність забезпечувати своєчасні попередження, які можуть зменшити кількість жертв і покращити психологічний стан населення.

7. Перспективи розвитку системи

Подальший розвиток Neural Alert передбачає:

- розширення джерел даних (соцмережі, новинні платформи);
- адаптацію до інших типів загроз (обстріли, стихійні лиха);
- багатомовну підтримку;
- удосконалення Telegram-бота;
- перехід до сучасніших архітектур (наприклад, трансформери).

Ці кроки дозволять підвищити точність прогнозів та масштабувати систему на інші регіони і задачі.

Висновки

У роботі було представлено систему Neural Alert, що використовує нейронну мережу з LSTM-шарами для прогнозування повітряних тривог до їх офіційного оголошення. Проведено повний цикл розробки: збір і обробка даних, побудова моделі, навчання, тестування та впровадження в Telegram-бот.

Модель досягла 86% точності, що підтверджує її здатність ефективно виявляти загрози. Реальне тестування засвідчило зниження рівня тривожності серед користувачів та підвищення відчуття безпеки.

Neural Alert має значний практичний потенціал: дозволяє зменшити кількість жертв, оптимізувати роботу екстрених служб та підвищити готовність населення до дій в умовах загроз. Система також є масштабованою й придатною до адаптації для інших типів небезпек.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Arachchige S. M., Pradhan B. AI Meets the Eye of the Storm: Machine Learning-Driven Insights for Hurricane Damage Risk Assessment in Florida. Earth Systems and Environment. 20.02.2025. DOI:10.1007/s41748-025-00571-9.

2. Banu S. R., Gongada T. N., Santosh K. et al. Financial Fraud Detection Using Hybrid Convolutional and Recurrent Neural Networks: An Analysis of Unstructured Data in Banking. 2024 10th International Conference on Communication and Signal Processing (ICCSP). (Melmaruvathur, India, 12.04.2024). Melmaruvathur, India : IEEE, 2024. DOI:10.1109/ICCSP60870.2024.10543545. P. 1027–1031.
3. Márquez Díaz J. E. Benefits and challenges of military artificial intelligence in the field of defense. Computación y Sistemas. Vol. 28, Issue 2. DOI:10.13053/cys-28-2-4684.

Яворська Н. М.

Стебницький ліцей №7 Дрогобицької міської ради, 11 клас

м. Стебник

КЗ ЛОР «Львівська обласна Мала академія наук учнівської молоді»

Науковий керівник: Круглов І.С.

кафедра геоекології і фізичної географії,

Львівський національний університет імені Івана Франка

ЕКОРЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ НОВІТНІХ ВТРАТ ЛІСОВОГО ПОКРИВУ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ: АНАЛІЗ НА ПІДСТАВІ ЗАГАЛЬНОДОСТУПНИХ ГЕОДАНИХ

Yavorska N. M.

Stebnytskyi Lyceum No. 7 of Drohobych City Council, 11th grade,

Stebnyk

KZ LOR "Lviv Regional Small Academy of Sciences for Youth"

Scientific supervisor: Kruhlov I.S.

Department of Geoecology and Physical Geography, Ivan Franko

National University of Lviv

ECOREGIONAL PECULIARITIES OF RECENT OF FOREST COVER LOSSES IN THE UKRAINIAN CARPATHIANS: ANALYSIS BASED ON PUBLICLY AVAILABLE GEODATA

Карпати є основним лісовим регіоном Європи, а карпатські ліси є об'єктом охорони та водночас провідним природним ресурсом – об'єктом лісозаготівлі [1; 4]. Лісозаготівля виступає головним чинником втрати лісового покриву (ВЛП) у господарських (не природоохоронних) лісах [6;7]. Протягом останніх років з'явилися суперечливі дані щодо динаміки ВЛП Українських Карпат (УК) [3;5]. У цьому дослідженні ми обчислили та валідували ВЛП УК протягом 2001 - 2023 рр., а також встановили їхній зв'язок з біокліматичними зонами (БКЗ) та класами ухилів поверхні (КУП). Окрім цього з'ясували особливості розподілу ВЛП за екорегіонами – відносно великими та

гетерогенними геоекосистемами, які розглядають як основні територіальні одиниці екосистемного менеджменту [8].

У дослідженні використали геодані щодо екорегіонів УК [10], цифрову модель висот FABDEM [11], ВЛП, лісовкрити площу станом на 2000 р. (ЛВП2000) [12], а також мережу автошляхів з твердим покриттям [9]. Дані опрацювали за допомогою програмного забезпечення (ПЗ) ArcGIS та QGIS з використанням функцій алгебри карт (табулювання площ, зональної та глобальної статистики) та візуалізували у вигляді карт. Непросторові дані, отримані у результаті ГІС-аналізу, опрацювали та візуалізували у вигляді графіків за допомогою табличного процесора MS Excel.

Увагу зосередили на природно-регіональних особливостях новітніх ВЛП в УК. Існуючі геодані екорегіонів УК доповнили оновленими геоморфометричними характеристиками, а також кількісними показниками транспортної доступності, лісистості та ВЛП за п'ятирічними періодами протягом 2001-2023 рр. Для цього також використали загальнодоступні глобальні геодані про лісовий покрив, рельєф і мережу автошляхів, які опрацювали у середовищі ГІС з використанням функцій зональної та глобальної статистики (рис. 1.).

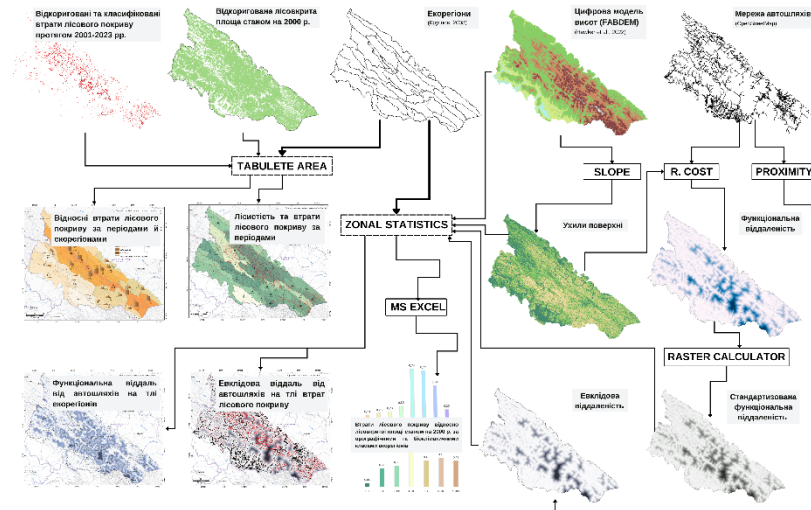

Рис. 1. Послідовність опрацювання геоданих

Хоча найбільші площі в УК займають низькогірні екорегіони, а найлісистішими є середньогір'я (рис. 2.), але найбільші відносні ВЛП спостерігалися у підвищених низькогір'ях через поєднання кількох факторів – сприятливих умов рельєфу, відносно хорошої транспортної доступності (рис. 3.) та прохолодного вологого біоклімату, придатного для менш ризикового культивування смереки як провідного виду лісозаготівлі. Водночас мають місце значні відмінності у лісокористуванні на рівні індивідуальних екорегіонів. Про це свідчить асинхронний розподіл ВЛП за періодами у різних екорегіонах (рис. 4.), а також низькі коефіцієнти кореляції між обсягами ВЛП і показниками геоморфометрії, доступності та лісистості. Можна припустити, що на регіональний розподіл ВЛП суттєво впливає наявність природоохоронних територій, вплив яких не був досліджений у цій роботі.

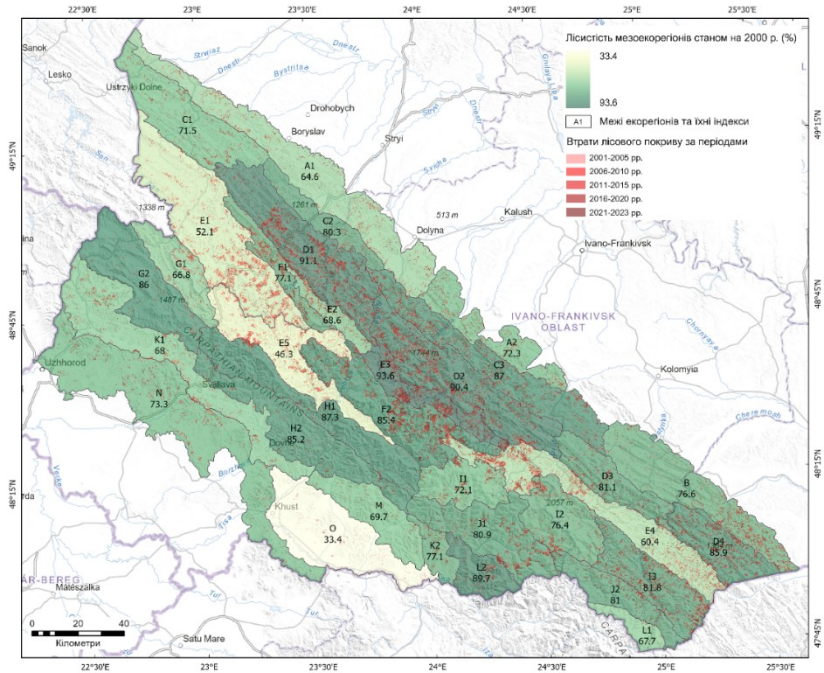

Рис. 2. Лісистість екорегіонів станом на 2000 р. (%)

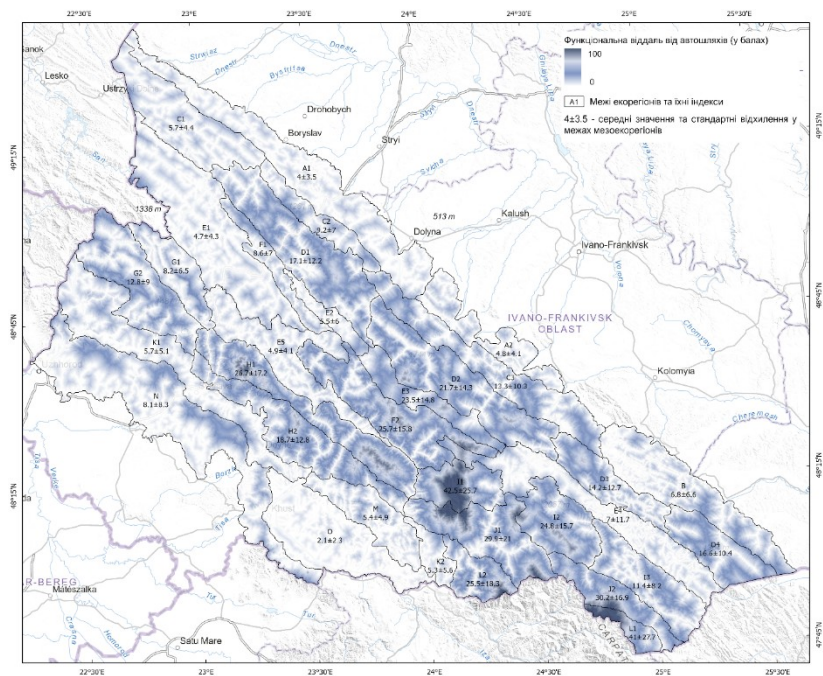

Рис. 3. Середня функціональна віддаленість екорегіонів (бали) від автошляхів з твердим покриттям

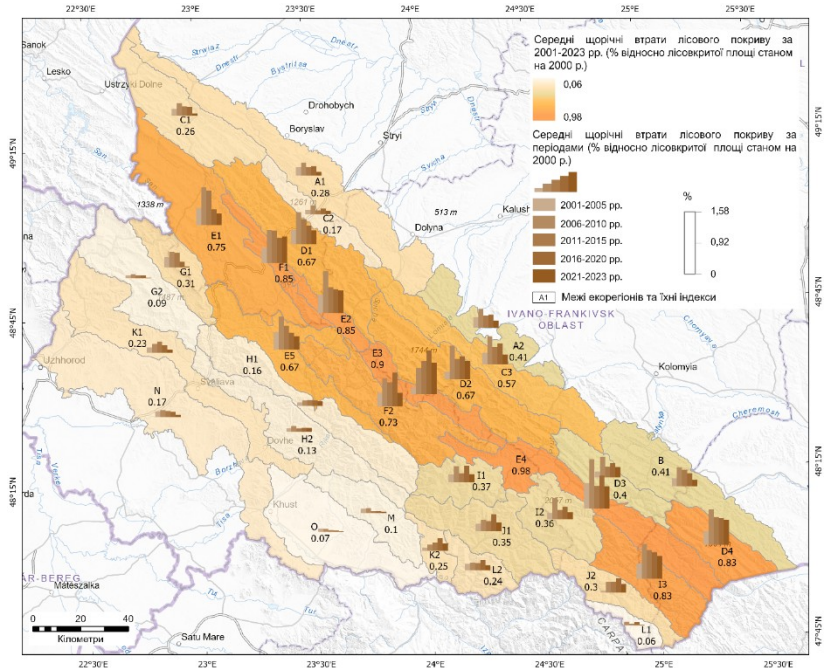

Рис. 4. Відносні втрати лісового покриття за екорегіонами та періодами

Це дослідження вперше синтезує та інтерпретує об'єктивну інформацію про новітні ВЛП в УК на рівні екорегіонів як об'єктів екосистемного менеджменту, і у такий спосіб доповнює звичну статистику ВЛП, яку ведуть на рівні лісгосподарських підприємств та адміністративно-територіальних одиниць.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Генсірук С. А. Ліс – проблема державна і світова. Наукові праці Лісівничої академії наук України. 2002. Вип. 1. С. 22-26.
2. Круглов І., Кюммерле Т., Часковський О., Кнорн Я., Раделофф Ф., Гостерт П. Динаміка лісистості Українських Карпат протягом 1988-2007 років: геоекологічний аналіз засобами геоматики. Вісник

Львівського університету. Серія географічна. 2013. Вип. 46. С. 218–233.

3. Круглов І., Проць Б., Кагало О., Вовк О., Орлов О., Шубер П. Природні та антропогенні чинники селищного різноманіття Українських Карпат і Закарпатської низовини. Каталог типів оселищ Українських Карпат та Закарпатської низовини / за ред. Б. Проця, О. Кагало. Львів: Меркатор, 2012. С. 18–45.

4. Часковський О. Г., Гриник. Г. Г. Оцінювання втрат лісового покриву Українських Карпат дистанційними методами за матеріалами відкритих джерел супутникової інформації. Науковий вісник НЛТУ України. 2020. Вип. 30, № 1. С. 66–73.

5. Як зникають ліси в Карпатах та у світі : вид із супутників. Аналітичний портал «Слово і діло» : веб сайт. URL : <https://www.slovovidilo.ua/2021/07/02/video/svit/yak-znykayut-lisy-karpatah-ta-sviti-vyd-suputnykiv> (дата звернення: 22.02.2023).

6. Як Карпати «лісіють» : з'явилися фото тотальної вирубки лісів. ТСН Україна : веб сайт. URL : <https://tsn.ua/ukrayina/yak-karpati-lisiyut-z-yavilisya-foto-totalnoyi-virubki-lisiv-1568242.html> (дата звернення: 22.02.2023).

7. Bailey R. G. Ecoregion-Based Design for Sustainability: Springer, 2002. 230 с.

8. Download OpenStreetMap data for this region: Europe. Geofabrik Download Server : веб-сайт. URL: Geofabrik Download Server (дата звернення: 02.09.2024).

9. Ecoregions of the Ukrainian Carpathians. Google My Maps : веб сайт. URL

:<https://www.google.com/maps/d/u/0/viewer?mid=1TtR3nTac9nFNY378FS0yw8nF1A&ll=48.62457424951253%2C24.596819617908643&z=8> (дата звернення: 22.09.2023).

10. FABDEM V1-2. Universite of BRISTOL: веб-сайт. URL: <https://data.bris.ac.uk/data/dataset/s5hqmjcdj8yo2ibzi9b4ew3sn> (дата звернення: 27.10.2023)

11. Global Forest Change 2000–2022 data download . Global Land Analysis & Discovery : веб сайт. URL : <https://glad.earthengine.app/view/global-forest-change> (дата звернення: 13.10.2023).

Наукове видання

СУЧАСНІ ТРЕНДИ В НАУЦІ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД

Збірник матеріалів II Міжнародної студентсько-аспірантської
науково-практичної конференції

м. Львів, 2 травня 2025 р.

Редактор ...

Комп'ютерне верстання *Олександр Янюк*

Обкладинка *Олександр Янюк*

Видавець та виготовлювач:

Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.

Серія ...